

Heemkundige Kring
«Oud Wachtebeke»

SINT-KRUIS-WINKEL

EEN HOEK TUSSEN HET
KANAAL GENT-TERNEUZEN
EN DE
MOERVAART

**SINT-KRUIS-WINKEL,
EEN HOEK TUSSEN
HET KANAAL
GENT-TERNEUZEN
EN DE
MOERVAART**

PO2126427

Ter verantwoording

Toen het bestuur van de Heemkundige Kring “Oud Wachtebeke” in het voorjaar van 1999 besloten had om zijn werkgebied uit te breiden met het buurdorp Sint-Kruis-Winkel, werd meteen het “ambitieuze plan” gemaakt om als 33e jaarboek, naar analogie van het 30e jaarboek van de hand van Guy Trangez, eveneens een fotoboek samen te stellen over Sint-Kruis-Winkel.

Doch, toen bleek dat een aanzienlijk aantal van onze leden op de één of andere manier met Sint-Kruis-Winkel verbonden was, leek het toch beter om iets dieper in te gaan op de geschiedenis van deze ex-gemeente.

De betrachting was van aan de hand van de postkaartenverzameling van onze penningmeester, Guy Trangez, aangevuld met een aantal foto's ter beschikking gesteld door enkele leden en andere sympathisanten, een duidelijker beeld te krijgen van het wel en wee van het landbouwdorp dat Sint-Kruis-Winkel ooit was.

Als bronnenmateriaal voor de hiernavolgende tekst werd er vooral gebruik gemaakt van een 50-tal publicaties.

Verder wil ik vooral Etienne Van Kenhove bedanken voor zijn kritische aanwijzingen betreffende de annexatiepolitiek van de stad Gent, en medebestuurders Wies Creve en Guy Hoebeke voor het opsporen en verbeteren van alle taalfouten en het geven van nuttige tips.

Wij nodigen u nu graag uit om samen met ons even te grasduinen in de “geschiedenis” van de ex-gemeente Sint-Kruis-Winkel.

Eddy Van Acker en Guy Trangez

* * *

Dit jaarboek wil ik in de eerste plaats opdragen aan mijn grootvader Gustaaf Van Acker. Als kind werd ik geboeid door de cowboyverhalen van “peet” over “zijn” Rostijne, waar hij in het begin van de 20e eeuw zijn jeugd had doorgebracht.

Als geen ander kon hij vertellen over de “zingende sperrebossen” en de gezellige zomeravonden van weleer, maar ook over het harde labeur op de zandige akkers en de gruwel van de Tweede Wereldoorlog. Verhalen die nadien door mijn vader in hun juiste context werden geplaatst.

Het waren deze verhalen die bij mij de liefde voor mijn geboortedorp deden ontkiemen, voor mijn heem, voor mijn Sint-Kruis-Winkel.

Eddy Van Acker

INLEIDING

1) Ligging

Sint-Kruis-Winkel is de meest noordelijke deelgemeente van Gent, en werd in 1965, samen met Mendonk en Desteldonk, omwille van de Gentse havenuitbreidingen door deze stad geannexeerd.

Hierdoor werden het noordelijk en westelijk deel van het voormalige Sint-Kruis-Winkel grotendeels opgeofferd voor de bouw van staalreus Sidmar, terwijl de Kennedylaan het oorspronkelijke landbouwdorp netjes doormidden sneed. Meteen betekende dit het einde van de volkse wijken Rostijne, Pachtgoed, Nonnestraat en Burgstraat.

Met de aanleg van het Rodenhuizedok in de jaren 1970, werd ook het doodvonnis van Terdonk en Rodenhuize getekend, zodat de huidige Gentse deelgemeente slechts een schim is van het rustige Winkel van weleer.

2) Betekenis

In hun "Geschiedenis van de gemeenten der Provincie Oost-Vlaanderen" uit het derde kwart van de 19^e eeuw, vermelden de heren De Potter en Broeckaert dat: *"de naam dezer gemeente de eerste maal in de openbare akten voorkomt op het jaartal 1150, onder de schrijfwijze van Wincle. In eene charter van 1220 komt hij andermaal alzoo voor, terwijl men in de meeste latere oorkonden, Wynckel of Wynkel aantreft."*

De naam Winkel werd afgeleid van het Oud-Germaanse "winkila" dat we als "hoek" kunnen vertalen.

Tijdens de Middeleeuwen werd het huidige "centrum" van Sint-Kruis-Winkel zowel in het westen, noorden als oosten door een uitgestrekt heidegebied, de "Riemse heide", omsloten, terwijl de zuidgrens werd gevormd door de Moervaartdepressie en haar moerassige bossen. Hierdoor lag *Wincle* letterlijk in een uithoek van een groot heidegebied.¹ Anderzijds is precies die Moervaartdepressie de aanleiding tot een mogelijke tweede interpretatie.

In 1175 kreeg de Sint-Pietersabdij een 100 bunder moergrond, gelegen tussen Kalve en Wulfsschoot. Op deze gronden ontwikkelde zich later het "Overledegoed" in de huidige Wachtebeekse Meersstraat.

Aangezien de Wachtebeekse wijk "Kalve" zich ten noorden van deze plaats bevond, moeten we "Wulfsschoot" in zuidelijke richting zoeken, vermoedelijk in de omgeving van de Warande te Winkel.

Volgens prof. Maurits Gysseling kunnen we het toponiem "schoot" vertalen als een *beboste hoek hogere grond die uitspringt in moerassig terrein*, terwijl "wulf" niets meer dan wolf betekent.²

Daar er tot in de late Middeleeuwen op de Riemse heide wolven werden waargenomen,

¹ DE POTTER & BROECKAERT, *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen, Winkel*.

² GYSSELING, M., Speurtocht in het vroege verleden van Gent, in: *Heemkundige Kring De Oost-Oudburg jg. XVII 1980*.

is het best mogelijk dat zij regelmatig in de omgeving van Winkel, of Wulfsschoot samen-troepen.

Maar het is de naam *Wincle* die de tand der tijds overleefde, daar er in de 14e eeuw van Wulfsschoot geen sprake meer was.³

Om dit “Winkel” nu te onderscheiden van b.v. Oostwinkel bij Aalter of Sint-Eloois-Winkel tussen Roeselare en Kortrijk, werd tijdens het Ancien Régime ook hier de patroonsnaam toegevoegd en bekwam men Sint-Kruis-Winkel of Wynckel Ste.-Kruis, en later ook Wynckle Ste.-Croix.⁴

3) Beschrijving

In 1889 schreef ene Al. Baert zijn “*Beschrijving en Geschiedenis van Winkel-Sint-Kruis*”.⁵ Indien we deze 19e-eeuwse beschrijving vergelijken met de huidige toestand zijn de verschillen enorm.

Het “oorspronkelijke” Winkel grensde in het noorden aan Zelzate, ten oosten aan Wachtebeke, ten zuiden aan Mendonk en ten westen aan Evergem, Kluizen, Ertvelde en Zelzate, en had een oppervlakte van 1249 ha. en een omtrek van 17,2 km.

Al. Baert schreef verder: “*Men hoeft weinig kennis te hebben om te bemerken dat de grond van Winkel vroeger bijna uitsluitend overdekt was met bosschen en heiden. Langs alle kanten treft men er nog overblijfsels van aan, ’t zij sperren, ’t zij eikenkanten, ’t zij ginst* ⁶. *Ook de namen “Meulebosschen, Bosschenstraat, Warande en Rostijne” wijzen er genoeg op terug. Bosschen vinden we heden (1889) nog in het noorden der gemeente.*”

Met deze bossen bedoelt men de bossen van Rostijne, waarvan er anno 2000 nog delen terug te vinden zijn op het grondgebied van Sidmar. Ook het huidige “Meulebosken” is nog een restant van dit 19^e-eeuws bosbestand.

Al.Baert: “*Het bouwland, het grootste deel van Winkel uitmakende, bevindt zich in geheel het midden-, het West- en Oostdeel der gemeente. Het is doortrokken door vele schoone wegen, die de volgende wijken vormen: het Dorp, de Vierweegsche, de Groenstraat, de Gemeenteheide (of Warande), Rostijne, de Burgstraat en Terdonk.*

De openbare wegen van Winkel hebben eene gezamenlijke lengte van 27,260 km., waarvan 11,895 km. steenwegen.”

³ DE MAESSCHALCK, L., Over Moeren, Turfvaarten en Rebelse Gentenaars, in: *Heemkundige Kring “Oud Wachtebeke”*, jb. 32, 1999.

⁴ Zo stond St.-Eloois-Winkel eertijds onder de parochie Gullegem en werd daarom vermeld als *Wynkelcapelle*, terwijl voor Oostwinkel in de 13^e en de 14^e eeuw de naam *Wouswincele* en *Woestwincle* werd gebruikt.

⁵ BAERT, A., *Beschrijving en Geschiedenis van Winkel-Sint-Kruis, Gent, 1889.*

⁶ Ginst, ook genst of ginster, volkse benaming voor de *gaspeldoorn*, een vlinderbloenige doornige heester, ook *doornstruik* of *steekbrem* genoemd.

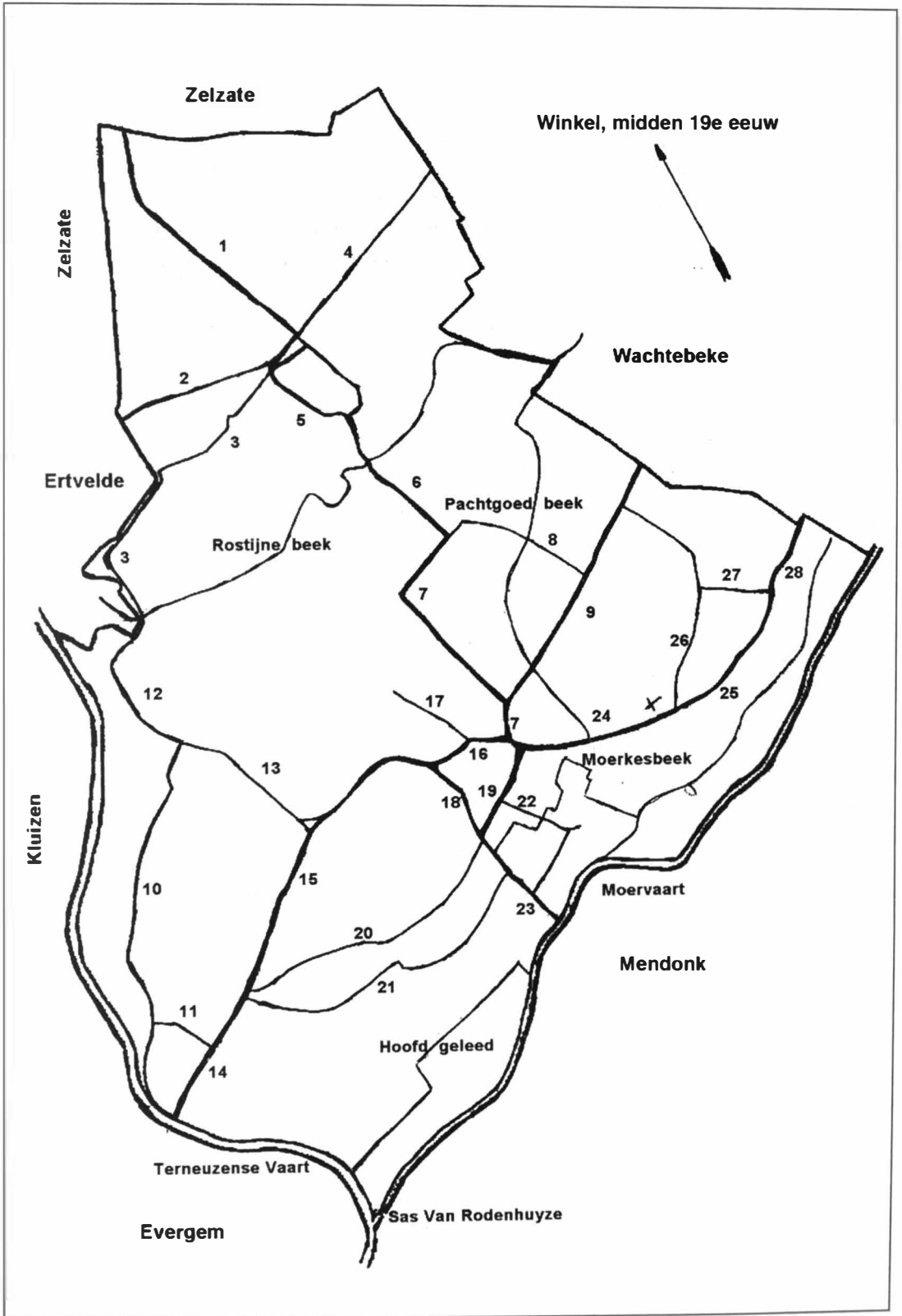
A) Wegen en oude toponiemen

Wegen

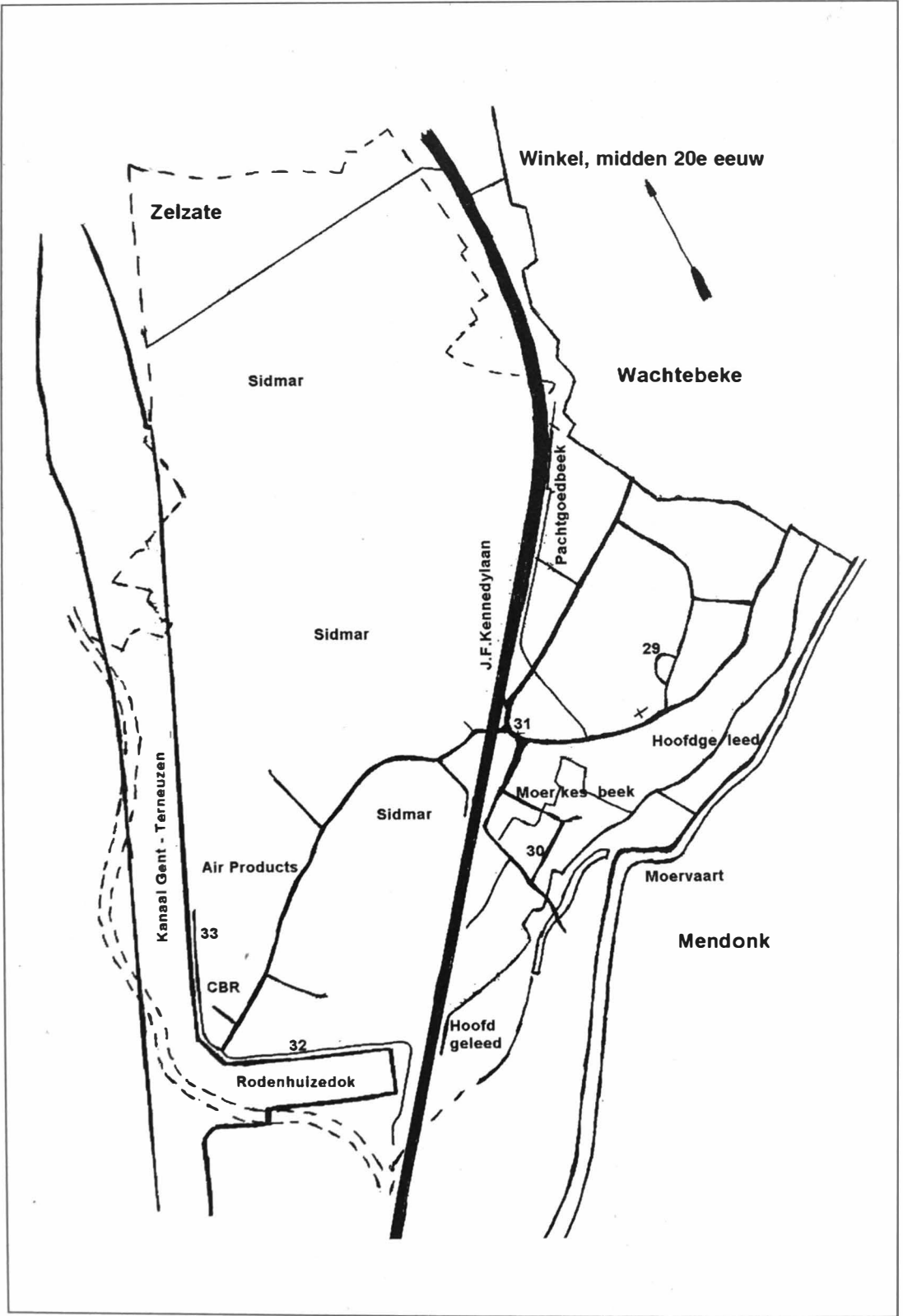
In de hieronderstaande lijst wordt er een vergelijking gemaakt tussen de huidige straatnamen en de voornaamste wegen van vroeger. Deze wegen uit de 19^e eeuw waren over het algemeen zandwegen, slechts een twaalfstal straten werden als “steenweg” omschreven. Door de opeenvolgende havenuitbreidingen sinds het einde van vorige eeuw, zijn enerzijds een aantal van deze wegen verdwenen, anderzijds ondergingen enkele straten een naamswijziging of werden er nieuwe aangelegd.

De nummering in de eerste kolom correspondeert met de nummers op beide kaarten.

Einde 19 ^{de} eeuw			Einde 20 ^{ste} eeuw	
1	Zelzaatschestraat	1320 m steenweg	Sidmar	Beton
2	Riemesstraat	970 m	Sidmar	-
3	Burrelstraat	2275 m	Sidmar, (restant van Antwerpse heirweg)	-
4	Wachtebkestraat	1125 m	Sidmar (Zandstraat, restant van de Antwerpse heirweg)	-
5	Boschenstraat	720 m	Sidmar	-
6	Rostijnestraat	1200 m steenweg	Sidmar	Beton
7	Nonnepachtgoedstraat	1625 m steenweg	Kattenhoekstraat en Nonnenstraat. Deze laatste ligt op Sidmarterrein	Steenweg / Beton
8	Pachtgoedstraat	1500 m	Hullebusstraat / Sidmar	Asfalt
9	Groenstraat	1625 m steenweg	Albert De Smetstraat	Asfalt
10	Smaldonkstraat		Sidmar / Air Products / CBR	-
11	Kamerstraat		Smaldonkstraat	Kasseiweg (onbewoond)
12	Kwadebetalingstraat	850 m	Sidmar / kanaal	-
13	Burgenstraat	800 m	Bokstraat (toegangsweg Sidmar)	Asfalt, (onbewoond)
14	't Ekenstraat	700 m steenweg	Jacques Janssensstraat	Beton (onbewoond)
15	Beukenstraat	950 m steenweg	Karel De Clercqstraat	Asfalt
16	Eekelstraat	1250 m steenweg	Knippegroen en Smishoekstraat	Asfalt
17	Jodenstraat	1200 m	Sidmar / Streveldstraat	-
18	Wauterijstraat	475 m	Wouterij	Asfalt
19	Rapenburgstraat	500 m steenweg	Karel Bauwensstraat	Asfalt
20	Bergenslag	1460 m	Onder Kennedylaan / Sidmar	-
21	Veerstraat	1670 m	Veerpontstraat / Schuitstraat	Asfalt / kasseiweg
22	Molenstraat	475 m	Rapenburgstraat / Marcel Herpelinckstraat	Asfalt
23	Spanjaardsveerstraat	625 m steenweg	Barkstraat	Asfalt
24	Dorpstraat	950 m steenweg	Westelijk deel van Sint-Kruis-Winkeldorp	Asfalt

KAART I
Winkel midden 19^e eeuw.

KAART 2
Winkel eind 20^e eeuw.

25	Kattenhoekstraat	700 m steenweg	Oostelijk deel van Sint-Kruis-Winkeldorp en westelijk deel van Winkelwarande, tot Kapelledreef	Asfalt
26	Volderstraat	1290 m	Jozefienenstraat, voorheen Kloosterstraat	Asfalt
27	Kapelledreef	375 m	Kapelledreef	Asfalt
28	Warandestraat	450 m	Winkelwarande, tussen Kapelledreef en Wachtebeke	Asfalt
29			Gustaaf Van Heckelaan	Beton
31			Georges De Baetsplaats	Asfalt
32			Pleitstraat	Asfalt
33			Arbedkaai	Asfalt

Toponiemen

Op het kadastraal plan van Winkel vinden we zes secties terug, waar in vroegere tijden een aantal kleurrijke toponiemen voorkwamen. Enkele van deze soms lyrische namen zijn vermoedelijk nog wel door de iets oudere inwoners van Winkel te herkennen. De heer Al. Baert omschreef dit als: “*Eigenaardige namen van landen, bosschen, meerschens, wegels, grachten enz.*”

Sectie A	
Ligging	<i>Tussen de Burrelstraat en Wachtebekestraat, Ertvelde, Zelzate en Wachtebeke. Dit was het uiterste noorden van Winkel, nu te situeren in de omgeving van de koudwalserijen van Sidmar.</i>
Toponiemen	<i>Jodendreef, Riemewegel, Vossestuk, Dries, Reepkens, Blokstukken, Beerboom, Woestevelden, Nieuwlandslag, Slag van Heidestukken, Galgengracht, Nieuwe Kruisbos, Haagbos, Bekezijde, Heidestukken, Thienpontsland, Hoenderbosken, Rostijnebos, Plasbos, Varenbos, Molenrepen, Halfstuk, Nieuwlandbos, Leopoldbos, Hoge Polderbos, Hoge Heuvel, Eenoosbos, Lage Polderbos, Nieuwlanden, Lametboske, Raapstukken, Pastoorshoed, Wildestukken, Tiengemete, Tronkbos, Kneutbos.</i>

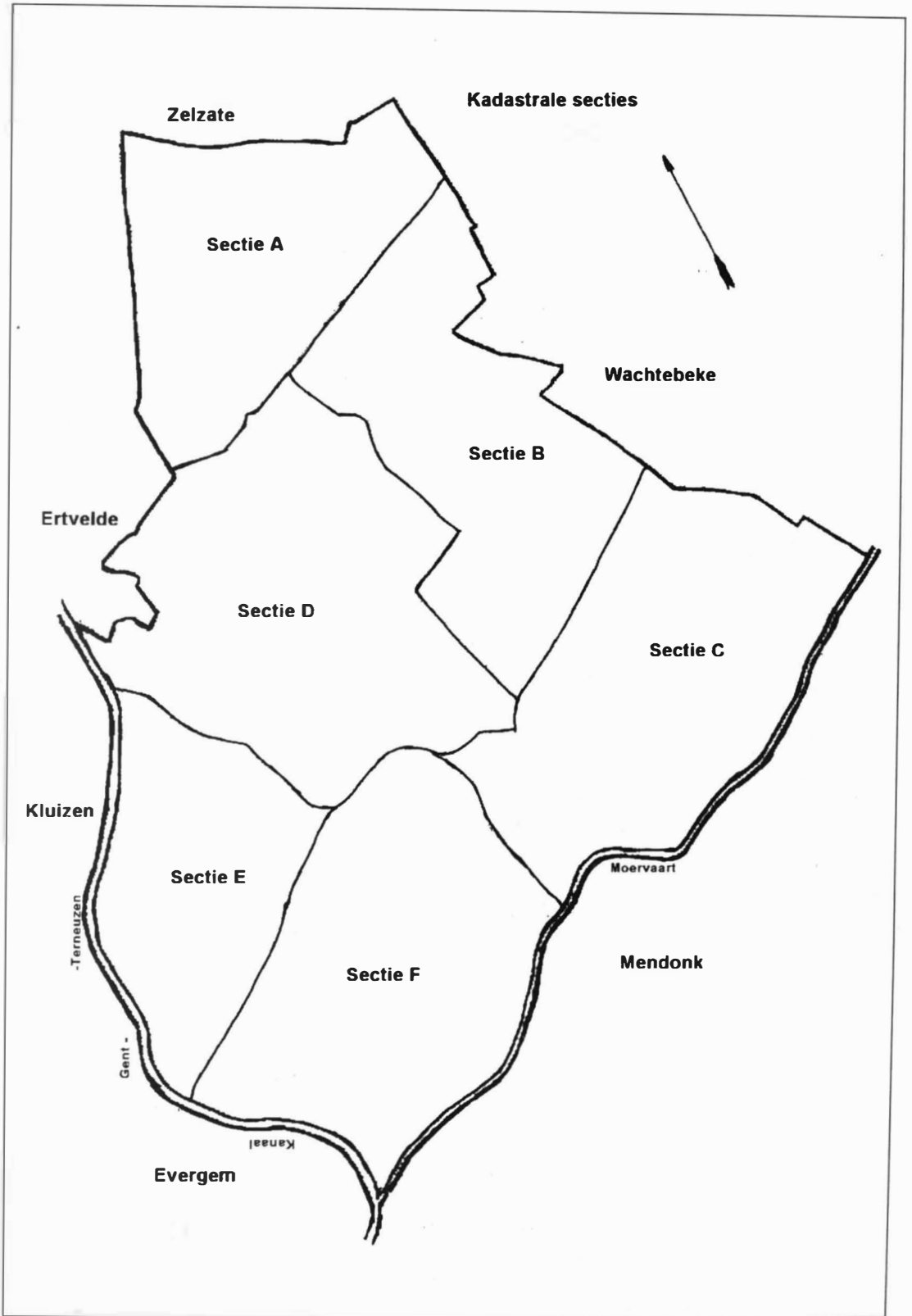
Sectie B	
Ligging	<i>Tussen de Wachtebekestraat, Wachtebeke, Groenstraat, Pachtgoedstraat, Rostijnestraat en Bosschenstraat, nu te situeren tussen Albert De Smetstraat, Nonnenstraat en verder noordwaarts naar de Kennedylaan en op grondgebied Sidmar.</i>
Toponiemen	<i>Bijlokken, Goeikens, Tiengemete, Hullebosch, Wateringen, Kattenhoek, Achtgemete, Boombosch, Beerbosch, Hazenbek, Braksken, Heideken, Boschstukken, Melkstuk, Biesstukken, Vijverstukken, Meelstuk, Blokstraatje, Soomerstraatje, Jus Meersstraatje, Galgenmeersstraatje, De Dreve, Driesstraatje, De Dries, Achterruitstukken, De Wendingen, Galgenmeersen, Esbos, De Buize, De Drevestukken, Mastbos.</i>

	Sectie C
Ligging	<i>Tussen de Groenstraat, Wachtebeke, de Moervaart, Spanjaardsveerstraat, Wauterijstraat en de Smishoek, of het “centrum” van Winkel.</i>
Toponiemen	<i>Moerputten, Aardeken, Bommels, Trog, Werfkens, Achtgemete, Sputtersbeeld, Vossenheuvel, Hoogen Goed, Wauterij, Kerkewegel, Drijhoek, Sompelstuk, Pastoorsstuk, Bek, Waterbosschen, Heidekes, Meerschenstraatje, Buizestraatje, Nauwstraatje, Zevenzeel, Reep, Achteruitstuk, Bosch, Gaaihof, Kapelakker, Dok, Kweekmeersch, Warandeakker, Langeakker, Duycksakker, Meulemeerschen, Wallen, Meulenakker, Beek, Strop, Meerschstuk, Zevengemete, Petegemken, Aan den Molen.</i>

	Sectie D
Ligging	<i>Tussen de Vierweegsche, Eekelstraat, Burgenstraat, Kwadebetalingsstraat, Burrelstraat, Bosschenstraat, Rostijnestraat, Pachtgoedstraat en Nonnestraat, nu bijna volledig te situeren op Sidmar, tussen de Kennedylaan, Knippegroen, Bokstraat en het kanaal.</i>
Toponiemen	<i>Strijkvelden, Viergemete, Tweegemete, Knippe Groentje, Koubunders, Naalde, Achtgemeetstraatje, Strijkveldstraatje, Reep, Lange wilgen, Streken, Bijlen, Hoogakkers, Moeraarden, Gouden zedels, Braambeelden, Kromstrijkvelden, Kruisken, Meulestukken, Buizenstukken, Oesterputje, Brugakker, Brandekens, Brandekensstraatje, Orkaan, Boschstukken, Geleestukken, Hakken, Drijhoeken, Jodendreefstuk, Lekkertanden, Zesbunders, Bosmeersen.</i>

	Sectie E
Ligging	<i>Tussen Terneuschevaart, Kwadebetalingstraat, Burgenstraat, Beukenstraat en 't Ekenstraat, nu gedeeltelijk verdwenen in het kanaal, en verder te situeren tussen Rodenhuizedok, het kanaal, de Bokstraat, Karel De Clercqstraat en Jacques Janssensstraat.</i>
Toponiemen	<i>Gavers, Gaverstuk, Meulenwal, Wateringen, Bunders, Etingmeerschen, Bisschopswée, Binnenwal, Kwadebetalingstuk, Smaldonkakker, Notermanstraatje, Kamerstraatje.</i>

	Sectie F
Ligging	<i>Tussen de Oude Sasse Vaart, 't Ekenstraat, Beukenstraat, Eekelstraat, Wauterijstraat, Spanjaardsveerstraat en Moervaart, nu gedeeltelijk verdwenen in het Rodenhuizedok en verder te situeren tussen Jacques Janssensstraat, Karel De Clercqstraat, Knippegroen, Wouterij, Barkstraat en de oevers van de Moervaart.</i>
Toponiemen	<i>Bergen, Bekken, Langeakkers, Peerdenkerkhof, Hoeksken, Strooiendorp, Rabakkers, Vooropstraatje, Leukgracht, Buizerstraat, Husten, Berggelei, Nieuwlandekens, Moerkens, Lange Akkersstraatje, Dampelingen, Schachtenberg, Tienpond, Bosch, Kersbeek, Achteruit, Hoogen, Krommeken, Heikes, Polder, Zijstuk, 't Bergsken, Langeakkersstuk, Watergangskén, Vooropstuk, Sint-Pietersbuis, 't Eken.</i>

KAART 3
Het "oude" Winkel verdeeld in 6 secties.

B) Wijken

Op het einde van de 19e eeuw werd Winkel nog onderverdeeld in een tiental wijken, waarvan er nu enkele verdwenen of bijna onbewoond zijn.

Het Dorp

Al. Baert (1889): “*Het Dorp, gevormd door de Dorp- en Volderstraat, ligt meer of min in het Zuiden van Winkel. Men vindt er de kerk, de pastorie, het klooster, de meisjesschool en het gemeentehuis, bestaande uit een gelijkvloers en verdiep met drij zalen en voorportaal, gedagteekent van 1863..... Tegen de kerk verhief zich vroeger, rondom in zijne wallen, het kasteel van Winkel, toebehoord hebbende aan de familie della Faille. Het kasteel werd in het jaar 1828 afgebroken en in een pachthoeve herschapen. De wallen bestaan nog enkel aan de Westzijde van het voormalig goed.*”

*Foto 2: Dorpsplaats (1900-1910),
Rechts het oud gemeentehuis met vrijheidsboom, aangeplant in 1831.
Links zien we nog net de gevels van de pachthoeve Della Faille.*

De 19e-eeuwse wijk “*Het Dorp*” wordt nu gevormd door het deel van Sint-Kruis-Winkeldorp, tussen de oude jongensschool en het klooster, aangevuld met het eerste deel van de Jozefienestraat, de voormalige Volderstraat.

Deze wijk heeft met het slopen van de historische pachthoeve in oktober 1998, één van zijn weinige waardevolle gebouwen verloren. Ondanks deze hoeve als “historisch dorpsgezicht” werd omschreven, kon noch de stad Gent, noch het provinciebestuur enig soelaas brengen.

Nu staan de gronden, waar eens de heer van Ambacht Assenede zich thuis voelde, te koop als bouwgronden voor eigentijdse nieuwbouw. Ook de wallen zijn voor het overgrote deel gedempt, zodat er van dit historisch erfgoed zo goed als niets meer overblijft. Op de kaart van Ferraris, die dateert uit het laatste kwart van de 18^e eeuw, kunnen we het kasteel van de familie Della Faille nog duidelijk terug vinden, terwijl de kaart van Popp, getekend rond 1860, nog enkel de pachthoeve en de westelijke omwalling weergeeft.

Foto 3: Laatste overblijfselen van de pachthoeve Della Faille (1982)

*Foto 4: (2000) Sic transit gloria mundi! Glorie is vergankelijk.
Volgende generatie weet waarschijnlijk niet meer dat hier ooit geschiedenis werd geschreven.*

Foto 5: Links de dokterswoning rond 1910; het 2^e huis was van notaris Polydore Teirlinck en fungeerde in de 2^e helft van de 20^e eeuw, tot 1995, ook als postkantoor.

Foto 6: (2000) Eens te meer dreigt een klassiek huis te verdwijnen, het verval is reeds begonnen.

Aan de overzijde staat de bouwvallige woning, die generaties lang als dokterswoning werd gebruikt. Zo konden de patiënten van de huisartsen De Buck, Mabilde, Van Geyte, Vermeersch, Criel, Haverbeke, De Wilde, en als laatste, dokter Verrue, hier hun huisarts raadplegen.⁷

Gelukkig werd het oude gemeentehuis iets verderop, door de huidige eigenaar wel gerenoveerd.

Ook de H.-Kruiskerk staat na jarenlange verwaarlozing sinds het voorjaar 1999 in de steigers. Dit gotisch kerkgebouw, midden het oude, ommuurde kerkhof, vindt zijn oorsprong in de 15^e eeuw en wordt sinds 1936 als *monument* beschermd.

Met haar drie barokke altaren, biechtstoel (1674), communiebank (1716), en tweedelig koorgestoelte (1732 en 1748), bezit dit landelijk kerkje enkele fraaie stukjes ambachtswerk. Maar de meeste aandacht gaat zeker naar de prachtige eiken predikstoel (1619) en het waardevolle schilderij van Nicolaes Liemaecker, *verbeeldende St. Dominicus, die den Rozenkrans van O.L. Vrouw ontvangt*. Dit schilderij versierde vroeger de muren van de Warandekapel en werd in 1635 door de inwoners van Winkel, Wachtebeke en Zelzate, aan de toen pas herstelde kapel geschonken.

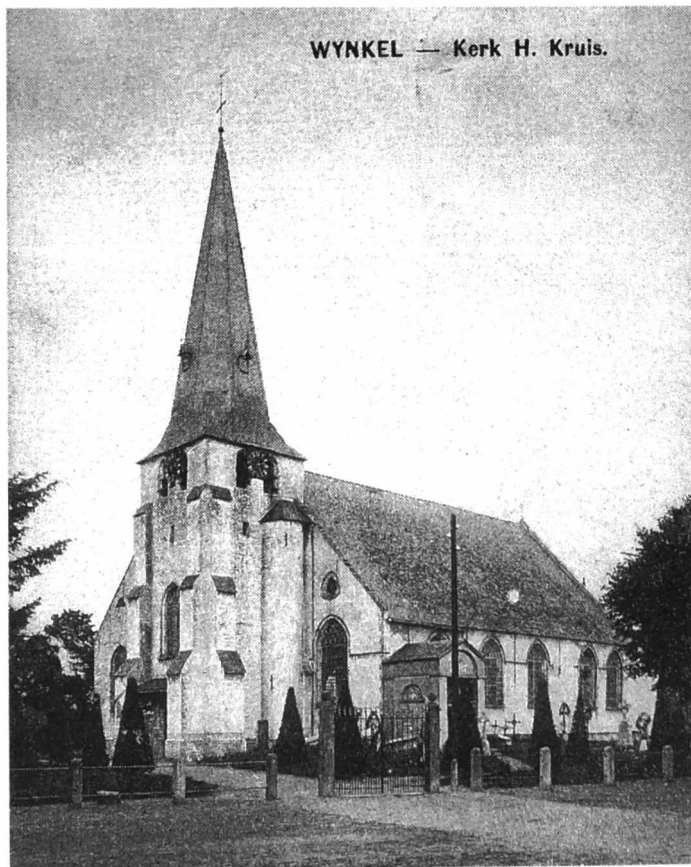

Foto 7: (± 1910) H.-Kruiskerk, waarvan de oorsprong terug gaat tot in de 15^e eeuw.

⁷ Winkel had reeds in de 18^e eeuw een geneesheer, ene Dupont, terwijl in het midden van de 19^e eeuw ene Vitalis Emmanuel Jansen als "chirurgus" genoteerd stond.

Foto 8: H.-Kruiskerk rond 1910, met omheind kerkhof en de grafkelder van de familie Della Faille. Uiterst rechts staat de bakkerij van Karel De Vilder, die later werd opgevolgd door zijn neef Cyriel Dauwe en nadien diens zoon Paul Dauwe. Sinds 1992 is hier de bakkerij Neyt-De Wever gevestigd.

De Vierweegsche

Al. Baert (1889): “... gevormd door de vereeniging der Dorp-, Eekel-, Groen-, en Rapenburgstraat, ligt ten Westen van het Dorp. ...”

De “Vierweegsche” was eigenlijk meer dan alleen een kruispunt van enkele wegen. Men kan deze wijk nu situeren tussen het herenhuis van de voormalige Winkelse burgemeester, Gustaaf Van Hecke, de huidige Kattenhoekstraat (deel van de *Groenstraat*, werd ook soms *Nonnepachtgoedstraat* genoemd), de Smishoekstraat en het eerste deel van het Knippegroen, tot aan de Wouterij (de *Eekelstraat*), de Streckveldstraat (voormalig *Jodenstraatje*), de Wouterij en de Karel Bauwensstraat (de voormalige *Rapenburgstraat*). Door de aanleg van de Kennedylaan, midden de jaren zestig, heeft deze wijk veel van zijn glorie verloren.

Zo werd de Smishoekstraat herleid tot een op- en afrit van deze Gentse ringweg, terwijl het *Jodenstraatje* door Sidmar werd ingepalmd.

De oude melkerij van de familie Van Waes, het herenhuis van de familie De Paepe, het kleine winkeltje van Zulma 95, en alle andere huizen werden gesloopt, enkel de herberg “Parking” kon deze ingreep overleven.

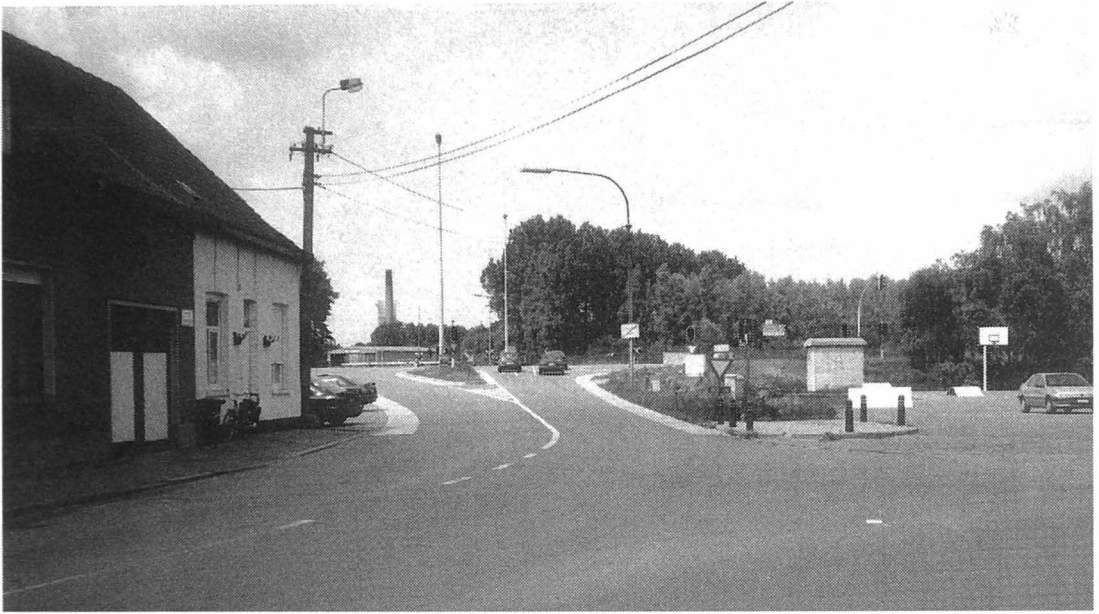
Waar eens de “Muziekzaal” stond en de zomeravonden werden gevuld met de warme klanken van tuba, trompet of klarinet, ligt nu een grauw parkeerterrein, getooid met basketveld en enkele “skate-elementen”. Het getik van hamer op aambeeld, opstijgend uit de

verschillende smidsen, heeft er voor goed plaats moeten ruimen voor het geraas van het hedendaags verkeer.⁸

Foto 9: De Vierweegsche rond 1930, met links de zaak van T. Iterbeke waar niet alleen kolen, graan en bloem werden verhandeld, maar waaraan ook de herberg “In De Vink” was verbonden. Het huis rechts werd later de “Muziekzaal” van de familie Cornelis.

⁸ In de Smishoekstraat stonden de smidsen van Gust, Fons en Florent Bruggeman. In het oorspronkelijke werkhuis was Fons de enige die er als smid fungeerde. Florent Bruggeman startte na zijn huwelijk een nieuwe smidse aan de overzijde van de straat. Als laatste kennen we nog Gentiel Bruggeman, zoon van Florent, die tot in de jaren zestig het beroep van smid uitoefende. Verder was er ook in de Dorpsstraat de smidse van Camille Synaëve, vader van Hector Synaëve. De laatste wagenmakerijen te Winkel waren deze van Edmond Leroux op de Vierweegsche, die nadien door Leon Van de Walle werd overgenomen. Een andere wagenmakerij bevond zich in de vóórmalige Groenstraat en werd uitgebaat door Karel en Jozef Waelput.

*Foto 10: De “Vierweegsche” anno 2000, of de prijs van de modernisatie.
Alleen het profiel van de herberg “In De Vink” is nog herkenbaar.*

Na de tweede wereldoorlog werd het pleintje dat de eigenlijke *Vierweegsche* vormde, tot Georges De Baetsplaats omgevormd, dit naar de Winkelse verzetsstrijder die op 7 september 1944 in de omgeving sneuvelde.

De Rapenburgstraat kreeg dan weer de naam van Karel Bauwensstraat, naar het Winkelse gemeenteraadslid dat gedurende 18 jaar schepen was en op 13 november 1939 was overleden.

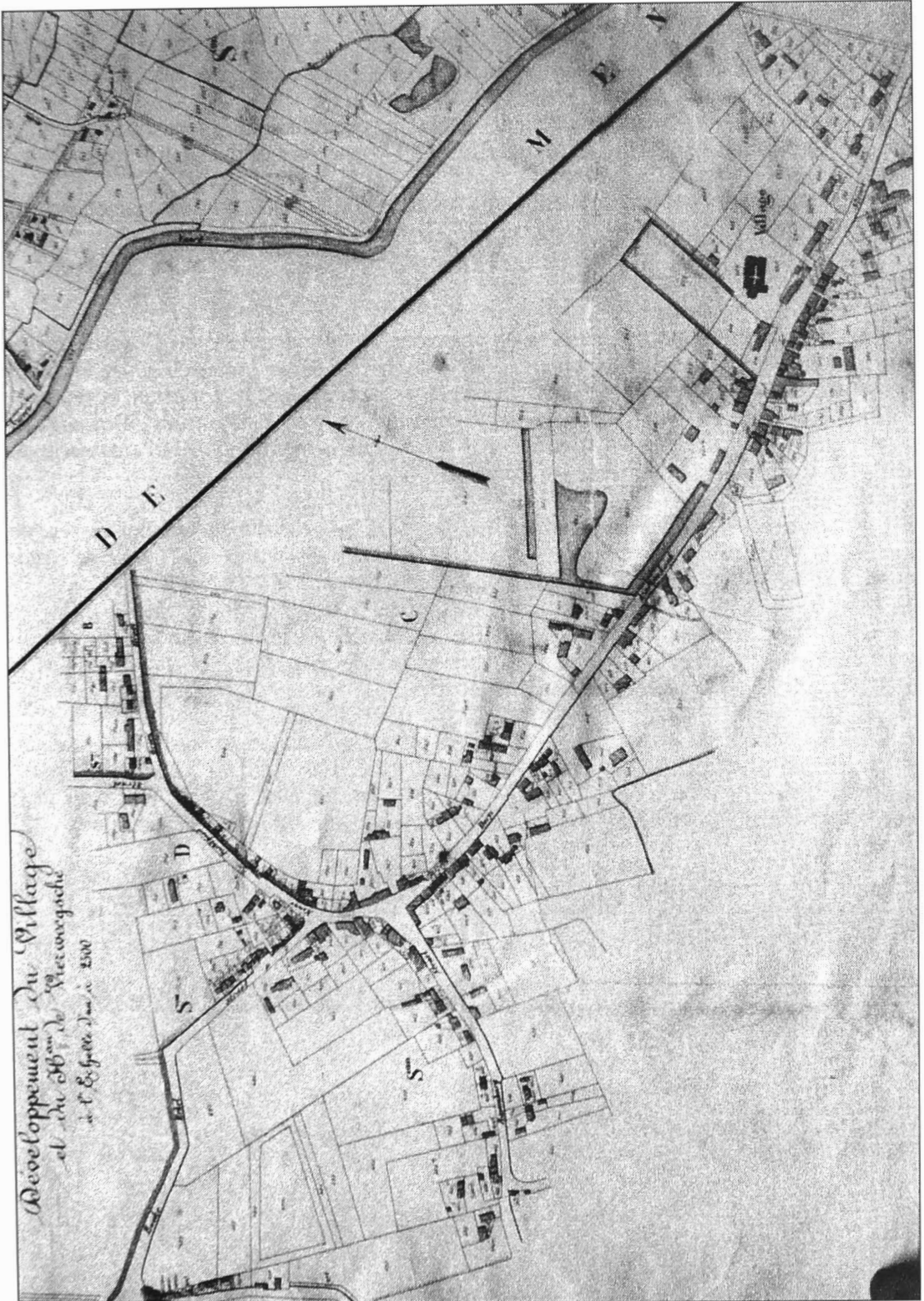
Foto 11: De Vierweegsche rond 1910, met zicht op de wagenmakerij Leroux, later overgenomen door de familie Van De Walle. Bemerkt ook de oude straatlantaarn, voorzien van wegwijzers richting Wachtebeke en Mendonk.

Foto 12: De Vierweegsche rond 1960, nu reeds de Georges De Baetsplaats. De wagenmakerij is verdwenen en we zien links de slagerij van Arthur De Bruycker. In het midden bemerken we de Muziekzaal, en rechts het café Het Noorderlicht van Felix Iterbeke.

Foto 13: De Georges De Baetsplaats anno 2000. Enkel het café Het Noorderlicht en de voormalige slagerij De Bruycker situeren nog de omgeving.

Kaart 4: Kaart van Popp (rond 1860) met de Vierweegsche en het Dorp. Centraal herkennen we duidelijk de nu voormalige pachthoeve Della Faille en de westelijke omwallingen van het kasteel Della Faille.

De Groenstraat

Al. Baert (1889): “*verbindt de Vierweegsche aan het grondgebied van Wachtebeke...*”

De wijk “*Groenstraat*” was niet alleen de verbindingsweg tussen het centrum van Winkel en de Walderdonk te Wachtebeke, maar omsloot eveneens het noordelijk deel van de *Volderstraat*.

Ook de straatnaam Groenstraat werd na de tweede wereldoorlog naar een verzetsstrijder genoemd, en werd de Albert De Smetstraat.

De Warande of Gemeente Heide

Al. Baert (1889): “*Is een wijk gelegen op ongeveer tien minuten (te voet) Oostwaarts der Dorpsplaats, en ontleent zijnen naam aan de vroegere heiden en bosschen alhier bestaande. Nog eene streep gronds, rechts der Warandestraat is beplant met sperren, eene andere ligt braak. Het is een zeer zandige wijk gevormd door de Kattenhoek-, Warande- en Kapellestraat. Op de Gemeente Heide verheft zich langs de rechter kant des steenwegs de vermaarde kapel van O.L.Vrouw ter Warande.*”

De *Kattenhoekstraat* waarvan hier sprake, is de huidige Winkelwarande, tussen de Jozefienestraat en de Kapelledreef. Op de kaart van Popp wordt de *Kattenhoekstraat* echter gesitueerd tussen de Kapelledreef en de pachthoeve Della Faille.

De *Warandestraat* vormde het resterende deel tot de grens met Wachtebeke.

Op de kaart van Ferraris staat er buiten de Warandekapel nog geen enkele woning in deze wijk aangegeven. Een honderdtal jaar later vinden we op de kaart van Popp in de Kapelledreef reeds een tiental kleine huisjes terug.

Het zandige karakter van deze omgeving is ook nu nog duidelijk te herkennen, vooral aan de resterende streepjes bos op Wachtebeeks grondgebied.

Anderzijds heeft men aan de Warande, en vooral in de omgeving van de Warandekapel, een uitstekend zicht over de ongeveer drie meter lager gelegen Moervaartdepressie.

Foto 14: De Kapel Van O.-L.-Vrouw Van Troost Ter Warande rond 1910. Zicht richting dorpscentrum. Deze weg droeg in de 19^e eeuw de naam “Kattenhoekstraat”.

Kaart 5: Kaart van Popp met bovenaan de Groenstraat, in het midden de Volderstraat of de huidige Jozefinenstraat en de Kapelledreef, en onderaan de Warandestraat en de voormalige Kattenhoekstraat. De dikkere lijn langsheen de Groenstraat duidt de grens aan tussen de secties B en C.

Het Pachtgoed

Al. Baert (1889): *“Bestaat uit vier groote boerderijen en is gelegen tusschen de Groenstraat en Rostijne. Naar de ligging der weiden, wallen en grachten te oordelen moet het vroeger een voornaam “goed” geweest zijn.”*

Ook deze vier boerderijen van het Pachtgoed zijn met de aanleg van de Kennedylaan, grotendeels onder het beton verdwenen. Het meest noordelijke deel behoort nu tot Sidmar, terwijl het zuidelijk gedeelte de huidige Hullebusstraat vormt. Aan de rechterzijde van deze nu doodlopende weg hebben de malse weiden van weleer plaats geruimd voor eigentijdse bungalows.

Foto 15: De Hullebusstraat (2000), of de voormalige “Pachtgoedstraat”. Achteraan deze doodlopende weg, in de omgeving van het populierenbosje, stonden vroeger de vier pachthoeven.

Rostijne

Al. Baert (1889): *“Ligt in het Noorden der gemeente, dicht bij de bosschen. De gronden ten Noorden van Rostijne dragen de naam van “Woestevelden”, ten Westen “Orkaan”, twee benamingen die voorzeker niets vruchtbaars beteekenen. Rostijne maakte vroeger deel uit van de Riemsche Heide.”*

Met de komst van Sidmar, begin jaren zestig, werd Rostijne volledig tot industriegebied omgevormd, waardoor de samengetroepde boerderijtjes, met hun groen- en witgeverfde luiken, door grote metalen hallen werden vervangen.

*Kaart 6: Kaart van Popp, met onderaan in het midden de vier verdwenen "pachthoeves".
Uiterst links zien we nog net de "Nieuwe Molen" in de Nonnepachtgoedstraat.
De dickere lijn langsheen de Rostijnestraat en de Nonnepachtgoedstraat duidt de grens
aan tussen sectie B en sectie D.*

Her en der, maar vooral in de omgeving van het boswachtershuisje, zijn nog enkele percelen van het oude bosareaal overgebleven. Gelukkig nam de staalreus al vrij vlug het initiatief om de braakliggende gronden stelselmatig opnieuw te beplanten.

Foto 16: Rostijne (1988). Een bosrijk paradijs voor de jeugd van toen, onbekend voor de huidige generatie. We zien hier de oude "Zelzaatschestraat" die in 1955 nog door het Winkelse gemeentebestuur tot betonbaan werd omgevormd. Rechts zien we de schuurtjes horende bij het boswachtershuisje van de familie De Wulf.

De Burg- of Burgenstraat

Al. Baert (1889): *"Is gevormd door de Burg-, Smaldonk- en Kwadebetalingstraat en ligt ten Noorden van den grooten steenweg, dichtbij de vaart van Terneuzen."*

Ook deze wijk werd volledig aan de industrie opgeofferd.

In de omgeving van de *Kwadebetalingstraat*, die het verlengde was van de *Burgstraat*, werd in 1971 een cokesfabriek, horende bij Sidmar, gebouwd. De voormalige *Burgstraat*, nu *Bokstraat*, vormt één van de vier toegangswegen tot deze staalreus. De *Smaldonkstraat*, de toenmalige verbindingsweg tussen de *Burgstraat* en de tragel langsheen het kanaal richting Terdonk, verdween met de inplanting van Air Products en CBR.

*Kaart 7: Kaart van Popp, met links de Bosschenstraat en centraal, tussen de Bosschenstraat en de Wachtebekestraat, de samengetroepde boerderijtjes van het gehucht Rostijne.
De dikkere lijnen duiden nu de grens aan tussen de secties A, B en D.*

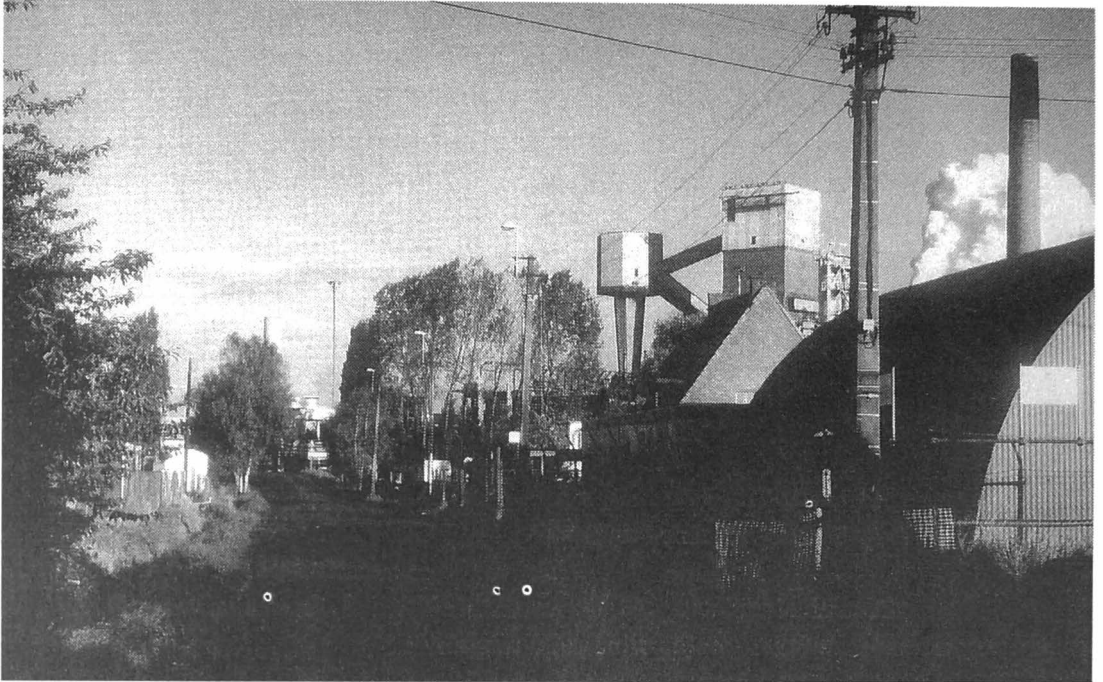

Foto 17: De Bokstraat anno 2000, de voormalige Burgstraat, thans één van de vier toegangswegen naar SIDMAR.

Terdonk

Al. Baert (1889): *“samentrekking van “te der donk”- aan, bij den dijk – maakt deel uit van de gemeenten Winkel, Evergem en Kluizen. Het Winkelsch Terdonk ligt langs den rechteroever van de Sassevaart en is de meestbevolkte wijk van Winkel. De bewoners van de oevers der vaart houden zich bijna zonder uitzondering met de scheepsvaart bezig.”*

Door de aanleg van het Rodenhuizedok, begin jaren zeventig, verdween de kern van het Winkelse Terdonk, samen met het *Strooyendorp*, een *gebuurte langs den tragel der Oude Vaart tussen Terdonk en Rodenhuyze*, volledig onder het wateroppervlak. De nog enkele resterende huizen in de Karel De Clercqstraat, de Jacques Janssensstraat en de Veerpontstraat, staan nu te verkrotten, terwijl er een 15-tal door aannemers tot kantoorruimte werden verbouwd.

Rodenhuize

Al. Baert (1889): *“Is eerder een wijk van Mendonk dan van Winkel en wordt het meest “het Fort” genoemd, ter oorzake der versterking hier door de Spanjaards aangericht.”*

Het Winkelse deel van Rodenhuize verdween eveneens in het gelijknamige dok, terwijl de locatie van het voormalige “Fort” te situeren is in de omgeving van enerzijds het bedrijf Vamo Mills, tussen de Pleitstraat en de Moervaartkaai, en anderzijds onder de Kennedylaan, meer precies onder de aanloopstrook van de brug over de “nieuwe” gekanaliseerde Moervaart.

Terdonck — Weg Oude Brug

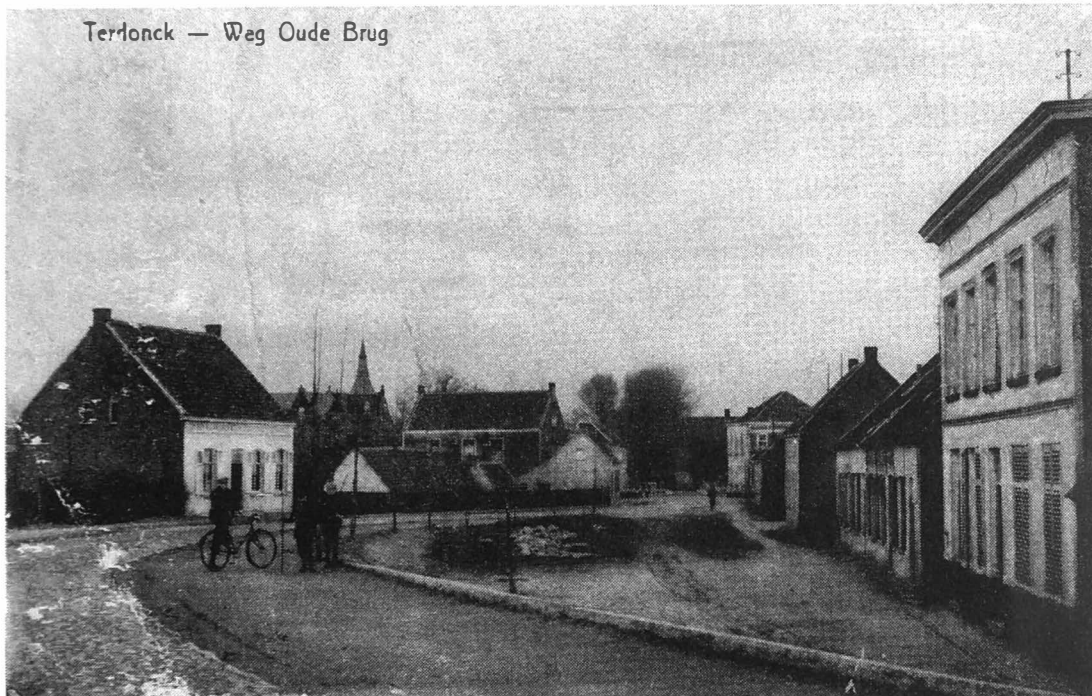
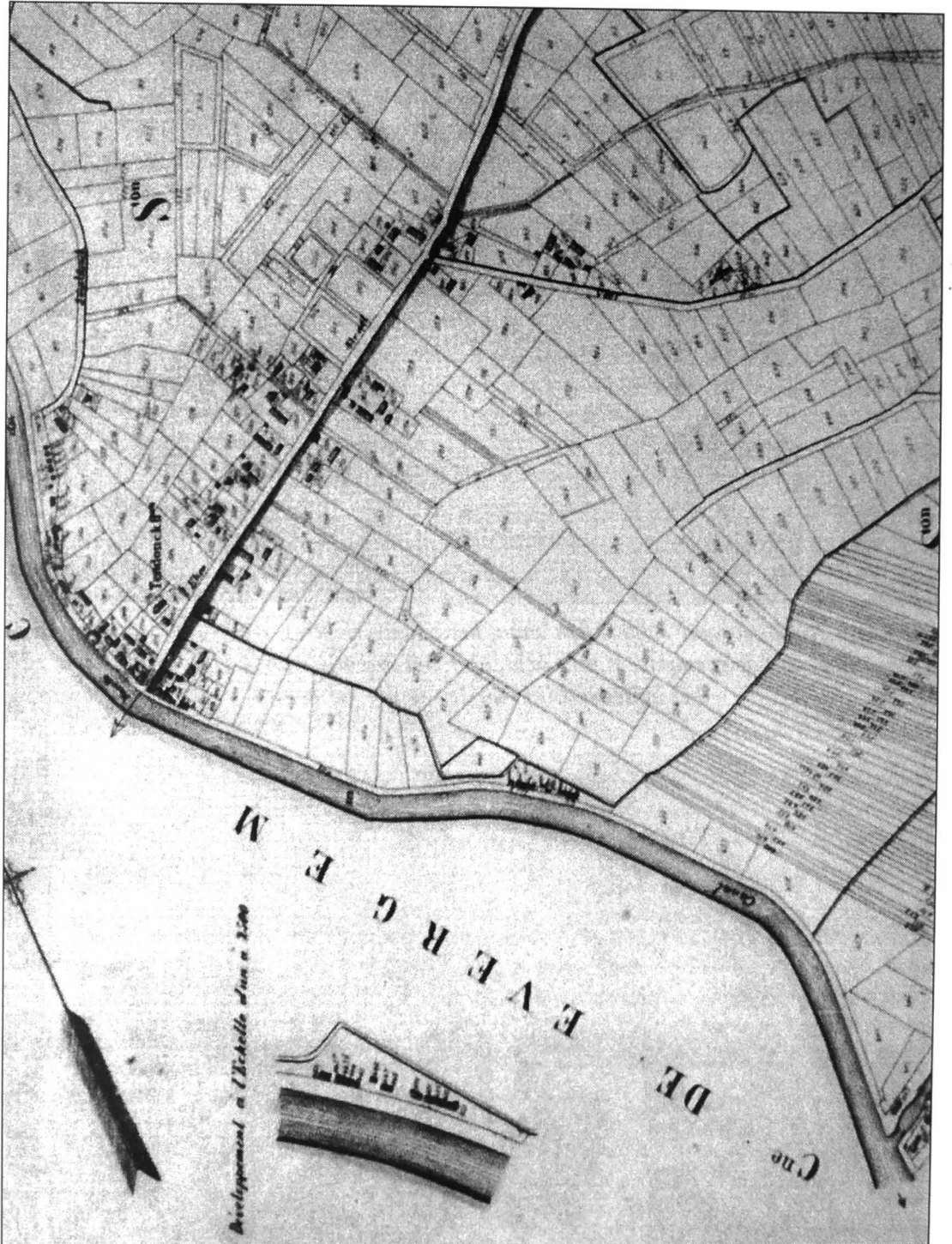

Foto 18: Terdonck rond 1900. Zicht vanaf het eiland, richting Winkel. Vooraan rechts zien we “de zeemput”. Links achteraan het torentje van de villa “Anna”, het buitenverblijf van de familie Vermeulen.

Foto 19: Terdonck anno 2000. Stel u voor, deze foto werd ongeveer op dezelfde plaats genomen, of Terdonck, verdwenen onder het wateroppervlak.

Kaart 8: Kaart van Popp, met links het Winkelse deel van Terdonk. Rechts onderaan zien we nog net de monding van de Moervaart in de Terneuzense Vaart, met het Sas van Rodenhuize. In het midden, langsheen de trigel van de Terneuzense Vaart, zien we ook de “gebuurte” het Strooyendorp. De dikkere lijn langsheen de 't Eekenstraat en de Beukenstraat duidt de grens aan tussen secties E en F.

In het “*Modern woordenboek der Belgische gemeenten*”, daterend van enkele jaren na WO II, werden ook “Molenhoek” en “Spaans Veer” als gehuchten van Sint-Kruis-Winkel genoteerd.⁹

Molenhoek

De Molenhoek situeert zich in het zuiden van Sint-Kruis-Winkel, aan de oevers van de oude Moervaart, en heeft zijn naam ongetwijfeld te danken aan de twee windmolens die hier eeuwenlang hoog boven de Molenmeersen uittorenden.

De “Oude Molen”, die sinds 1432 op het einde van de huidige Rapenburgstraat stond, verdween rond 1938 uit het landschap. Nu rest alleen nog een molenberg op de gronden van bierhandelaar Cornelis.

De tweede molen, het “Stampkot”, situeerde zich aan de huidige Marcel Herpelinckstraat, ter hoogte van de huisnummers 24 en 26.

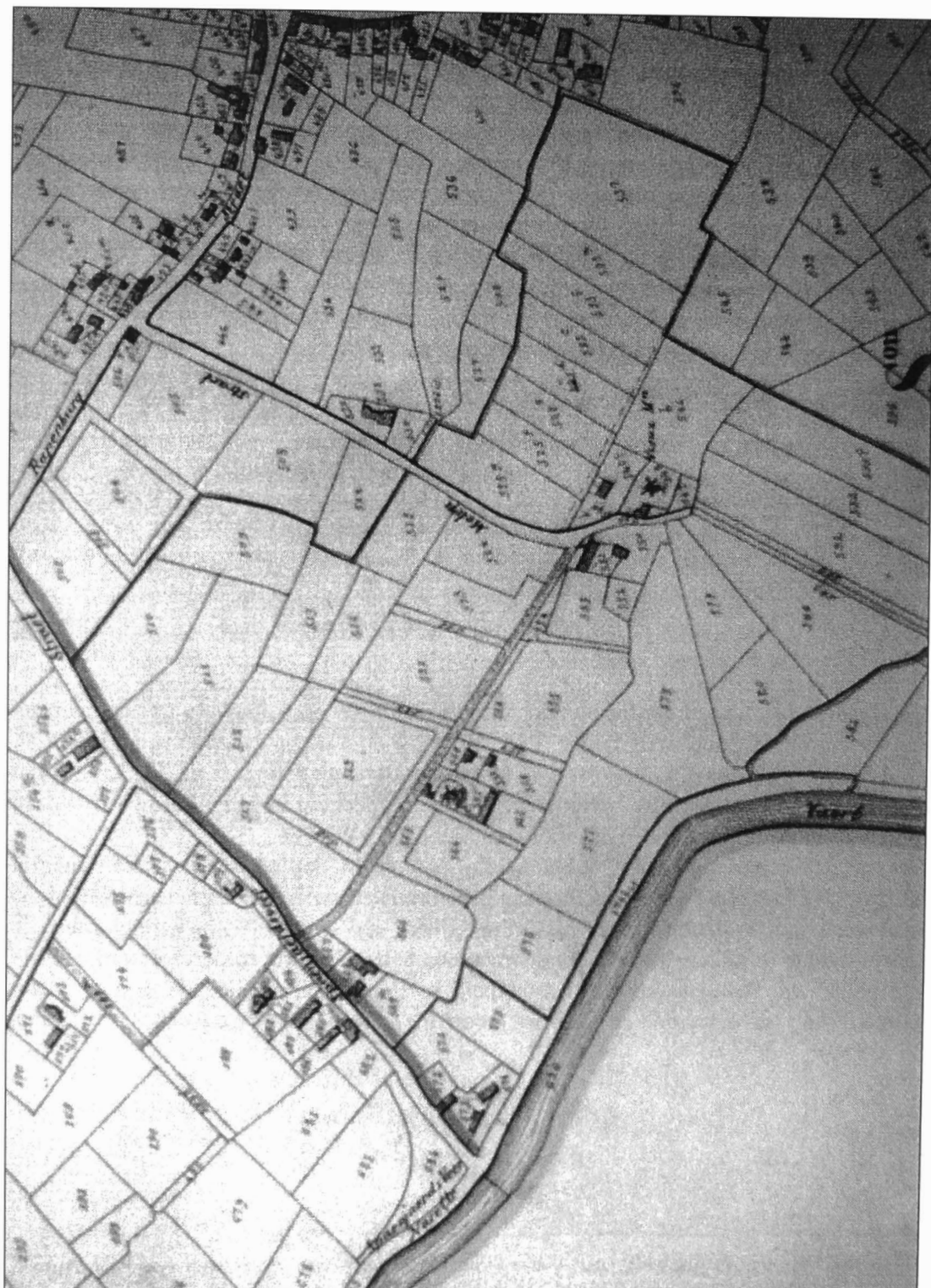
Deze molen was in de eerste plaats een olieslagmolen die in 1730 vanuit Gent naar de meer winderige meersen te Winkel werd overgebracht. Hij was tevens een stuk kleiner dan de “Oude Molen” en werd reeds rond 1922 afgebroken. Van deze molen rest alleen nog een gedeelte van de maalderij, die door de huidige eigenaar, de heer Gilbert Van Acker, als hobbyruimte wordt gebruikt.

Het Spanje Veer

Het Spanje Veer, wat eerder bij Mendonk hoort dan bij Winkel, dankt zijn naam aan een veerdienst over de Moervaart die hier in de 17e eeuw door de Spanjaarden werd ingelegd. Sinds de tracéwijziging van de Moervaart midden de jaren zestig en met de aanleg van een rammelende “baileybrug” over deze “nieuwe” Moervaart in 1977, verdween meteen ook de laatste veerpont tussen Mendonk en Sint-Kruis-Winkel.

Het was ook in deze omgeving, aan de huidige Barkstraat, dat in 1789 de eerste Winkelse brouwerij “De Vilder” werd gesticht. Aan deze brouwerij was er een imposant herenhuis verbonden dat na jarenlange verwaarlozing tot een “spookkasteel” was herleid. Met zijn scheefgezakte rolluiken, afbrokkelende muren en half ingestorte zoldering, werd in 1983 van hogerhand besloten om dit “Kasteelken” te slopen. De aanpalende maalderij kon gelukkig nog gered worden en werd tot woonhuis omgebouwd. (zie foto's 33 p. 118 en 34 p. 119)

⁹ HOUET, A., *Modern woordenboek der Belgische gemeenten*, Brussel, 1948.

Kaart 9: Kaart van Popp, met de “Oude Molen” op het einde van de Molenstraat, en het “Stampkot” in de huidige Marcel Herpelinckstraat. Onderaan in het midden bemerken we ook de brouwerij van de familie De Vilder, terwijl bovenaan nog net het pleintje aan de Vierweegsche te zien is.

C) Waterlopen

Het grondgebied van het “oude” Winkel werd in het westen bijna volledig afgebakend door het kanaal Gent –Terneuzen, terwijl de zuidgrens door de Moervaart werd gevormd. In het volgende hoofdstuk verneemt u meer over deze twee meest belangrijke waterlopen. Buiten de Moervaart en het kanaal kronkelen er nu nog steeds enkele minder imposante waterloopjes door de Winkelse weiden. (Zie ook Kaarten 1 en 2)

Het Gelei of Rostijnebeek

Al.Baert (1889): *“Het Gelei of Rostijnebeek zijnen oorsprong nemende tegen de Terneusche vaart, trekt dwars door de Strijkvelden, stroomt onder de Rostijnestraat en vloeit Oostwaarts naar het grondgebied van Wachtebeke. Men treft langs henen deze beek die op sommige plaatsen 4 meters breed is, eenige meerschen aan.”*

Met de omvorming van Rostijne en omgeving tot industriegebied, verdween het Gelei of de Rostijnebeek, samen met de meerschen, volledig uit het landschap. De samenvloeiing van de Rostijnebeek en de Voort, Voortbeek of Watergang, lag op de grens tussen Winkel en Wachtebeke, en is nu onder de Kennedylaan bedolven.

In een artikel over de Langelede te Wachtebeke, verhaalt Broeder Leopold dat de Rostijnebeek de bovenloop uitmaakte van deze Voorlede, die op haar beurt de huidige benedenloop van de Langelede is.¹⁰

De Pachtgoedbeek

Al.Baert (1889): *“Deze stroom komt uit de wallen van het voormalig kasteel van Winkel, dicht aan de Dorpstraat, vloeit Noordwaarts naar de Groenstraat, vervolgt zijnen loop naar het Noord-Oosten, besproeit de meerschen van het Pachtgoed en vloeit samen met het Gelei naar de Langeledevaart.”*

Door de aanleg van de Kennedylaan werd ook de loop van de Pachtgoedbeek gewijzigd, zodat zij nu langsheen deze ringweg in noordoostelijke richting verder vloeit, om zich een honderdtal meter verder met de Voortbeek te verenigen.

Het Hoofdgeleed (Meersch- of Moerbeek)

Al.Baert (1889): *“De Meersch- of Moerbeek komt uit de Oude Sassche vaart tegen Roodenhuize door de Sinte Pietersbuis loopt van het Westen naar het Oosten door de meerschen. Het schof van Sinte Pietersbuis dient om de meerschen onder water te zetten, en daar de Sassche vaart gemiddeld een meter hooger ligt dan de Moervaart kan men het overtollige water door andere buizen naar deze laatste laten wegvloeien.”¹¹*

¹⁰ BROEDER LEOPOLD, De Langelede (a paradise lost), in: *St.-Laurensklok*, jg. 43/1, Zelzate.

¹¹ Zie ook: Jozef II en de Brabantse Omwenteling.

Het huidige Hoofdgeleed vangt enerzijds aan langsheen de Kennedylaan, ter hoogte van het Rodenhuizedok, en loopt in noordoostelijke richting, onder de Barkstraat door, naar de Molenmeersen. Anderzijds bestaat het Hoofdgeleed uit een tweede gedeelte dat, komende van uit de Pottershoek te Wachtebeke, de meersen achter de Warande en het dorp van Winkel doorsnijdt. Hier vloeien beide delen samen met de Moerkesbeek, komende vanuit de Rapenburgstraat, en monden samen uit in de Moervaart.

4) Twee gemeentehuizen, twee wapenschilden

In het huidige St.-Kruis-Winkeldorp, in de omgeving van de kerk of de vroegere dorpsplaats, bevinden zich de twee voormalige gemeentehuizen van Winkel. Opmerkelijk hierbij is dat de gevels van beide gemeentehuizen met een verschillend wapenschild versierd zijn.

Op het “oude gemeentehuis” uit 1863, prijkt een wapen gebaseerd op het wapenschild van de familie Van der Gracht.¹² We kunnen dit omschrijven als: “een gedeeld wapen, met rechts op een achtergrond van zilver, een keper van keel en 3 meerltjes of merletten (wapen van de familie Van der Gracht), en links, eveneens op een achtergrond van zilver, 3 graszoden van sinopel”.

Een meerl(tje) of merlet is een merel of een eend zonder poten en snavel, (geknotte vogel) en was in de Nederlanden een veel voorkomende wapenfiguur.

De graszoden op het linkergedeelte verwijzen waarschijnlijk naar de hooimeersen langsheen de Moervaart, waar men in vroegere tijden hooi van een zeer goede kwaliteit oogstte.¹³

Dit wapenschild dateert vermoedelijk uit het eerste kwart van de 19^e eeuw, toen onder het bewind van koning Willem I (1815 – 1830) alle gemeenten die reeds een wapenschild voerden, gevraagd werden dit te laten bevestigen. De overige gemeenten werden uitgenodigd om in een gemotiveerd rekwest een wapenschild aan te vragen. Dit gebeurde echter meestal op een vrij amateuristische wijze, waar op goed geluk af een wapenschild van een vroegere heer als basis werd gebruikt, soms aangevuld met de afbeelding van de lokaal geteelde planten of gewassen en allerlei landbouwalaam. Vele van deze fantasievolle gemeentewapens zijn nadien officieel in onbruik geraakt.¹⁴

¹² Zie ook: De eerste ontginningen te Winkel, de abdij van Moorsele en Emmanuel Jan Jozef Della Faille d'Assenede, laatste Heer van het Ambacht Assenede.

¹³ De kleuren van een wapen of een wapenschild worden meestal met hun middeleeuwse namen vermeld. Deze waren: (1)azuur = blauw / sinopel = groen / keel = rood / sabel = zwart. Verder waren er ook nog twee “metalen” die als kleur werden gelijkgesteld: goud = geel / zilver = wit.

De linker- en de rechterzijde van een wapenschild moet men ook steeds zien vanuit het standpunt van de persoon die het schild draagt.

NEUBECKER, O., *Heraldiek, bronnen, symbolen en betekenis, Elsevier, Amsterdam Brussel, MCMLXXVII.*

¹⁴ MEURIS, W., Vreedzame wapens voor onze gemeenten, in: *Contactblad van het Verbond der kringen voor Heemkunde in Oost-Vlaanderen*, jg. 24 nr. 2/3, 2000.

Zo stuurde ook het Winkelse gemeentebestuur reeds in 1817 een dergelijke aanvraag voor een wapenschild naar het Nederlandse bewind, maar van enig antwoord is er geen spoor terug te vinden.¹⁵

We vinden dit wapenschild ook terug op pagina 1251 van het “ Geschied- en Aardrijkskundig Woordenboek Der Belgische Gemeenten” van Eugène De Seyn, maar of dit ooit het officiële gemeentewapen van Winkel was blijft een open vraag.¹⁶

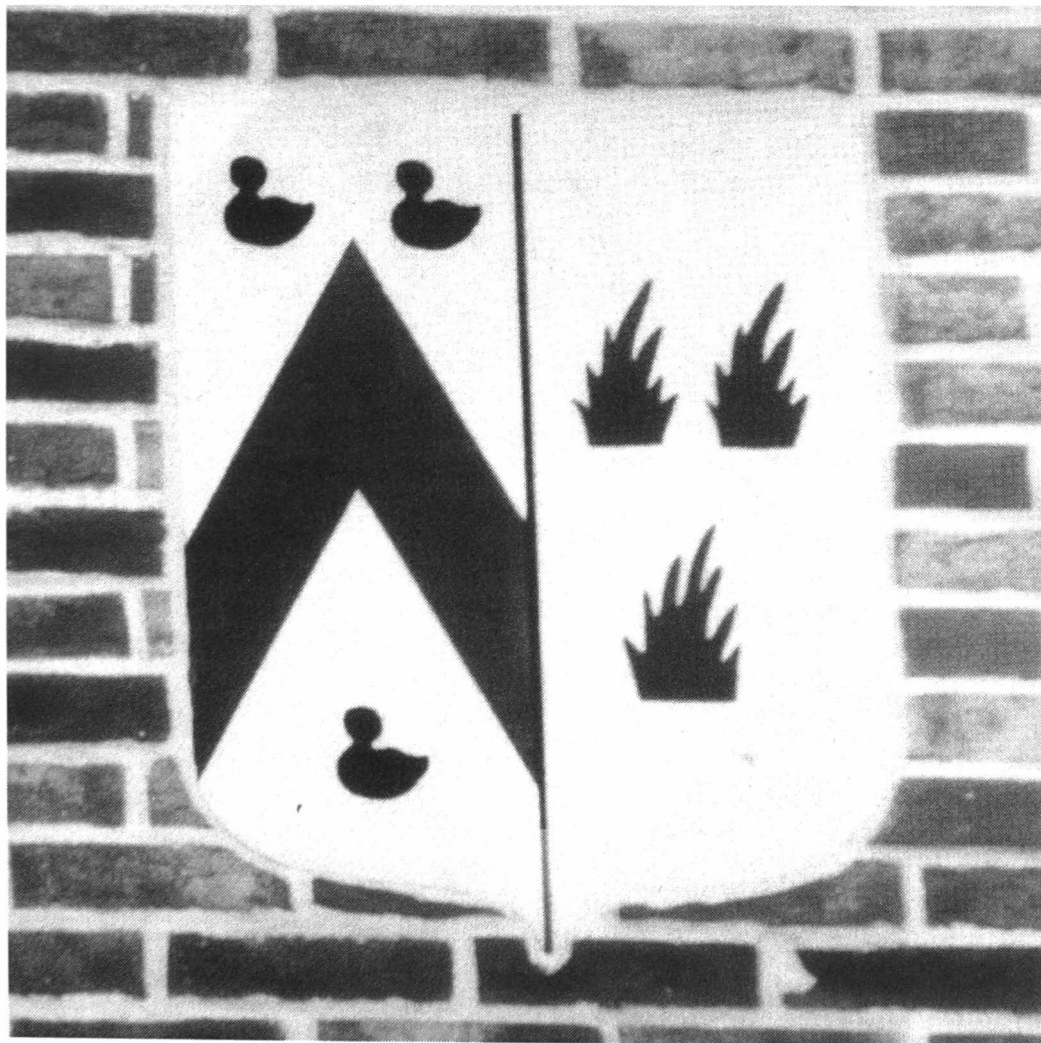

Foto 19b: Het wapenschild op het “oude gemeentehuis”.

¹⁵ Gemeentearchief Wachtebeke, volgens archivaris G. Hoebeke.

¹⁶ DE SEYN, E., *Geschied- en Aardrijkskundig Woordenboek Der Belgische Gemeenten, Tweede bijgewerkte uitgave, deel II, Uitgaven Brepols, Turnhout.*

Het wapen op het “nieuwe gemeentehuis” (1942) kunnen we dan omschrijven als: “een doorsneden wapenschild met in het schildhoofd een 2-koppige adelaar vergezeld van een klimmende leeuw, en in de schildvoet een ploeg”.

De ploeg verwijst naar het agrarisch karakter van de gemeente, terwijl we zowel de 2-koppige adelaar, verwijzend naar het Duitse Rijk, als de klimmende leeuw, het symbool van Vlaanderen, ook terug vinden in het wapenschild van het Ambacht Assenede.

Maar ook hier blijft het een open vraag of dit ooit een officieel gemeentewapen was.

Foto 19c: Het wapenschild op het “nieuwe gemeentehuis”.

GESCHIEDENIS VAN SINT-KRUIS-WINKEL

DEEL I: PREHISTORIE en MIDDELEEUWEN

1) Eerste bewoners

De kennis over de vroegste geschiedenis van onze streek, Vlaanderen en Europa in het algemeen, is nog verre van volledig. Het is enkel aan de hand van archeologische opgravingen dat we ons een voorlopig beeld kunnen vormen over de eerste bewoners van onze regio.

Door het barkoude klimaat en de ontoegankelijkheid van het laaggelegen en moerassige Noord-Vlaanderen, was het pas rond 10.000 v. Chr. dat de eerste mensengroepen vanuit Centraal Europa tot in onze gewesten doordrongen.

Deze voorhistorische mensen leefden vooral van jacht en visvangst, maar hun menu bestond verder ook uit wilde vruchten en de wortels van planten. Hun werktuigen vervaardigden ze enerzijds uit de beenderen en geweien van herten en rendieren, anderzijds uit "vuursteenknollen" (keien) of silex.

Deze eerste bewoners waren voornamelijk nomaden, die door de voortdurende klimaatwijzigingen verplicht werden zich steeds te verplaatsen. Waar zij zich eventueel tijdelijk vestigden, verbleven zij op de zandige heuvels in de nabijheid van drinkwaterbronnen of waterlopen.

Door de geologische evolutie was er in het noorden van Vlaanderen een microreliëf ontstaan, bestaande uit enerzijds zandige ophopingen en depressies, anderzijds uit een reeks oost-west gerichte dekzandruggen.

Zo had er zich een 3 à 4 km. brede zandrug gevormd tussen de omgeving van Maldegem en Stekene, die de afwatering naar het noorden verhinderde. Hierdoor vormde zich ten zuiden van deze dekzandrug de moerassige en bosrijke Durme- of Moervaartdepressie. Het was dus vrij logisch dat onze voorhistorische bezoekers zich hier vooral langsheen de zuidrand van deze zandrug verplaatsten, waardoor er een "piste" of route zou ontstaan zijn die liep vanuit de omgeving van Oostende naar Antwerpen. Deze voorhistorische "weg" liep enerzijds over Rostijne en lag anderzijds vrij dicht bij "den Dries" van Doornzele.¹⁷

2) Kelten en Romeinen

Langzamerhand werd Vlaanderen door Keltische volksstammen ingepalmd, vermoedelijk doordat zijzelf door Germaanse volkeren vanuit het centrum van Europa naar het westen werden verdreven.

Zo werd ons kustgebied rond 150-125 v. Chr. bewoond door de Menapiërs, horende tot de stam der Belgae.

Toen de alombekende Romeinse veldheer Julius Caesar tussen 57 en 51 v. Chr. ook onze streken trachtte te veroveren, waren het o.a. deze Menapiërs, samen met de Morinen, Nerviërs en Eburonen, die het de Romeinen erg moeilijk maakten.

¹⁷ FOULON, N., Verzameling Michel Gilleman, in: *St.-Laurensklok* jg. 46/1.

Vanuit hun sompige vlakke land voerden de Menapiërs een soort guerrillaoorlog tegen de Romeinse invasie, waardoor Julius Caesar de Belgae omschreef als zijnde de dappersten der Galliërs.

Na de Romeinse overwinning werd onze regio ondergebracht bij de “civitas Menapii”, met eerst het huidige Noord-Franse Kassel als hoofdplaats, later, in de 3^e eeuw werd dit Doornik.

Maar door het woeste, moerassige en bosrijke karakter van Noord-Vlaanderen en de eigengereidheid van zijn inwoners, de Menapiërs, had onze streek de Romeinen weinig te bieden; deze gaven duidelijk de voorkeur aan het vruchtbare Haspengouw.

De Menapiërs leefden hier in kleine groepen of families bij elkaar, en bouwden hun lemen hutten op hogergelegen ontboste of kale plekken.

Deze plaatsen werden “*laren*” genoemd of “*donken*”, indien het moerassig gebied betrof, en zijn nu nog steeds te herkennen in verschillende dorps- en gehuchtsnamen zoals Zaffelare, Doorslaar, of Mendonk, Sprendonk, Terdonk, Speurdonk, Walderdonk....

Maar ook minder bekende namen zoals *'t Hetselaer*; ten noordwesten van de Groenstraat te Wachtebeke, in de omgeving van de Voortbeek of Watergang, duiden op een vermoedelijke vestigingsplaats uit die tijd.

Hetselaar of Herselaar was een gehucht dat vroeger volledig werd omgeven door *d'hulle busschen*, een bosrijk gebied met voornamelijk hulst, dat zich uitspreidde tot op Winkels grondgebied.¹⁸

De primitieve lemen hutten die de Menapiërs bouwden waren van één enkele opening voorzien, waardoor zij op handen en voeten konden binnenkruipen. Een tweede opening, in het kegelvormige dak, zorgde voor de rookafvoer.

Om eventuele indringers te weren werden de hutten omringd met palen, doornstruiken en wallen.

Deze hutten noemde men *sale*, wat evolueerde tot *zele*, nu te herkennen in plaatsnamen zoals Doornzele.

Ondanks de Menapiërs reeds een primitieve vorm van landbouw hadden ontwikkeld, leefden ze vooral van zwijnteelt en het vetmesten van ganzen.

Met het zout, gewonnen uit de door de zee overspoelde gronden, en het vele hout van de uitgestrekte bossen, waren de Menapiërs meesters in het bereiden van gerookte hammen. Deze hammen waren een delicatessen en werden samen met de “Vlaamse” ganzen door de Romeinse handelaars van hieruit naar Rome geëxporteerd.

De “Antwerpse heirweg”

Zowel uit economisch als militair standpunt hadden de Romeinen nood aan een degelijk uitgewerkt wegennet. Dit wegennet bevond zich voornamelijk in het Haspengouwse en het Maasdal, met als belangrijkste “heirweg” deze van Bavay naar Keulen.

¹⁸ DE SMET, E., Bijdrage tot de toponymie van Wachtebeke, in: *Heemkundige Kring “Oud Wachtebeke”* jb. 1975

In Vlaanderen echter maakte men gewoon gebruik van de reeds bestaande zandwegen die men, indien nodig, op een technisch voorbeeldige wijze omvormde tot brede straten. Zo wordt ook nu nog steeds door sommigen beweerd dat de weg komende van uit het Waasland, Stekene, Moerbeke, Wachtebeke, alover Walderdonk en het Winkelse gehucht Rostijne naar Ertvelde en zo verder doorheen het Meetjesland, van Romeinse oorsprong zou zijn.

Deze “Antwerpse heirweg” zou zelfs een aanpassing zijn van de voorhistorische “piste” eerder omschreven.¹⁹

De Romeinse oorsprong is echter nooit bewezen, zodat het aannemelijker is dat deze “heirweg” slechts in de Middeleeuwen aan belang heeft gewonnen, waar hij toen de verbinding vormde tussen Brugge en Antwerpen.

Immers door het onherbergzame karakter van Noord-Vlaanderen bleef onze regio tijdens de Romeinse bezetting dun bevolkt, en was er, zoals eerder aangehaald, weinig interesse vanwege Romeinse zijde.

Maar aan de hand van archeologische vondsten in de omgeving van Rostijne en Walderdonk kan men wel besluiten dat deze “antieke weg” op zijn minst door de Romeinen af en toe werd gebruikt.

Foto 20: Overblijfsel van de “Antwerpse heirweg” anno 2000 op het grensgebied van Winkel en Wachtebeke.

¹⁹ FOULON, M., *o.c.*

3) De Germanen en de Friezen

Op het einde van de 4^e eeuw stortte het machtige Romeinse Rijk langzaam in elkaar. Vanuit het noorden en oosten staken Germaanse troepen de Romeinse landsgrenzen over. Na een ware invasie van Vandalen, Alanen en Sueven, die zich verder in het zuiden van Europa vestigden, waren het de Franken die rond 411 vanaf de oevers van de Rijn onze gewesten veroverden.

Deze Franken waren in hoofdzaak herders, die vooral de malse weiden van het Waasland wisten te appreciëren. Zij kweekten niet alleen zwijnen, maar ook koeien, stieren, ossen, schapen, paarden en ganzen. Daarbij gingen ook zij nog steeds op jacht en visvangst. Hun houten of strooien “huizen” werden met eenvoudige tafels, stoelen, banken en bedden bemeubeld.

Ze leefden enerzijds in alleenstaande boerderijen, die samen met het eromheen liggende land “een hof” werden genoemd. Anderzijds bouwden ze groepen boerderijen rondom een “marka” of centrum, waaruit later de eerste dorpen ontstonden.

In het noorden van Vlaanderen werden de Franken regelmatig bedreigd door de Friezen, die stelselmatig hun gebied naar het zuiden trachtten uit te breiden.

In de 7^e eeuw, op het hoogtepunt van hun macht, reikte het Friese Rijk zelfs tot aan de Moervaart, waardoor Winkel en Wachtebeke de meest zuidelijke grensplaatsen werden. Deze situatie lag meer dan waarschijnlijk aan de basis van de plaatsnaam “Wachtebeke”, wat dan een Friese grenspost zou betekenen. Maar ondanks in de 8^e eeuw de Friezen door de Franken terug naar het noorden werden verdreven, bleef het toponiem “Wachtebeke” behouden.²⁰

4) Archeologische vondsten

Zowel in de 19e als de 20e eeuw werden de vallei van de Moervaart en de omgeving van Rostijne meermaals door archeologen bezocht.

Zo spendeerde de voormalige Mendonkse burgemeester en wetenschapper, Eugène Van Overloop, in 1882 en 1883, een groot deel van zijn vrije tijd op de donken in de Moervaartvallei en het hoger gelegen bosrijke Rostijne. Hij vond er, verspreid over een 30-tal sites, een aanzienlijk aantal artefacten en een prehistorisch mes.

In het 2e kwart van de 20e eeuw kon onze regio rekenen op de interesse van de Gentse archeoloog Joseph Maertens Northout, en amateur-archeoloog Michel Gilleman.

Te Rostijne vond men naast enkele restanten van “huttenleem”, een uit silex vervaardigde pijlpunt, schraapmesses, lanspunten, minibijltjes, een fragment van een Romeinse pot, talrijke fragmenten van handgemaakt aardewerk, een Gallo-Romeinse zegelring en enkele amuletten afkomstig uit Voor-Azië.

²⁰ GYSSELING, M., Speurtocht in het vroege verleden van Gent en omgeving, in: *Jaarboek XVII Heemkundige Kring Oost-Oudburg*, jg. 1980.

Aan de hand van teruggevonden kralen, glasscherven en bronzen restanten ontstond zelfs het vermoeden dat er zich ooit in Rostijnebos, ten noorden van de “Antwerpse heerweg”, een Frankische begraafplaats zou bevonden hebben.

Met de hulp van moderne technologieën en luchtfotografie werden er de afgelopen decennia, zowel te Winkel als te Wachtebeke, een aantal nieuwe vindplaatsen en concentraties van prehistorisch materiaal aangetroffen.

Deze nieuwe vindplaatsen of sites te Winkel zijn te lokaliseren aan het Spanjeveer en de Winkelwarande, beide gelegen op een zandrug op de linkeroever van de Moervaart.

Buiten een groot aantal microlieten en kerfresten was het vooral de vondst van een steen bijl te Winkelwarande die de aandacht trok.

Maar er werd ook prehistorisch materiaal teruggevonden ten zuiden van de Voortbeek of Watergang, wat er nog eens op wijst dat dit waterloopje, samen met de Rostijnebeek, de vermoedelijke bovenloop zou geweest zijn van de huidige Langelede.²¹

5) De kerstening van onze streek

Door de inval van de Franken in het begin van de 5^e eeuw, werd het minieme vleugje christendom, ontstaan met de komst van de Romeinen, opnieuw door heidense rituelen vervangen.

De Franken vereerden “Thyr” of “Ziu” als de heer van hemel en strijd en “Thor” of “Thonar” als de god van donder en bliksem. Voeg hierbij nog een aantal “geesten” van o.a. bronnen, bomen en bergen, invloedrijke waarzeggers en tovenaars, wilde “heidense” feesten, en men begrijpt dat er van enig christendom geen sprake meer was.

Toen er zich vanaf 450 tussen de Rijn en de Noordzee enkele zelfstandige Frankische vorstendommen ontwikkelden, werd onze regio door de Merovingers gecontroleerd. Eén van hun koningen, Clovis, huwde met de Bourgondische “christen” Clothilde en bekeerde zich in 496 tot het christendom.

In de 6e eeuw telden onze streken reeds 3 bisdommen: Tongeren, Atrecht-Kamerijk en Noyon-Doornik, waarvan Gent later een dekenij werd.

Hier bij ons in het noorden van Vlaanderen was er echter van enige vorm van christendom nog weinig te bespeuren. Dit kwam voornamelijk door de afstand tot de “bischopssteden”, maar ook door de ontoegankelijkheid van het gebied.

De eigenlijke eerste kerstening startte hier pas in het begin van de 7^e eeuw, toen vooral Zuid-Franse en Ierse monniken met de steun van de Merovingische machthebbers in onze gebieden rondtrokken.

Als steunpunt voor hun missioneringswerk werden er door enkele zendelingen abdijen opgericht.

²¹ Vergelijk: LEOPOLD, BR., Rostijne, in: *St.-Laurensklok 48/2, 1976-77.* / VAN VLAENDEREN, L., Steentijdvondsten te Wachtebeke en te Sint-Kruis-Winkel, in: *Over den Vier Ambachten, 1993*

Eén van hen was Amandus van Aquitanië²², die als “apostel van België” in het midden van de 7e eeuw, aan de basis lag van de stichting van de Sint-Baafs- en de Sint-Pietersabdij te Gent.

Met betrekking tot onze regio was vooral Bavo één van zijn belangrijkste volgelingen. Deze Haspengouwse edelman liet zich na een vrij turbulent leven tot het christendom bekeren. Hij ontving uit de handen van Amandus de geestelijke wijding en kreeg nadien de toestemming om zich als kluizenaar terug te trekken.

Deze kluis bevond zich bijna zeker te Mendonk, waar Bavo nog voor 659 overleed en er vermoedelijk ook begraven werd.

De “Miracula Bavonis” vertelt ons dat er na het overlijden van Bavo te Mendonk verscheidene mirakels gebeurden, en uit het “Liber Traditionum Antiquus” van de Sint-Pietersabdij vernemen we dat reeds in de late 7e eeuw de non Childela een aantal goederen schonk aan de toen reeds bestaande kerk van Mendonk.

Hierdoor was het kleine Mendonk één van de eerste plaatsen in onze regio waar zich een bidplaats bevond.

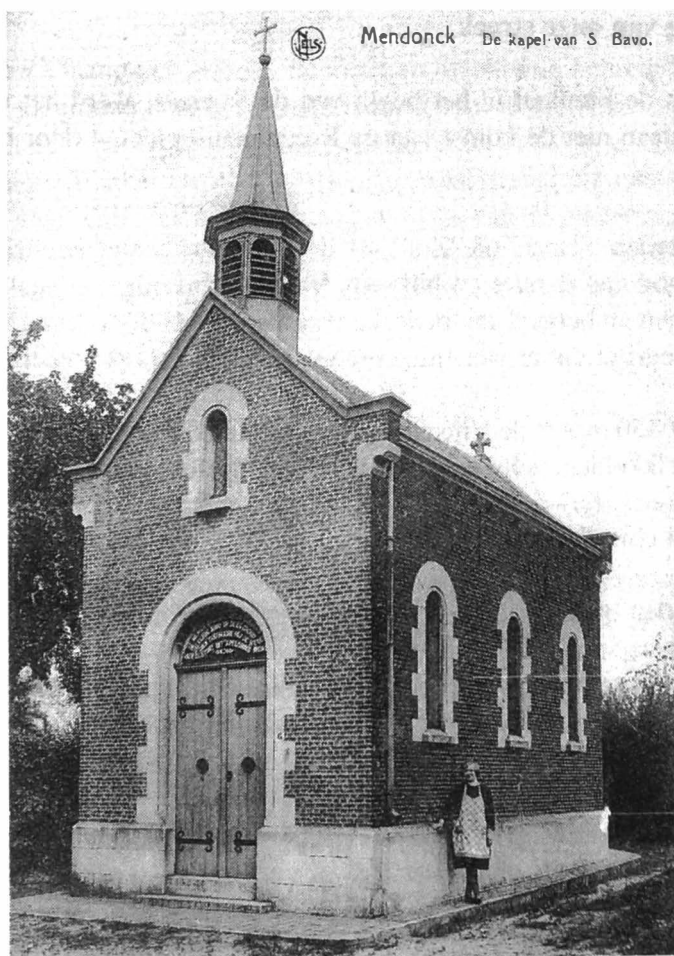

Foto 21: De kapel van St.-Bavo te Mendonk in het 1e kwart van de 20^e eeuw.

²² Aquitanië: streek in Gallië, nu te situeren tussen de Atlantische oceaan, de Pyreneeën en de Garonne.

In het midden van de 8^e eeuw, toen het Frankische Rijk van de Merovingers overging naar de Karolingers, kreeg het christendom een steeds belangrijker plaats in de samenleving. Hierdoor ontstond er een steeds nauwere band tussen de staat en de kerk.

Versillende abdijen kregen het statuut van “koningsklooster”, waardoor zij nu ook ten voordele van vorst en rijk, met militaire verplichtingen werden belast. De abten, door de koning aangesteld, werden steeds nauwer bij het politieke huishouden betrokken.²³

Maar ook onder het gewone volk breidde het aantal gelovigen zich gestadig uit en er ontstond een steeds groter wordende vraag naar priesters.

Deze priesters werden vanuit de “bisschopssteden” naar het platteland gestuurd, waar zij de eerste parochies stichtten.

6) De abdijen en de Graven van Vlaanderen

Om in hun dagelijks onderhoud te voorzien waren de abdijen afhankelijk van de opbrengst van hun landgoederen of domeinen, die hen door de Karolingische vorsten ter beschikking werden gesteld.

²³ DECLERCQ, G., Heiligen, lekenabten en hervormers, in: *Ganda Blandinium 1997*

Deze domeinen bestonden meestal uit landbouwbedrijven, die rechtstreeks door de abdijen werden geëxploiteerd, zodat een deel van de voortgebrachte goederen naar de abdij werd overgebracht.

De eventuele afzonderlijke boerderijen in de omgeving waren ondergeschikt aan de centrale abdijshoeve, zodat deze boeren verplicht werden in te staan voor o.a. het ploegen, zaaïen en oogsten van de akkers van de abdijshoeve.²⁴

Vanaf het 2^e kwart van de 9^e eeuw werden onze streken steeds vaker door de Noormannen aangevallen. In 850/851 drongen deze Scandinavische rovers via de waterlopen vanuit het noorden tot in het Gentse centrum door. De Gentse abdijen werden aan de vlammen overgeleverd en de monniken vluchtten met hun relieken naar het zuiden.

Tijdens hun afwezigheid was duidelijk geworden dat het centrale Karolingische gezag sterk was afgebot. Het waren vooral de lokale heren die instonden voor de verdediging van onze bevolking.

Door deze ontwikkelingen vormden er zich verschillende kleinere deelstaatjes of vorstendommen, met een afzonderlijke politieke en juridische macht.

In het Vlaamse kustgebied was het vooral “Boudewijn met de ijzeren arm” (†879) die er in geslaagd was zijn macht steeds verder uit te breiden. Deze Boudewijn I wordt dan ook aangezien als de eerste Graaf van Vlaanderen.

Ook deze graven van Vlaanderen waren de abdijen gunstig gezind, waardoor deze, vooral met de hulp van graaf Arnulf de Grote (918 - 965), hun territorium opnieuw konden uitbreiden.

Door het Verdrag van Verdun was West-Europa in 843 in 3 afzonderlijke gebieden verdeeld, die in 900 tot 2 gebieden werden herleid. Hierdoor vormde de Schelde de grens tussen het westelijk deel met de koning van Frankrijk als soevereine vorst, en het oostelijke Duitse Keizerrijk.

Rond de Sint-Baafsabdij en de Sint-Pietersabdij had Gent zich ondertussen ontwikkeld als een te duchten militaire grensstad, waardoor, dank zij de overwinning van graaf Boudewijn IV op de Duitse keizer Hendrik II, de Frans – Duitse grens tot aan de Dender werd opgeschoven.

Reeds voor 1053 kreeg de Gentse stadskern zijn eerste omwallingen, die door de snelle bevolkingsaan groei al vrij vlug te klein werd.

Toen in 1071 Robrecht de Fries als Gents kandidaat tot de nieuwe graaf van Vlaanderen werd verkozen, zorgde hij er voor dat de samengepakte bevolking in de steden zich op het platteland ging vestigen. Hiervoor stichtte hij in gans Vlaanderen verschillende ontginningsdorpen, een initiatief dat nadien door zijn opvolgers werd voortgezet.²⁵

²⁴ VERHULST, A., Bezittingen en inkomsten van de Gentse abdijen, in: *Ganda Blandinium 1997*

²⁵ VERHULST, A., *Het landschap in Vlaanderen in historisch perspectief, 1964*

7) De eerste ontginningen te Winkel

Het is meer dan waarschijnlijk dat deze ontginningsgolf aan de basis lag van het reeds in 1150 gesitueerde “Wincle”.

De Riemse Heide, waar “Wincle” een hoek van was, maakte deel uit van het uitgestrekte heidegebied in het noorden van Oost-Vlaanderen. Dit gebied was gedurende de vroege Middeleeuwen zeer schaars bewoond, en was bovendien bijna steeds in de handen van de graven van Vlaanderen gebleven.

Deze “woeste gronden” of “wastines” werden bijna uitsluitend door de adel als jachtterrein gebruikt. Slechts her en der slaagden enkele lokale boeren erin een stukje “wastine” tot weidegebied te verheffen.

Onder het bewind van graaf Filips van de Elzas (1168 – 1191) kwam er een langdurige stop op vooral de grootscheepse bosontginningen.

Vermoedelijk was de graaf bevreesd dat door deze ontginningen het bosareaal in die mate zou worden aangetast, dat er een tekort aan brand- en constructiehout zou ontstaan. Een andere reden was dat met het kappen van de bossen een deel van het jachtterrein van de graaf dreigde verloren te gaan.

Om dit enigszins in de hand te houden drong Filips van de Elzas er op aan om in de polderstreek systematisch de veengronden te ontginnen, met als doel het brandhout door turf te vervangen.

Met de komst van gravin Johanna van Constantinopel (1205 – 1244) verplaatste het ontginningsgebied zich definitief naar de onvruchtbare “wastines”, die zich vooral in het noorden van Vlaanderen bevonden.

Maar door de steeds verslechterende economische toestand ontstond er zowel bij de gravin als bij de rest van de adel een nijpend geldgebrek, waardoor de ontginningen steeds meer overgelaten werden aan privé-ondernemers en kloosterordes.²⁶

Gravin Johanna lag trouwens veelal aan de basis van tal van cisterciënzer vrouwenkloosters, die allen pas in het begin van de 13e eeuw werden gesticht.

Samen met de Sint-Baafsabdij en de Sint-Pietersabdij, werden er door deze kloosters een groot aantal curtes of uithoven gesticht in de omgeving van de Antwerpse heerweg.²⁷ Een aantal van deze uithoven lagen mee aan de basis van de later ontstane parochies.

De ontginning in de omgeving waar later de parochie Winkel zou ontstaan, lag voornamelijk in handen van de cisterciënzerabdijen van Doornzele, Moorzele, en O.L.Vrouw ten Bossche. Uit deze laatste zou zich later de Bijloke ontwikkelen.

a) *De abdij van Doornzele*

De cisterciënzerabdij van Doornzele, opgericht in het begin van de 13^e eeuw met de steun van gravin Johanna, lag op een kleinere zandrug die vanuit de omgeving van Belzele, via

²⁶ Idem

²⁷ GOTTSCHALK, M. K. E., *De Vier Ambachten en het Land Van Saafinghe in de Middeleeuwen*, Assen, 1984

het zuidelijk deel van Evergem naar Doornzele, en verder naar Terdonk en Winkel liep. Op deze zandrug, in de omgeving van het huidige dorpscentrum van Winkel, stichtte deze abdijs de curtis “Hage”.²⁸

Zo’n curtis of uithof was het eigenlijke ontginningscentrum dat over het algemeen bestond uit een huis met erf, stallingen, schuren en eventueel huisvesting voor het dienstpersoneel.²⁹ Dit personeel bestond voornamelijk uit conversen of lekebroeders, maar soms ook “*hospites*” of werkzoekende vreemdelingen.

In 1220 schonk gravin Johanna in de omgeving van Hage, een wastine van 12 bunder (16 ha) aan ene priester Hugo, zoon van Martha van Gent. Dit stuk grond was gelegen in *Samdonc, iuxta Hageam*.

Deze priester Hugo, een kanunnik van het kapittel van Sint-Veerle te Gent, zag in juni 1222 zijn grondgebied bij Hage verder uitgebreid, toen burggraaf Zeger III van Gent 30 bunder (40 ha) *wastine culte* (reeds ontgonnen woeste grond), aan hem overdroeg.

Vermoedelijk stichtte deze priester in de omgeving van Hage ook een vrouwenklooster, maar werden de religieuzen van priester Hugo door de elitaire cisterciënzerinnen van de abdijs van Doornzele verjaagd.

Hierop zou priester Hugo samen met zijn religieuzen naar het Ambacht Axel zijn gevluht, waar hij in 1230 in de omgeving van Zuiddorpe, het nieuwe klooster “Ter Hagen” stichtte.

De aan de uithof Hage verbonden gronden breidden zich nog verder uit toen in 1234 de abdis van de abdijs van Gistel verklaarde dat zij een wastine, gelegen in de Vier Ambachten, aan de abdijs van Doornzele verkocht had. Deze wastine lag ongetwijfeld in de omgeving van de uithof Hage.³⁰

Uit de curtis Hage ontstond nadien de parochie Winkel.

In een klein charter van de abdijs van Doornzele uit 1298 wordt er ene “ser Jan” vermeld, als parochiepriester van Winkel. Deze ser Jan, die als getuige optrad voor ene Diederic Raes sone, was de vermoedelijke eerste pastoor van Winkel.

In hun geschiedenis over Evergem vermelden De Potter en Broeckaert hierover volgende tekst:

“Ic Diederic Raes sone doe te wetene allen den ghenen die dese lettren sullen sien of horen lesen, dat ic ben sculdich den godshuse van Dorensele tiene scelege tsiaers up ene bunre mersche liggende te Mendonc an de brugge, te gheldene te Sinte Katelinen dage. Ende omme dit te houdene ghestade ebbic dese lettren doen seglen met ser Jans segle, prochiepape van den Winkele, official forein in dien tiden in de vier ambocht..... Dit was ghedaen int iaer ons Heren als men screef dusentech twe hondert negentech ende achte. Saterdages na Sinte Bamesse.” (Charters van Doornsele.- Prov. Arch.)³¹

²⁸ Idem

²⁹ WALTERS, J., *Geschiedenis der zusters der Bijloke te Gent, Gent, 1929*

³⁰ GOTTSCHALK, M. K. E., o.c.

³¹ DE POTTER & BROECKAERT, *Geschiedenis....., Evergem*

Even ten zuiden van de plaats waar zich later Zelzate zou ontwikkelen, was de abdij van Doornzele eveneens de uitbater van de uithof “Triest”. De beide uithoven, Triest en Hage, waren met een weg verbonden, die liep over Rostijne, en ook door de Bijlokezusters werd gebruikt.³²

b) De abdij van O. L. Vrouw Ten Bossche of de Bijlokeabdij

De cisterciënzerabdij van O.L.Vrouw Ten Bossche werd in 1215 te Lokeren opgericht door de Gentse patriciërsfamilie uten Hove, die de gronden had gekocht van gravin Johanna.

De stichting van deze abdij was in de eerste plaats bedoeld om het O.L.Vrouwehospitaal te Gent, dat eveneens door de uten Hove's voordien was gesticht, te kunnen beheren.³³

Om de verpleging verder te kunnen optimaliseren schonk gravin Johanna de “*wastine Wittoc*” in het Ambacht Assenede, in cijns aan de abdij Ten Bossche.³⁴

In deze “*wastine*”, die gelegen was in de omgeving van de Antwerpse heerweg, stichtte Ten Bossche even na 1215 de “*curtis Rostine*”.³⁵

De naam van de *curtis* “*Rostine*” werd dus afgeleid van de woeste heidegronden die men vroeger, “*wastines*” noemde. “*Wastines*” werd “*ter Wastine*”, later “*ter Wostine*”, “*ter Ostine*” en uiteindelijk *Rostine* en *Rostijne*.³⁶

In 1228 werd op aandringen van de invloedrijke abdij van Clairvaux, te Gent de abdij van de Bijloke opgericht, en werd het beheer van het O.L.Vrouwehospitaal aan deze nieuwe abdij toevertrouwd.³⁷

In 1234 werden de goederen van Ten Bossche verdeeld, waardoor de *curtis Rostine* aan de Bijloke toekwam.

Aan de *curtis Rostine* waren een aantal gronden verbonden:

In eigendom

150 bunder (178,2 ha) “*wastine Wittoc*”

55 bunder (65,3 ha) *wastine*

34 bunder (40,4 ha) *moer*

5 bunder (6 ha) van een “*gaver*” (moerassige weide)

³² GOTTSCHALK, M. K. E., o.c.

³³ VLEESCHOUWERS, C., De sites van de cisterciënzerinnenabdij O. L. Vrouw-Ten-Bos (Nieuwenbos), in: *Kultureel Jaarboek van de Provincie Oost-Vlaanderen, 1971*

³⁴ GOTTSCHALK, M. K. E., o.c.

³⁵ DE KRAKER, A., De Bijloke in Noordoost-Vlaanderen, haar grondbezit en de exploitatie daarvan in de Vier Ambachten, tussen 1200 en 1600, in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, nieuwe reeks, Deel XLIX, 1995*

³⁶ WALTERS, J., o.c.

³⁷ VAN HEDDEGHEM, A., *Een Middeleeuws Abdijhospitaal De Oude Bijloke. Gentse hospitalen en ziekenverzorging, 1146-1797, Antwerpen-Amsterdam, 1978*

Cijnsgronden:

60 bunder (71,3 ha) wastine in cijns van priester Hugo, zoon van Martha van Gent

12 bunder (14,3 ha) land in cijns van gravin Johanna

17 bunder (20,2ha) weidegrond “ “ 38

In december van 1234 schonk het Gentse echtpaar Godefridus Scandelein en zijne vrouwe Himma, ongeveer 63 gemet (25 ha) grond aan de Bijloke.³⁹

Ook deze gronden waren vermoedelijk te situeren in de omgeving van Rostine, en waren vercijsd door het kapittel van Sint-Veerle te Gent.

In een oorkonde uit 1239 zien we dat de curtis Rostine door grachten werd omgeven, en in 1246 had de Bijloke haar gronden te Rostine reeds tot 328 bunder (390 ha) uitgebreid.⁴⁰

Rond 1300 had de uithof Rostine een oppervlakte van 984 gemeten of ongeveer 393 ha.⁴¹

Op de uithof verbleven regelmatig een aantal lekebroeders die voor de uitbating instonden.

Zo wordt er vermeld dat in 1333 ene broeder Joannes, *gezegd Loecman*, aan het hoofd van “*t goed Rostina*” stond.

Bij het opmaken van “*de slapere van den goede ter Woestinen te Winkel*” in 1340, verbleven er ongetwijfeld meerdere broeders. In deze “*slapere*” staat o.a.

“*..ende dit es gheorinert bi consente van mirer vrouwen der abdessen die doe was ende bi den convente ende bi den broeders die doe in die stede woenden.*”

Deze “*slapere*” vermeldt verder ook dat “*het goede ter Wostijnen te Winkel*” een oppervlakte had van ong. 211 bunder en 56 gemet “*winnende lande*”.⁴²

c) *De abdij van Moorsele*

In 1214 stichtte Marguerite de Guisnes, kasteelvrouw van Kortrijk, met de steun van gravin Johanna, een cisterciënzerabdij te Moorsele. Deze abdij werd in 1242 naar Wevelgem overgebracht, en werd ook wel “Muntdoornberg” of “Guldenberg” genoemd.⁴³

De abdij van Moorsele moet reeds van vrij kort na haar stichting ongeveer 100 bunder (120 ha) wastines in haar bezit hebben gehad, die werden gesitueerd tussen de curtis Triest van de abdij van Doornzele, en Mendonk⁴⁴, dus in de nabijheid van Hage, het latere “centrum” van Winkel.

De abdij bezat hier ook een landbouwbedrijf, dat in 1247 door gravin Margaretha met 16 bunder (19 ha) moeren werd begiftigd.⁴⁵ Het is meer dan waarschijnlijk dit bedrijf dat we terugvinden in 1454 onder de naam “*thof te Wevelghem*”. Volgens de archiefbronnen

³⁸ GOTTSCHALK, M. K. E., o.c.

³⁹ WALTERS, J., o.c.

⁴⁰ GOTTSCHALK, M. K. E., o.c.

⁴¹ WALTERS, J., o.c.

⁴² WALTERS, J., o.c.

⁴³ DE SEYN, E., o.c.

⁴⁴ STOCKMAN, voetnoot in GOTTSCHALK, M. K. E., o.c. De brieven van Assenede

⁴⁵ GOTTSCHALK, M. K. E., o.c.

behoorde dit hof toe aan de abdij van Wevelgem.⁴⁶

De abdij van Moorsele stond rechtstreeks onder de abt van Looz-bij-Rijssel, maar de abdis van Moorsele had wel de titel van “Vrouw” van Wevelgem, Marren, Ter Elst, Gorselis, Oosthove, Couttere, Coelenberge, en Wynckele.

Te Moorsele bevond zich ook het herenslot van een der *doorluchtigste* families van Vlaanderen, de familie Van der Gracht, wier familiewapen we terugvinden in het wapenschild op het oude gemeentehuis van Winkel.⁴⁷

d) Geschillen en processen

Doordat de uithoven Hage, Triest, Rostine, maar ook Schote, Kalve, Wachtebeke en Kluizen, zich alle vrij dicht bij elkaar bevonden en aan verschillende abdijen toebehoorden, ontstonden er meermaals betwistingen over gronden en tiendenrechten.

Zo kreeg de Bijloke in 1277 van overheidswege een extra cijnspacht opgelegd, daar zij zich 20 bunder (24 ha) wastine te veel had toegeëigend te Rostine, en werd de abdij van Doornzele in 1295 op de vingers getikt toen bleek dat zij in o.a. Winkel, Wachtebeke en Ertvelde op een onwettige wijze gronden had verworven.⁴⁸

Maar ook de abdijen onderling bakkeleiden regelmatig over eigendomsrecht en tiendenrecht.

Het meest typerende proces i.v.m. deze abdijsruzie, had plaats in 1327, toen de monniken van de Sint-Pietersabdij en de zusters van de Bijloke elkaar het tiendenrecht betwistten in de parochie Wachtebeke.

Tijdens dit proces laaiden de gemoederen zo hoog op dat de monniken en de zusters slaags raakten. De voornaamste schuldigen werden nadien tot een gevangenisstraf veroordeeld terwijl de abt van Sint-Pieters een geldboete kreeg aangesmeerd ten voordele van de zwaar mishandelde zusters van de Bijloke.⁴⁹

8) Winkel in de Vier Ambachten

a) De Vier Ambachten

Toen in de late 9^e eeuw het centrale Karolingische Rijk versnipperd werd in verschillende kleinere vorstendommen, ontstond ook het Graafschap Vlaanderen.

Ondanks de feodale banden met zowel de Franse als de Duitse kroon kon het Graafschap Vlaanderen een eigen onafhankelijke politiek voeren.

Reeds van in het begin van de 11^e eeuw vormden de Vier Ambachten een onderdeel van het Graafschap Vlaanderen, dat zelf voor het overgrote deel een leen was van de Franse kroon (Kroon-Vlaanderen).

⁴⁶ KERCKAERT, N., Oude Oostvlaamse huisnamen 6, in: *Kultureel Jaarboek Oost-Vlaanderen, Bijdragen Nieuwe Reeks, nr. 37, 1993.*

⁴⁷ DE SEYN, E., o.c.

⁴⁸ GOTTSCHALK, M. K. E., o.c.

⁴⁹ VAN HEDDEGHEM, A., o.c.

In politiek opzicht behoorden de Vier Ambachten echter tot het Duitse Rijk, maar werden door de graaf van Vlaanderen in leen gehouden van de Duitse keizer. Deze belening, daterend van 1012, lag aan de basis van het ontstaan van Rijks-Vlaanderen, het deel van Vlaanderen dat toebehoorde aan het Duitse Rijk.

Vlaanderen werd verder onderverdeeld in burggraafschappen of kasselrijen, waarbij de Vier Ambachten onder de kasselrij van de Oudburg (Gent) werd ondergebracht. Ook deze kasselrijen werden nog eens verdeeld, in bv. steden, heerlijkheden of ambachten.

Het gebied van de Vier Ambachten bestond uit het Ambacht Boekhoute, het Ambacht Assenede, het Ambacht Axel en het Ambacht Hulst.

In 1242 verleenden gravin Johanna van Constantinopel en haar echtgenoot Thomas van Savoie een “Keure” aan dit gebied, waarin enerzijds de vrijheden en de voorrechten, en anderzijds de bestuursregels, wetgeving en rechtspraak werden vastgelegd. Deze Keure was echter een aanvulling op de Keure die reeds tussen 1184 en 1190 door graaf Filips van de Elzas aan dit gebied werd geschonken.

Buiten deze gezamenlijke Keure vormden de verschillende ambachten elk op zich een afzonderlijk bestuurs- en rechtsdistrict, rondom hun eigen hoofdplaats.⁵⁰

Foto 23: Het Wapen van het Ambacht Assenede

⁵⁰ BASTIEN, N., Tussen autonomie en centralisatie, in: *Over den Vier Ambachten, 1993*

De parochie Winkel maakte deel uit van het Ambacht Assenede, dat in de 13^e eeuw verder bestond uit de parochies Wachtebeke, Assenede (met “gehucht” Zelzate en het zuidelijke deel van het huidige Sas van Gent), Ertvelde, Kluizen, Vroondijke, Willemskerke, Hertingen, Moerkerke, Niekerke, Peerboom en Steenlant.

In de 15^e eeuw waren de parochies Hertingen, Moerkerke, Niekerke, Peerboom en Steenlant reeds door de golven van de Honte of de Westerschelde verzwolgen.

Tijdens de godsdienstoorlogen van de 16^e eeuw gingen ook Vroondijke en Willemskerke verloren, zodat toen slechts de 5 “Belgische” parochies resteerden.

b) Het feodalisme of leenstelsel

Het leenstelsel vindt zijn oorsprong bij de Germanen, bij wie er toen reeds gronden in vruchtgebruik werden verleend aan voordelige voorwaarden.

Deze gronden werden door de vorsten (leenheren) verleend aan hun trouwe beroepskrijgers (vazallen of leenmannen), zodat zij vooral in hun eigen onderhoud zouden kunnen voorzien.

Door dit “leen” kreeg de vazal bepaalde rechten, maar had ook plichten tegenover zijn leenheer (vooral militaire).

Maar een “leen” bestond niet altijd uit een stuk grond, bos of weide, het kon ook een ambt zijn zoals baljuw of schout, of een geldrente, een tolrecht of een “tiende” van de opbrengst van de veldvruchten in een bepaalde heerlijkheid (groter gebied dat aan een bepaalde vazal toebehoorde).

Indien deze gronden of heerlijkheden door een erfenis of verkoop een nieuwe vazal kregen, werden steeds de regels van het leenrecht gevolgd. De vazal was verplicht binnen de 40 dagen na de verkoop het leen te “verheffen” en “manschap” te doen. Hiervoor werd er een “akte van verhef” opgesteld.

Nadien kreeg de vazal nog eens 40 dagen de tijd om “*de grootte ende denombrement*” van zijn nieuwe leen aan zijn leenheer over te maken. Dit “denombrement” was een korte beschrijving van de omvang en de locatie van het leen alsook de opsomming van de eraan verbonden rechten en plichten.⁵¹

Later werd de invloed van de vazallen steeds groter, zodat het leen erfelijk werd.

Het feodalisme was dus een maatschappelijk stelsel waarbij de macht uitsluitend berustte op de persoonlijke vertrouwensband tussen de leenheer en zijn vazal. Hierbij werden de behoeften van het gewone volk volledig over het hoofd gezien. Het was een tijd waarin de lichamelijke kracht en de brutale driften de overhand hadden, zodat er van een degelijk bestuur en rechtspraak geen sprake was en het gewone volk een ellendig bestaan kende.

Maar dit feodale systeem zwakte in de loop van de geschiedenis steeds verder af, en zo nam de opkomende adelstand, die sterk afhankelijk was van de kroon, de plaats van de feodale heren in.

⁵¹ Dr. DENIJS, J., in Cultureel jaarboek van Oost-Vlaanderen XI dl. I p. 171

c) *Heerlijkheden te Winkel*

Ook op het grondgebied van de parochie Winkel werden enkele heerlijkheden gehouden, die zich uitstrekten over de parochiegrenzen heen.

de heerlijkheid de Buizer

De Buizer was een leen behorende tot het Grafelijk leenhof van de Oudburg. Het lag voor het overgrote gedeelte op het grondgebied van Winkel en Desteldonk, maar telde 16 achterlenen te Oostakker, Zeveneken en Evergem-Doornzele (*by den Donct brugghen.*)

De Buizer was een vrij belangrijke heerlijkheid, waar naast de heerlijke renten ook graan-, vlees-, vlas- en hooitienden werden geïnd. Deze tienden werden geleverd in de tiendenschuur die zich in de omgeving van Rodenhuyze bevond.⁵²

Volgens een denombrement bevatte de Buizer:

“een hof, bailliu ende sekere mannen van leene, dewelcke recht ende weth doen van alle civiele saecken;

“eene graan- vlas- en vleestiende, midtsgaeders trecht vanden derden opperhooi, vol-wonnen ghevoert in ’s heeren schuere, beginnende van aen Roodenhuyse, loopende naer ter Donk ende Spaignieveir;

“ende is den derden opper op vyf en twintigh bunder grootte, ende voorts noch aen d’een syde vande kercke ende meulen van Winckel, den derden opper op noch acht bunderen meersch, en evenveel op den Biedenmeersch, die 1400 roeden groot was.

“Item van alle de landen ter versterfte dobbel rente, ende ter veranderinge van hondert pondt sesse

wijders tol, vond, bastaerts- en stragiersgoedt, vogelrye ende visscherye, enz.

“Item binnen de prochie van Desteldonck eenen bailliu ende erfachtigen meijer, en vyf schepenen om te erfven.

“Item gaet mede ende betalen de laeten tot Ertvelde acht penninghen parisis

“Item eene graenthiende, vleesthiende ende vlathiende, in soo verre op den Buysen binnen Desteldonck de penninckrente ghehaelt wort

“eene rente van thien schellingen groote sjaers, binnen Desteldonck, ende Oostacker dry schellingen vier grooten sjaers, ende in Seveneeken veerthien schellingen parisis sjaers elck luttel min ofte meer, alwaer den heer oock heeht marckgeldt ende meer andere preëminenten.”⁵³

Heren van de Buizer

1504: Geraart Triest fs. Jan

1553: Jeroen Triest fs. Joos

1585: Jan de Stoppelaere, heer van Schouwbroeck & Joanna Triest fa. Jeroen

1608: Marie de Stoppelaere fa. Jan, onder voorgdij

⁵² A. DE VOS WERKGROEP, *De geschiedenis van Evergem, dl. I en II, 1994.*

⁵³ DE POTTER & BROECKAERT, *Geschiedenis....., Winkel*

1618: Isabella Triest fa. Joost en Anna Uutenhove & Frans Borluut, heer van St-Denijs-Boekel, Hoogewaard, Woestijne, Kruisstraete, Landuit.

16???: Gerem Borluut.

Deze Gerem Borluut spande in 1651 een proces aan tegen de schepenen van St.-Baafs, te Gent, wegens inbreuk op “zijne heerlijke rechten”. Hij won het proces en kreeg een schadevergoeding van 1.000 gulden.

17???: François Jozef Borluut, heer van St.-Denijs-Boekel

1726: Albert Dongelberghe, markies van Reve & Magdalena Louise Borluut, vrouw van Boekel

1735: Jhr. Hendrik Borluut, heer van Boekel

1741: Frans van Melle, fs. Gilles en Anna-Maria Ballant

Frans van Melle was de feodale erfgenaam van de ongetrouwde Hendrik Borluut. Deze Hendrik Borluut was een oom van Frans' moeder.

17???: Jan-Bernaard Morel, secretaris der schepenen van Gedeele, te Gent, en licentiaat in de rechten, & Cornelia-Theresia van Melle.

Kasper van Evere “bediende” in 1690 het ambt van baljuw en in 1729 vinden we zijn zoon Jacob van Evere als zijn opvolger.

In 1739 werd de jacht en de visscherij verpacht aan Philip Lippens, te Moerbeke, voor een jaarlijks bedrag van 105 pond grootte, wat meteen de omvang van de heerlijkheid de Buizer weergeeft.⁵⁴

de heerlijkheid ten Hulle

Ook de heerlijkheid ten Hulle behoorde tot het Grafelijk leenhof van de Oudburg.

Het lag op het grondgebied van Winkel en Ertvelde, en bezat 23 achterlenen, een baljuw en een hof van 16 mannen,” *die wet deden over alle burgerlijke zaken, boetende tot 3 pond paris en daar beneden*”.

Het leenboek vermeldt verder nog

“.... Ghevielt dat voor de laten eenighe ghedynghen oft zaken gehandelt waren, dies zy niet wijs oft vroet waren omme goede vonesse te wijsene, soe es te wetene dat de selve late moeghen haer vertreck nemen ende zijn sculdich te gae an zijne voornoemde mannen omme vroedom te hebbene als te haeren wettelijcken hoofde, ende ghevielt dat de mannen voornoemt der zake ende handelijnghe van ghedijnghe niet wijs noch vroet en waren, omme danof te gheven een goet wettelic vonnesse, zoo zijn de selve mannen schuldich haarliedder hoeft te haelene ten casteele te Ghend aen mijns voornoemst gheduchts heeren mannen.... “

Heren van ten Hulle

1490: Simoen Clocman

????: Frans van Halewijn

????: Jan-Ferdinand van Halewijn fs Frans, heer van Zwevegem

1606: Adolf Clocman

⁵⁴ A. DE VOS WERKGROEP, o.c.

????: Jan d'Overloop
 ?????: Geeraard van den Bogaarde
 ?????: Jr. Frans d'Estrompes
 ?????: Geerard van den Bogaarde & Anna van der Meersch
 1644: Pieter de Smet, (aankoopprijs 5.000 gulden)
 ?????: Wolfgang de Smet, schildknaap, heer van Ballon
 1647: Karel-Frans de Smet, (neef van Wolfgang), schildknaap, heer van 's Moers te Aalst
 1679: Maria-Jacoba de Smet, (zuster van Karel-Frans), vrouwe van 's Moers
 De daarop volgende feodale erfgenamen waren:
 Hendrik de Smet, schildknaap, kolonel van een regiment voetvolk, voorzitter en bevelhebber van het leger uit een provincie van het koninkrijk Napels, en
 Maria Philippina Coleta de Thiennes van Rumbeke, gehuwd met Karel Jozef Alexander, markies van Bakegem, heer van Liets, Drouvin, la Vallée, la Haye, la Movardrie.....⁵⁵

de heerlijkheid St.-Pietersdamme

De heerlijkheid Sint-Pietersdamme lag op het grondgebied van Winkel, Ertvelde en Kluizen, en behoorde tot het leenhof van Nevele.

Het bestond uit een tiende, waarvan er 4/6 toebehoorden aan de abdij van Nieuwenbossche, 1/6 aan de prelaat van de Sint-Pietersabdij en 1/6 aan de familie de l'Honneux.

De denombrementen van dit leen noemden het een “*vrij en eygen goed, van niemand dependent dan van Godt en de sonne*”.

In 1698 was Lambert de l'Honneux de eigenaar en schonk het in 1708 aan zijn neef eveneens Lambert de l'Honneux. Deze laatste was doctor in het canoniek recht en hoogleraar aan de hogeschool te Leuven.⁵⁶

In een omschrijving van het tiendegebied van de abdij van Nieuwenbossche (ook Mariënbosse, Nonnenbosse of ten Bosse genoemd), staat (15^e eeuw):

“van der brugghe van Mendonc biden weghe die gaet te Bucke al toot Haghevoorde ende van Haghevoorde biden weghe die gaet toot Swevelt ende van Swevelt al toot Landschote. Ende van Landschote biden middel vanden dorpe van Artevelde, al toot den moere die leecht tusschen Artevelde ende Cluse ende van daer al toot Lancbeke.”

Het deel van Sint-Pietersdamme op Winkels grondgebied bevond zich in het zuidwesten van de parochie.

Bucke staat voor de Bokstraat, de vroegere Burgstraat, terwijl *Haghevoorde* een oud grenstoponiem was van het oude Winkel met Ertvelde. Het lag aan een of andere moerwaterloop die Gent in verbinding stelde met de moeruitbatingen in de Vier Ambachten.⁵⁷ Een “voorde” kan men omschrijven als een ondiepe plaats of een wad in een waterloop, waar men b.v. met het vee de overkant kon bereiken.

⁵⁵ DE POTTER & BROECKAERT, *Geschiedenis.....Ertvelde*

⁵⁶ DE POTTER & BROECKAERT, *Geschiedenis.....Winkel*

⁵⁷ DE VOS, A., *De geschiedenis van Ertvelde, 1971*

het leen Spanjeveer

Het leen Spanjeveer lag voornamelijk op het grondgebied van Mendonk, maar palmde ook een deel van Winkel in, vooral aan de oevers van de Moervaart.

In het begin van de 18^e eeuw behoorde dit leen toe aan Willem van Wyngaerde, ridder en heer van Puttem.

In 1720 verkocht hij het aan Lukas Frans Parmentier, raadspensionaris van de stad Dendermonde.⁵⁸

Verder waren er te Winkel nog enkele enclaves van de Heerlijkheden van Zomergem, Vinderhoute (Immetuin), en Moorslede.⁵⁹

Zo was er de heerlijkheid “Steenhamer”, behorende aan de heer van Vinderhoute, met een oppervlakte van 19 bunders. Deze heerlijkheid behoorde het laatst toe aan ene Lieven Van Acker.⁶⁰

9) Gent als hoofdplaats van onze regio

a) Het einde van de Graven van Vlaanderen

Ondanks onze dorpsgemeenschappen tijdens de Middeleeuwen er een vrij geïsoleerde levenswijze op nahielden, konden zij niet ontkomen aan de nationale en regionale politieke gebeurtenissen. Het was vooral het steeds machtiger en rebelse Gent dat er meermaals aan de basis van lag dat ook onze streek betrokken werd in menig wapengekletter en ander oorlogsgeweld.

Om deze steeds groeiende macht enigszins in te perken liet graaf Filips van de Elzas in 1180 in Gent zijn Gravensteen bouwen.

Maar ook de macht van de graven van Vlaanderen was aan het tanen.

Na het overlijden van Filips van de Elzas werd de Franse druk op het Graafschap Vlaanderen steeds groter.

Onder het bewind van Gwijde van Dampierre (1278 -1305) werden de tot dan Vlaamse steden Rijsel en Douai voorgoed bij Frankrijk ingelijfd.

Op 23 juni 1297 viel Brugge in Franse handen en in 1300 kon ook Gent niets beginnen tegen de legers van Filips de Schone. Vlaanderen kwam nu onder het bestuur van de Franse gouverneur Jacques de Châtillon.

Dit was de periode van de door Frankrijk gesteunde “Leliaerts” en de verdedigers van de graaf van Vlaanderen, de “Klauwaerts”.

Deze opstandelingen, onder leiding van Jan Breydel en Pieter de Coninck, bevrijdden in de nacht van 17 op 18 mei 1302, tijdens de zogenaamde “Brugse Metten” deze stad van de Franse bezetting en van de “Leliaerts”, wat meteen de voorbereiding vormde tot de

⁵⁸ DE POTTER & BROECKAERT, *Geschiedenis.....Mendonk*

⁵⁹ DE POTTER & BROECKAERT, *Geschiedenis.....Winkel*

⁶⁰ BAERT, A., *o.c.*

“Gulden-Sporenslag” bij Kortrijk, die op 11 juli 1302 eveneens door de “Klauwaerts” zegevierend werd afgesloten.

Het begin van de 14^e eeuw werd meteen ook het einde van een economische en demografische groei die in de 10^e eeuw was ontstaan.

Er waren niet alleen de oorlogsprikelen met Frankrijk, maar ook de hongersnood van 1316-1317 dunde de bevolking uit. In de steden ontstond er een graantekort waardoor tijdens deze hongersjaren 5 tot 10% van de bevolking kwam te overlijden.

Tijdens de “Honderdjarige Oorlog” (1337-1453) tussen Frankrijk en Engeland koos Gent om economische redenen de Engelse zijde. Vooral de Gentse linnenhandelaar Jacob van Artevelde speelde hier een voorname rol.

Voor de verfranste graven van Vlaanderen was het een voortdurend schipperen tussen Frankrijk, waar Vlaanderen nog steeds een leen van was, en de wensen van de Engelsgezinde textielsteden.

En het werd nog veel erger toen in 1346 via Klein-Azië de pest zich over Europa verspreidde. De gehele 14^e en 15^e eeuw zou deze erg besmettelijke ziekte een ware ravage onder de bevolking aanrichten.⁶¹

Maar ook de Vlaamse steden raakten regelmatig in onderling conflict.

Zo ontstond er in 1379 een ware burgeroorlog toen Gent zich bedreigd voelde door de Brugse plannen voor het graven van een kanaal tussen het Zwin en de Leie.⁶²

Tijdens deze “Gentse Opstand” bleef ook onze regio niet gespaard.

In 1380 werd Langerbrugge het slagveld van de Gentse troepen van Raas van Herzele en het grafelijk leger van Lodewijk van Male.

In 1384, na het overlijden van Lodewijk van Male, kreeg zijn opvolger Filips de Stoute de hulp van de Franse koning Karel VI.

Met een gigantisch leger trok men in 1385 naar Ertvelde, waar zich het kasteel van de Gentse burggraaf bevond,⁶³ en van waaruit het rebelse Gent regelmatig werd bevoorrad. Onder leiding van koning Karel VI sloeg het leger te Ertvelde zijn tenten op, en terroriseerde van hieruit de ganse omgeving.

“..De bewoners dezer streken, het ergste van die woedende benden duchtende, hadden al hunne goederen in veiliger plaatsen overgebracht; doch zij, die gebleven waren, werden ongenadig vermoord. Al wat vernield kon worden werd aan de wraakzucht der Franschen geslachtetofferd: de kastelen, kapellen en godshuizen vernield; de velden, ja zelfs de fruitbomen verwoest. In zijne uitvallen tot onder de muren van Gent liet de vreemdeling niets gespaard, ...”⁶⁴

Over Winkel werden er geen specifieke gegevens genoteerd, maar doordat Ertvelde in die tijd enkel door enige kleine waterlopen van Winkel was gescheiden, lijkt het onvermijdelijk dat ook Winkel met de rondtrekkende troepen werd geconfronteerd.

⁶¹ A. DE VOS WERKGROEP, o.c.

⁶² DE VREESE, A. M., *De Haven Van Gent, 1993, Brussel Antwerpen Leuven.*

⁶³ A. DE VOS WERKGROEP, o.c.

⁶⁴ DE POTTER & BROECKAERT, *Geschiedenis.....Ertvelde*

b) *Het Bourgondisch Tijdperk (1384 – 1555)*

Door het huwelijk van de Bourgondiër Filips de Stoute met Margaretha van Male, dochter van Lodewijk van Male, werden de Nederlanden bij het Bourgondische Rijk gevoegd, waardoor het tijdperk van de Graven van Vlaanderen voorgoed voorbij was.

De eerste helft van de 15^e eeuw, waarin Gent dankzij het monopolie op de graanhandel kon uitgroeien tot de voornaamste Vlaamse binnenhaven, kan men als vrij rustig omschrijven.⁶⁵

Het is ook uit deze periode dat de eerste duidelijke berichten over het dorpsleven te Winkel dateren.

De eerste landbouwactiviteiten te Winkel

Reeds in 1432 stond de eerste Winkelse windmolen op het einde van de huidige Rapenburgstraat en de Marcel Herpelinckstraat. Deze “Oude molen” werd toen aan ene Pieter de Keyser verhuurd voor “8 pond grootte” per jaar.

In 1480 was er sprake over een verhuring van “*ener hofstede van 10 bunder grootte, mits betreft de jaarlijkse opbrengst van 4 pond grote, 2 steenen boter, 1 steen vlas en 4 kapoenen*”,⁶⁶ terwijl in 1454 ook nog *thof te Wevelghem* werd vernoemd, een hofstede verbonden aan de gelijknamige abdij.

In de omgeving van Terdonk bevond zich in die tijd ook het “goed ter Eken”. In een pachtcontract uit 1508 wordt over deze hofstede vermeld dat ze een oppervlakte van 9 gemeten had, wat niet echt wijst op een belangrijk goed. Trouwens, na de 16^e eeuw is er van deze hofstede geen sprake meer, alleen het toponiem “teecken” vinden we nog tot in het begin van de 20^e eeuw terug, denken we maar aan de ’t Ekenstraat, de voormalige naam van de Jacques Janssensstraat.

Aangezien Winkel in 1432 over een windmolen beschikte kan men ook besluiten dat, ondanks de arme zandgronden, er hier in de eerste helft van de 15^e eeuw reeds graangewassen geteeld werden.

Na een dag van hard labeur of ter gelegenheid van een of ander kerkelijk of familiaal feest, kon de Winkelse bevolking zich in die tijd reeds “ontspannen” in enkele herbergen. Zo stond in 1478, in de omgeving van de kerk, “*een herberghe wesende gheheeten de zwane*”, terwijl er in 1495 ook sprake was van “*een herberghe zijnde ghenaeemt sente anthonis*”.⁶⁷

Hieruit kunnen we ook besluiten dat het eerste Winkelse kerkgebouw op zijn minst dateert uit de tweede helft van de 15^e eeuw.⁶⁸

⁶⁵ DE VREESE, A. M., o.c.

⁶⁶ DE POTTER & BROECKAERT, *Geschiedenis.....Winkel*

⁶⁷ KERCKAERT, N., Oude Oostvlaamse huisnamen delen 1 t.e.m.6, in: *Kultureel jaarboek Oost-Vlaanderen, bijdragen nieuwe reeks, nr. 4/1977, nr.16/1981, nr.21/1983, nr. 32/1990, nr. 34/1991 en nr. 37/1993.*

⁶⁸ MEURIS, W., Het kerkelijk kunstpatrimonium in de oude Ambachten van Assenede en Boekhoute, in: *Over den Vier Ambachten, 1993.*

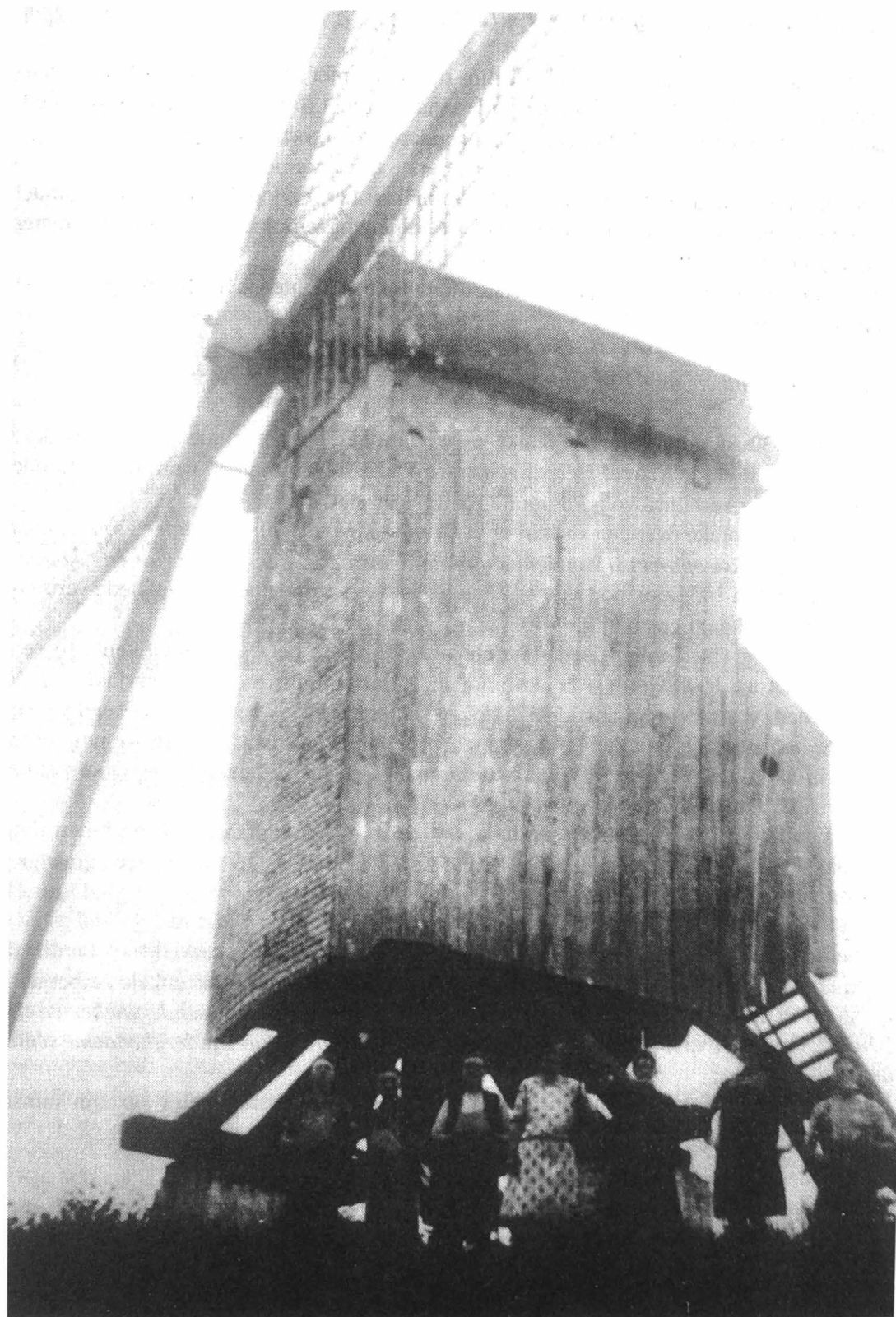

Foto 24: De "Oude Molen" (rond 1925) op het einde van de huidige Rapenburgstraat werd reeds voor het eerst vermeld in 1432.

De Oude Molen

1432: De Oude Molen werd verhuurd aan ene Pieter De Keyzer.

1649: Aan de hand van het jaartal 1649 dat in het staakijzer werd teruggevonden, werd de Oude Molen toen vermoedelijk volledig heropgebouwd.

1706: Dit jaartal werd op een tweede staakijzer teruggevonden wat opnieuw een heropbouw of herstellingswerken laat vermoeden.

Begin 19^e eeuw: De Oude Molen werd eigendom van ene Jan-Baptiste Cornelis, een molenaar uit Winkel.

1852: Door verdeling – nieuwe eigenaar: Cornelius-Frans Cornelis.

1867: Er werd bij de Oude Molen een stoommachine van 8 paardekracht geplaatst.

1895: Door erfenis – Wed. Frans Cornelis-Verplancke, molenaarster, Winkel.

1901: Herstellingswerken aan de stoommachine, er werd een nieuwe ketel geplaatst.

1909: De Oude Molen kwam door verdeling toe aan de kinderen Cornelis die de “Maatschappij In Gezamenlijke Naam, Cornelis Zusters en Broeders” stichtten.

1924: De Oude Molen werd verkocht aan Victor Cornelis en consoorten, handelaar, Winkel.

1925: Afbraak van de stoommachine.

1936: Victor Cornelis hield het als molenaar voor bekeken, daar het malen niet genoeg rendeerde.

1938: De Oude Molen werd gesloopt en verdween voorgoed uit het Winkelse landschap.

Onder Filips de Goede

Onder de Bourgondische centralisatiepolitiek van Filips de Stoute en Jan zonder Vrees was Gent er dus toch in geslaagd zijn macht te vergroten. Maar hun opvolger, Filips de Goede, bleek een veel steviger tegenstander te zijn.

Toen in 1437 en 1438 de graanprijzen verdrievoudigden braken er epidemieën uit onder de uitgehongerde bevolking.

In 1452 escaleerde het conflict tussen Filips de Goede en de stad Gent, zodat de graaf de handel met Gent verbood en iedere Gentenaar, waar hij zich ook bevond, liet arresteren.⁶⁹

Nadat de troepen van Filips de Goede Axel volledig hadden platgebrand, bevonden deze barbaren zich op 3 juli 1452 in de omgeving van Wachtebeke.

“... De twee dagen, gedurende welke hij (de legermacht van Filips de Goede) hier verbleef, waren voor zijne troepen genoeg om zich in het dorp en het omliggende te verspreiden, eenige Gentenaars die zich in eene schans aldaar bevonden, ter dood te brengen, en de van schrik wegvlochtende landbouwers uit te plunderen. Het vee, door dezen laatsten in de weiden achtergelaten, was zoo talrijk, dat men eene schone Wasche koei in 's hertogen kamp voor vijf stuivers kon aankopen, en men er voor vier schilden honderd bekwam.

Ter bevordering van den aftocht hadden de heeren van Poix en Contay in der haast door de moerassen eenen weg aangelegd, doch niet zoodra had het hertogelijk leger er gebruik van gemaakt, of het groote gedeelte zonk in het slijk en modder, waardoor de terugkeer naar Wachtebeke noodzakelijk werd. De soldaten liepen hierop als echte woestaards naar verscheidene omliggende dorpen, onder andere naar Ertvelde, dat zij aan de vlammen overleverden, op deze wijze het bevel van Philip den Goede, al de dorpen van Vlaanderen te verbranden, uitvoerende.

's Anderendaags, 6 Juli, kondigden de rookwalmen de verwoesting van Wachtebeke aan, en trokken de Bourgondiërs over de Durme (Moervaart) naar Daknam en van daar naar Wetteren.”⁷⁰

Op 23 juli 1453 werden de Gentenaars definitief verslagen bij Gavere, waar ze meer dan 16.000 man verloren. De stad kreeg een zware boete opgelegd en moest al zijn privileges inleveren. Hierdoor ging de Gentse handel een moeilijke periode tegemoet.

Bij de intrede van Karel de Stoute als nieuwe graaf in juni 1467, werd ook hij door de niet-aflatende Gentenaars bedreigd. Het gevolg was echter dat Gent ook door Karel de Stoute hiervoor zeer zwaar gestraft werd.

Om een goed overzicht te bekomen over de mogelijk te innen belastingen, liet Karel de Stoute in 1469 een telling van de “haardsteden” uitvoeren.

In alle Vlaamse steden, dorpen en gehuchtjes, werden er bij pastoors, baljuws en burggraven inlichtingen verzameld. Hierdoor verkreeg men een vrij betrouwbaar overzicht

⁶⁹ A. DE VOS WERKGROEP, o.c.

⁷⁰ DE POTTER & BROECKAERT, *Geschiedenis.....Wachtebeke*

van de omvang van onze Vlaamse dorpen en steden.

In Winkel werden er toen 106 “haardsteden” geteld, in Wachtebeke 340.⁷¹

Na het overlijden van Karel de Stoute in 1477, maakte de stad Gent gebruik van de onervarenheid van Karels dochter, gravin Maria, om haar stadsrechten te herwinnen.

Ondertussen poogde ook Frankrijk opnieuw het Vlaamse grondgebied in te palmen, en werden de graanoogsten in de kasselrijen van Douai en Kassel vernietigd.

Gravin Maria was toen reeds gehuwd met Maximiliaan van Oostenrijk, zodat Gent nu vanuit Oostenrijk steun verwachtte. Doch ook tussen Maximiliaan en het machtswellustige Gent ontstonden er vrij vlug problemen.

In mei 1485 stond Maximiliaans cavalerie reeds voor de Gentse stadsmuren, terwijl de door Gent ter hulp geroepen Fransen zich vooral bezig hielden met het plunderen van de Gentse regio.

Ook Maximiliaan legde Gent nog maar eens strenge geldboetes op, terwijl de stad opnieuw al zijn privileges verloor.

Toch boekte Gent met de steun van de Franse koning Karel VIII nog enkele kleine successen. Maar toen Maximiliaans vader, de Duitse keizer Frederik III in juni 1488 met 20.000 soldaten Gent kwam belegeren, zag ook Karel VIII zijn kansen keren en offerde in 1492 voor de vrede van Cadzand, zijn belangen in Vlaanderen op.⁷²

Na meer dan 10 jaar burgeroorlog was Gent overladen met schulden. Vele van haar inwoners hadden de stad verlaten en de Gentse handel was ingestort.

De rondtrekkende legers van Maximiliaan van Oostenrijk hadden op het platteland een spoor van vernieling achtergelaten, waardoor de abdijen hun inkomsten drastisch zagen dalen. Zo ontving de abdij van Doornzele geen enkele pacht of hypothecaire rente uit Winkel, Wachtebeke, Zelzate, Ertvelde, Oosteeklo of Moerbeke.⁷³

Ook het Winkelse *bedehuis* werd vernield, maar kon omstreeks 1500 terug worden opgebouwd, waarbij de toren en de middenbeuk van het oude kerkgebouw werden behouden.⁷⁴

De hofsteden werden door rondzwerfende soldaten ingepalmd en in het desolate landschap van de Riemse Heidë doolden hongerige wolven rond, op zoek naar de verdreven dorpsbewoners.⁷⁵

Gedurende de ganse Middeleeuwen had de Gentse machtswellust een zware tol geëist van de omliggende parochies en hun inwoners.

⁷¹ GOTTSCHALK, M. K. E., o.c.

⁷² A. DE VOS WERKGROEP, o.c.

⁷³ GOTTSCHALK, M. K. E., o.c.

⁷⁴ MEURIS, W., o.c.

⁷⁵ DE VOS, A., o.c.

DEEL II: DE NIEUWE TIJD

1) Inleiding

Door het huwelijk van Maria van Bourgondië met de Habsburger Maximiliaan van Oostenrijk werden de oude banden met Frankrijk enigszins verbroken.

Toen deze Maximiliaan in 1494 zijn vader opvolgde als nieuwe keizer van het Duitse Rijk, benoemde hij zijn zoon Filips de Schone als vorst van de Nederlanden.

Filips de Schone huwde op zijn beurt met Johanna van Castilië, waardoor ook Spanje een belangrijke rol in onze geschiedenis zou spelen.

Na het overlijden van Filips de Schone in 1506, kreeg de toen pas 6-jarige Karel V, onder regentschap van zijn grootvader Maximiliaan van Oostenrijk, door erfenis niet alleen de Nederlanden maar ook Castilië en Aragon onder zijn gezag, terwijl Oostenrijk en Hongarije aan zijn broer Ferdinand werden overgedragen.

In 1519 werd Karel V zelfs tot Duits Keizer verkozen, waardoor Frankrijk volledig door het Habsburgse imperium werd omsloten.

Deze omknelling lag aan de basis van een reeks Europese oorlogen waarvan onze regio meermaals het slagveld was.

2) Het protestantisme en Keizer Karel

a) *Het protestantisme*

Ondanks het strijdgewoel op het einde van de 15e eeuw was de levensstandaard in de Nederlanden sterk gestegen. Hierdoor ontstond er ook een sterke bevolkingsaan groei, zodat Vlaanderen en Brabant toen reeds één van de dichtstbevolkte streken van Europa waren.

De Bourgondische landsheren, strevend naar één groot Bourgondisch Middenrijk, waren er ook in geslaagd de beide Nederlanden enigszins te verenigen, waardoor er hier een groeiend nationalisme was ontstaan.

Maar ondanks deze welstand ontstond er wrevel onder de bevolking, vooral door de hoge prijs voor de oorlogen tegen Frankrijk. Ook de centralisatiepolitiek van Filips de Schone en nadien van Karel V, waardoor de macht van de steden werd beknot, kreeg vooral vanuit deze steden veel tegenstand.

Op het platteland vreesden de boeren, arbeiders en kleine middenstanders, door tegenslagen terug te vallen tot de steeds groter wordende groep werklozen, landlopers en bedelaars.

Door de strenge wetten van Filips de Schone, die later door Karel V werden gehandhaafd, was het immers voldoende om als gezonde persoon werkloos rond te lopen, om tot een geselstraf te worden veroordeeld. Na meerdere “vergrijpen” kon men zelfs naar de galg verwezen worden.

Diezelfde groep van landlopers en werklozen boezemde op zijn beurt dan weer angst in bij de rijkere, bezittende klasse. Zij vreesden vooral voor protesten en opstanden.

Naast deze onrust, die eigenlijk gegroeid was uit de sociale tegenstellingen, was er ook de vrees voor de dodelijke syfilis. Door de losbandige levenswijze kon deze uiterst

besmettelijke ziekte zich vrij snel onder de bevolking verspreiden. Onder druk van de toen zeer corrupte katholieke kerk hielden onze voorouders er dan maar een veel puriteinsere levenshouding op na.

Voor de meer gegoede burgers echter, stelde de katholieke kerk voor om met “aflaten” hun zonden af te kopen, wat onder de armere bevolking voor een aangroeiend protest zorgde. Maar er werd niet alleen betoogd tegen de corrupte geestelijke instellingen, maar ook tegen de stijgende levensduurte en de te hoge belastingen. De toestand ging van kwaad naar erger, tot er zelfs priesters werden aangeklaagd en gerechtsofficieren in elkaar werden geslagen.⁷⁶

Uit deze protesten en opstanden ontstond het protestantisme, gebaseerd op de leer van Martin Luther. Deze nieuwe leer drong, dankzij de pas ontwikkelde boekdrukkunst, vrij snel tot in de Nederlanden door.

Om dit gevaar in te dijken nam de katholieke Karel V drastische maatregelen: de inquisitie met meestal de brandstapel tot gevolg.

In Gent werden in 1530 de eerste veroordeelden aan de vlammen overgeleverd. Vanaf dan zou dit afschrikwekkend tafereel zich regelmatig voordoen.⁷⁷

Ondanks deze verschrikkelijke straffen bevonden er zich ook te Winkel aanhangers van dit nieuwe geloof.

Reeds in 1538 was de overheid op de hoogte van het bestaan van een “Anabaptistenkring” te Winkel, een vereniging gekenmerkt door haar vrij radicale protestantse geloofsovertuiging.

Onder begeleiding van een politiemacht organiseerde de Gentse procureur-generaal een klopjacht te Winkel, waar deze Anabaptisten of Herdoopten van hun bed werden gelicht. Maar doordat deze gezochte personen tijdig werden verwittigd, kon men enkel de echtgenote van ene Lieven Van Haverbeke arresteren. Lieven zelf, was ondertussen samen met zijn dorpsgenoot Adriaan Brael, naar Zeeland kunnen ontkomen.

Na deze klopjacht was er in onze streek geen spoor meer van deze Anabaptisten te bekennen, ondanks dat deze beweging na 1550 in Vlaanderen heel snel herleefde.

Adriaan Brael uit Winkel vinden we samen met zijn vrouw Naenken, wel terug te Gent in 1557, als lid van het broederschap.

Een andere inwoner van Winkel, ene Jacobus Everzwijn, trouwde met ene Synken de Cruel, dochter van een overtuigde Kortrijkse familie.

Rond 1560 werd deze Jacobus zelfs voorganger van het Brugse broederschap, maar belandde op 10 december 1561 in hetzelfde Brugge, op de brandstapel.⁷⁸

b) Keizer Karel en zijn Franse oorlogen

Maar ondertussen hadden ook de schermutselingen met Frankrijk hun weerslag op onze bevolking en werden er in het Ambacht Assenede regelmatig wapenschouwingen georganiseerd om de paraatheid van de lokale bevolking te controleren. Hierbij werd iedere

⁷⁶ VAN DAMME, D. & LOSTRIE, C., *Het Kasteel en de Meersen, Kortrijk, 1987*

⁷⁷ A. DE VOS WERKGROEP, *o.c.*

⁷⁸ DE CAVELE, J., *De Reformatie, in: Over den Vier Ambachten, 1993*

persoon van het mannelijke geslacht tussen 18 en 60 jaar, verplicht zich aan te melden en voorzien van een aangepast wapen.

Zo waren er reeds in mei 1528 wapenschouwingen te Winkel, Wachtebeke, Assenede, Ertvelde en Kluizen. Deze parochies werden tevens verplicht paarden en wagens te leveren. Deze transportmiddelen werden opgeëist daar in die tijd het veldleger niet beschikte over vervoer- en geniekorpsen.

Onze gerecruteerde landlieden werden over het algemeen bij de plattelandsmilitie ondergebracht, die als hulpkorps steeds een vrij belangrijke rol speelde. Hun opdracht bestond o.a. uit het bewaken van de toegangswegen of waterlopen, om zo de vijandelijke troepen enigszins op te houden en indien mogelijk zelfs schade te berokkenen.

Maar aangezien deze gelegenheidssoldaten slechts een zeer korte opleiding hadden genoten, konden zij weinig inbrengen tegen de beter uitgeruste beroepsmilitairen. Alleen de wachtposten langsheen de waterlopen slaagden regelmatig in hun opzet, waardoor de rooftochten, één der favoriete bezigheden van de toenmalige legers, enigszins konden geneutraliseerd worden.

Er werden ook verscheidene regimenten huursoldaten samengesteld, die over het algemeen door hun bevelhebbers werden geronseld en betaald. Deze “gevechtseenheden” bestonden meestal uit een verzameling ongemaniëerde avonturiers.

Zo waren er “De zwarte ruiters” die in 1546 te Ertvelde en Wachtebeke, bij hun opmars langsheen de Antwerpse heirweg lelijk huishielden. Bij hun terugreis in 1548, toen zij opnieuw door onze streken reisden, deden ze hun vanden streken nog eens over.

Andere regimenten, zoals “de bende van mijn heere Van Praet” waren uit hetzelfde hout gesneden.⁷⁹

De Antwerpse heirweg was in die tijd een belangrijke en veel gebruikte reisroute, wat toen bij de omliggende parochies meer gevreesd dan gewaardeerd werd.

Door de centralisatiepolitiek van Keizer Karel voelden de steden er weinig voor om hun keizer in zijn plannen bij te staan.

Daarom greep Keizer Karel iedere geboden kans aan om de macht van de steden verder te beknotten.

Zo trok hij op 14 februari 1540 met een grote legermacht naar Gent, en liet tot in de wijde omgeving de opstandelingen opsporen en terechtstellen.

Gent verloor nog maar eens zijn privileges en kreeg een zware boete opgelegd. Om de stad beter onder controle te houden liet Keizer Karel de Sint-Baafsabdij ombouwen tot het gevreesde “Spanjaardenkasteel”.⁸⁰

⁷⁹ DE VOS, A., o.c.

⁸⁰ A. DE VOS WERKGROEP, o.c.

3) De Sasse Vaart (1547 – 1549)

a) *Het plan*

Na de vernedering die Gent door Keizer Karel had opgelopen, trachtte de stad haar politieke, maar vooral haar economische plaats in het Graafschap Vlaanderen te heroveren. De kapitaalkrachtige handelaars kwamen terug en zorgden ervoor dat Gent de hoofdplaats werd van het Vlaamse linnen, terwijl ook de graanhandel een nieuwe bloeiperiode tegemoet ging. Er werden dan ook onmiddellijk plannen gesmeed voor een nieuwe verbinding met de zee.

De verzanding van het Zwin en de verwaarlozing van de Lieve hadden er voor gezorgd dat deze waterweg reeds lange tijd onbruikbaar was geworden. De beste oplossing leek een rechtstreekse verbinding met “de Honte” of Westerschelde, via het Noorden.⁸¹

Deze stelling werd verdedigd door François Van De Velde, die in 1545 hiervoor een ontwerp maakte. De Schipgracht, of Burggravenstroom, reeds bekend in 1251, vormde het gedeelte vanuit Gent over Langerbrugge tot Rodenhuyze, waar hij in verbinding stond met de Middeleeuwse Durme of Moervaart. In deze streek tussen Gent en Zelzate bevond zich reeds van in de 13^e en 14^e eeuw een degelijk uitgewerkt waterwegennet dat vooral was aangelegd om de turfaanvoer naar Gent te verzekeren. Het plan bestond er nu in om deze verwaarloosde kanaaltjes tussen Rodenhuyze en Zelzate te ruimen en met elkaar te verbinden. Vanaf Zelzate zou dan een nieuwe vaart worden gegraven tot aan de Papegeule en de “Joos Haemerlincksluis” aan de grote Landdijk ten noorden van Zelzate. Deze Landdijk (nu Graafjansdijk genoemd) was eertijds aangelegd om het Ambacht Assenede te beschermen tegen de indringende zee.⁸²

Het was dit ontwerp dat door de schepenen van Gent op 3 februari 1547 aan het gouvernement te Brussel werd voorgelegd en waarvoor op 26 mei 1547 op bevel van Keizer Karel het octrooi werd gegeven aan Gent om op eigen kosten het gedeelte van deze nieuwe vaart tussen Rodenhuyze en de grote Landdijk van de Braakman te graven.⁸³

Gent was er zich goed van bewust dat dit plan grote gevolgen zou hebben voor het gebied waardoor de nieuwe vaart zou worden aangelegd. Er zouden weliswaar veel gronden vergraven worden, maar men wist dat minstens 300 à 400 bunder daarvan zich in de Riemsche Heide bevonden en daardoor weinig of geen waarde hadden.⁸⁴ Deze ruwe en desolate streek werd enkel doorsneden door wat men in de volksmond later de “Antwerpse Heirweg” ging noemen, maar die ondanks zijn naam vermoedelijk pas in de 15e eeuw was aangelegd.

Gent beweerde dat door de aanleg van deze nieuwe vaart de waterafvoer van dit gebied ten noorden van de stad aanzienlijk verbeterd zou worden en dat er helemaal geen gevaar voor eventuele overstromingen of een andere vorm van wateroverlast te vrezen was.

⁸¹ DE VREESE, A.M., *o.c.*

⁸² DE VOS, A., *o.c.*

⁸³ DE VREESE, A.M., *o.c.*

⁸⁴ DE KRAKER, A.M.J., *Landschap uit balans, De Vier Ambachten en het Land van Saeflinge tussen 1488 en 1609, Utrecht*

Teneinde de nog resterende vooroordelen weg te nemen, maar ook om het voordeligste traject uit te kiezen, werd er in februari 1547 besloten tot een eerste terreinonderzoek.⁸⁵ Om alles in goede banen te leiden werd hiervoor een commissie samengesteld, met als leden: procureur-generaal Ydrop van Waerhem / schepen van de Keure Lieven Prijsbier / stadspensionaris Cornelis de Muenc / tekenaar-schilder François van de Velde / twee landmeters Gillis Heggherix en Jan Godscalc / en als assistent van de procureur-generaal was er dijkgraaf Cornelis Janssone.⁸⁶

Deze commissie startte op maandag 26 februari 1547 met het terreinonderzoek. De aanvangplaats was Rodenhuyze, waar de Schipgracht eindigde. Hier stootten ze op een oud waterloopje dat in noordnoordwestelijke richting verder liep naar Terdonk. Dit vaardeken was 7,70m breed en 1 à 3 voet diep. In Terdonk was er over dit vaardeken reeds een brug.

Vanaf Terdonk was het niet zo ver tot Zandvoorde, waar ook een oud waterloopje (de Lede) werd teruggevonden. Het had een breedte van 8 à 11 m en een diepte van 2 à 3 voet. Zandvoorde was een doorgang of een wad in de Lede en vormde de toenmalige grens tussen Winkel en Kluizen.

Op deze wijze volgden de leden van de commissie steeds de bedding van een of ander verwaarloosd waterloopje, tot men in Ertvelde aan de herberg "Te Riemen" aankwam. Ook hier werd er een oud vervuild vaardeken teruggevonden, met een breedte van ongeveer 5 m.

In deze herberg werd ook de nacht doorgebracht, en na een stevig ontbijt zetten de leden van de commissie de volgende dag hun zoektocht verder.

Op deze tweede dag van hun tocht doorkruisten ze de Riemse Heide. Hier stootten ze op een vaart die door twee dijken was afgeboord. Deze oude waterloop had een diepte van 15 voet.

De tocht door de Riemse Heide werd beëindigd aan het huis van Claeis de Makere in Laag-Zelzate.

De totale lengte van al deze oude waterloopjes vanaf Rodenhuyze tot aan het huis van Claeis de Makere bedroeg ong. 7,6 km. Vanaf hier tot aan de Landdijk was er nog een afstand van 3,4 km die nog volledig diende gegraven te worden.⁸⁷

Om enig idee te hebben over de omvang van de kosten van dit nieuw te graven gedeelte, werd er te Zelzate een ongeveer 40 m lange proefvaart gegraven.⁸⁸

De eigenlijke bedoeling van Gent was een verbinding te maken met de Braakman, om zo de open zee te bereiken. Daarvoor diende echter de Landdijk doorbroken te worden, wat voorlopig niet zou toegestaan worden. De Gentenaars dienden zich tevreden te stellen met een "overslag".⁸⁹

⁸⁵ Id.

⁸⁶ DE VOS, A., o.c.

⁸⁷ DE VOS, A., o.c.

⁸⁸ DE KRAKER, A.M.J., o.c.

⁸⁹ Id.

b) De uitvoering

De aanbestedingen vatten reeds aan op 5 september 1547 en werden verdeeld in stroken van 25 roeden of ongeveer 96 m.

Tussen Laag-Zelzate en de Veldbrug waren er 8 stroken; tussen de Veldbrug en Rieme waren er 23, vanaf Rieme tot de Zandvoordstraat 29, en tussen de Zandvoordstraat en Rodenhuyze, al over Terdonk 17 stroken.

De uitvoering van al deze graafwerken liep niet altijd van een leien dakje. De ambachtslui dienden tegen een op voorhand bepaalde prijs de graafwerken uit te voeren, en moesten op eigen risico “delvers” aanwerven. Deze “delvers” vormden een ruw en rumoerig volkje dat regelmatig deserteerde en meer dan eens onderling slaags raakte. Zo werd de dijkgraaf bijna doorstoken door ene Pauwels de Vos, een “delver” uit de Walderdonk te Wachtebeke.

In oktober 1547 ontstonden er ook moeilijkheden toen de aannemers van de strook Rieme-Zandvoorde niet op tijd opdaagden.

Een ander probleem was het niveauverschil waarvan men was vertrokken om de bestaande waterlopen uit te diepen. Daar men er niet in slaagde dit niveauverschil weg te werken, moest men in 1548 de werken in het gedeelte tussen Zelzate en Rodenhuyze opnieuw aanbesteden.

Het was ook niet altijd makkelijk de vereiste diepgang te bereiken in deze waterlopen. In de omgeving van Rieme moest Stasen de Jonghe 7 voet delven beneden de modder.

Ook met de te construeren bruggen waren er problemen. Het plan voorzag dat er drie bruggen zouden worden gebouwd: één te Rieme voor de overtocht van de Antwerpse Heirweg, één te Terdonk voor de Gentse Heirweg, en één te Zelzate.

Deze drie houten bruggen werden aangenomen door ene Jan Van Hecke, wonende op de Averij te Ertvelde. Er werd voorrang verleend aan de brug te Rieme daar de doortocht van de Antwerpse Heirweg in die tijd als de meest belangrijke werd aangezien.

Deze brug moest reeds tegen 1 oktober 1547 geleverd worden, maar Jan Van Hecke was op 16 oktober nog vlijtig aan het timmeren.

Ondertussen hadden de veerlui van de pont het voor elkaar gekregen de arbeiders en de kooplui te laten betalen voor hun overtocht, hoewel deze veerlui reeds werden vergoed door Gent.

Ook de brug van Terdonk zou door diezelfde Jan Van Hecke gebouwd worden. Voor de brug van Zelzate was er voorlopig nog geen definitieve plaats aangeduid.

Daar er later aan beide bruggen, zowel deze van Terdonk als deze van Rieme, constructiefouten werden vastgesteld, besloot men wijselijk de derde brug voorlopig niet te bouwen.

Maar er waren nog andere problemen i.v.m. de bruggen.

De onteigeningen rondom de plaats waar de bruggen gebouwd werden gebeurden op een nogal vrij amateuristische wijze. Toen er op 11 januari 1548 door de dijkschepenen een controle werd uitgevoerd, werden de bruggen van Rieme en Terdonk niet alleen omschreven als vrij gebrekkige constructies, maar ook de opritten bleken niet naar de zin van de dijkschepenen te zijn aangelegd.

De brug te Rieme werd uiteindelijk op 6 april 1549 definitief goedgekeurd, maar 11 jaar later, in juni 1560, toonde het wegdek reeds ernstige vormen van slijtage. Het zat vol gaten, wat vooral voor de vele paarden een ernstig gevaar inhield. Ook de dekstenen waren verdwenen en lagen vermoedelijk op de bodem van de Sasse Vaart. Anderzijds werd de brug door de omwonenden regelmatig vernield, om zo goedkope bouwmaterialen te bekomen.

De “nieuwe vaart” was reeds begin 1549 voltooid, maar het resultaat was nog niet helemaal bevredigend. Met een maximale breedte van 20 meter en een diepte van nauwelijks anderhalve meter, kon men ook de “Sasse Vaart” niet echt een zeekanaal noemen. Ook het lossen en laden aan de Landdijk bleek erg hinderlijk en tijdrovend.⁹⁰ Door deze goederenoverslag werd er ook regelmatig schade aan de Landdijk aangericht..

Gent, dat ondertussen genoodzaakt was om de onderhoudswerken van bepaalde stroken van de Landdijk op zich te nemen, deed daarvoor onder meer een beroep op inwoners van Assenede Ambacht. Zo weet men dat er een strook Landdijk van 200 roeden dat door de parochianen van Winkel werd onderhouden, ernstig werd beschadigd. Zij vroegen aan Gent om deze schade te herstellen, wat na een inspectie ook gebeurde.⁹¹

Maar er waren niet alleen de werken aan de Sasse Vaart. In 1547-48 werd ook de Moervaart, die nu op het grondgebied van Winkel op de Sasse Vaart aansloot, gekanaliseerd.⁹²

Toen Keizer Karel te Gent op 20 juli 1549 zijn zoon Filips als toekomstig troonopvolger kwam voorstellen, toonde hij een grote belangstelling voor de werken. Samen met zijn zoon en vergezeld van koningin Maria van Hongarije, koningin Eleonora van Frankrijk en de schepenen van Gent, maakte de keizer een boottocht vanuit Gent tot aan de Landdijk. Hij was blijkbaar onder de indruk van de Gentse prestatie, want reeds op 13 december 1549 gaf hij de toelating om aan de Landdijk het nodige sluizencomplex aan te leggen en dus ook om de Landdijk te doorsteken. Dit alles gebeurde onder luid protest van Antwerpen, dat door deze ontwikkelingen bevreesd was voor een te grote Gentse concurrentie.

Op 29 augustus 1551 startten de werken aan de zeesluis “Zoute Spey” en op 8 mei 1555 begon men met de bouw van de “Zoete Spey”. De bouw van deze sluizen nam meer tijd in beslag dan het graven van de vaart zelf, en het was pas op 3 april 1563 dat men de Landdijk kon doorsteken.⁹³ Eén dag later, op 4 april 1563, zeilde kapitein Pieter Soetemelck met een haringschuit als eerste door de sluis en bracht via de “Sasse Vaart” zijn lading verse zalm naar Gent.⁹⁴

⁹⁰ VAN NIEUWENHUYZE, J., Weinig loon naar werken, in: *Over den Vier Ambachten*, 1993

⁹¹ DE KRAKER, A.M.J., o.c.

⁹² BAERT, A., o.c.

⁹³ DE VREESE, A.M., o.c.

⁹⁴ VAN NIEUWENHUYZE, J., o.c.

c) *Gevolgen*

De Sasse Vaart was voor Gent een enorme financiële investering. Om dit alles te bekostigen vond Gent er niets beter op dan allerhande lastgelden aan te rekenen op de langs de Sasse Vaart vervoerde koopwaren. Er werden ook buitengewone accijnzen geheven op het verbruik van tarwe, wijn en andere levensmiddelen.⁹⁵

Assenede Ambacht moest lijdzaam toezien hoe Gent zijn macht steeds verder uitbreidde.

Vlaanderen was in die tijd onderverdeeld in burggraafschappen of kasselrijen. Winkel behoorde samen met o.a. Wachtebeke, Zelzate, Ertvelde, Kluizen en Assenede tot het Ambacht Assenede. Samen met de Ambachten van Boekhoute, Axel en Hulst, vormden zij de kasselrij van de Vier Ambachten. Gent daarentegen, behoorde tot de kasselrij van de Oudburg en bevond zich nu met zijn Sasse Vaart op het grondgebied van een andere kasselrij.

Op het vlak van politieke besluitvorming hadden deze burggraafschappen of kasselrijen echter weinig in te brengen, (te vergelijken met de huidige arrondissementen en provincies). De echte macht lag in de handen van de magistraten van de grote industriesteden zoals Gent, Brugge en Ieper. Zij waren het vooral die toen de grote politieke en economische richtlijnen konden dicteren, iets waar Gent dan ook gretig gebruik van maakte.

Op 24 januari 1561 had Gent het reeds voor elkaar gekregen om de lager gelegen meersen langs de Sasse Vaart te belasten en op deze wijze mee te laten opdraaien voor de kosten. Anderzijds werd het aan de landerijen verboden hun vee te laten grazen of drinken in de omgeving van de vaart.

De Gentse magistratuur was zo inventief dat ze het bijna voor elkaar kreeg om iedere grondeigenaar, zelfs iedere stad, die aan één of andere waterloop was gevestigd, te laten bijdragen in de kosten van hun Sasse Vaart.⁹⁶

Er waren ook aanzienlijke bedragen uitbetaald voor de grondonteigeningen tussen Rodenhuyze en de Landdijk. Als compensatie hiervoor verwierf Gent het sas met de aanpalende nederzettingen, alsook de bruggen en tragels langs weerszijden van de vaart, in volle eigendom.

Dit kon echter alleen door de ganse Sasse Vaart te onttrekken aan het gezag van de schepenbank van het Ambacht Assenede.

Op 21 september 1561 begon Gent het gebied met stenen palen af te grenzen. Deze palen waren versierd met een gebeitelde letter "G". Door deze afbakening zagen de verschillende omliggende parochies (waaronder Winkel) een stuk van hun grondgebied in Gentse handen verdwijnen.

Om dit alles nu wettelijk te verantwoorden werd op 8 november 1561 het ganse gebied tot leen verheven, afhankelijk van het leenhof van de Oudburg, dit tot grote ontsteltenis van het Ambacht Assenede.

Het kostenplaatje steeg nog verder toen op 1 juli 1564 een bode het bericht bracht dat de "Zoute Spey" was ingestort. Deze werd tussen mei 1565 en juli 1567 meer landinwaarts

⁹⁵ VAN NIEUWENHUYZE, J., *o.c.*

⁹⁶ DE KRAKER, A.M.J., *o.c.*

heropgebouwd. Ook de "Oude Schipgracht", tussen Gent en Rodenhuyze werd in 1564-1565 verbreed en uitgediept.⁹⁷

Een ander gevolg was dat door de aanleg van de Sasse Vaart het Ambacht Assenede van noord naar zuid volledig werd doorsneden, waardoor parochies zoals bv. Zelzate, Ertvelde en Kluizen, werden gescheiden. Ook verscheidene hoeves, bezittingen van kloosters en van particulieren, bevonden zich nu langs de beide oevers van de Sasse Vaart. Zelfs de grote en belangrijke Antwerpse heirweg werd onderbroken, terwijl een aantal kleinere wegen aan de tragels ophield te bestaan. Ook de waterhuishouding aan weerszijden van de vaart diende te worden aangepast.

Meer dan waarschijnlijk was deze geografische splitsing van het Ambacht Assenede één der voornaamste redenen waarom de parochianen van Winkel en Wachtebeke er in 1579 op aandrongen een aparte schepenbank of vierschaar te Wachtebeke op te richten.

Foto 25: (rond 1950) De Vierschaar te Wachtebeke, opgericht in 1579.

Maar Gent kon echter niet lang van haar Sasse Vaart genieten. Amper 20 jaar later werden onze streken geteisterd door aanhoudende godsdienstoorlogen tussen Spanje, Frankrijk en de Nederlanden. Het werd één van de donkerste periodes uit onze geschiedenis. Door zijn geografische ligging werd het Ambacht Assenede gedurende deze periode meer dan eens het strijdtoneel van katholieken en protestanten.

⁹⁷ VAN NIEUWENHUYZE, J., o.c.

4) Het Spaanse tijdperk (1555 – 1713)

a) De 80-jarige oorlog (1566 – 1648)

De beeldenstorm

Bij het overlijden van de Habsburgse Keizer Karel in 1558, was de macht reeds enkele jaren in handen van zijn zoon Philips II. Deze was echter opgegroeid in Spanje en liet zich dan ook door Spaanse edelen omringen. Hierdoor verplaatste het centrum van dit enorme rijk zich naar Spanje, van waaruit de Nederlanden nu zouden worden bestuurd, en het protestantisme zou worden bestreden.

Rond 1557 werden er door predikanten of leraars van deze Hervormde Kerk, regelmatig “hagepreken” gehouden.

Deze bijeenkomsten vonden meestal plaats op een afgelegen plek buiten het dorpscentrum, ergens in de velden of tussen de hagen (waarvan de naam “hagepreken” dan ook werd afgeleid).

Hoewel reeds in 1558 de eerste Spanjaarden werden opgemerkt in het strategisch belangrijke Sas van Gent, bleef het hier op het platteland nog vrij rustig. Dit veranderde snel toen in 1566 vanuit de Westhoek een groep extremistische calvinisten zich over het Vlaamse land verspreidde.

Deze niets ontziende “geuzen” trokken plunderend van dorp naar dorp, waar ze in de kerken en kloosters een enorme ravage aanrichtten. Beelden werden stukgeslagen, glasramen vernield. De schilderijen werden van de muren gerukt en alles wat maar iets met de katholieke kerk te maken had werd aan de vlammen overgeleverd.

Maar in tegenstelling tot wat de aanstichters van deze beeldenstorm hadden gehoopt kwam er helemaal geen godsdienstvrijheid. De onthutste hoge adel schaarde zich opnieuw achter het Spaanse vorstenhuis, ondanks hun haat en vrees voor deze agressieve Spanjaarden.

Een vrees die zeker gegrond was, toen in 1567 aan het hoofd van een 40.000 man tellende troepenmacht, ene Don Ferdinand Alvarez de Toledo, hertog van Alva, door Philips II richting de Nederlanden werd gestuurd.

Alva had de opdracht gekregen door harde acties het calvinistische of protestantse kwaad tot in de kiem te smoren.

Er ontstond een ware golf van arrestaties en terechtstellingen, waarbij er in de grote Steden bijna dagelijks mensen werden opgeknoopt, onthoofd of op de brandstapel gezet.

Maar deze nietsontziende Spaanse troepen zorgden ook door hun diefstallen, mishandelingen en willekeurige moorden, voor een ware angstpsychose onder de plattelandsbevolking. Een staaltje van hun kunnen vinden we terug in juli 1570, toen Wachtebeke door Spaanse troepen bezocht werd, waarbij ze zich bezondigden aan “*de sloten open brekende, schoffierende de maeghden, de lieden doot stekende, ende andersins groot ghewelt ende overwillichede bedrivende jehens de huuslieden*”.⁹⁸

⁹⁸ DE POTTER & BROECKAERT, *Geschiedenis.....Wachtebeke*

Vanaf dit jaar werden de parochies van het Ambacht Assenede eveneens verplicht bij te dragen tot het onderhoud van de door de Spanjaarden behuisde “zeeforten” te Sas van Gent en Terneuzen. Deze bijdrage bestond vooral uit het leveren van voedsel, drank, kaarsen, stro, hout⁹⁹

Voor de arrogante Spaanse soldaten echter, was iedere inwoner van om het even welk dorp een geus. Er werd helemaal geen onderscheid gemaakt tussen het trouwe katholieke deel van de bevolking en de protestantse aanhangers. Door de lage soldij, die meestal maanden op zich liet wachten, vormden deze strooptochten voor hen een uitgelezen kans om zich op korte tijd te verrijken.

Zo'n Spaans legerkamp uit die periode werd niet alleen bevolkt door militairen. Vele soldaten werden vergezeld van vrouw en kinderen. Maar men vond er ook pooiers met hun hoeren en lustknaapjes, helers, landlopers en allerlei ruig geboefte, kortom een verzameling vandalen waarvoor onze voorouders terecht bevreesd waren.

Het plunderen der dorpen werd trouwens door de legerleiding oogluikend toegestaan. Op deze wijze trachtte men de rellen die ontstonden vanwege de achterstallige soldij, de kop in te drukken.¹⁰⁰

De politiek van Alva bestond erin dat de Nederlanden zichzelf financieel zouden bedruipen. Hiermee werd ook bedoeld dat de in de Nederlanden gelegeerde Spaanse troepen door onze inwoners verder onderhouden moesten worden.

Om hiervoor de nodige fondsen te bekomen voerde Alva eerst de 100^e penning in, gevolgd door de 20^e en nadien zelfs de 10^e penning. Om alles overzichtelijk te houden werden er kohieren opgemaakt waarop deze te innen belastingen duidelijk werden omschreven.

Volgens een 20-penningkohier uit die periode had de parochie Winkel toen een oppervlakte van 2.171 gemeten, (ong. 952 ha) en werden er 146 “woongelegenheden” geteld. De pachtgronden, 1.484 gemeten, behoorden voor 62% toe aan 4 geestelijke instellingen: de Bijloke, 499 gemeten; het klooster van Wevelgem, 312 gemeten; Sint-Baafsabdij, 21 gemeten, vooral bestaande uit meersen; en het klooster van Doornzele, 19 gemeten. Ook de “geestelijkheid van de parochie Winkel” bezat 23 gemeten grond die ze verpachtte. Er werden ook 11 gemeten “adellijke gronden” genoteerd, die toebehoorden aan de Heer van Zwevezele.¹⁰¹

De Pacificatie van Gent

Door hun vernielzucht en hun aanrandingen werden de Spanjaarden op korte tijd gehaat als de pest. Ook tegen de financiële politiek van Alva, het invoeren van 100^e, 20^e, en 10^e penningen, en de vele terechtstellingen waaronder deze van Egmont en Hoorne op de grote markt te Brussel, ontstond er vooral in Vlaanderen groot protest.

⁹⁹ DE VOS, A., o.c.

¹⁰⁰ VAN DAMME, D. & LOSTRIE, C., o.c.

¹⁰¹ PAUWELS, O., Geschiedenis van het Ambacht Assenede, in: *St.-Laurensklok*, jg.46/1

Het was dus niet te verwonderen dat ook hier in Vlaanderen de bevolking haar redding zocht bij de protestantse Willem van Oranje. Deze kreeg het zelfs voor elkaar te Gent in 1576 een verbond te sluiten tussen de Nederlandse gewesten, om samen de Spaanse troepen uit onze streken te verdrijven. Deze “pacificatie van Gent” zorgde even voor een korte wapenstilstand.

Gent, nu volledig onder protestantse invloed, en met Jan van Hembyze en Frans van de Kethulle, heer van Ryhove aan de macht, begon aan de herstellingen van zijn militaire versterkingen, dit met de bedoeling om van Gent terug een stadsstaat te maken. Voor deze herstellingswerken deed men meestal een beroep op “pioniers” of “walgravers”. Dit waren gewone boeren die door de militaire overheid in de dorpen werden opgeëist om o.a. wegen te effenen, bruggen te bouwen of schansen op te werpen, kortom om alle arbeid te verrichten die een militair beneden zijn waardigheid achtte. Verder werd de parochie Winkel, samen met deze van Ertvelde en Kluizen aangemaand om 14 karren, 14 laders, 7 paarden, en 7 voerlui te leveren.¹⁰²

Alhoewel meer dan 90% van de Vlaamse bevolking katholiek was gebleven, was de politieke macht vooral in de steden, nu in protestantse handen.

Met deze protestanten en hun “geuzenleger”, eveneens voor een groot gedeelte bestaande uit een verzameling misdadigers en landlopers, werd het er voor onze plattelandsbewoners niet beter op. Met de hulp van Engelse, Schotse en Duitse huurlingen maakten ook zij zich met regelmaat schuldig aan moord, verkrachting, plundering en brandstichting.

Rond 1578 was de toestand zo onoverzichtelijk, dat men kon spreken van een totale burgeroorlog.

Door deze chaotische toestanden ontstonden tussen de verschillende parochies regelmatig problemen over de juistheid van hun onderlinge grenzen. Zo werd er op 17 december 1579 te Winkel een buitengewone vergadering gehouden om enkele grenscorrecties te bespreken.¹⁰³

De protestantse hervormers deden hun uiterste best om hun geloofsovertuiging verder te verspreiden.

In 1579 werd er te Winkel een predikant of leraar van deze Hervormde Kerk gesignaleerd maar die vond hier maar weinig aanhang.¹⁰⁴

Vermoedelijk verzamelde deze kleine Winkelse aanhang samen met hun geestesgenoten uit Kluizen en omgeving, op de plaats die nu nog steeds “geuzenhoek” wordt genoemd.¹⁰⁵

¹⁰² DE VOS, A., o.c.

¹⁰³ PAUWELS, O., o.c., *St.-Laurensklok*, j.g. 46/1

¹⁰⁴ DE POTTER & BROECKAERT, *Geschiedenis.....Winkel*

¹⁰⁵ Id. , *Geschiedenis.....Kluizen*. De Geuzenhoek is te situeren tussen de Pachtgoederen van Kluizen en de Smaldonkstraat te Terdonk, en is nu grotendeels in het kanaal verdwenen.

Ook te Wachtebeke werd er in dat jaar heftig gepredikt, door ene Carolus Agricola, die in het dagelijks leven ook wel naar de naam Karel Van Acker of Akkerman zal geluisterd hebben.¹⁰⁶

In opdracht van de stad Gent bleven de protestanten de ganse streek terroriseren. De openbare uitoefening van het katholieke geloof werd verboden. De protestantse hervormers eigenden zich alle resterende kerkgoederen toe en verjaagden de priesters uit hun kerken. Een tweede beeldenstorm was aangebroken. Ondanks heftig verzet van het Ambacht Assenede kon men niet verhinderen dat de protestantse leer openbaar verkondigd werd.¹⁰⁷

Nadat in 1576 de Spaanse 10^e en 20^e penningen door het nieuwe protestantse bewind definitief waren afgeschaft, vond Gent er niets beter op een belasting van maar liefst 20% of de 5^e penning in te voeren.

Hierdoor ontstond er in het Ambacht Assenede groot protest, met als gevolg dat er van de eigenlijke inningen van deze belasting niet veel in huis kwam. Alleen in de parochies van Ertvelde en Winkel werd er een aanvaardbaar bedrag opgehaald.¹⁰⁸

Alexander Farnese, hertog van Parma

Stilaan werd er vanuit Wallonië en Brussel, waar de bevolking de Spaanse landheer Don Juan trouw was gebleven, een tegenoffensief georganiseerd. Deze katholieke aanhangers noemden zichzelf “de malcontenten” en werden door Spanje gesteund. Ook zij plunderden de Vlaamse dorpen en steden, doch meestal om de bevoorradingsroutes van de protestanten af te snijden.

Als tegenzet van deze nieuwe Spaanse inmenging had de protestantse leider, Willem van Oranje, de hulp ingeroepen van de Franse Hertog van Anjou.

De Spaanse “malcontenten” dreigden o.a. de brug te Rieme te vernielen en in de Sasse Vaart te kieperen, dit om de doortocht van 3 regimenten Schotten, Engelsen en Fransen te verhinderen.¹⁰⁹ De brug van Langerbrugge echter kwam wel in het water terecht, waardoor de Sasse Vaart nagenóeg volledig geblokkeerd werd.¹¹⁰

De Spaansgezinden kregen ook de steun van de Winkelse bevolking. Hierop reageerde het protestantse Gent met het sturen van een groep soldaten die op 10 november 1583 bijna het ganse dorp aan de vlammen over gaf.¹¹¹ Deze geuzen waren toen ook verantwoordelijk voor de vernieling van de Warandekapel.

Het was een verschrikkelijke tijd op het platteland. De dorpen werden zowel door de Gentse protestanten als door de Spanjaarden leeggeplunderd. Daarbij werd er nog een zeer zware belasting door Gent opgelegd, waarop de Spanjaarden reageerden door net

¹⁰⁶ Id. , *Geschiedenis.....Wachtebeke*

¹⁰⁷ Id. , *Geschiedenis.....Assenede*

¹⁰⁸ PAUWELS, O., o.c., *St.-Laurensklok*, jg. 46/1

¹⁰⁹ DE VOS, A., o.c.

¹¹⁰ DE POTTER & BROECKAERT, *Geschiedenis.....Evergem*

¹¹¹ DE POTTER & BROECKAERT, *Geschiedenis.....Winkel*

hetzelfde te doen. Hierdoor werd bijna elk dorp dat aan de ene partij betaalde door de andere gestraft, en omgekeerd. Er was niemand meer die nog precies wist wie nu de macht in handen had.

Er heerste een totale chaos in Vlaanderen. De zwartgebrande huizen, de vernielde kerkgebouwen en de tot woestijn herschapen akkers, gaven het eens zo bejubelde Vlaanderen een wel zeer triestig uitzicht. Her en der zochten verwilderde honden naar de kadavers van de gesneuvelde. Daar het merendeel van de plattelandbewoners met het schamele goed dat hen nog restte al lang naar de iets veiliger steden was gevlucht, was er in de verwoeste dorpen zelfs niemand meer om de doden te begraven.¹¹²

Dit was ook de periode van de “vrijbuiters”. Dit geboefte bestond meestal uit avonturiers die geen enkele vorm van inkomen meer hadden. Ook verlopen soldaten vonden er onderdak.¹¹³

Door een “vrijbrief” die zij ontvingen van het protestantse Gentse stadsbestuur, was het hun toegestaan om in vijandig Spaans gebied ongestraft te plunderen en te moorden. Dank zij deze “vrijbrief” mochten zij nadien ook hun gestolen goederen openbaar verkopen. Eventuele meegebrachte gijzelaars verdwenen zonder enige vraag in de Gentse gevangenis, tot het losgeld betaald werd.¹¹⁴

Deze vrijbuiters opereerden meestal in kleine groepjes en stonden onder geen enkel bevel. Het waren vooral de parochies van de Oudburg die van deze heerschappen te lijden hadden.

Toen de Spaanse veldheer Alexander Farnese, hertog van Parma, met een groots opgezet plan naar de Nederlanden kwam, betekende dit meteen het einde van de protestantse bezetting van Gent.

Willem van Oranje voelde nattigheid en vluchtte met zijn leger naar het noorden.

In het najaar van 1583 viel het Waasland en op 17 september stond Parma zegevierend te Gent.

De “Parmavaart”, een waterweg die vanaf het gehucht Ter West in Moerbeke, het overstromde gebied in het Waasland doorkruiste, werd mede door inwoners van Winkel, Wachtebeke, Zelzate en Assenede gegraven.

Deze nieuwe machtsovername bracht echter voor het gewone volk geen beterschap. De situatie in 1585 was voor de inwoners van Winkel, Assenede en Ertvelde zelfs zo erg, dat ze hun financiële verplichtingen tegenover de Spaanse machthebbers, niet meer konden nakomen.¹¹⁵

De terreur van de vrijbuiters

Nu de Spanjaarden in Gent, net zoals in de meeste grote steden, de macht terug in handen hadden, keerden de plattelandsbewoners terug naar hun verwoeste dorpen.

¹¹² VAN DAMME, D. & LOSTRIE, C., *o.c.*

¹¹³ DE VOS, A., *o.c.*

¹¹⁴ VAN DAMME, D. & LOSTRIE, C., *o.c.*

¹¹⁵ DE VOS, A., *o.c.*

Deze “naoorlogse” jaren waren voor onze landslieden nog maar eens een nieuwe beproeving, immers hun boerderijen waren vernield, het vee was afgeslacht en de akkers en de velden waren een aaneensluiting van woestenijen. Er was brandhout noch timmerhout, geen graan, geen voedsel....¹¹⁶, alleen de vermaledijde “vrijbuiters” die vanuit hun kampen in de bossen of de desolate heidevelden, de moegetergde bevolking bleven terroriseren.

Er werden in die periode ook “bosgeuzen” gesignaleerd op de Riemse Heide, waar ze het in de nabijheid van de Antwerpse Heirweg, vele reizigers lastig konden maken.

In 1586 waren er slachtoffers in Sleidinge, Ertvelde, Zelzate, Boekhoute.... . Aan de Sasse Vaart, in de omgeving van Rostijne en Rieme, beschoten ze de voorbijvarende schepen en verplichtten nadien de kapitein aan te meren om zo makkelijker de lading te roven.¹¹⁷

Deze bos- of watergeuzen, al naargelang het gebied waarin ze vertoefden, trachtten de confrontatie met de Spaanse troepen steeds te vermijden, en gaven nu duidelijk de voorkeur aan goederenkonvoeien of kleinere groepjes reizigers. Ze verplichtten ook de meeste dorpen een onwettige belasting te betalen. Een weigering stond meestal gelijk met nieuwe plunderingen of brandstichting. Het is waarschijnlijk om deze reden dat Ertvelde in 1588 compleet verwoest werd.¹¹⁸ Winkel en Wachtebeke konden deze belastingen gelukkig wel op tijd betalen.

Onder deze vrijbuiters bevonden zich ook lokale misdadigers. Een vonnis uit 1589 van ene Louis De Mangelaere uit Ertvelde, waarbij deze tot de brandstapel werd veroordeeld, kan dit duidelijk bewijzen. Het vonnis vertelt ons dat deze bosgeus ook te Winkel actief was. Zo werd hij beschuldigd van een overval op twee “soetelaers” en een officier uit Wachtebeke, het stelen van runderen in de Buckstraat (Bokstraat) te Winkel en het stelen van zes paarden ergens tussen de Buckstraat en Terdonk, die hij nadien te Axel zou verkocht hebben.

In diezelfde Buckstraat had onze brave vriend ook nog een persoon gegijzeld, terwijl hij aan de brug van Terdonk iemand met een houten deur het hoofd had ingeslagen.

Verder werd hij beschuldigd van inbraakpogingen bij Lieven De Pape te Winkel, samen uitgevoerd met Pieter en Lievin Bogaerde, inwoners van Winkel. Bij een tweede inbraakpoging, in het huis van Cornelis Lippens eveneens te Winkel, probeerde hij de deur te forceren met een stuk hout, wat hem niet lukte, waarop één van zijn metgezellen het via het venster probeerde. Ze sloegen echter op de vlucht toen de bewoners hen afschrikten door met potten en pannen te rammelen.

Het laatste feit waarvan onze Louis werd beschuldigd, was een overval op Jacob De Mey, toen deze zich op zijn “veerschip” bevond. Dit zijn enkel de feiten die te Winkel plaatsvonden.¹¹⁹

Ondanks de gruwel van deze bosgeuzen konden zij meermaals op de steun van de lokale bevolking rekenen. Onder hen bevonden zich immers vele werkloze jongeren en

¹¹⁶ VAN DAMME, D. & LOSTRIE, C., *o.c.*

¹¹⁷ DE VOS, A., *o.c.*

¹¹⁸ VAN DAMME, D. & LOSTRIE, C., *o.c.*

¹¹⁹ DE VOS, A., *o.c.*

alleenstaande vrouwen, die door het Spaanse bewind werden uitgespuwd. Door diefstal en plunderingen trachtten zij zich op deze onrechtvaardigheden te wreken.

Vele van deze vrouwen probeerden iets bij te verdienen met prostitutie, waarzeggerij of het verkopen van kruidendrankjes. Dit was voor het katholieke Spaanse bewind voldoende om hen als heksen op de brandstapel te brengen.

De Spaanse landvoogden, druk bezig met hun oorlogsvoering tegen de Noordelijke Nederlanden, lieten het bestuur in de door hen reeds bezette gebieden over aan een groep lokale Spaansgezinden.

Deze profiteerden in die mate van hun machtspositie, dat de nog resterende landslieden verplicht werden om hun laatste bezittingen te verkopen, om zo de opgelegde belastingen te kunnen betalen. Op deze wijze kwam er een groot gedeelte van de onroerende goederen op het platteland, in handen van deze Spaansgezinde kapitalisten.¹²⁰

In 1604 kon ook Assenede het verschuldigde bedrag niet ophoesten, waardoor er moeilijkheden ontstonden met de parochies Winkel en Wachtebeke, die blijkbaar wel nog over de nodige fondsen beschikten. Dit alles kon alleen maar worden opgelost door bemiddeling van de Raad Van Vlaanderen.¹²¹

Sasse Vaart als verdedigingslinie

Na het overlijden van Philips II in 1598, werden de aartshertogen Albrecht en Isabella te Gent op 28 januari 1600, als onze nieuwe landvoogden aangekondigd.

Onder hun bewind ontstond er vanaf het begin van de 17^e eeuw langzamerhand een economische heropbloei, waardoor ook het bevolkingsaantal, dat door alle oorlogsellende sterk teruggelopen was, terug aangroeide.

De Spaanse overheid trad nu ook hardhandig op tegen de vrijbuiters, die al lang de sympathie van onze plattelandbewoners verloren hadden.

Door de militaire successen van Parma was er nu wel een scheiding ontstaan tussen de noordelijke protestantse, en de zuidelijke katholieke Nederlanden, maar een duidelijk grenslijn bestond er nog lang niet.

Voor het Ambacht Assenede werd het nog even bang afwachten toen op 21 juni 1600 het protestantse leger, onder leiding van Maurits Van Nassau, Philippine heroverde en nu plunderend door het Ambacht richting Eeklo trok.¹²² Terneuzen en Axel waren reeds voordien gevallen.

Doordat een groot gedeelte van het strijdtoneel zich afspeelde in het noorden van de Ambachten Assenede en Axel, en in het Land Van Waas, werden onze parochies nog maar eens het slachtoffer van doortrekkende legereenheden.

De Antwerpse heirweg, komende uit Moerbeke en via Wachtebeke en Walderdonk, verder over de Winkelse wijk Rostijne richting Rieme, werd een van de voornaamste aanvoerroutes. De overtocht aan de Sasse Vaart vormde een belangrijk strategisch kruispunt. Om deze doortrekkende legers zo snel mogelijk uit onze parochies weg te krijgen, werd

¹²⁰ VAN DAMME, D. & LOSTRIE, C., *o.c.*

¹²¹ DE VOS, A., *o.c.*

¹²² DE POTTER & BROECKAERT, *Geschiedenis.....Assenede*

er in allerijl een nieuwe houten brug over de Sasse Vaart gebouwd.

Op 19 maart 1601 waren de troepen van Assicourt nog te Moerbeke en Wachtebeke gelegerd, maar konden gelukkig op 26 maart dankzij deze brug de overkant bereiken. Op 15 augustus passeerde het regiment van Berlaymont en Busquoy, en in januari 1603 was het de beurt aan een regiment Italianen onder de leiding van Markies Spinola, waaruit we kunnen afleiden dat de “Spaanse” troepenmacht voor een groot deel bestond uit vreemdelingen. Buiten deze Italianen waren er ook Walen, Hoogduitsers, Nederduitsers en Bourgondiërs.

De omliggende parochies zagen deze troepenmachten liefst zo vlug mogelijk vertrekken. Om dit te bereiken werden er regelmatig boven op de “normale” bevoorradingen, geschenken naar de regimentoversten gestuurd. Zo werden er als “normale” bevoorrading o.a. 700 pond kaas, 24 tonnen bier en 12 zakken haver naar legereenheden te Ertvelde gestuurd, en 35 tonnen dubbel bier en 12.000 broden naar Terdonk. De Italianen van Spinola kregen te Rieme enkele flessen wijn toegestopt, in de hoop dat zij zo vlug mogelijk zouden oprassen.

Door een nieuwe protestantse invasie in 1604, waarbij de vestingen van Aardenburg, IJzendijke en Sluis werden ingenomen, kwam het oorlogsfront steeds dichterbij te liggen. De Sasse Vaart, met Sas van Gent als bolwerk, werd vooral voor het Land Van Waas een strategisch belangrijke verdedigingslijn.

Ter hoogte van de brug van Rieme was er reeds in 1601 aan de oostzijde van de vaart, een fort gebouwd. Deze vesting werd uitgebreid met verschillende andere forten in de omgeving, zoals Fort Zelzate, Fort François of het Heyfort, Fort St.-Angelo, Fort Santvoort, Fort Terdonk, Fort Rodenhuyze, Fort Langerbrugge....

Al deze forten stonden onder de leiding van commandant De la Biche, militaire gouverneur van Hulst. Hij kreeg de belangrijke opdracht om in ieder geval de strategisch zeer belangrijke forten van Rieme, Zelzate en Terdonk niet uit handen te geven.^{12,3}

Deze forten waren eigenlijk niets meer dan stevig opgehoopte aarden versterkingen, meestal in een vier- of vijfhoekige vorm.

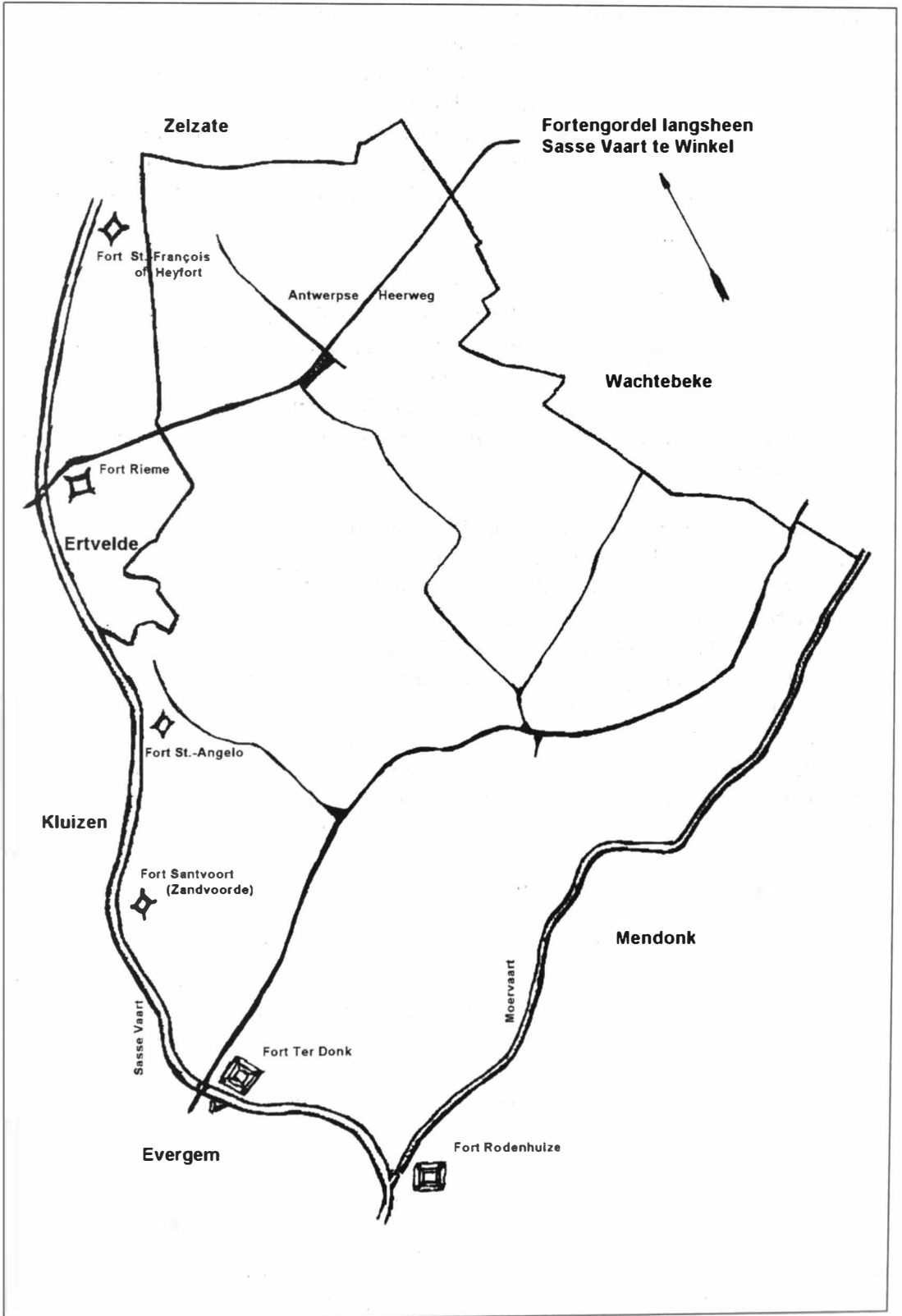
Het fort van Rieme was een kleine vierhoekige gesloten veldschans die met bastions versterkt was. In 1607 was er zelfs sprake van een herberg in het fort, die werd uitgebaat door ene Mattheus Poppe. Daar dit fort aan de Antwerpse Heirweg was gelegen, zal deze Mattheus Poppe niet alleen militairen maar ook een aantal reizigers over de vloer gekregen hebben.

Het fort van Santvoort was een nog kleiner vierhoekig veldwerk, eveneens van bastions voorzien.

Beide forten werden later als redoute aangeduid, zodat er eigenlijk in beide forten geen permanente militaire aanwezigheid was.

Het fort van Terdonk daarentegen was een grote aarden schans, met vier bastions en een middenplein. Het was met een gracht en een verdedigingswal omgeven. Aan de landszijde lag er nog een extra gracht. Ook aan de overzijde van de Sasse Vaart lag er een klein driehoekig veldwerk, dat aan de achterzijde geopend was en bij het fort van Terdonk hoorde.

^{12,3} DE VOS, A., *o.c.*

Kaart 10: De forten langsheen de Sasse Vaart in de omgeving van Winkel.

Het fort van Rodenhuyze was een vrij grote, vierkante gesloten aarden schans. Op elke hoek bevond er zich een uitspringend bastion, voorzien van rechte flanken. Het fort was omwald en had ook een contre-escarpe (buitenoever). Dit fort had als functie de Gentse sluizen in de Sasse Vaart te verdedigen.¹²⁴

Het 12-jarig Bestand

Het 12-jarig Bestand, een korte wapenstilstand afgekondigd in 1609, bracht eindelijk een beetje rust en vrede. De Noordelijke Nederlanden werden nu door Spanje als een onafhankelijke staat erkend.

In het Ambacht Assenede startte men vol goede moed met de heropbouw van de verwoeste dorpen. De pachthoeves en woonhuizen werden opgekalefaterd, de wegen enigszins hersteld. De waterlopen werden gereinigd en de akkers werden opnieuw omgeploegd. Stilaan kon de landbouw herleven.

In 1615 werden deze verwaarloosde wegen en waterlopen door de burgemeester en de schepenen van het Ambacht aan een grondige controle onderworpen. Er werden echter nadien nooit grote herstellingswerken uitgevoerd, zodat na enkele hevige regenbuien en zeker na de winterperiode, deze zandige wegen terug tot modderpoelen herschapen werden.¹²⁵

De parochiekerk van Winkel bevond zich in een erbarmelijke toestand.

Er werden niet alleen nieuwe kerkklokken aangeschaft, maar ook de huidige preekstoel die in 1619 door Jacob Ulner werd gebouwd, zijn het bewijs dat er in deze kerk heel wat te herstellen viel.

Het was vermoedelijk om deze herstellingswerken te bekostigen dat de toenmalige "erfelijke begever der beneficiën van de parochie Winkel", de graven van IJzegem, in 1616 een verzoekschrift stuurden aan de aartshertogen Albrecht en Isabella. Door dit verzoekschrift kreeg de kerk van Winkel de toelating om een belasting te heffen op het verbruik van bier en wijn in de talrijke Winkelse herbergen. Ook een bruiloft of een begrafenis werd met een belasting bedacht.¹²⁶

En de resultaten mochten dan ook gezien worden, daar o.a. de prachtige preekstoel als één der mooiste van het Gentse bisdom wordt omschreven.

Over de Sasse Vaart te Rieme, werd er nog maar eens een nieuwe brug aangelegd. Het belang van de Antwerpse heirweg werd benadrukt, toen de steden Gent en Brugge, maar ook Eeklo en Stekene, voor een grote financiële bijdrage zorgden bij de heropbouw van deze brug.

¹²⁴ STOCKMAN, P. & EVERAERS, P., *Frontier Steden en Sterckten, Vestingswerken in Oost-Vlaanderen en Oost-Zeeuws-Vlaanderen, 1584-1839, Hulst, 1997.*

¹²⁵ PAUWELS, O., *Geschiedenis van het Ambacht Assenede*, in: *St.-Laurensklok*, jg. 42/3

¹²⁶ DE POTTER & BROECKAERT, *Geschiedenis.....Winkel*

Foto 26: Binnenzicht van de H.-Kruiskerk, rond 1910.

Van deze korte wapenstilstand maakten de Gentenaren ook gebruik om de Brugse Vaart te graven. Dit kanaal werd in de eerste plaats aangelegd met de bedoeling een nieuwe nakende protestantse inval te weren, maar had ook een duidelijke economische functie.¹²⁷

De Contra-Reformatie of Herkerstening

Het was ook onder het bewind van de diep vrome Albrecht en Isabella dat de katholieke kerk een tegenoffensief opzette om de protestantse invloed enigszins aan banden te leggen. Een groot aantal handelaars was reeds naar de Noordelijke Nederlanden vertrokken en liet een verpauperend Vlaanderen achter zich.

De taak van de oubollige middeleeuwse parochiepriesters, bestond bijna uitsluitend uit het innen van de parochiale gelden en het toezicht op de naleving van de godsdienstwetten. Je kon hen eerder omschrijven als ambtenaren en politieagenten, die geen enkele notie bezaten van de essentie van het katholieke geloof. Velen onder hen hadden zelfs nooit een bijbel gezien.

Door hun onkunde hielden deze priesters ook het oude “volks geloof” in stand, waardoor ook een groot deel van de “belezen burgerij” naar het protestantisme dreigde over te stappen.

Hieraan verhielp het Concilie van Trente (1545-1563). De priesters werden vanaf nu verplicht een degelijke opleiding te volgen aan de seminaries van de Jezuïeten. Van hieruit

¹²⁷ DE VOS, A., *o.c.*

werden deze “nieuwe” geestelijken naar de parochies gestuurd om hun opgedane kennis onder de bevolking te verspreiden.

Er werden ook andere kerkwetten opgesteld, die strikt dienden nagevolgd te worden. Zo werd o.a. de zondagsmis verplicht en werken op deze “dag des Heren” verboden. Tijdens de duur van de hoogmis was het voor de herbergiers en marktkramers verboden enige vorm van zaken te doen.¹²⁸

Het is bijv. ook dankzij deze nieuwe wetgeving dat wij nu nog over de vele parochieregisters kunnen beschikken, waarin elke doop, huwelijk of overlijden werd genoteerd.

Dat onze plattelandsbewoners enige tijd nodig hadden om zich deze nieuwe wetgeving eigen te maken, vinden we vooral terug in de “visitatieverslagen”, die in opdracht van Monseigneur Triest, bisschop van Gent, werden uitgevoerd.

Tijdens zo een “visitatie” werd niet alleen de godsdiensttrouw van de bevolking doorgenomen, maar ook de kerkgebouwen werden op hun algemene toestand gecontroleerd.¹²⁹

Een bezoek te Winkel in 1622 stemde tot tevredenheid, en ook in 1623 viel het best mee. Van de 450 “communicanten” waren er slechts twee die het verzuimden hun “Pasen te houden”.

Op 2 juni 1625 werd Winkel door de bisschop in eigen persoon bezocht. Deze constateerde dat de kerk “goed voorzien was” en een degelijke sacristie bezat. Wat het godsdienstig leven betrof werd er genoteerd “dat ene Goes de Bruyne zich had bezondigd aan openlijke geweldpleging tegenover zijn echtgenote”.¹³⁰

Einde “12-jarig Bestand” en de “Vrede Van Münster”

Toen er in Duitsland nieuwe rellen losbraken tegen het Spaanse regime, kregen deze acties de steun vanuit Frankrijk en Holland.

Lodewijk XIII, koning van Frankrijk, en zijn sluwe minister kardinaal Richelieu, sloten een verbond met Holland om de Zuidelijke Nederlanden binnen te vallen, de bevolking op te hitsen en samen met hen ook hier het Spaanse bewind te verjagen.

Als gevolg van deze ontwikkelingen werden de bestaande schansen op de oevers van de Moervaart, Zuidlede en Sasse Vaart versterkt. Waar nodig werden er nieuwe veldwerken bijgebouwd.

Op 7 augustus 1621 was er reeds een aanbesteding door de Staten van Vlaanderen, voor het oprichten van gemetste barakken en een “corps de garde” bij het fort van Rieme. Er werden 5 barakken gebouwd met een oppervlakte van 18 bij 14 voet (5,4 m bij 4,2 m) en een hoogte van 8 voet (2,4 m). Deze barakken stonden net buiten het bestaande fort en waren voorzien van 1 venster, 1 houten kast, 1 deur met 2 grendels en slot, 2 slaapsteden, 2 hangkastjes, 2 of 3 legplanken en een tafel.

Verder werd het fort ook voorzien van een blokpoort met ophaalbrug, waarbij 2 wachthuisjes stonden.

¹²⁸ VAN DAMME, D. & LOSTRIE, C., *o.c.*

¹²⁹ SPANHOVE, J., De kerkgebouwen tussen 1623-1657, in: *Over den Vier Ambachten.1993*

¹³⁰ PAUWELS, O., De morele en kulturele toestand der bevolking in het Ambacht Assenede (16^e- 17^e eeuw), in: *St.-Laurensklok jg. 49/3.*

Ook het fort van Zandvoorde werd uitgebreid met 4 gelijke barakken en blokpoort met ophaalbrug. Deze ophaalbrug had een breedte van 19,25m. Het geheel werd omringd door palissaden met een hoogte van 2,40m.

De aanpassingen aan het fort van Terdonk bestonden eveneens uit een blokpoort, ophaalbrug en 2 wachthuisjes.

Te Rodenhuyze werden er 4 gelijke barakken gebouwd, 2 aan 2, waarvan er één gebruikt werd als "corps de garde". Elke barak was voorzien van 2 slaapsteden. Ook hier de bouw van een blokpoort met ophaalbrug.

Vanaf 1 april 1621 tot 31 maart 1622, dus nog voor de aanpassingswerken aan de forten, waren er reeds troepen gelogeed te Wachtebeke. De kosten liepen blijkbaar te hoog op, want na een klacht van Wachtebeke bij de Raad van Vlaanderen, werden deze gedeeld door de parochies van Winkel, Zelzate, Ertvelde, Assenede en Wachtebeke. Nadien werden dergelijke kosten onder de parochies verdeeld op basis van de transportaanslag.

Zo werden in 1623 de Portugese troepen die gelegen waren in Winkel en Wachtebeke, eveneens van proviand voorzien door de andere parochies van het Ambacht Assenede.

Om zo weinig mogelijk moeilijkheden van deze militairen te ondervinden, werden de legeroversten bij hun aankomst door de lokale overheden "vriendelijk ontvangen". Bij de benoeming van een nieuwe militaire gouverneur, werd deze door de magistratuur in eigen persoon ontvangen en met een geschenk bedacht.

Op 18 september 1622 werd er alarm geslagen in het Ambacht Assenede, daar er een 3 000 man sterke troepenmacht in IJzendijke gesignaleerd werd. Onmiddellijk werden er een aantal landslieden uit de omgeving opgeroepen om de Sasse Vaart te bewaken. Gelukkig voor hen bleek dit alles nadien overbodig.¹³¹

Tussen al deze oorlogswolingen was de toestand te Winkel over het algemeen nog vrij rustig. De inwoners van deze parochie bleven vlijtig hun dorp heropbouwen.

In de kerk werd er in 1628 een altaar ter ere van Sint-Sebastiaan ingehuldigd, en op 28 december werd er naast het reeds bestaande broederschap van het H.Kruis, het broederschap van de Rozenkrans opgericht.¹³²

Het werd echter stilletjes aan iets spannender toen er door het Hollandse leger regelmatig pogingen werden ondernomen om steeds verder Vlaanderen binnen te dringen.

Op 11 september 1633 slaagden de troepen, onder leiding van Frederik Hendrik, erin Philippine te veroveren.

Opnieuw werden vooral de inwoners in het noorden van het Ambacht geterroriseerd. De lokale machtshebbers, maar vooral de geestelijken werden door de protestantse Hollanders hard aangepakt, ontvoerd en pas na het betalen van hoge losgelden terug in vrijheid gesteld.

Het Spaanse bewind te Gent vreesde nu terecht voor een belegering van Sas van Gent, hun poort naar de open zee. Zij besloten om Sas van Gent en het "corps de garde" te

¹³¹ DE VOS, A., *o.c.*

¹³² DE POTTER & BROECKAERT, *Geschiedenis.....Winkel*

Zelzate en Rieme onmiddellijk van extra bevoorrading te voorzien. Ook de troepen gelegerd te Winkel, Wachtebeke en Zelzate kregen steenkool, brandhout en kaarsen toege-stuurd¹³³.

Te Winkel bleef men rustig verder bouwen. In 1635 was het de beurt aan de Warandekapel.

Met de steun van de “Koninklijke Ridder” Carolus Schoorman en de Gentse bisschop Anthonius Triest, slaagde pastoor Everaert erin de kapel te vergroten tot een gebouw met een lengte van 9 m bij 3,5 m breed.

Het is vermoedelijk door de geldelijke steun van die Spaanse Koninklijke Ridder dat de legende is ontstaan over de Warandekapel, en dit om het katholieke geloof enigszins te steunen in zijn strijd tegen het protestantisme.

In het “*hand-boek der Pastorij van Wynkel*” van pastoor De Feyter, die pastoor was te Winkel tussen 1855 en 1880, vinden we de legende terug onder het hoofdstuk:

Historieks der Kapelle van O.L.Vrouw ter Warande ofte “ad Silvam” te Wynckel

“.. Volgens een vulgaire traditie of legende, zoude een deel dezer Kapelle gebauwd zijn door eenen Spaanschen heer, in dienst zijnde van den Koning van Spagnien, welke van zijne vijanden vervolgd zijnde, en komende voor de Moervaart, waarvan het water bevroren was; gedrongen door het perykel of gevaar, belofte deed, zoo hij, die te paard was, de riviere over het ijs konde passeren, hij op de eerstkomen de bekwame plaats eene Kapelle zoude hebben doen bouwen ter eere van de heilige Moeder Gods Maria, wiens hulpe en bijstand hij verzocht hadde.

Dezen man, vol betrouwen op Marias bescherminge passeerde de rivier over het ijs dat zeer licht bevroren was, maar eenen hond, welke hij bij zich had, viel door het ijs en verdronk. Deze heer dit bemerkende, en herkenende zijne miraculeuze overkomste, zoude niet uitgesteld hebben, zijne belofte te volbrengen...”

Uit dankbaarheid voor deze verbouwwerken schonk de katholieke Winkelse, Wachtebeekse en Zelzatebevolking, in 1635 een prachtig schilderij ter versiering van deze nieuwe Warandekapel. Dit kunstwerk, geschilderd door de vermaarde Nicolas de Liemacker (alias De Roose), stelt O.L.Vrouw voor die de rozenkrans aan Sint-Dominicus schenkt.¹³⁴

Toch was het militaire geweld nooit ver uit de buurt.

Het fort van Rodenhuyze vormde nu het sluitstuk van een reeks grotere en kleinere forten gelegen op de oostzijde van de Sasse Vaart, van Meulestede tot aan het grote fort Sint-Anthonius te Zelzate.

¹³³ DE VOS, A., *o.c.*

¹³⁴ DE JAEGER, N. & CELIE, R., *Sint-Kruis-Winkel met bedevaartsoord: de kapel van O.L.Vrouw van Troost ter Warande, jubileumuitgave, 1988.*

*Foto 27: Kapel van O.-L.-Vrouw van Troost ter Warande rond 1920.
Het oorspronkelijke kapelletje werd reeds rond 1200 opgericht, en dit vermoedelijk
als dank voor een bekomen gunst.*

De Spaanse gouverneur te Sas van Gent kreeg in 1638 de opdracht een oude “pont” terug te sturen naar het fort van Rodenhuyze. Met deze “pont” kon men niet alleen de militairen naar de andere oever brengen, maar men kon ook indien nodig er eventueel de Moervaart mee afsluiten.

Deze “pont” werd reeds in 1641 vervangen door een stenen brug.¹³⁵

Ondertussen werden de parochianen van Winkel in 1642 geprezen voor hun hulp bij de heropbouw van hun parochiekerk. Dit kerkgebouw werd toen als een der mooiste kerken uit de omgeving omschreven.¹³⁶ Het bezat nu ook het prachtige schilderij van Nicolas de Liemacker, dat vanuit de Warandekapel naar de H.-Kruiskerk was overgebracht. Gedurende deze jaren blonken de Winkelse parochianen echt uit in het vervullen van hun godsdienstplicht.

Maar het bleef oorlog en ondanks alle Spaanse voorzorgen slaagde Frederik Hendrik toch in zijn opzet om steeds verder Vlaanderen binnen te dringen.

Nadat de legereenheid van de Hollandse veldoverste Brederode Wachtebeke volledig aan de vlammen overleverde¹³⁷, trokken de troepen van Frederik Hendrik met een aflei-

¹³⁵ DE VOS, Ach., Rodenhuyze vroeger en nu, in: *St.-Laurensklok 41/1, 1968-69*

¹³⁶ SPANHOVE, J., *o.c.*

¹³⁷ DE POTTER & BROECKAERT, *Geschiedenis.....Wachtebeke.*

dingsmanoeuvre op 27 juli 1644 in de omgeving van Terdonk, over de Sasse Vaart.¹³⁸
Een maand later viel Sas van Gent in Hollandse handen.

In 1645 werden er aanpassingswerken aan de Moervaart uitgevoerd, maar het verzoek om meteen ook het Fort van Rodenhuyze te versterken werd door het Centrale Bureau te Brussel afgewezen. In het fort werd nadien wel een magazijn voor buskruit voorzien. Om onverhoedse aanvallen te voorkomen, werd tijdens de wintermaanden, het ijs in de omwallingen rondom de forten regelmatig gebroken. Er moest ook voor gezorgd worden dat er in deze koude periode voldoende bevoorrading en munitie aanwezig was.¹³⁹ Deze bevoorradingen werden zoals gewoonlijk verhaald op de inwoners van de omliggende parochies.

Voor onze landslieden, die reeds hoge belastingen betaalden aan de Gentse bevelhebbers, was dit een extra zware last. Daarbij bleven ook de Hollanders hun deel opeisen, erger nog, zij verhoogden het steeds, daar zij nu immers meester waren over alle bovenwateren en dreigden het gehele gebied ten noorden van Gent onder water te zetten.¹⁴⁰

Verder werden de omliggende dorpen ook nog steeds door Spaanse troepen geterroriseerd.

De ruitery van de graven van Isenberg en van markies Fonderati werden ervan beschuldigd verscheidene huizen te hebben vernield, terwijl de troepen gelegerd in het fort Misère te Wachtebeke, het gras in de meersen afmaaiden als voedsel voor hun paarden.¹⁴¹

Ook Winkel had nu echt te lijden gehad van dit oorlogsgeweld. De gerestaureerde kerk bevond zich in 1646 opnieuw in een erbarmelijke staat, doch de ijverige Winkelse parochianen waren er reeds in 1648 in geslaagd dit kerkgebouw nog maar eens te herstellen.¹⁴²

De “oude molen” op het einde van de Molenstraat was blijkbaar ook niet aan het oorlogsgeweld kunnen ontsnappen, daar men later het jaartal “1649” in het staakijzer terugvond, en de molen toen vermoedelijk volledig opnieuw werd opgebouwd.¹⁴³

Maar ondanks dat er in die periode steeds Spaanse legereenheden in onze omgeving aanwezig waren, was het eerste deel van de 17e eeuw een stuk vreedzamer verlopen dan de ellendige oorlogsjaren uit de 2e helft van de 16e eeuw.

Met de vrede van Münster in 1648, was er nu een officiële scheiding ontstaan tussen Holland en de Zuidelijke Nederlanden.

De vreugde om deze heugelijke gebeurtenis was van korte duur. Vlaanderen, één van de meest welvarende streken van Europa, was na 80 lange jaren van plunderingen en verwoestingen, herschape in één van de meest onherbergzame plaatsen op deze wereld.

¹³⁸ DE VOS, Ach., *o.c.*

¹³⁹ DE VOS, A., *o.c.*

¹⁴⁰ DE POTTER & BROECKAERT, *Geschiedenis.....Mendonk.*

¹⁴¹ Id.

¹⁴² SPANHOVE, J., *o.c.*

¹⁴³ BAERT, A., *o.c.*

Zelfs Gent was niets meer dan een derderangstad, nu het Sas van Gent, haar poort naar de open zee, op vreemde bodem lag. De Sasse Vaart, evenals de Westerschelde werden door de Hollanders voor onbepaalde duur gesloten.

Door de nieuwe grenzen tussen Holland en Vlaanderen, werd de kasselrij van de Vier Ambachten in een noordelijk en een zuidelijk gedeelte gesplitst. Het zuiden, waaronder het grootste gedeelte van het Ambacht Assenede, bleef onder Spaans bewind.

Door de penibele financiële toestand van het Spaanse vorstenhuis, veroorzaakt door het lange oorlogsvoeren, zag de Spaanse koning Filips IV zich nu ook verplicht een groot deel van zijn eigendommen te verkopen. Zo werd o.a. de "heerlijkheid van het Ambacht Assenede" op 24 december 1649 eigendom van de familie Della Faille.¹⁴⁴

Na het sluiten van de vrede van Münster wou men ook zo vlug mogelijk het fort van Rodenhuyze ontmantelen, dit vooral om de nog steeds hinderlijke militaire bezetting op de oostelijke oever van de Sasse Vaart te weren.

In 1649 werden er geschenken aangeboden aan de bevelhebber van het fort, met de bedoeling dat deze zo vlug mogelijk met zijn troepen zou vertrekken. Deze troepen hadden het nog maar eens bont gemaakt in de omliggende dorpen. Vooral de inwoners van Winkel, Mendonk, Desteldonk en Zaffelare waren hun grootste slachtoffers.

Later zou men op deze beslissingen terugkomen, toen bleek dat Spanje en Frankrijk bleven bakkeleien. Het fort van Rodenhuyze werd hersteld, met de bedoeling de soldaten, nu verspreid in de forten tussen Gent en Rodenhuyze, hier te centraliseren.¹⁴⁵

Nu het protestantse gevaar geweken was kon men vrijuit het katholieke geloof belijden. De Warandekapel te Winkel was van oudsher een bedevaartsoord dat met verscheidene processies ter ere van O.L. Vrouw bedacht werd. Om deze traditie nog verder te stimuleren lieten de erfgenamen van "Pauwels en Osselaere" in 1650 op hun eigendommen gelegen tussen de toenmalige "Volderstraete" (nu Jozefienestraat), en de Warandekapel een dreef aanleggen. Deze dreef kreeg de naam "Vogelstraatje" en werd in de eerste plaats als "processiewegel" gebruikt. Nu kennen we dit straatje beter onder de naam Kapelledreef.¹⁴⁶

Ook aan de H.-Kruiskerk werden er verdere herstellingen uitgevoerd. Het koor werd in 1663 gerestaureerd, terwijl zowel het oksaal als de orgelkast, 1655 als bouwjaar hebben.¹⁴⁷

¹⁴⁴ DE SMET, E., De Familie Della Faille d'Assenede als heren van het Ambacht Assenede (17^e-18^e eeuw) in: *Heemkundige Kring "Oud-Wachtebeke" jb. 1979-1980.*

¹⁴⁵ DE VOS, Ach, *o.c.*

¹⁴⁶ DE JAEGER, N. & CELIE, R., *o.c.*

¹⁴⁷ DE POTTER & BROECKAERT, *Geschiedenis..... Winkel*

Foto 27 bis: (voorjaar 2000) De Kapelledreef werd in 1650 als processiewegel aangelegd en kreeg toen de naam van “Vogelstraatje”.

b) De Franse veroveringsoorlog (1659 – 1713)

Vlaanderen wordt verwoest

Met de vrede van de Pyreneeën, getekend op 6 november 1659, was het uitgebluste Spanje eindelijk bereid tot toegevingen.

Frankrijk, dat de godsdienstoorlogen veel beter had doorstaan, was reeds in het midden van de 17^e eeuw voorbereidingen aan het treffen op een noordelijke expansie.

Door het huwelijk van Lodewijk XIV met Maria Theresia, dochter van de Spaanse koning Filips IV, werd Lodewijk XIV tot wettige erfgenaam van de Zuidelijke Nederlanden benoemd, een erfenis die hij na het overlijden van Filips IV dan ook meteen opeiste.

Zonder enige oorlogsverklaring marcheerden Lodewijks troepen, onder het bevel van de befaamde veldheer Turenne, in mei 1667 over onze grenzen.

Door het jarenlange oorlog voeren en het feit dat er hier eigenlijk geen echt vaderland meer was, lagen de Zuidelijke Nederlanden er nu maar lusteloos bij. Het was een wingewest van Spanje geworden, waar corruptie en fraude hoogtij vierden. Officieel was er wel sprake van een oorlog met Frankrijk, maar de Spaanse troepen bleven maar wat rondwalen door het Vlaamse land, waar ze, zoals ze al tientallen jaren deden, leefden op de rug van onze verarmde bevolking.¹⁴⁸

¹⁴⁸ VAN DAMME, D. & IOSTRIE, C., *o.c.*

Geen wonder dat de Franse troepen er weinig weerstand ondervonden, en in geen tijd bijna gans Vlaanderen veroverden.

Er werden reeds in ditzelfde jaar Franse militairen in onze omgeving gemeld, die werden beschuldigd van “*de snoodste buitensporigheden, de boomen en het timmerhout verbrandende of in stukken kervende, de schuuren en de stallingen op den grond rukkende en zich door hunne slachtoffers daarbij nog, onder allerlei bedreigingen geld en levensmiddelen doende afgeven*”.¹⁴⁹

De daarop volgende jaren bleven relatief rustig, maar toen Lodewijk XIV in 1672, met een enorme troepenmacht de Hollandse Republiek binnenviel, werden de Zuidelijke Nederlanden opnieuw bij het conflict betrokken.

De bevolking werd nu door zowel de Spaanse als de Franse troepen, verplicht hen van levensmiddelen, gereedschap en vervoermiddelen te voorzien. Eigenlijk eisten de legeroversten gewoon op wat ze nodig hadden.¹⁵⁰

Ondanks deze militaire opeisingen werd er te Winkel door de “Confrerie van O.L.Vrouw”, in 1674 een rekening betaald aan de beeldhouwer Jan de Vos, i.v.m. herstellingen (of aankoop) van een biechtstoel.¹⁵¹

Op 18 augustus 1675 kreeg het Ambacht Assenede de opdracht om 25 huifkarren in gereedheid te brengen. Elke huifkar werd getrokken door 3 paarden, was voorzien van een mand en moest geleverd worden met een “commandant”.

Daarbij werden er nog eens 1500 “pioniers” opgeëist, voorzien van een “*roer of fusicque*”,¹⁵² een schop en een spade of truweel. Deze “pioniers” mochten niet ouder zijn dan 60 en niet jonger dan 18. Zij werden ingedeeld in groepen van 25 en iedere groep stond onder de leiding van een commandant. Van deze “pioniers” werd ook verwacht dat ze mondvoorraad meebrachten voor een periode van 20 dagen.¹⁵³

In het voorjaar van 1676 werd het in de omgeving van de Sasse Vaart erg onveilig. Vanuit Mariakerke waren er 7 Franse eskadrons in aantocht, die al plunderend naar Terdonk trokken.

De Franse troepen veroverden de Hollandse stelling bij de brug van Terdonk, en verjoegen de Hollandse troepen richting Winkel, Mendonk, Wachtebeke en Zaffelare, terug naar het Waasland.

Onderweg richtten de Fransen een enorme ravage aan. Zij hadden immers de opdracht gekregen Vlaanderen systematisch te verwoesten. Er mocht geen enkel huis of schuur, geen struik of boom blijven recht staan. Onze Vlaamse landslieden werden door de Fransen gewoon “afgeschreven”.

¹⁴⁹ DE POTTER & BROECKAERT, *Geschiedenis.....Mendonk*.

¹⁵⁰ DE VOS, A., *o.c.*

¹⁵¹ AUDENAERT, R., Enkele grepen uit de geschiedenis van Sint-Kruis- Winkel, in: *St.-Laurensklok*, jg. 40/4

¹⁵² roer / fusicque: hier in de betekenis van geweer of karabijn.

¹⁵³ DE VOS, A., *o.c.*

Tijdens deze Hollandse terugtocht door het Waasland werden er door de Fransen meer dan 2000 huizen aan de vlammen overgeleverd. De parochies van Winkel en Wachtebeke werden bijna volledig in de as gelegd. Te Desteldonk en Zaffelare bleven er amper 4 of 5 huizen overeind en in Mendonk vluchtten de boeren met hun vee de meersen in, om toch maar enigszins aan deze Franse vernietigingsdrang te ontkomen.¹⁵⁴

Het was tijdens deze brandschatting dat ook de pastorie van Winkel volledig vernield werd. Om deze te herbouwen kreeg de pastoor, Gilles van de Winckele, op 13 juni 1678, de machtiging van de bisschop om hiervoor een lening aan te gaan. Hiervoor was wel de toestemming nodig van de prinsen van Ysegem, die over het patronaat van de kerk beschikten. Ook uit de inkomsten van de Warandekapel werden er 200 gulden ter herstelling van de kerk gebruikt.¹⁵⁵

Voor de Fransen was dit blijkbaar nog niet voldoende. Van de nu totaal ontredderde bevolking, verwachtten ze nog steeds dat deze zou instaan voor levensmiddelen en logement, een schier onmogelijke opdracht.

Zo eiste de militaire gouverneur van Rodenhuyze op 21 maart 1678, dat er 400 “fasseel”¹⁵⁶ hout, 230 pond brood en 6 zakken haver geleverd zou worden. Een week later had hij reeds een nieuw lijstje opgesteld met: 1 zak haver, 100 bussels hooi, 100 bussels hout en een “vet lam”.

Ook het Sas van Gent stelde zijn eisen en verplichtte het Ambacht Assenede ertoe om 100 “pioniers” te leveren, voorzien van spaden en schoppen. Deze “pioniers” waren ten laste van de verschillende parochies van het Ambacht, 14 voor Winkel en 24 voor Wachtebeke.

Stilaan kwam er protest vanuit de Ambachten Assenede, Boekhoute en de kasselrij van de Oudburg, en er werd sterk op aangedrongen om de forten langsheen de Sasse Vaart, maar vooral het fort van Rodenhuyze, te ontmantelen. Het was immers vanuit Rodenhuyze dat de Fransen hun strooptochten in de omgeving organiseerden.¹⁵⁷

Na het verdrag van Nijmegen in september 1678 verdwenen de Fransen voor een poosje uit onze streken, en het fort van Rodenhuyze kwam terug in Spaanse handen.

Maar in 1681 begon alle ellende opnieuw toen Lodewijk XIV nog maar eens zijn troepen naar het noorden stuurde.

De weinige mensen die nog iets bezaten zochten ijlings een schuilplaats om dat laatste schamele goed te verbergen. Zelfs de bisschop van Gent liet in 1682 zijn goederen vanuit Mendonk met een wagen naar Winkel in veiligheid brengen,¹⁵⁸ waaruit we kunnen

¹⁵⁴ DE POTTER & BROECKAERT, *Geschiedenis.....Mendonk*.

¹⁵⁵ DE POTTER & BROECKAERT, *Geschiedenis.....Winkel*.

¹⁵⁶ Fasseel: bundel brandhout met een lengte van ongeveer 1 meter en een omtrek van 40 à 50 cm, werd gebruikt in de bakkerijen, voor het “heten” van de oven.

¹⁵⁷ DE VOS, Ach., *o.c.*

¹⁵⁸ DE POTTER & BROECKAERT, *Geschiedenis.....Mendonk*.

besluiten dat de toestand te Winkel toen minder erg moet geweest zijn dan aan de overzijde van de Moervaart.

De Fransen, die zich opnieuw meester hadden gemaakt van de meeste forten aan de Sasse Vaart, bleven de lokale bevolking terroriseren. Het waren vooral de troepen, gelegerd in de forten van Terdonk en Zandvoorde die het in Winkel erg bont maakten. Ze eisten o.a. brood, vlees, bier, hout en stro. Indien dit alles niet onmiddellijk werd geleverd, werden de huizen nog maar eens leeggeplunderd, alsof er nog veel te plunderen viel.

Deze Franse barbaren dreigden er ook mee de Winkelse bevolking uit hun huizen te verdrijven, weg van hun parochie, wat jammer genoeg enkele sukkelaars in de buitenwijken is overkomen.¹⁵⁹

Met het beëindigen van de “Hollandse oorlog” in 1683, werd dan uiteindelijk toch besloten het fort van Rodenhuyze te slopen.

Voor deze karwei werden er vooral “pioniers” of werklieden geronseld in de kasselrij van de Oudburg en in het Ambacht Assenede.

Toenmalig veerman, Jan Steltens, kreeg zelfs een vergoeding uitbetaald om deze werklui naar de overkant van de Sasse Vaart te brengen.¹⁶⁰

Het einde van de “Hollandse oorlog” betekende echter nog lang niet dat het Franse gevaar nu voorgoed geweken was.

Uit veiligheidsoverweging tegen een eventuele nieuwe Franse aanval, werd in verschillende parochies een burgerwacht opgericht.

De wachtposten langsheen de Sasse Vaart werden onder het bevel geplaatst van majoor Snouck, terwijl er in iedere parochie een kapitein voor de ordehandhaving werd aangesteld. Deze uitgaven werden voor een deel door de Spaanse overheid betaald, maar de bevoorrading was nog steeds ten laste van de bevolking.

Op 27 mei 1690 werd door de Spanjaarden, aan het Spanjeveer in de omgeving van Rodenhuyze, een brug over de Moervaart gebouwd. Deze brug werd met een brede weg doorheen de velden, met het centrum van Mendonk verbonden.

Gedurende diezelfde periode werd op vraag van de parochies Mendonk, Winkel, Zaffelare, Wachtebeke en Eksaarde, een rabot of keersluis gebouwd bij de monding van de Moervaart in de Sasse Vaart te Rodenhuyze. Sedert vele jaren werden de weiden en meersen langsheen de Moervaart door overstromingen geteisterd.¹⁶¹

Ondertussen was het gebakkelei tussen Frankrijk en Spanje opnieuw begonnen, en was er in Winkel, een Spaanse legereenheid aanwezig.

In 1692 werd te Terdonk een “corps de garde” opgericht om de vijand te verhinderen de Sasse Vaart te bereiken, maar toen in 1695 het “corps de garde” te Rieme afbrandde, was

¹⁵⁹ DE VOS, A., *o.c.*

¹⁶⁰ DE VOS, Ach., *o.c.*

¹⁶¹ DE POTTER & BROECKAERT, *Geschiedenis.....Mendonk.*

dit reeds opnieuw in handen van de Fransen. Deze dreigden met executies indien het “corps de garde” niet ogenblikkelijk door de omwoners herbouwd werd.¹⁶²

De Spaanse successieoorlog en de Bedmarlinie.

Bij het overlijden van de laatste Spaanse Habsburger, Karel II in 1700, was de verwondering groot toen bleek dat hij het Spaanse rijk toegewezen had aan Philip, hertog van Anjou en kleinzoon van Lodewijk XIV.

Voor de Oostenrijkse tak van de Habsburgers voelde zich door het testament van Karel II erg benadeeld en werd hierin door de meeste Europese mogendheden gesteund.

De Zuidelijke Nederlanden, nu officieel onder Frans bestuur, vormden meteen ook de noordergrens van het nieuw ontstane Franse rijk.

Om op eventuele invallen vanuit het noorden voorbereid te zijn, liet de Franse bevelhebber, de markies van Bedmar, een verdedigingslijn aanleggen vanuit Nieuwpoort dwars door het Vlaamse land, tot bij Hoei aan de Maas. In onze omgeving liep deze Bedmarlinie vanuit Gent langs de Sasse Vaart tot aan Rodenhuyze, waar men dan de Moervaart en de Zuidlede volgde.¹⁶³ Langsheen deze waterlopen werden de bestaande forten, zoals Misère te Wachtebeke, terug opgebouwd. Daar waar nodig werden nieuwe veldwerken opgericht.

Het fort van Rodenhuyze werd in 1701 aanzienlijk verbouwd en door een 300 man sterke legereenheid bemand.

Alle overbodige brugjes tussen Rodenhuyze en de Puyenbrug aan de Zuidlede te Wachtebeke werden verwijderd. De resterende bruggen werden versterkt en uitgerust met barenen en wachtposten.

Tussen Rodenhuyze en Spanjeveer werd ook een nieuwe verdedigingslijn aangelegd. Op het einde van deze linie werd het nieuwe Sint-Baafsfort opgetrokken.¹⁶⁴

De omliggende parochies werden verzocht pioniers of landslieden te leveren, om de Fransen bij de uitvoering van deze werken bij te staan.

In het Ambacht Assenede werd in april 1702 een eerste “loting” georganiseerd onder de ongehuwde mannen tussen 20 en 40 jaar. Deze “lotelingen” kregen 4 dagen de tijd om zich bij de commandant van het op voorhand bepaalde regiment aan te melden.¹⁶⁵

In dit zelfde jaar 1702 werd op verzoek van de burgemeester en notabelen van Winkel, door landmeter De Clercq, een “*Carte figurative ofte descriptie van de prochie van Winckele*” gemaakt. Deze kaart bestond uit 10 stukken en 38 belopen, en was volgens De Clercq een aanpassing van een oudere kaart uit 1657-58-59, die toen door De Buck werd getekend.¹⁶⁶

Vermoedelijk waren de oorlogsprikelen de aanleiding voor deze kaart.

¹⁶² DE VOS, A., *o.c.*

¹⁶³ STOCKMAN, P. & EVERAERS, P., *o.c.*

¹⁶⁴ DE POTTER & BROECKAERT, *Geschiedenis.....Mendonk.*

¹⁶⁵ DE VOS, A., *o.c.*

¹⁶⁶ BAERT, A., *o.c.*

Toen in mei 1702 de geallieerde troepen van Holland, Engeland en Duitsland de oorlog verklaard hadden aan Frankrijk en Spanje, werden er vrij vlug Hollandse troepen gesignaleerd in de omgeving van de Sasse Vaart te Rieme. Op 12 juli 1702 werden door deze troepen reeds leveringen van hooi en haver geëist. Een weigering stond gelijk met “militaire executie”.¹⁶⁷

De situatie ging van kwaad naar erger toen op 26 juni 1703 het Hollandse leger onder leiding van generaal Spar, via Assenede het noorden van Vlaanderen binnenviel.

Bij het fort Sint-Antoon te Zelzate werd een nieuwe brug over de Sasse Vaart gelegd om gemakkelijker het Waasland te bereiken.

De geallieerden slaagden erin om in de omgeving van Stekene een bres in de Bedmarlinie te slaan, maar de omgeving van Rodenhuyze bleef voorlopig in Franse handen.

Door deze gevechten werden verschillende forten langsheen de Moervaart ernstig beschadigd. Deze schade werd in 1704 enigszins hersteld door de Franse troepen onder leiding van Boulay, die samen met het regiment van kolonel Bissy instonden voor de veiligheid in de omgeving van Rodenhuyze en Spanjeveer.

Door de aanwezigheid van al deze legereenheden werden de inwoners van onze parochies terug op de proef gesteld. Er waren niet alleen de gebruikelijke opeisingen van levens- en transportmiddelen, maar de bevolking werd ook nu door de Fransen regelmatig geterroriseerd. Zo was er een Franse kapitein die instond voor de bewaking van de brug over de Zuidlede te Mendonk, die van “verscheidene buitensporigheden” beschuldigd werd. Gelukkig voor de omwonenden werd deze barbaar vrij snel door een ander exemplaar vervangen.¹⁶⁸

De beginjaren van de 18^e eeuw werden ook gekenmerkt door uitzonderlijk slechte weersomstandigheden. Hierdoor werden de landbouwgewassen meermaals door overstromingen vernield. De situatie was zo erg dat er rond 1709 een nijpend tekort aan graan was ontstaan.¹⁶⁹

Maar ook de Fransen hadden te lijden onder deze slechte weersomstandigheden. Zo werden er in december 1704 verschillende Franse kazernes door het stormweer ernstig beschadigd. Gedurende de heropbouw van hun kazernes werden de arrogante Franse militairen vooral bij de inwoners van Mendonk en Zaffelare gehuisvest.

Op 31 mei 1706 werden de Fransen uiteindelijk door de geallieerden uit onze omgeving verjaagd, en werd o.a. de wachtpost aan het Spanjeveer aan “inlandse” troepen toevertrouwd.

Met deze geallieerden kwam er voor onze landslieden niet echt veel beterschap. Ook zij eisten regelmatig voedsel en transportmiddelen op. Daarbij werd iedereen die in staat was een wapen te hanteren verplicht zich aan te melden om het “vaderland” te verdedigen. Gent was ondertussen in handen van de Engelse hertog van Marlborough. Deze liet in de

¹⁶⁷ DE VOS, A., *o.c.*

¹⁶⁸ DE POTTER & BROECKAERT, *Geschiedenis.....Mendonk*.

¹⁶⁹ DE VOS, A., *o.c.*

omliggende parochies een groot aantal pioniers opvorderen, om de grachten van de verdedigingslijn aan de Moervaart zo vlug mogelijk te dempen.

Nu de meeste Fransen verdwenen waren konden onze voorouders eindelijk een beetje op adem komen. Jarenlange plunderingen en ellendige weersomstandigheden hadden er nog maar eens voor gezorgd dat zij compleet niets meer bezaten.

Ook de hertog van Marlborough vond dat het welletjes was geweest, en vaardigde een bevelschrift uit waarbij de nog resterende Franse militairen verzocht werden de Vlamingen alsook hun eigendommen, met respect te behandelen. Wie zich hier niet aan hield werd met de doodstraf bedreigd.

Op 5 juli 1708 ontstond er even paniek toen Gent door de Fransen werd heroverd en er terug Franse militairen naar Rodenhuyze werden gestuurd. Deze werden gelukkig vrij vlug door de troepen van Marlborough en Savoy verdreven.¹⁷⁰

Ondertussen bleven de militaire opeisingen onverminderd doorgaan.

Op 1 mei 1710 werd het Ambacht Assenede verzocht om “40 koppel paarden” te leveren, die zouden worden ingezet om “artillerieschepen” naar Gent en Doornik te ketsen. Er werden eveneens wagens met trekpaarden gevraagd, maar aangezien onze boeren net hun schamele oogst van het veld haalden, kon men onmogelijk op deze laatste eis ingaan.

De veerman te Rieme, Jacobus de Vogelaere, kreeg wel een extra vergoeding om de geleverde ketspaarden, samen met de knechten en de begeleidende militairen, over te zetten. Blijkbaar werden nog steeds Fransen in de omgeving gesignaleerd, want op 12 november 1711 eiste een verontruste majoor van het Sas van Gent 200 pioniers op. Deze zouden instaan voor de aanleg van een verdedigingswerk ter beveiliging van de brug te Rieme.

Het valt echter te betwijfelen of dit alles nog wel nodig was, de Fransen bleven immers terrein verliezen en het oorlogsfront verwijderde zich langzaam uit onze regio.

Het duurde echter nog tot 11 april 1713 vooraleer de Vrede van Utrecht werd getekend, en de Fransen definitief verslagen werden.

Even was er nog paniek in het Ambacht Assenede, toen het gerucht de ronde deed dat het volledige Ambacht bij Holland gevoegd zou worden, maar uiteindelijk besloot men toch om de oude grenzen te respecteren.¹⁷¹

¹⁷⁰ DE POTTER & BROECKAERT, *Geschiedenis.....Mendonk*

¹⁷¹ DE VOS, A., *o.c.*

5) Het Oostenrijks tijdperk (1713 – 1794)

a) *Eindelijk een beetje rust*

Na de Vrede van Utrecht werden de Zuidelijke Nederlanden door Maximiliaan van Beieren op 15 november 1715 overgedragen aan Oostenrijk. Ondanks het Barrièretraktaat, waardoor de Schelde en ook de Sasse Vaart gesloten bleven, ontstond er een 30-jarige periode waarin onze parochies zich langzaam van het oorlogsleed herstelden.¹⁷²

In 1706 werd te Winkel de “oude korenwindmolen”, die op het einde van de toenmalige “Molenstræet” stond en vermoedelijk zware stormschade had opgelopen, o.a. van een nieuw staakijzer voorzien.

Maar blijkbaar was één windmolen voor de aangroeiende Winkelse bevolking onvoldoende, want in 1708 werd er in de Nonnenstraat (nu Sidmarterrein) een tweede houten korenwindmolen opgericht.¹⁷³

¹⁷² A. DE VOS WERKGROEP, *o.c.*

¹⁷³ VANACKER, D. & HENDRYCKX, M., *Langs het kanaal*, 1982

Foto 28: De "Nieuwe Molen" aan de Nonnenstraat in 1953.

De Nieuwe Molen

1708: Oprichting van de “Nieuwe Molen” aan de Nonnepachtgoedstraat.

1793: Aan de hand van het jaartal 1793, teruggevonden op een staakijzer, zijn er toen vermoedelijk herstellingswerken aan de Nieuwe Molen uitgevoerd. Anderen echter vermoeden dat de Nieuwe Molen in 1793 werd opgericht.

Begin 19^e eeuw: Eigenaar van de Nieuwe Molen was toen Jacobus Cornelis, een molenaar uit Winkel.

1829: Het jaartal, 1829, teruggevonden op een steunbalk, laat nieuwe herstellingswerken vermoeden.

1840: De Nieuwe Molen werd door Jacobus Cornelis verkocht aan Jan-Laurent De Paepe.

1844: Door verdeling - Jan De Paepe en zuster, stijfelmaker te Winkel.

1850: Door erfenis - eigenares: Eugenia Cornelis, rentenierster uit Lokeren.

1851: Door verkoop – nieuwe eigenaars: Jan en Antoinette De Paepe, stijfelmaker, Winkel. Deze verhuurden de Nieuwe Molen o.a. aan ene De Baere.

1866: Door verkoop – nieuwe eigenaar: Benjamin De Clercq-Hulpiau, molenaar, Winkel.

1869: Nieuwe huurder: Frederick Buyle.

1873: Door erfenis – Alfons Buyle-Peerts, molenaar, Winkel.

1896: Door erfenis – Wed. Alfons Buyle-Peerts, molenaar, Winkel.

1900: Door verkoop – nieuwe eigenaar: Ivo De Craene, landbouwer, Kluzen.

1919: Door verkoop – nieuwe eigenaar: Emile Gillis-De Craene, molenaar, Winkel.

1954: Door schenking en verdeling: Yvo Gillis-Van Hecke, molenaar, Winkel (naakte eigendom), en Emile Gillis, zonder beroep, Winkel, (vruchtgebruik).

1957: Laatste uitbater: Yvo Gillis.

1961: Totale afbraak.

Jan Francies Della Faille, nieuwe Heer van Ambacht Assenede

Na de jarenlange oorlogsellende had het Ambacht Assenede in juli 1713 eindelijk nog eens een grondige reden om te feesten. In deze maand werd Jan Francies Della Faille officieel geïnstalleerd als de nieuwe heer van het Ambacht.

Op 2 juli 1713 bezocht Jan Francies eerst Assenede, de hoofdplaats van het Ambacht. Hij vertrok vanuit Wachtebeke, waar hij tijdens de zomermaanden regelmatig verbleef in het huis van Pieter Van Damme.¹⁷⁴

Via de “*wabeckse heyde*”¹⁷⁵ arriveerde Jan Francies aan de grens met “*selsaete*”, waar hij door de Sint-Sebastiaansgilde werd opgewacht. Na het drinken van de erewijn en het naar aloude gewoonte stuk smijten der glazen, vertrok de stoet voorafgegaan door “*vindels en trommels*”, naar het veer over de Sasse Vaart te Zelzate.

Rond 6 uur in de namiddag bereikten ze de grens met Assenede, in de omgeving van de “*hautlandschen meulen*”. Jan Francies Della Faille, gezeten op zijn paard, was vergezeld van zijn knecht die instond voor de bagage.

Ze werden er opgewacht door het voltallige schepencollege, de schout van het Ambacht, de luitenant baljuw en alle officieren en “*meyers*” van het Ambacht Assenede. De Sint-Sebastiaansgilde met z’n “*keyzer coninck*” en hun hoofdman, allen getooid met “*wapenen, vindel en trommel*”, stond in de omgeving van de “*hautlandsche meulen*” opgesteld. Van hier uit vertrok Jan Francies te voet naar het centrum van Assenede, waar hij door de uitbundige Asseneedse bevolking werd verwelkomd. Onder geweersalvo’s en klokkengelui bereikte de stoet de kerk, waar hij door de “*geestelijcheijt*” werd begroet.

In de kerk werd het “*Te Deum*” gezongen, begeleid door het kerkorgel en andere instrumenten. Jan Francies Della Faille bekeek en beluisterde dit alles gezeten in enen “*gheprepareerden sitel met kussens en laeckens becleet*”.

Daarna vertrok het gezelschap, steeds onder geweersalvo’s en klokkengelui, naar het huis van “*greffier dheer Jacques de Peiters*”, waar er voor de nieuwe heer van Assenede Ambacht een logement was voorzien.

De ganse avond gaf de bevolking uiting aan haar vreugde door geweersalvo’s, vendelzwaaien en het aansteken van “*pecktonnen*”.

Een tweetal weken later, op 15 juli 1713, was het de beurt aan de Winkelse en Wachtebeekse bevolking om hun nieuwe heer te ontvangen.

Jan Francies Della Faille, wonende in het “*hof van Ravenstein*” te Gent, kwam vanuit deze stad toen hij het oostelijk deel van het Ambacht Assenede bezocht.

Hij werd op het gehucht Terdonk opgewacht door de “*weth, ghemeente etc vande prochie van wachtebeke ende winckele*”. Ook de kapitein van Winkel en een groep gewapende inwoners, heetten de nieuwe heer hartelijk welkom. Er werden geweersalvo’s geschoten waarna men dan stoetsgewijs en onder klokkengelui naar de kerk van Winkel trok.

Aan de kerk te Winkel werd Jan Francies ontvangen door pastoor Pieter Antoon Coene, en na een “*minnelijk*” onderhoud vertrok de nieuwe heer, steeds onder geweersalvo’s en

¹⁷⁴ Het huis van Pieter Van Damme stond recht tegenover het huidige klooster te Wachtebeke, en kennen we beter als de woonplaats van inspecteur De Cock.

¹⁷⁵ Wabeckse heyde, beter bekend als Kloosterbos.

klokkengelui, en in het gezelschap van alle Winkelse notabelen, naar Wachtebeke. Aan de Pottersbrug werd de stoet opgewacht door de Wachtebeekse kapitein Alferisen, de baljuw, de griffier en de bijna voltallige Wachtebeekse bevolking. Onder de begeleiding van de vaandels der gemeente en de schuttersgilde Sint-Sebastiaan, stapte men naar het kerkhof (aan de kerk) waar Jan Francies door pastoor Westerhaut werd ontvangen. Gezeten voor het hoogaltaar werd ook hier het “Te Deum” te zijner ere gezongen. Nadien vertrok het gezelschap naar het “groot huis” van Pieter van Damme, waar Jan Francies alle dorpsnotabelen uitnodigde aan een majestueus banket. Ook het gewone volk werd niet vergeten; de buitenstaande schutters, vendeliers en officieren, werden met bier en wijn getrakteerd. Zowel in de herbergen te Winkel als te Wachtebeke, werden er verschillende tonnen bier en wijn op kosten van Jan Francies Della Faille leeggedronken.

Jan Francies Della Faille was ook de eerste heer van het Ambacht Assenede die een duidelijke interesse toonde voor alles wat er reilde en zeilde in de verschillende parochies van het Ambacht.

Tot nu toe was er geen enkele Della Faille die een persoonlijke residentie bezat in het Ambacht. Wanneer het noodzakelijk was om in de hoofdplaats Assenede te overnachten of er voor een langere periode te verblijven, logeerde “de heer van het Ambacht” steeds in een woning van een der notabelen. Te Wachtebeke, tweede belangrijkste plaats in het Ambacht, verbleef “de heer” steeds in het “*groot huys*” bij Pieter Van Damme.

Dit veranderde toen op 16 maart 1716 Jan Francies Della Faille zijn oog liet vallen op het huis van de familie van Evere te Winkel. Dit huis op de terp, stond in de directe omgeving van de kerk, en was met een wal omgeven. De familie Della Faille kocht dit huis aan als “huis van plaisance”, een buitenverblijf.

Hierdoor verbleef de familie regelmatig te Winkel, wat hen nog sterker met de streek verbond. Dit alles had echter ook zijn keerzijde, vooral toen de heer Della Faille zijn rechten in de Winkelse parochie leerde kennen. Zo mocht er bv. geen enkele molen opgericht worden of draaien zonder de toestemming van de “here van het Ambacht”.¹⁷⁶

En er was ook het recht op “*inslagh van sheerenstraete*”, een kleine belasting op het gebruik van een privé-weg die op de heerweg aansloot.

’s *Heren straten* waren niet alleen de grote wegen die van het ene naar het andere dorp liepen, maar ook de *zijdegewegen* en *leidewegen*, brede zandwegen die de gehuchten van ieder dorp met elkaar verbonden, zelfs het dorpsplein of *dorpsdries* en het kerkhof hoorden hier bij.

Al deze wegen behoorden aan de Heer van het Ambacht en waren eigenlijk *vroengrond*, wat betekende dat alles wat er langsheen deze wegen groeide door de gemeenschap als *vrije weide* kon gebruikt worden. Doch, net zoals in sommige andere gewesten, vond Jan Della Faille dat dit recht enigszins moest worden ingeperkt.

Er werd wel over gewaakt dat de groenvoorziening langsheen deze wegen steeds constant bleef, waardoor zij soms de naam kregen van “groene straten”, zoals de Groenstraat te Wachtebeke en in haar verlengde, de Albert De Smetstraat te Winkel, die vroeger ook de naam van Groenstraat droeg.¹⁷⁷

¹⁷⁶ DE SMET, E., *o.c.*

¹⁷⁷ LINDEMANS, P., *Geschiedenis van de landbouw in België, Deel I, Antwerpen.*

Foto 29: De pachthoeve van de familie Della Faille, net voor de afbraak in oktober 1998. Op deze plek stond het huis van de familie van Evere dat in 1716 door de familie Della Faille werd aangekocht. Dit "kasteel van Winkel" werd tot 1808 door de familie Della Faille bewoond en in 1828 tot een pachthoeve verbouwd.

Nu het oorlogsgeweld voor enige tijd verbannen leek kon men rustig de dorpsgemeenschap verder uitbouwen.

In 1716 werden aan de kerk verdere aanpassingswerken uitgevoerd. In de rekeningen van de Confrerie van het H. Kruis vinden we de aankoop van een communiebank, versierd met een afbeelding van het Laatste Avondmaal.¹⁷⁸

Het was ook tijdens deze jaren dat de middenbeuk van de kerk met een spits tongewelf werd overkoepeld. In 1727 werden dan het schip en het koor onder één zadeldak gebracht.¹⁷⁹

In ditzelfde jaar, 1716, werd ene Jacob Bauwens, afkomstig uit Hamme maar woonachtig te Winkel, wegens een moord te Wachtebeke geseld en gebrandmerkt. Nadien werd hij uit "des keizers land" gebannen. Indien Jacob Bauwens zich ooit nog in de omgeving van het Ambacht Assenede zou vertonen, dreigde de doodstraf door ophanging aan de galg.

Het is best mogelijk dat deze Jacob Bauwens ooit was opgesloten te Winkel, waar zich gedurende meerdere jaren de gevangenis van het Ambacht Assenede bevond. In 1736

¹⁷⁸ AUDENAERT, R., *o.c.*

¹⁷⁹ DE POTTER & BROECKAERT, *Geschiedenis.....Winkel.*

werd deze gevangenis op last van Jan Francies Della Faille terug naar de hoofdplaats van het Ambacht overgebracht.¹⁸⁰

Doordat o.a. de Schelde en de Sasse Vaart nog steeds gesloten bleven, kwam er van handel drijven niet echt veel terecht. Tijdens deze periode was het vooral de landbouw die in onze streken alle aandacht naar zich trok.

In 1730 werd te Winkel een derde windmolen gebouwd. Deze molen stond oorspronkelijk op de Galgenberg te Gent,¹⁸¹ Hij werd gedemonteerd en met een wagen naar Winkel overgebracht, waar hij in de meersen aan de Moervaart, (in de huidige Marcel Herpelinckstraat) rechtover de reeds bestaande “oude molen”, terug werd opgebouwd. Door de snelle verstedelijking was het te Gent onmogelijk geworden een windmolen draaiende te houden.

Daar deze molen een “olieslagmolen” was werd hij vrij vlug “het stampkot” genoemd. Verder werd in 1737 ook de Moervaart door verbreding en uitdieping aan de scheepvaart aangepast.¹⁸²

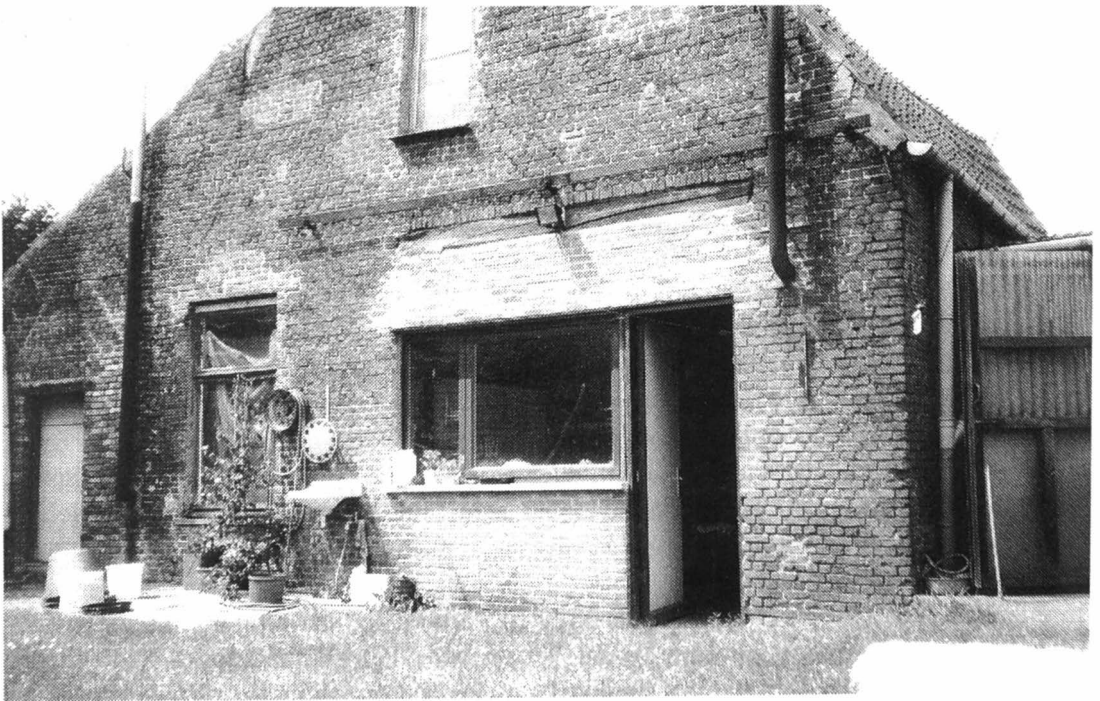

Foto 30: (2000) Laatste overblijfsel van de mechanische maalderij, horende bij de molen “Het Stampkot”.

¹⁸⁰ DE POTTER & BROECKAERT, *Geschiedenis.....Assenede*.

¹⁸¹ BAERT, A., *o.c.*

¹⁸² Id.

De molen “Het Stampkot”

1730: Deze olieslagmolen werd vanuit de Galgenbergen te Gent naar Winkel overgebracht.

Einde 18^e eeuw: De eigenaar van het Stampkot was “meier Colpaert”, de uitbater Jozef David, die er olie produceerde voor rekening van “meier Colpaert”.

Rond 1800: Het Stampkot hoorde nu toe aan ene Wed. Claeys. Zij liet bij de molen een koppel stenen leggen zodat er naast het olieslaan ook graan kon worden gemalen.

Begin 19^e eeuw: Nieuwe eigenaar: Francies De Rijcke, koopman, Winkel. Deze verhuurde het Stampkot opeenvolgend aan: Ferdinand Braeckman, Domien Van Laecke, Francies Van Hecke, en Albertus Geens.

1846: Verenigd onder zelfde artikel: Benedict Van De Walle, landbouwer, Winkel, (de grond) en Kamiel De Rijcke, koopman, Winkel,(gebouw).

1850: Door verkoop cijnsacht: Benedict Van De Walle, landbouwer, Winkel, (de grond) en Jacobus-Bernardus Waelput, molenaar, Winkel (gebouw). Jacobus-Bernardus Waelput stopte de olieslagerij.

1879: Door erfenis – Benedict Van De Walle, landbouwer, Winkel (de grond) en Maria-Theresia Waelput, zuster van Jacobus-Bernardus, molenaarster, Winkel (cijnsacht).

1888: Door erfenis – Kinderen Benedict Van De Walle-De Pat, (de grond) en Aloï's D'Hooge, molenaar, Winkel (cijnsacht).

1890: Door erfenis en verkoop – Kinderen Benedict Van De Walle-De Pat, (de grond) en Victor De Vilder-Cornelis, koopman, Winkel (cijnsacht).

1892: Door verdeling – Camille, Jules, Cyrille, Valère en Emma De Meuleman, (pachtgevers), bijzonderen, Winkel, en Victor De Vilder-Cornelis, koopman, Winkel, (cijnsacht).

1905: Wed. Victor De Vilder (Julia Maria Cornelis), en haar twee zonen, Jules en Remi De Vilder,(cijnsacht).

1921 / 1922: Afbraak van de molen.

b) Oostenrijkse successieoorlog en de Vrede van Aken

In oktober 1740 werd Karel VI als landvoogd opgevolgd door zijn dochter Maria Theresia, waardoor er in de Habsburgse familie een tweespalt ontstond die tot de Oostenrijkse successieoorlog zou leiden.

In juni 1744 werd Vlaanderen andermaal door Franse troepen bedreigd.

Op 30 juni 1746 werd het Ambacht Assenede gevorderd om 100 pioniers, voorzien van “schuppen, spaden, houwelen” en andere materialen, te leveren op het fort Sint-Margriet te Hamme. Deze pioniers werden gekozen naar verhouding van het aantal inwoners per parochie.

Omdat het Ambacht Assenede ook 20 militairen moest leveren, had er net zoals in 1702 een loting plaats.

Op 15 juni werd er een brug over de Sasse Vaart geslagen, en werd aan de omliggende parochies gevraagd levensmiddelen voor de troepen te leveren.¹⁸³

Maar de Zuidelijke Nederlanden kwamen eigenlijk zonder veel noemenswaardige problemen opnieuw in Franse handen. Een overname die vooral in de omgeving van de barrièrevestingen op applaus werd onthaald, nu ze eindelijk van die hinderlijke Hollandse troepen verlost werden.

Trouwens, echt veel hadden de Oostenrijkers voor de Zuidelijke Nederlanden nog niet gepresteerd. In 1731 werd zelfs de bloeiende Oostendse Compagnie op verzoek van Frankrijk en Engeland, door het Oostenrijks bewind opgeheven.

Met de Fransen, die onze inwoners beloofden hun bestuursvorm te eerbiedigen, dacht men hier beter af te zijn.

Maar echt lang duurde deze Franse bezetting niet. Reeds in 1748 werd de Vrede van Aken ondertekend, waarbij de Zuidelijke Nederlanden opnieuw naar Oostenrijk overgingen en wij verder door de knappe Maria Theresia werden geregeerd.

En wat gebeurde er verder zoal in Winkel?

In 1753 fungeerde ene Joannes Waelput te Winkel als “schoolmeester der arme kinders”. Gezien de financiële toestand van de meeste Winkelse inwoners, was dit onderwijs gratis. Later, in 1784, zou Joannes Waelput hiervoor toch nog een vergoeding krijgen.¹⁸⁴

In 1754 had er in de Warandekapel een wonderbaarlijke genezing plaats.

Op 24 mei, om ongeveer 3 uur in de namiddag, was de blinde Judoca Dierckens uit Stekene, samen met haar ouders in de kapel aan het bidden. Plotseling werd ze niet alleen van haar blindheid genezen, maar ook een aantal etterende zweren bleken geheeld te zijn.¹⁸⁵

Over het algemeen waren dit vrij rustige jaren die jammer genoeg voor de landbouw enkele malen werden verstoord door “epidemieën onder het hoornvee”. Deze “veeplagen,

¹⁸³ DE VOS, A., *o.c.*

¹⁸⁴ BAERT, A., *o.c.*

¹⁸⁵ DE JAEGER, N. & CELIE, R., *o.c.*

grote plaag of veepest”, die we beter kennen als mond- en klauwzeer, ontredderden in grote mate het economische leven in de steden en op het platteland.¹⁸⁶

In 1755 werden vooral Doornzele, Kluizen en Winkel door deze uiterst besmettelijke ziekte getroffen. Er werden rondom de besmette gebieden wachtposten geplaatst, die het veetransport moesten verhinderen. Echt veel heeft dit niet geholpen, want in 1769 bleek zowat het gehele gebied van de Vier Ambachten besmet te zijn.¹⁸⁷

In 1778 werden er opnieuw werken aan de Moervaart uitgevoerd, die hoofdzakelijk bestonden in het rechte trekken van enkele kwalijke bochten. Hiervoor werd op het grondgebied van Winkel een oppervlakte van 38 gemeten en 226,75 roeden ingenomen.¹⁸⁸

c) *De plaag van de dronkenschap*

Onder het Oostenrijks bewind werden er, vooral op het Vlaamse platteland, een groot aantal graanstokerijen en brouwerijen opgericht.

Deze stokerijen, meestal verbonden aan grote hofsteden, werden vaak gesteund door de overheid voor wie de accijnzen op de brandewijn of graanjenever een fraaie bron van inkomsten waren.

Voor onze landbouwers hadden deze stokerijen dan weer het voordeel dat met de draf, het restproduct van het gestookte graan, makkelijk een aanzienlijke veestapel kon worden vetgemest. Deze veestapel zorgde dan weer op zijn beurt voor kwalitatief zeer goede mest, die vooral hier in zandig Vlaanderen erg geëerd was.¹⁸⁹

In de tweede helft van de 18^e eeuw echter, was het aantal “jeneverapperijen” in Vlaanderen in die mate gestegen dat er door het bestuur van de kasselrij van de Oudburg werd op aangedrongen om maatregelen te treffen tegen de steeds toenemende “plaag van de dronkenschap”.

Ook het bestuur van het Ambacht Assenede sloot zich hierbij aan en er werd een verzoekschrift naar de regering gestuurd om “den verkoop van brandewijn te verbieden aan allen, die geen octrooi als vrije herberg konden voorleggen, mits de experientie binnen dese ambachte van over langen tijdt bewesen heeft dat zonder diergelyck verbodt de brandewijnkotten niet extirperelyck en syn”.

In het Ambacht Assenede werd het ook verboden om “de gans, catte ofte caes te ryden, waeruyt resulteren schadelycke vergaderyngen ende differente ongelucken”.

Er werd eveneens gevraagd om in het ganse Ambacht de wijkkermessen af te schaffen en enkel de dorpskermis te behouden.

Zo kwam er in 1777 een verbod op het verkopen van bier en andere sterke dranken zonder de toestemming van de overheid.

In 1779 werd er dan door keizerin Maria Theresia, een ordonnantie uitgevaardigd waarbij alle herbergen “ende brandewynhuysen” moesten worden opgetekend.

¹⁸⁶ A. DE VOS WERK GROEP, *o.c.*

¹⁸⁷ PAUWELS, O., Veeplagen in het Ambacht Assenede, in: *St.-Laurensklok*, j.g. 54/4.

¹⁸⁸ BAERT, A., *o.c.*

¹⁸⁹ LINDEMANS, P., *Geschiedenis van de landbouw in België, deel II, Antwerpen.*

Te Winkel werden er toen op de verschillende wijken, 17 herbergen genoteerd en omschreven.

Herbergen ende brandewynhuysen te Winkel anno 1779

Groenstraet

- 1) *D'herberghe "Ste Huybrecht" ten tytel van pachte bewoont by Jaspaert de Paepe, proprietaris Lieven van Risseghem is eene oude herberghe bekend sonder alsnoch danof tytel te connen produceren.*
- 2) *Pieter Louagie houdt herberghe sonder eenich betooch ofte octroyen doch seght daertoe permisse van den stadthouder te hebben.*

Terdonck Sasschen vaert

- 3) *Pieter Fermont houdt aldaer herberghe over den vaert alwaer voor teecken uytsteeckt "het Cruys" van oude tyden geweest eene vermaerde herberghe compiteert Livinus van Acker, die aen ons heeft geproduceert syne titulen van den 5de februari 1704.*
- 4) *D'herberghe voor teecken "het scheepken" ligt streckt op d'heerlyckhede van Moorslede inclaverende Winckel en elders.*
- 5) *De herberghe alwaer voor teecken uytsteeckt "de Dry Valcken" is bewoont by Joannes Bogaert den proprietaris, staende omtrent de ponte heerlyckhede van Vinderhaute geseyt Immetuin, emmers ten meerderen deele op den traegel der stadt Gent, ende staet in dynen coopcontracte geinserreert oude herberghe "de Dry Valcken" gedateert 14 Xbre 1761 en d'onterffe ende erfenisse daervan gebeurt den 22Xbre daernaer.*

Rapenborgh omtrent de Vierweegsche

- 6) *Jaspaert de Meulenaere, getrouwt met weduwe van Lieven Broeckaert houdt aldaer herberghe voor teecken uytstekende "de dry Koninghen" geoctroyeert door den Edelen heere graeve Della faille heere der stede ende ambachte van Assenede by appointemente gevolght op de Requeste aen hem gepresnteert luydende en verbid: "wy ondergeschrevene geconsidereert de redenen accorderen aen den suppliant het versoeck by de requeste vermeldt op conditie nochtans dat suplicants gemelde huys sal moeten bewoont worden door irreprochabel persoonen 't onsen appaysemente oppene van absolut te vervallen van dit ons tegenwoordigh consent, actum te Gent den 22 Oughste 1771, ondt Le Compte della faille d'Assenede."*
- 7) *De herberghe op de vierweegsche bewoont by den proprietaris Joannes van Waes alwaer voor teecken is uitstekende "de Fortune" staet erkent in sekeren coopcontracte ofte letteren van decrete van oude herberghe draeghende dito titels de dato 24 July 1749 aen ons geexhibeert ende gelesen.*
- 8) *Omtrent de Jodenstraete by de Vierweegsche hout cantyne de weduwe van Servaes Samuël sonder eenigh recht of tytels.*
- 9) *De herberghe alwaer met uytsteekbert "de Alfe Maene" op de gemelde Vierweeghe bewoont wordende by den proprietaris Pieter de Paepe is eene oude*

herberghe ingevolghen aen ons geproduceerde titulen van den jaere 1681.

- 10) *De herberghe alwaer voor tytel uytsteect "de Sterre" bewoont by de proprietarighe de weduwe Francies van der Linden is geoctroyeert door den edelen heere greve Della faille ingevolghen het appointment staende ter marge ven de tot dies gepresenteerde requeste als volghet: "geconsidereert de redenen in dese requeste geroert consenteren wy aan het versoeck by deselve gedaen voor den tydt van het leven van, den suppliant sonder voorders op pyne van door ons affitie te worden gevolghet ingevolghen haere Majestyts placcaerten, actum Ghent den 17Xbre 1772, ondt Le Compte della faille d'Assenede."*

Aen de Brugge Roodenhuyse

- 11) *N. De Smet weduwe van Benedictus Bauwens op d'heerelykhede Buysser inclaverende binnen Winckel en elders hout oock herberghe alwaer uitsteectbert heeft uytgesteken.*

Spaensche veer, "heerlykhede Buysser"

- 12) *Segher Teerlijck hout aldaer herberghe met uytstekinghe van uytsteectbert.*
13) *Pieter van Rentergem hout daer herberghe sonder uytstekinghe van uytsteectbert.*

Dorp, "heerelykhede Buysser alvooren"

- 14) *Dominicus Francies Naudts bewoont en gebruyckt d'herberghe daervoor teecken uytsteect den "hertogh van Beyeren".*
15) *D'herberghe alwaer voor teecken en uythangbert is uytstekende "den Rooden trompetter" bewoont by Laureys van Acker compiterende in eyghendom de weese Francies Geiregat. (deze herberg vinden we reeds terug in 1710 onder de naam "het trompet", en was toen gelokaliseerd binnen de prochie van Wijnckele recht over de kercke¹⁹⁰)*
16) *Eyndelynghe is er op dito heerlykhede Buysser als noch staende eene nieuwe herberghe bewoont by Joannes van Nieulande als proprietaris van diere van teecken uytstekende "de Swaene". (In 1789 vinden we deze herberg terug als de gekroonde Zwaene, binnen het Dorp ende prochie van Wynckele.¹⁹¹)*

Wyck Rostijnen

- 17) *Ferdinant van Waes heeft aldaer herberghe gehouden ende syn huys is vermaert geweest voor herberghe doch is daer uytgescheyden. Den selven van Waes seght bescheet 't hebben in schripts van den Edelen heere der stede ende ambachte van Assenede waerby hem is gepermitteert herberghe te houden ende voor teecken uytstekende "den Boer" ter plaetse alwaer als nu presentelijck woont den coster Geiregat, int dorp nevens den chirurgyn Dupont juridictie van het ambacht van Assenede waervan den act van mangelinghe is geregisteert ter greffie welcke man-*

¹⁹⁰ KERCKAERT, N., Oude Oostvlaamse huisnamen, o.c.

¹⁹¹ Idem

Foto 31: Herberg "Onder den Toren" rechtover de kerk. Het was vermoedelijk op deze plaats dat zich in de 18^e eeuw de herberg "het trompet" of herberg "de Swaene" bevond.

Foto 32: Deze foto toont het huis dat beter bekend is als "het kostershuis", en waar zich in de 18^e eeuw de voormalige herberg "Den Boer" bevond. Nu "herbergt" dit gebouw het P.T.G Ovaal.

gelinghe was gebeurt tusschen den edelen heere van den ambachte van Assenede en den selven van Waes. (Herberg “den Boer” werd opgericht in 1771¹⁹²)

Aldus gedaen, ende geformeert in uytwerckinge van haere Majesteyts ordonnantie van den 21 July 1779 by dheeren Louis vanden Berghe Bailliu, Pieter Poppe borgemeester en de Joannes van Petegem Commissarissen uyt hunlieden collegie, mitsgaders den Notaris Jacobus Braemt over den greffier date ut ante.¹⁹³

d) Jozef II en de Brabantse Omwenteling

Na het overlijden van Maria Theresia in 1780 werd ze opgevolgd door de “keizer-koster” Jozef II.

Ondertussen was het maatschappelijk beeld grondig gewijzigd. Het was nu vooral de totaal verfranste burgerij die zowel het economische, wetenschappelijke en culturele denken bepaalde, waardoor de almachtige koningshuizen steeds meer in vraag werden gesteld.

Deze burgerij beschouwde zichzelf dan ook als de enige drager van kunst en cultuur. Vooral de intellectuelen onder hen keken neer op het “simpele en eenvoudige gepeupel”, dat volgens hen nog leefde in de donkere Middeleeuwen.

Ook de vorstenhuizen poogden zich dit “nieuwe” ideeëngoed eigen te maken, maar handeerden dit naar eigen willekeur.

Keizer Jozef II behoorde tot deze groep van “verlichte” vorsten, die de maatschappij grondig wilde hervormen.

Hij trad hard op tegen de te grote invloed van de kerk en liet de volgens hem nutteloze kloosters sluiten. De opbrengst hiervan werd vooral ter versterking van zijn leger gebruikt.

Tientallen feestdagen en kermissen werden afgeschaft, waardoor het gewone volk zijn laatste stukje plezier zag verdwijnen.

Uiteindelijk reorganiseerde Jozef II het totale staatsbestuur, waardoor b.v. ook verouderde ambten zoals die van baljuw of meier verdwenen.

Tegen deze te snelle veranderingen kwam er zowel protest vanuit conservatieve als progressieve hoek. Maar Jozef II bleef halsstarrig zijn eigen koers varen, waardoor conservatieven en progressieven zich verenigden en samen een monstercoalitie vormden die zichzelf “patriotten” noemden.

De sluiting van de kloosters zal wel niet zo’n vaart gelopen hebben, daar de abdis van de Bijloke, Sabina Bruggeman, tijdens haar regeerperiode tussen 1784 en 1809, de uitgestrekte heidegronden in de omgeving van Rostijne te Winkel, en het huidige Kloosterbos te Wachtebeke, liet omwerken om ze nadien met naaldbomen en eiken te laten beplanten.¹⁹⁴

¹⁹² Idem

¹⁹³ BAERT, A., *o.c.*

¹⁹⁴ WALTERS, J., *o.c.*

De Sint-Pieters- en de Sint-Paulusbuis

Te Winkel was het grootste probleem toen vooral de kwaliteit van de meersen langsheen de Moervaart. Door de aanpassingswerken van 1778, waarbij de dijken langsheen de Moervaart werden verhoogd, konden de meersen niet meer voldoende worden bevoeid. Het "collegie" vroeg in 1783 dan ook een toelating om onder deze dijken door, twee steenen buizen te bouwen om op die wijze de waterhuishouding van dit gebied te verbeteren. De aanvraag luidde als volgt:

"Ten voornoemden daeghe (20 Augustus 1783), wiert in vergaedinghe gerapteert dat er by schriftelycke Declaratie van daeten 16 September 1778 verleent ende onderteekent door diversche insetene gebruyckers ende proprietarissen van seker gedeelte maey ende Ettinckmeerschen gelegen binnen dese prochie van Winckele hun bestreckende van aen den Sasschen vaert tot aen het Spaignie veir ende voorts van aen het Meulevaerdecken ofte het Meuleputtien tot aen het gescheet der prochie van Wachtebeke, tsaemen groot omtrent 350 gemeten voor desen communicatie gehaet hebbende met den Moervaert, te kennen is gegeven dat men het bedelven, verbreeden ende verdiepen van den selven Moervaert ende opwerpen der neffens liggende traeghels ofte baerms, de selve meirsschen door het afsnyden der communicatie, voortaan niet meer en zullen woorden overstroomt ofte geinondeert met de waeters van den gemelden Moervaert ende dat by dit gebreck, ofte van genoeghsaem waeter, als tot de deugt ende verbeteringhe van dese partye meirsschen noodig is de gebruyckers van diere niet in staet en sullen komen blyven te betaelen de daerop te doene pointinge ende settinghen voegende daertoe dat die meersschen van het jaer 1778 alsmede op een derde deel waeren vervallen ofte verslecht, ende by dien alsoo sullen genootsaeckt worden dese hunne meirsschen op te draeghen aen de prochie voor de lasten ten waere dater van wegen ende ten coste deser prochie van Winckele geconsrueert wierden twee nieuwe steenen buysen, d'eene door den traegel van den Sasschen vaert en d'ander door den nieuwen traegel van den Moervaert, omtrent het soogenaemde Meuleputtien, tot het geven der noodighe waeters, tot overstrominghe der voorgeroerde meirsschen"

Gedurende de aanpassingswerken van de Moervaart in 1778, had men de bouw van deze buizen uitgesteld, om eerst de gevolgen van de opgehoogde dijken vast te stellen, en dit ondanks dat de toenmalige heer van de heerlijkheid "De Buizer" beloofd had een honderd gulden bij te dragen voor de bouwwerken.

Men kreeg de toestemming van de schepenen van de Keure der stad Gent, doch onder bepaalde voorwaarden:

"... doch maer met restrictien, ende op conditie dat het opsicht emmers het open en toetsen van het schof der voorseyde buysen tussen Terdonck ende Roodenhuyse omtrent het soogenaemde Bezaeyersgat, moet blyven aen het bestier van den voornoemde heeren schepene van der Keure."

Met deze voorwaarden konden de inwoners van Winkel, en zeker die van de "lage landen" ('t Eken), niet akkoord gaan. Dit kon volgens hen nooit enig voordeel voor de parochie hebben:

"nemaer ter contrarie, dat wy deshalvens teenemael sullen afhangen aen de stad Gent, ofte aenden wille van desselfs gedeputeerden"

Tenslotte wou het Winkelse “collegie” op 26 november toch toestemmen, op voorwaarde echter dat er 92 bunders en 445 roeden zouden ontslagen worden van de “bekostingen” aan de Zuidlede, wat andermaal door Gent werd geweigerd.

Hierdoor duurde het nog tot in 1810 vooraleer men de Sint-Pietersbuis aan de Sasse Vaart kon bouwen. De buis aan het “Meulenputtien” onder de dijk langs de Moervaart, kreeg de naam Sint-Paulusbuis.¹⁹⁵

Het was ook in deze moeilijke politieke periode dat ene Pieter Vereecke op 25 november 1784 als schoolmeester te Winkel werd aangesteld.¹⁹⁶

Hij was één van die onderbetaalde dorpsonderwijzers, die in die tijd vermoedelijk als enigen de Vlaamse taal in ere hielden. Jozef II noemde de Vlamingen niet voor niets “verfranst koppen, drijvend op bier”.

Hiermee bedoelde hij wel niet direct de Winkelse bevolking, maar aangezien in 1789 ene Joannes Baptiste De Vilder een brouwerij aan het Spanje Veer stichtte¹⁹⁷ en Winkel steeds een groot aantal herbergen en jenevertapperijen bezat, kunnen we moeilijk ontkennen dat de inwoners van Winkel graag één, of meerdere pinten dronken.

Trouwens, Winkel bezat op het einde van de 18e eeuw ook een bloeiende Sint-Sebastiaansgilde, die zowel mannen als vrouwen onder haar leden telde.

Deze schuttersvereniging gaf op 5 september 1784 “*eene groote prijschiëting in de gijldekamer den Hertog van Beieren.*”

Ook op 28 juni 1789 werd er een wedstrijd georganiseerd. De schutters werden uitgenodigd om: “*te compareeren met alle teekenen van eere, als slaende trommels, vliegende vaandels en gespannen bogens.*”

Aan het afschieten van “*den oppergaai*” was er een geldprijs verbonden van 18 “keizerlijke kronen”.

Verder was er diezelfde dag “*voor de confressen van den zelfden heiligen met den handboge, kosteloos drij prijzen te winnen, waarvan ieder eene tinnen kan, ter weerde van eene keizerlijk kroon.*”¹⁹⁸

Ondertussen was de Winkelse bevolking in 1786, met haar 1039 “communicanten” (personen ouder dan 12 jaar), 248 kinderen tussen 7 en 12, en 244 kinderen onder de 7 jaar, aangegroeid tot een parochie met 1531 zielen.

Maar het Oostenrijkse politieke beleid werd steeds meer op de korrel genomen.

Hoewel de Oostenrijkers de Sasse Vaart lieten uitbaggeren, daar die tot een troosteloos en modderig waterloopje was herschapen, toonden zij over het algemeen te weinig interesse voor wat er in “hun” Nederlanden gebeurde.

Maar vooral het eigenzinnig optreden van Jozef II zorgde er in 1789 voor dat in Brabant een heuse opstand ontstond.

¹⁹⁵ BAERT, A., *o.c.*

¹⁹⁶ BAERT, A., *o.c.* *Reeds in 1753 fungeerde ene Joannes Waelput als schoolmeester te Winkel, terwijl in de 18de eeuw ook de kostersfamilie Pieyns in de voorkamer van hun huis in de Dorpsstraat, een aantal kinderen onderwees.*

¹⁹⁷ BAERT, A., *o.c.*

¹⁹⁸ BAERT, A., *o.c.*

Tijdens deze “Brabantse Omwenteling” werden hier in navolging van de Verenigde Staten van Amerika, de “Verenigde Staten van België” opgericht, die echter maar een korte levensduur kenden. Door onenigheid tussen “conservatieven” en “progressieven” kon men niet verhinderen dat reeds in december 1789 onze streken opnieuw door de Oostenrijkers werden geregeerd.

Maar ook voor dit Oostenrijks bewind was, met de Franse Revolutie in zicht, het einde nabij.

Foto 33: Algemeen zicht uit 1982 op het domein van de brouwerij “De Vilder”, nadien “De Vilder-Van der Linden”. De brouwerij werd gesticht in 1789.

Foto 34: Vergankelijke grootheid! Vooraanzicht van het herenhuis verbonden aan de brouwerij "De Vilder". Na TIENTALLEN jaren leegstand werd dit "spookkasteeltje" in 1983 gesloopt.

DEEL III: EINDE VAN HET ANCIEN REGIME

1) Aanhechting bij Frankrijk

a) *Eerste Franse verovering 1792*

Toen in april 1792 de Franse revolutionaire legers onze contreien binnenvielen, werden zij onthaald als de bevrijders van het Oostenrijkse juk.

Generaal de Bourdonnaye verklaarde in zijn inkomstredde te Gent, dat de Fransen ons de vrijheid, de gelijkheid, maar vooral de haat tegen het royalisme brachten. Na deze speech werd de generaal zowel door de “progressieve burgerij” als door de grote massa toehoorders toegejuicht.

Als steun echter voor deze “glorieuze” revolutie moest er wel maar eventjes 80 miljoen francs worden betaald. Dit gigantische bedrag moest vooral door de notabelen, priesters, kloosters, geprivilegieerden, grootgrondbezitters en andere kapitalisten worden samengebracht. Hierbij keek het “gewone volk” geamuseerd toe, niet beseffende dat met deze transactie onze economie in die mate werd verzwakt, dat ons land zo goed als bankroet was.

Daarenboven vorderden de Franse militairen goederen en levensmiddelen op, waardoor ook het platteland systematisch werd leeggeplunderd.

Maar onze voorouders waren deze vormen van terreur reeds meer dan twee eeuwen gewoon, en vonden in vergelijking met hun voorgangers, deze Franse revolutionairen best aardig.¹⁹⁹

b) *Oostenrijkse restauratie 1793 – 1794*

Op 15 december 1792 werden onze gewesten onder het protectoraat van de Franse Republiek geplaatst.

Dit betekende meteen het einde van de rechten en vrijheden van de bevoorrechte klasse en andere instellingen, terwijl alle kerkelijke goederen werden aangeslagen.

Waar het Vlaamse volk eerst geamuseerd had toegekeken hoe kapitalisten en grootgrondbezitters hun macht dienden in te leveren, bleek het nu veel moeilijker te aanvaarden dat de Fransen ook de katholieke instellingen aanpakten en ze als verouderd en nutteloos beschouwden.

Door aan hun geloof te raken was de bereidheid van onze bevolking tot medewerking met de Fransen dan ook sterk gedaald, waardoor Oostenrijk kans zag terug te slaan.

Op 18 maart 1793 werden de Fransen bij Neerwinden door de herstelde Oostenrijkse legers verslagen.

Het waren nu de conservatieven die juichten, vooral toen bleek dat de Oostenrijkers ook het aloude middeleeuwse staatsbestel terug invoerden.

Maar Oostenrijk, bevreesd voor de Pruisische en Franse ambities, eiste nieuwe oorlogssubsidies van de Zuidelijke Nederlanden. Zij dreigden zelfs het land aan zijn lot over te laten indien niet tijdig betaald werd.

¹⁹⁹⁾ VAN DAMME, D., & LOSTRIE, C., *o.c.*

Dit dreigement stootte zowel op onbegrip bij de conservatieve kapitalisten als bij het gewone volk, zodat de Fransen zich sterk genoeg achtten om de Oostenrijkers nu definitief uit onze gewesten te verjagen.

Reeds in juni 1794 bereikten de Franse Sansculotten de omgeving van Gent, waar een Oostenrijkse troepenmacht was gelegerd.

Deze troepen verspreidden zich verder naar het noorden, en bestreken zo het ganse gebied tussen Gent, over Winkel tot in de omgeving van Rostijne, de “*selsaethije*” en de “*wabeckse heyde*”, het huidige Kloosterbos.

Toen op 26 juni 1794 de Oostenrijkers te Fleurus definitief werden verslagen, lieten ze alle aanspraak op onze gewesten varen.

Deze nieuwe machtsovername ging ook in onze regio gepaard met een grote troepenbeweging.

Zo rukten er in september 1794 van uit Winkel, Mendonk en Zaffelare, een 3.000 man sterke Franse legereenheid op naar Dendermonde. Zij waren voorzien van 4 kanonnen en 12 bagagewagens.²⁰⁰

c) *Het Franse staatsbestel*

In tegenstelling tot de eerste Franse bezetting was er nu nog maar weinig sprake van vrijheid en gelijkheid. De Zuidelijke Nederlanden, aangezien als veroverd gebied, werden in oktober 1795 officieel bij Frankrijk ingelijfd.

Voor het eerst in hun lange geschiedenis kregen onze voorouders een echte nationaliteit: de Franse.

De Zuidelijke Nederlanden werden net zoals Frankrijk in departementen ingedeeld, waardoor de graafschappen, kasselrijen, heerlijkheden en andere feodale structuren voorgoed verdwenen.

Onze omgeving vormde het “Département de l’Escaut” of Schelddedepartement, en had Gent als hoofdplaats.

Deze departementen werden verder onderverdeeld in kantons, zodat Winkel samen met Wachtebeke, Destelbergen, Heusden, Beervelde, Desteldonk, Zaffelare, Oostakker, Mendonk, Sint-Amandsberg, Wondelgem, Zeveneken, Moerbeke en Lochristi, het landelijke kanton Lochristi vormden.

Deze departementen werden aanvankelijk bestuurd door vijf administrateurs die onder controle stonden van een commissaris van het “Directoire” of de Franse regering.

In november 1794 werden de parochies van het kanton Lochristi verzocht al hun paarden samen te brengen te Lochristi. Hier werden de paarden gekeurd en nadien aangeslagen. Verder werd er in december 1794 overgegaan tot de verkoop van de goederen van het Sint-Baafskapittel. De verkoop had plaats in een herberg aan de “*pyudenbrugge*”, gelegen aan de grens van Zaffelare en Mendonk (nu de grens met Wachtebeke).²⁰¹

²⁰⁰ SCHEPENS, E., Het dagboek van Livinus Thienpont uit Zeveneken, in: *Heenkundige Kring De Oost-Oudburg, jb. XXXV, 1998*.

²⁰¹ SCHEPENS, E., *o.c.*

Aangezien een groot aantal meersen te Winkel, aan de oevers van de Moervaart, aan de Sint-Baafsabdij behoorden, werden ook deze toen vermoedelijk verkocht.

De doelstelling van Parijs was om hier in Vlaanderen een nieuwe generatie verfranse “citoyens” te vormen, die elke band met de Vlaamse volkscultuur zou verloren hebben. Zo werden alle kermissen, processies en volksfeesten afgeschaft, kloosters en abdijen gesloten, kerkgoederen aangeslagen en nadien verkocht. Alle kunstschaten werden opgeladen en naar onze nieuwe hoofdstad, Parijs gevoerd.

Er kwam ook een nieuwe jaartelling die aanving op 22 sept. 1792. Die dag werd nu “Premier Vendémiaire de l’An Un”.

Verder werd iedere maand in 3 delen van 10 dagen onderverdeeld, waarvan de 10e dag “décade” werd genoemd.

Op deze “décade” was iedereen verplicht een officiële humanistische plechtigheid bij te wonen, en diende men zijn huis met de Franse driekleur te versieren.²⁰²

Een ander logisch gevolg was dat de officiële bestuurstaal het Frans werd.

Onze streken werden dan ook overspoeld met Franse ambtenaren, die met de hulp van sympathiserende Vlamingen, hier alle bestuurszaken regelden. Hierdoor drong de Franse taal door tot alle gelederen van onze bevolking. Deze “verfransing” van Vlaanderen liet zijn sporen na tot in de 2^e helft van de 20^e eeuw.

Aan het Franse bestuursapparaat was een korps soldaten verbonden, die onze eventueel onwillige voorouders op een niet mis te verstane wijze toonden hoe de Franse wetten en reglementen dienden te worden nageleefd.

Deze wetten werden meestal overtreden door onwetendheid en bij gebrek aan kennis van de Franse taal. Onze plattelandsbewoners begrepen ook weinig van de nieuwe staatsstructuren, waarin de “hoge heren” van vroeger nu gedegradeerd waren tot gewone burgers.²⁰³

d) Toenemende godsdienstvervolging

De bevolking op het platteland bleef zich hardnekkig aan het katholieke geloof vasthechten, waardoor de godsdienstvervolging steeds harder werd.

Met de invoering van de Republikeinse kalender werd de voor onze voorouders heilige zondag gedegradeerd tot een doodgewone werkdag. Daarenboven moest iedere priester de eed van trouw afleggen indien hij in regel wou zijn met de wetten van de Franse Republiek. De priesters die hier niet aan voldeden werden opgespoord en naar “Duivelseiland” in Frans Guyana verbannen.

De commissarissen gaven ook het bevel alle tekenen van religie en van de oude machthebbers op het platteland te verwijderen en te vernietigen, wat meteen het einde betekende van een groot aantal veldkapelletjes.²⁰⁴

²⁰² VAN DAMME, D. & LOSTRIE, C., *o.c.*

²⁰³ CREVE, W., DE CONINCK, W., DE POORTER, F., HESTERS, P., Wachtebeekse soldaten voor Napoleon, in: *Heemkundige Kring Oud Wachtebeke jh. 1994*.

²⁰⁴ VAN DAMME, D. & LOSTRIE, C., *o.c.*

Zo werd op 12 juni 1797 ook de Warandekapel door de Sansculotten volledig verwoest. Als bij wonder, of door bewust handelen, werd toen het prachtige O.L.Vrouwebeeldje uit de handen van deze Franse barbaren gered. Wat er van de kapel nog restte werd verkocht aan Paul de Turcq, een administrateur bij het Directoire, en afkomstig uit Sint-Amandsberg, maar daar later bleek dat hij nooit het vereiste bedrag betaald had, werd de kapel terug onder de regie der domeinen geplaatst.²⁰⁵

Op 12 oktober 1797 werden alle goederen van de Bijloke verbeurd verklaard, zodat het “goed Rostijne” onder de “Hospice Civil de Gand” of de Burgerlijke Godshuizen van Gent terecht kwam.²⁰⁶

De Bijloke bezat toen te Winkel 271 bunder, 2 gemet, 1 dagwand, 39 roeden (= ong. 325 ha) aan gronden en bossen. Aan deze gronden, bijna alle in de omgeving van “Rostijne” en “Pachtgoed”, waren er ook 23 hofsteden verbonden.²⁰⁷

Ondanks de zware Franse sancties weigerde het merendeel van de priesters echter de eed af te leggen waardoor ze wel verplicht werden onder te duiken. De bossen van Rostijne vormden hiervoor een uitstekend decor, waarvan dan ook door de gevluchte edellieden en weerspannige priesters gretig gebruikt werd gemaakt.

Maar toen onze Vlaamse boeren steeds heftiger tegen deze wanpraktijken protesteerden, liet de Franse overheid het uitoefenen van het katholieke geloof oogluikend toe.

Zo werd ook te Winkel de mis heimelijk gecelebreerd door een “verdoken” priester. Dit gebeurde op de hoeve van ene De Bruyne, op de wijk Pachtgoed.²⁰⁸ Maar de H.-Kruiskerk bleef gesloten.

e) De Boerenkrijg

Toen op 5 september 1798 de conscriptiewet werd afgekondigd klonk het protest in Vlaanderen een stuk luider.

Deze verplichte legerdienst was voor onze overtuigde antimilitaristische voorouders net iets van het goede te veel. Het idee alleen al om in een vreemd land, ver van huis, te moeten vechten voor het Franse ideeëngoed, overstelpte de honkvaste Vlamingen reeds met een gevoel van heimwee.

Op 12 oktober barstte de bom in Overmere.

Een groep van 400 à 500 personen verzamelde zich in de straten, en keerde zich woedend tegen de Franse collaborateurs. Velen van hen werden mishandeld of vermoord terwijl hun huizen werden geplunderd en vernield. De “verdoken” priesters verlieten hun schuilplaats en lazen, getooid in hun beste gewaad, de mis voor.

Deze Boerenkrijg verspreidde zich als een lopend vuur door het ganse Vlaamse land, waar het ene dorp al heftiger reageerde dan het andere. De doelstelling was vooral de bevolkingsregisters te vernietigen, het was immers aan de hand van deze registers dat de militielijsten werden opgesteld.²⁰⁹

²⁰⁵ BAERT, A., o.c.

²⁰⁶ LEOPOLD. BR., Rostijne, in: *St.-Laurensklok*, jg 48/2.

²⁰⁷ WALTERS, J., o.c.

²⁰⁸ BAERT, A., o.c.

²⁰⁹ VAN DAMME, D. & LOSTRIE, C., o.c.

Foto 35: (15/8/1990) Het altaar van de Warandekapel, met de replica van het 16^e eeuwse Gotische "Miraculeus Beeld van O.L.Vrouw van Troost". Het oorspronkelijke beeld kon in 1797 uit de handen van de Franse Sansculotten gered worden, doch werd op 13 oktober 1981 uit de Warandekapel ontvreemd.

Nadat Dendermonde door deze opstandelingen of Brigands was veroverd, splitste er zich een groep af die via de weg Antwerpen-Gent, de parochies Moerbeke, Zaffelare, Wachtebeke, Lochristi, Mendonk en Winkel bereikte.

Op 23 oktober 1798 waren al deze parochies reeds door de Brigands bezet.

Onder het luiden van de noodklok werden er nieuwe, jonge strijders aangeworven, terwijl ook de republikeinse vrijheidsboom werd omgehakt en de Franse driekleur aan stukken werd gereten.

Om zich verder te kunnen bewapenen en in hun algemeen onderhoud te kunnen voorzien, eisten de Brigands al het geld op dat zich in de openbare kas bevond.²¹⁰

Het “heethoofd” Winkel

Toen deze Brigands in Winkel aankwamen werd ook hier de noodklok geluid en de vrijheidsboom omgehakt, terwijl de “agent” of Fransgezinde “Winkelse” burgemeester werd mishandeld.

De nieuwe “Winkelse” Brigands trokken onder de leiding van Van Lent uit Doornzele, samen met Brigands uit Evergem, Kluizen en Ertvelde, naar Sleidinge. Daar werd de kerk geopend en de noodklok geluid. Hun eigenlijke doel was de pastorie, waar zich de vergadering, de administratie en het logement van de commissaris en de secretaris bevonden. Nadat de deuren van de pastorie waren opengebroken, werden de meubels en het bureau geplunderd. De commissaris werd uit zijn bed gelicht, terwijl zijn echtgenote en kinderen op barbaarse wijze werden mishandeld. De vrijheidsboom werd omgehakt en samen met een deel van de gestolen archieven verbrand.

Nadien vertrokken deze Brigands, met in hun gezelschap de gevangen genomen commissaris, richting Waarschoot en Eeklo en verder naar het kanton Kaprijke. Een deel van hen splitste zich af en trok al plunderend naar IJzendijke en Axel.²¹¹

In november, amper enkele weken later, behoorde deze Boerenkrijg reeds tot het verleden en werd bijna gans het Vlaamse land terug onder Frans bestuur gebracht.

De commissaris van het Département de l’Escaut gaf het bevel de gemeenten die het waagden nog voortvluchtige Brigands te verbergen, plat te branden, terwijl iedere persoon die zich zonder geldige pas in een vreemd kanton bevond, werd aangehouden.

In de processen die op deze opstand volgden, werd een groot aantal gemeenten door de Franse overheid veroordeeld tot het betalen van een aanzienlijke boete.

Aangezien de gemeente Winkel o.a. actief had deelgenomen bij de plunderingen te Sleidinge, werd zij door de Fransen als “heethoofd” omschreven, en werd ze tweemaal beboet: ten opzichte van het kanton Lochristi met een boete van 3.815,25 fr., en ten opzichte van Sleidinge met een boete van 1.211,96 fr.

Daarbovenop werden er nog verschillende andere boetes uitgesproken, zodat de gemeente Winkel in totaal maar liefst 5.577,51 fr. armer werd.

Deze bedragen moesten, volgens het dossier, door de notabelen of “rijken” van Winkel betaald worden, en dit waren:

²¹⁰ DE POTTER & BROECKAERT, *Geschiedenis.....Zaffelare*.

²¹¹ Rijksarchief Gent, Scheldepartement: 4488/4

Jean Van Peteghem	471,93	maal 2
Jean De Paepe	471,93	“
Jacques Van Pottelberghe	378,25	“
François De Bruyne	378,25	“
Livin De Letter	02,75	“
Wed. Pierre Kips	302,75	“
Wed. Ferdinand Van Waes	302,75	“
Jean De Vos	246,80	“
Laurent De Vos	246,80	“
Laurent De Letter	246,80	“
Jean-Baptiste De Vilder	246,80	“
Jacques Cornelis	246,80	“
Dominique Cornelis	210,08	“
Judoce Van Waes	210,08	“
Emmanuel De Paepe	210,08	“ 212

Nu de Fransen de touwtjes terug in handen hadden, werd ook de zo gevreesde conscriptiewet van toepassing, zodat er in 1798 reeds 200.000 mannen onder de wapens werden geroepen.

Op 1 mei 1799 werden de “lotelingen” van het kanton Lochristi verzameld. Dit schouwspel werd door een toenmalig inwoner van Zeveneken beschreven:

*“Om 4.30 u in de namiddag zijn hier uit Gent en Lochristi negen ruiters, gezeijt peirtsteirten, een commissaris en de wet aangekomen om de uitgelote jongens triomfantelijk in te halen. Ze zijn verwelkomd en begeleid door muzikanten, een grote trommel en drie-kleurige vaandels. Ze stapten op tot aan de vrijheidsboom, waar ze samen met de commissaris rond de boom hebben gedanst. De Franse wet heeft toegekeken. Daarna zijn ze via de Hoekstraat naar Zaffelare en Wachtebeke getrokken en zo verder naar alle parochies die deel uitmaken van het kanton Lochristi.”*²¹³ Dit soort van schouwspel werd vermoedelijk ieder jaar opgevoerd, aangezien de Fransen steeds meer nood hadden aan strijdbare krachten voor hun Europese oorlogen.

2) De onafhankelijke gemeente Winkel

a) Keizer Napoleon Bonaparte

Onder het Franse bewind werd Winkel in 1806 een onafhankelijke “Franse” gemeente, onder de leiding van “maire” of burgermeester P.J. Van Acker.

In de Wachtebeekse gemeentecorrespondentie uit die tijd (1808), wordt er echter gewag gemaakt van Philippe Bernard Van Waesberghe als “maire” van Wachtebeke én Winkel.²¹⁴

²¹² Rijksarchief Gent, Schelvedepartement: 4488/4 (met dank aan Eric Schepens)

²¹³ SCHEPENS, E., *o.c.*

²¹⁴ CREVE, W., DE CONINCK, W., DE POORTER, F., HESTERS, P., *o.c.*

Emmanuel Jan Jozef Della Faille d'Assenede, laatste Heer van het Ambacht Assenede

Onder het Keizerrijk van Napoleon herwonnen de leden van de “oude adel” stilaan hun macht, en werden de belangrijkste functies opnieuw onder hen verdeeld.

Zo mocht ook “citoyen” Emmanuel Jan Jozef Della Faille zijn naam met d'Assenede aanvullen.

Deze laatste heer van het feodale Ambacht Assenede stierf op 28 januari 1808 en werd op 30 januari te Winkel begraven.

Sinds een decreet uit de Oostenrijkse periode was er een verbod gekomen op het begraven in een kerk, zodat Emmanuel Della Faille een familiegrafkelder had laten aanleggen tegen de buitenmuur van de kerk te Winkel. Maar ook de heiligschennis van de St.-Michielskerk tijdens de Franse bezetting, waar omstreeks 1650 de familiekerk van de familie Della Faille was aangelegd, lag vermoedelijk mee aan de basis van de bouw van deze nieuwe grafkelder te Winkel.

Deze grafkelder werd nog imposanter toen in 1818 op verzoek van de kinderen van Emmanuel, de witmarmeren grafplaat van de familie Della Faille vanuit de Sint-Michielskerk te Gent naar Winkel werd overgebracht.

Op deze grafplaat, die vermoedelijk in opdracht van ridder Jan-Baptiste Della Faille, voormalig president van de Raad van Vlaanderen, heer van het Ambacht Assenede en betovergrootvader van Emmanuel Jan Jozef Della Faille, rond 1650 werd gemaakt, werden een drietal Latijnse teksten aangebracht:

D.O.M.

Hic quiescunt

nobilissimus amplissimusque dominus

D. Joannes-Baptista Della Faille,

eques auratus toparcha d'Assenede, Eecloo,

Mariae-Lierde, Hermes, Galatas, Bardoons, etc.

in concilio Flandriae praeses,

qui obiit 18 Augusti 1666,

et

Domina Anna-Maria van den Broucke, eius coniux

quae obiit 1 Augusti 1638,

—

D. Petrus praedicti D. Joannis-Baptae filius

Dum viveret primus urbis Gandensis scabinus,

obiit 16 Novembris 1695.

Cum D. uxore sua Maria Catharina Haccart quae obiit 21a 8bris 1709

nec non eorundem posteri

e quibus praenobilis D. Joannes-Franciscus Della Faille

traedictorum etiam dominorum toparcha

filius praenobilis Domini Joannis-Baptistae

et Dominae Isabellae-Clarae Della Faille,

filiae nobilissimi Domini Martini baronis de Nevele

cum domina Maria-Clara-Isabella d'Hane,

*filia praenobilis D. Joannis-Baptistae
toparcha de Nieulandt etc. conjugae suae
in eorum. Suam et posterorum memoriam
hoc monumentum posuit
obiit ille ...alle vero
precare lector
ut sanguine, Thalamo et tumulo juncti
aeterna jungatur in pace.
Amen*

Op deze grafplaat stond bovenaan in het midden het familiewapen Della Faille, versierd met een ridderhelm, terwijl in het midden onderaan het gedeeld schild van de familie Della Faille-Van den Broucke prijkte. De randen werden versierd met de familiewapens van 16 verwante families van Jan-Baptiste Della Faille en zijn eerste echtgenote Anna-Maria van den Broucke:

DELLA FAILLE: betreft Pieter DELLA FAILLE, (1478-1546) en gehuwd met Vincente (de) CALVAERT.

DE CALVAERT: zie hierboven.

DEL PONTI: Italiaanse vertaling voor Josine (Marie) VAN DER BRUGGEN, echtgenote van Pieter DELLA FAILLE, zoon van Pieter en Vincente De Calvaert.

ILLOIRS:

DELLA FAILLE: Piat DELLA FAILLE (1564 –1610), zoon van Pieter en Josine (Marie) DEL PONTI (Van der Bruggen) huwde na het overlijden van zijn eerste echtgenote Catharina Charles, met zijn achternicht Maria DELLA FAILLE, dochter van Karel Della Faille en Cécile Grammaye.

VAN DER CAPPELLE: Cornelia VAN DER CAPPELLE, echtgenote van Jean (de oude) DELLA FAILLE, (1515 -1582). Jean was de oudste zoon van Pieter en Vincente De Calvaert.

GRAMAYE: (GRAMMAYE), Cécile GRAMMAYE, 2e echtgenote van Karel Della Faille, zoon van Jean (de oude) en Cornelia Van der Cappelle.

STALPORT VAN DE WIELE: (STALPAERT), Jacques Grammaye en Marie STALPAERT VAN DE WIELE waren de ouders van Cécile Grammaye.

VAN DEN BROUCKE: Anna Maria VAN DEN BROUCKE, 1e echtgenote van Jan Baptist DELLA FAILLE (1599 –1666), zoon van Piat en Maria DELLA FAILLE.

TAISPYL:

HELLACKERE:

THIBAUT: (THIBAUT), Thibault de Boesinghe, Brugge.

CLAISSONNE: Pieter Van den Broucke en Marguerita CLAISSONNE waren de ouders van Anna Maria Van den Broucke.

VAN DER GRACHT: Het herenslot van deze familie vinden we terug in Moorsele.

VAN DER BURCH: Van Den Burch, Brussel.

PAELDYNCK: (PAELDINCK), Paeldynck, Ieper.

Links van deze grafplaat werd er ter herinnering van deze overbrenging een blauwsteen geplaatst, met volgende tekst:

*Desen hier nevens staende
maerberen sarck gedient
hebbende op de begraf plaetse
der familie in de kerke
van St-Michael tot Gent
is alhier getransfereert
ten jaere 1818*

Rechts werd er ter nagedachtenis van Emanuel een gelijkaardige steen aangebracht:

*D.O.M
Begrav-plaetse van M'heer
Emanuel Joannes Josephus
Graeve della Faille, heere
Der twee steden en Ambacht
Van Assenede en Eecloo etc.
overleden tot Gend 28 jan. 1808
ende van syne naerkomelingen.
Christenen die hier komt bidden
weest hunne ziele gedachtig als
aude weldoenders deser prochie.
R.I.P. 215*

Foto 36: Restanten van de grafkelder van de familie Della Faille rond 1965.

Op 19 maart 1814 kreeg het Mendonkse gemeentebestuur een aanvraag om de veerpont over de Moervaart, gelegen achter de kerk te Mendonk, naar het Spanjeveer over te brengen. De reden hiervoor was volgens de toenmalige uitbater, Joseph Dorez, de erbarmelijke staat van de tragel richting Wachtebeke en de bijna onberijdbare weg naar Winkel. De aanvraag werd echter geweigerd.²¹⁶

In het begin van de 19^e eeuw situeerde de meest gangbare weg tussen Winkel en Mendonk zich in het verlengde van de toenmalige Molenstraat, langsheen de “oude molen” dwars doorheen de vochtige Molenmeersen.

Foto 37: De veerpont achter de kerk te Mendonk rond 1920. Pas in 1923 werd het “wagenveer” naar het Spanjeveer overgebracht, en werd hier alleen nog gebruik gemaakt van een roeibootje.

In het veerbootje zien we v.l.n.r. Kamiel Van Acker, Medard Daelewijn en Edmond François, drie inwoners van Mendonk op weg naar een repetitie of een uitstap met de Winkelse fanfare St.-Cecilia.

²¹⁵ Vergelijk: DE POTTER & BROECKAERT, *Geschiedenis..... Winkel*/BAERT A. o.c./DE SMET, E., o.c./ DAEM, M., Grafplaat en familiegraf Della Faille te Sint-Kruis-Winkel, in: *Heemkundige Kring De Oost-Oudburg* jb. XXIV, 1987.

b) Het koninkrijk der Nederlanden (1815 – 1830)

Nog voordat Napoleon in 1815 in Waterloo definitief werd verslagen, was er te Wenen een overeenkomst bereikt om de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden terug te verenigen, maar toen op 21 september 1815 Willem I de eed als koning der Nederlanden aflegde, gebeurde dit echter onder luid protest van de katholieke kerk. Zij vreesde immers met de komst van deze calvinistische vorst, een heropleving van het protestantisme.

Een ander bezwaar tegen deze hereniging was de grote Hollandse staatsschuld die nu ook door de Zuidelijke Nederlanden zou moeten gedragen worden.

Maar het was vooral toch het verschil in mentaliteit tussen de “zuinige” Hollanders en de “Bourgondische” Vlamingen dat het regeren erg bemoeilijkte.

Onder dit Nederlandse bewind werden de Warandekapel en bijbehorend land, bij koninklijk besluit van 8 maart 1816 door Zijne Majesteit Willem I, teruggeschonken aan de kerkfabriek van Winkel.

De door de Fransen in 1797 verwoeste kapel werd door de goede samenwerking tussen burgemeester P.J. Van Acker (blijkbaar in zijn functie hersteld), en pastoor Joannes Baptiste Waterschoot, vrij vlug heropgebouwd.

Op 5 juni 1816 werd de kapel met een “buitengewone plechtigheid” terug ingewijd.²¹⁷

c) De Terneuzense Vaart

Reeds in 1795, toen de Schelde en de Sasse Vaart door de Fransen werden heropend, droomde Gent van een nieuwe verbinding met de zee langs het noorden.

De economische heropbloei, ontstaan onder het Oostenrijks bewind, had zich tijdens de Franse bezettingsperiode voortgezet. Met de hulp van Lieven Bauwens had Gent zich in het begin van de 19^e eeuw tot het centrum van de katoennijverheid ontwikkeld, en vond nu met het Nederlandse Bewind een uitstekend afzetgebied in de Nederlandse koloniën. Maar ondertussen was ook de Braakman ingepolderd, zodat de oude Sasse Vaart nog enkel voor lokaal verkeer in aanmerking kwam. Deze inpoldering was er ook de oorzaak van dat het ganse gebied in de omgeving erg te kampen had van wateroverlast.

In 1817 werd er door Gent een plan opgemaakt om de Sasse Vaart te ruimen en tot in Terneuzen te verlengen.

Nadat de Nederlandse overheid hierop eerst negatief reageerde, was de toestand van de waterhuishouding in 1822 in die mate verergerd, dat zij toch bereid was een afwateringskanaal te graven.

Onder leiding van de hoofdingenieur van Vlaanderen, de heer Jan-Felix Noël, en zijn collega uit Zeeland, de heer Pieter Van Diggelen, werd er een definitief plan opgemaakt, zodat er in 1823 een koninklijk besluit verscheen met als doel: “*de verbetering van het kanaal en zijne verlenging tot Terneuzen, zoo ter afwatering als scheepvaart met dien verstande dat gansch het kanaal voor den toegang der zeeschepen tot aan Gent bevaarbaar zal worden gemaakt.*”

²¹⁶ VAN PETEGHEM, J. & VERVAET, B., De veerdiensten van Mendonk, in: *Heemkundige Kring De OoSt.-Oudburg jb. XXXV, 1998.*

²¹⁷ DE JAEGER, N. & CELIE, R., *o.c.*

Op 24 januari 1825 werden de werken toegewezen zodat men reeds in mei met de graafwerken kon aanvangen.²¹⁸

Net zoals bij het graven van de Sasse Vaart in de 16^e eeuw, werd onze streek opnieuw overspoeld door honderden “delvers” van allerlei pluimage.

Aangezien deze “delvers” hier voor een vrij lange periode verbleven, werden ze “gehuisvest” in “*stroyen huddekens*”, die o.a. in de “heuvels” van de Riemse Heide en te Terdonk werden opgetrokken.

Op hun vrije zondagen begaven deze robuuste kerels zich naar de herbergen in de omgeving waar er werd gedanst, gezongen en “*musique gespeelt*”.

’s Avonds keerden ze dan, meestal straalbezopen en na enkele flinke vechtpartijen, naar hun “*stroyen huddekens*” terug.

Omdat deze toestand uit de hand dreigde te lopen werd er te Ertvelde een speciaal politiereglement uitgevaardigd waarbij het verboden werd nog te feesten “*buyten de wettige kermis of last-dagen*”. Dit verbod was zowel van toepassing voor de herbergen als voor de bewoners van de “*stroyen huddekens*”.²¹⁹

Te Winkel was men blijkbaar toleranter tegenover deze “delvers”, aangezien de openingsuren van de herbergen hier in 1825 nog werden versoepeld.

De herbergiers werden enkel verplicht hun cafés te sluiten tijdens “de goddelijke diensten” en na het luiden van de avondklok. Dit was om 22 u. ’s zomers en om 21 u. ’s winters.²²⁰

In het verlengde van deze kanaalwerken werd ook de loop van de Moervaart enigszins aangepast. Deze werd over een lengte van 50 meter een weinig naar het noorden verplaatst, zodat er een klein stukje van het grondgebied van Winkel aan de overzijde van de Moervaart kwam te liggen.

Bij de monding te Rodenhuyze werd een schutsluis met een doorvaarbreedte van 6 m gebouwd, opdat het water uit de Terneuzense Vaart niet naar de Moervaart zou terugvloeien.

Toenmalig burgemeester Joannes-Baptiste De Vilder, zorgde er ook voor dat er een voetgangersbrug over de Moervaart werd gelegd.²²¹

Het gemeentebestuur van Winkel wou eigenlijk ook het veer aan de Terneuzense Vaart te Terdonk door een brug vervangen. Hiervoor werd er door notaris Van Acker in 1826 een kosten-baten analyse opgemaakt en naar de overheid verstuurd. De gemeenten Mendonk en Desteldonk bleven echter tegenstribbelen, zodat Jacobus Vermeulen, vader van de latere burgemeester Ivo Vermeulen, de veerdienst over het kanaal kon blijven verzorgen.²²²

Te Meulestede, Langerbrugge en Zelzate werden er wel bruggen aangelegd, die werden geconstrueerd als dubbele houten draaibruggen. Deze kunstwerken hadden een lengte van 23,80 m, een breedte van 4 m en een doorvaarbreedte van 12 m.²²³

²¹⁸ DE VREESE, A.M., *o.c.*

²¹⁹ DE VOS, A., *o.c.*

²²⁰ VANACKER, D. & HENDRYCKX, M., *o.c.*

²²¹ BAERT, A., *o.c.*

²²² VANACKER, D. & HENDRYCKX, M., *o.c.*

²²³ DECAVELE, J. & DE HERDT, R., *Gent op de wateren en naar de zee, Antwerpen, 1976.*

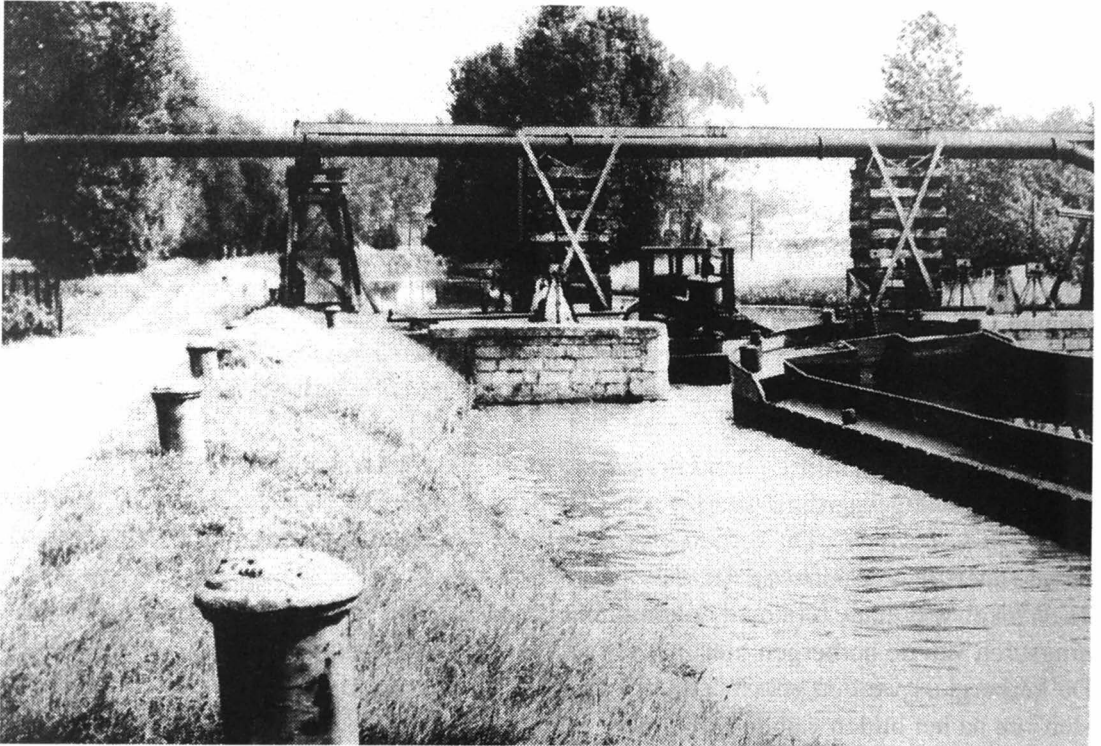

Foto 38: De schutsluis of het sas van Rodenhuiuze rond 1965. Deze plek is nu te situeren tussen het hoofd van het Rodenhuizedok en de J.F. Kennedylaan. Links zien we de tragel langsheen de "Oude Moervaart" richting Spanjeveer.

Op 18 november 1827 was het nu 23 à 25 m brede en 4,40 m diepe kanaal, dat men ook wel de Terneuzense Vaart noemde, voltooid, waarop men het de volgende dag feestelijk inhuldigde.

In alle gemeenten tussen Gent en Terneuzen werden huizen met vlaggen versierd. Er werden triomfbogen geplaatst en er klonken overal kanonschoten. Een officiële "waterstoet", onder de leiding van de provinciegouverneur, werd in iedere gemeente door de notablen, muziekmaatschappijen en schuttersgilden verwelkomd. De klokken werden geluid en overal klonk de vreugdekreet "Leve de Koning".²²⁴

Op 29 mei 1829, bij de doortocht van koning Willem I op de Terneuzense Vaart, werd onze regio opnieuw in een feestroes ondergedompeld. Er werden opnieuw volksfeesten georganiseerd en aan de minderbedeelden van Terdonk en Langerbrugge werden er tarwebroden uitgedeeld.²²⁵

De minderbedeelden van Terdonk waren gehuisvest in een 12-tal strooien hutjes aan de oevers van de oude Sasse Vaart, tussen Rodenhuyze en Terdonk, die voordien als woning voor de "delvers" gebruikt werden. Hoewel zij later door stenen huisjes werden vervangen, werd deze omgeving steevast het "Strooyendorp" genoemd.

²²⁴ DE VOS, A., *o.c.*

²²⁵ A. DE VOS WERK GROEP, *o.c.*

Foto 39: Het "Strooyendorp" rond 1965 aan de Zuidtrangel, nog wel bekend bij de iets ouderen onder ons. Links zien we een gedeelte van de gedempte "Ouden End", of de Terneuzense Vaart.

3) De laatste Della Faille en de Belgische onafhankelijkheid

a) Een graaf als burgemeester

In de zomer van 1823 werd Louis Della Faille te Winkel betrappt bij een overtreding van de jachtwet.

Deze toen 27-jarige vrijgezel en kleinzoon van Emmanuel Della Faille, kreeg enkele jaren later opnieuw problemen, toen er 9 eiken op zijn grondgebied werden gekapt en de daders spoorloos verdwenen. Maar ook het Winkelse gemeentebestuur bleek hem niet welgezind, daar er moeilijkheden ontstonden betreffende een partij bomen.

Misschien vormden deze problemen de basis waarom Louis Della Faille in 1829 een huis kocht te Winkel en zo een grotere controle over zijn gronden kon uitoefenen. Immers het voormalige kasteeltje van de familie Della Faille was na het overlijden van grootvader Emmanuel in 1808, onbewoond gebleven, waarop het in 1826 verkocht werd en in 1828 in een pachthoeve was herschapen.

Het huis dat Louis nu aankocht werd omschreven als *"een buitengoed met luthof, remissen, stallingen en al derzelven afhankelijkheden, alsmede eene dreef en eene partij hoveniersland, samen anderhalve hectare groot"*.

Dit buitengoed bevond zich ongeveer rechtover de pachthoeve en Louis Della Faille

woonde er samen met zijn 9 jaar jongere dienstmeid Petronilla Van Damme. Ondanks dat hij enkel tijdens de zomerperiode hier te Winkel verbleef, werd hij reeds in het begin van 1830 door de Gedeputeerde Staten benoemd tot Winkels gemeenteraadslid. Tijdens de winterperiode verbleef Louis Della Faille te Gent aan de Hoogpoort, waar hij er als vrijgezel een nogal losbandig leven op na hield. Het gevolg van deze levenswijze was dat Louis op 1 januari 1830 een jaarrente onderschreef ten gunste van de ongehuwde Marie Elisabeth de Troogh en haar 4 bastaardkinderen.²²⁶

Foto 40: Zicht op het herenhuis in de Dorpsstraat dat generaties dokters huisvestigde (rond 1907). Het was in de directe omgeving van deze woning dat Graaf Louis Della Faille in 1829 zijn "buitengoed met lusthof" aankocht. Het oorspronkelijke buitengoed werd rond 1850 gesloopt.

Ondertussen kon de Gentse textielsector, dankzij de Terneuzense Vaart, maximaal profiteren van de export naar de Nederlandse koloniën. De Gentse textielbaronnen verdienden kapitalen die ze opnieuw in hun "moderne" bedrijven investeerden. Hun rijkdom stond echter in schril contrast met het armzalige loon van de fabrieksarbeiders. Zij werden in die mate uitgebuit dat velen onder hen in totale armoede leefden. Maar ook de "hoge heren" morden. Het zat hen bv. ontzettend hoog dat de openbare functies meestal door Hollanders werden ingepalmd, waardoor hun voertaal, het Frans, steeds meer door het Nederlands in de verdrukking kwam. Het wantrouwen tegen de Nederlandse overheid nam dan ook gestadig toe, en toen daar -

²²⁶ DE SMET, E., o.c.

bovenop nog een economische crisis ontstond, escaleerde het verzet tot een ware opstand. Deze opstand luidde uiteindelijk de onafhankelijkheid van België in.

Ook de Winkelse bevolking werd actief betrokken bij de strijd tegen de Hollanders. Een groot aantal “gewapende” boeren uit de gemeenten van het kanton Lochristi marcheerden alover Winkel naar “de Stuiver” bij Sas van Gent. Daar werd een kamp opgeslagen van waaruit de grens door deze “vrijheidsstrijders” werd bewaakt. Maar buiten enkele schoten, afgevuurd van op Hollandse bodem, bleef het er vrij rustig.²²⁷

Nadat op 4 oktober 1830 de onafhankelijkheid van België werd uitgeroepen, stuurde de Winkelse gemeenteraad op 16 oktober haar blijken van sympathie naar het Voorlopig Bewind te Brussel.

Hierdoor werd op 27 oktober 1830 burgemeester-brouwer Joannes Baptiste De Vilder bedankt voor bewezen diensten en de invloedrijke graaf Louis Della Faille door de Winkelse “grootgrondbezitters” tot nieuwe burgemeester verkozen,²²⁸ een keuze die echter niet bij iedereen in goede aarde viel.

Hoewel België nu onafhankelijk was, bleef de politieke toestand vrij onstabiel. Eind 1830 werd er een burgerwacht opgericht, waarbij de Winkelse burgemeester Louis Della Faille tot kolonel van het kanton Lochristi werd benoemd.²²⁹ Hij zorgde er o.a. voor dat er te Winkel patronen werden uitgedeeld aan iedere inwoner die in het bezit was van een vuurwapen.

De Belgische ruitery kocht alle paarden op, en de karabijn van toenmalig veldwachter Jan Baptist Van Roosbroeck werd aan de Belgische regering overgedragen.

Het schoolhuis in de Dorpsstraat, dat pas door de gemeente was aangekocht en waar Bruno Dupont als onderwijzer was aangesteld, werd omgevormd tot wachthuis en gevangenis voor het Belgisch leger. Op 12 april 1831 werd voor dit gebouw een jonge eik als vrijheidsboom geplant. Dit boompje werd geschonken door burgemeester Della Faille.^{230 231}

Nadat Leopold I op 21 juli 1831 tot eerste koning van België was beëdigd, liet de Hollandse Prins van Oranje, nog even zijn tanden zien, en viel in augustus 1831 opnieuw België binnen.

De burgerwacht van het kanton Lochristi werd gemobiliseerd, en onder leiding van Kolonel Della Faille trok men gewapend met *fysiëken* en *pyken* de Hollanders tegemoet. Dankzij dit kordate optreden van kolonel Louis Della Faille werden de Hollanders terug over de grens verdreven. Hiervoor werd hij op 30 juli 1834 geridderd in de orde van Leopold I.²³²

²²⁷ BAERT, A., *o.c.*

²²⁸ VANACKER, D. & HENDRYCKX, M., *o.c.*

²²⁹ DE SMET, E., *o.c.*

²³⁰ VANACKER, D. & HENDRYCKX, M., *o.c.*

²³¹ In 1833 had zich reeds ene Jan Seriez in de Rapenburgstraat gevestigd, waar hij begon met een avondschool. In diezelfde periode was ook ene Albin Waelpuut in de Dorpsstraat met lesgeven gestart.

²³² BAERT, A., *o.c.*

Ondertussen “logeerde” het 3^e bataljon van het 12^e infanterieregiment te Winkel. Dit 722 man tellende garnizoen was een zware last voor de gemeente. Er werd niet alleen gevraagd brandhout, verlichting en stro te leveren, maar de hongerige soldaten deden zich ook te goed aan de voedselvoorraden voor de winter.

De toestand te Winkel bleef nog enkele jaren vrij onstabiel. Tot eind 1831 bleven de strategisch belangrijke plaatsen onder controle van de lokale burgerwacht. Er werden zelfs tot in 1834 nachtrondes georganiseerd. Deze nachtrondes werden later aan de douaneposten die zich op Terdonk en in het Dorp bevonden, overgelaten.²³³

b) De teloorgang van de vlasnijverheid, armoede en honger

De aanvangsjaren van de jonge Belgische staat werden vooral gekenmerkt door armoede en ellende.

Reeds in oktober 1830 had Nederland de Schelde en de Terneuzense Vaart gesloten, waardoor de Gentse textielsector zware klappen kreeg. Zo werd niet alleen het afzetgebied in de Nederlandse koloniën afgesloten, maar vooral de concurrentie met Engeland was moordend.

Deze evolutie had vooral rampzalige gevolgen voor de vele boeren op het platteland, die met linnenweven en vlasspinnen hun schamele inkomen enigszins aanvulden.

Ook de Winkelse bevolking bestond voornamelijk uit keuterboertjes, wevers en spinners, die rond 1830 nog over een 100-tal weefgetouwen beschikten. Door deze crisissituatie daalde dit aantal in de daarop volgende jaren zienderogen.

Ondanks het zeer lage dagloon, was het spinnen van vlas in 1840 nog voor 150 Winkelse huisgezinnen de belangrijkste bron van inkomen, terwijl 80 andere gezinnen dankzij dit vlasspinnen nog net de eindjes aan elkaar konden knopen.

Toen er hierbij nog een cholera-epidemie dreigde, waren de meeste inwoners de wanhoop nabij.

Het kersverse gemeentebestuur nam zijn verantwoordelijkheid, en liet voor de zieken te Rodenhuyze een leegstaande keet tot hospitaal omvormen.

Verder werd er door een “commissie van notabelen” geld ingezameld voor het aankopen van “vlaswerk”. Dit werd onder de verarmde bevolking uitgedeeld, die na verwerking “*eenen billijken loon*” ontving.

Op deze wijze werd er voor een 50-tal gezinnen werk gecreëerd en hoopte het gemeentebestuur onder leiding van burgemeester Louis Della Faille, de bedelarij en de “*lujaerdij*” enigszins in te perken.

Naast de landbouw en de vlasnijverheid werden er in Winkel ook reeds enkele andere “nijverheden” genoteerd.

Zo was de “oude molen” toen eigendom van Jan-Baptiste Cornelis, terwijl “het stampkot” aan Francies De Rijcke toebehoorde. De “nieuwe molen” aan de Nonnenstraat werd in 1840 door Jacobus Cornelis aan Jan-Laurent De Paepe verkocht.

²³³ VANACKER, D. & HENDRYCKX, M., *o.c.*

Deze Jan-Laurent De Paepe baatte in de 't Ekenstraat reeds van in het eerste kwart van de 19^e eeuw, samen met zijn twee zonen, een ameldonk- of stijfselfabriek uit.²³⁴ Dit bedrijf werd in 1839 verkocht aan François De Bruycker. In 1828 kreeg ook Jan De Letter, een landbouwer uit Rostijne, een vergunning voor een dergelijk bedrijf, terwijl in 1829 de zoon van Jan-Laurent De Paepe startte met een nieuwe stijfselfabriek aan de Vierweegse. Twintig jaar later, in 1849, richtte Louis De Bruycker, eveneens aan de Vierweegse, een vierde ameldonk- of stijfselfabriek op. Deze vier bedrijven werden alle reeds voor het einde van de 19^e eeuw opgedoekt.

Verder waren er ook de brouwerij van Joannes-Baptiste De Vilder, die naast bierbrouwer ook varend handelaar was in kalksteen, een smidse, een branderij en twee grutterijen.^{235 236}

c) *De Zustergemeenschap van de H. Jozef*

Ondanks de miserabele levensomstandigheden bleef het bevolkingsaantal toenemen. Pastoor Ludovicus Imschoot zag zich in 1839 verplicht de kerk te laten verbouwen, daar het aantal gelovigen het aantal zitplaatsen oversteeg.

Samen met Maria Jacoba Goossens nam deze parochiepriester in 1841 ook het initiatief om te Winkel een congregatie te stichten met de bedoeling *“Gods eer en glorie te bevorderen, aan de armen en ellendigen van alle ouderdom troost en bijstand te verlenen, volgens hun noodwendigheid, de kinderen te onderwijzen en te leren werken.”*

In aanwezigheid van zowel de “geestelijke” als de “wereldlijke” overheid werd op 19 maart 1842, op de feestdag van de H. Jozef, net voorbij de H.-Kruiskerk, de eerste steen gelegd voor een *“werkschool of wezenhuis, dagelijkse meisjesschool en algemene zondagschool.”*²³⁷

De gronden waarop dit schooltje, waaruit ook het klooster ontstond, werd gebouwd, werden in 1840 door toenmalig schepen Pieter Kips en zijn zuster Maria, twee vrijgezellen uit de Groenstraat, aan de kerkfabriek geschonken. De bouwwerken zelf werden bijna volledig gefinancierd door pastoor Ludovicus Imschoot.

Medestichteres Maria Jacoba Goossens fungeerde er als *“meesterresse”* en werd bijgestaan door *“ondermeesterresse”* Regina Van Overloop. Op 22 april 1845 trad ook Rosalia Goossens toe tot deze congregatie en werd meteen de eerste kantmeesteres die de kinderen *“speldewerk”* aanleerde.²³⁸

²³⁴ Ameldonk of stijfselfabriek: een uit zetmeel bereid product dat gebruikt wordt voor het bewerken van een stof of weefsel om haar een grotere handelswaarde te geven, bv. het glanzen van lakens of het stijven van wasgoed. Het werd ook soms als plakmiddel gebruikt.

Oorspronkelijk werd stijfselfabriek meestal uit aardappel-, maïs-, rijst- of tarwezetmeel bereid, maar later werd er ook min of meer wasbestendige stijfselfabriek geproduceerd op basis van kunststoffen. Door toevoeging van warm water (65 à 80°C.) begonnen de zetmeelkorrels te zwellen (verstijfselfabriek) en verkreeg men een gel, de zgn. stijfselfabriek.

Ameldonk is een verbastering van het Franse woord “amidon”, wat stijfselfabriek betekent.

²³⁵ Grutterij: bedrijf of winkel waar grutterwaren zoals gepeld en versneden graan (gerst, haver, boekweit), maar ook meel, erwten en bonen worden verhandeld.

²³⁶ VANACKER, D. & HENDRYCKX, M., o.c.

²³⁷ IMSCHOOT, M., *Zustergemeenschap van de Heilige Jozef te Sint-Kruis-Winkel*. Beknopte ontstaansgeschiedenis, in: *Contactblad van de heemkundige kring Oost Oudburg en het documentatiecentrum voor streekgeschiedenis*, jg. 17, nr. 2, maart-april 1989.

²³⁸ Idem.

Foto 41: (postkaart afgestempeld in 1929)

Algemeen zicht op het Klooster der Zusters Josephieten, opgericht in 1842.

Het 1^e gebouw links is nog een gedeelte van de toenmalige bakkerij van Karel De Vilder. In het 2e gebouw, aanleunend bij het klooster, was de 1e meisjesschool ondergebracht.

Maar ook het gemeentebestuur ijverde voort voor een beter bestaan voor de Winkelse bevolking.

Zo werd in 1844 de “commissie van notabelen” vervangen door het Nijverheidscomité, en dit omdat er vanwege de staat en de provincie hiervoor subsidies konden verkregen worden.

Deze staatssteun was hard nodig, aangezien het toen grondig mis liep met de aardappel-oogst in Vlaanderen. Door deze nieuwe tegenslag steeg het aantal behoeftigen tot 1/5 van de totale Winkelse bevolking.

Met de verkregen subsidies werd er een voorraad voedsel aangekocht, die in het oude schoolhuis werd opgeslagen en door de veldwachter werd bewaakt.

Hierdoor kwam meester Jozef Van Ooteghem, die in 1843 de toen reeds 70-jarige Bruno Dupont als meester van de gemeenteschool had vervangen, met zijn leerlingen op straat te staan.

In 1845 werd dan na lang palaveren, door de gemeente een nieuw schoolhuis gehuurd en besloot men het oude tot gemeentehuis om te vormen.²³⁹

Op 7 augustus 1846 overleed burgemeester graaf Louis André Ghislain Della Faille op 50-jarige leeftijd in zijn kasteeltje te Winkel.

²³⁹ VANACKER, D. & HENDRYCKX, M, *o.c.*

Deze vooraanstaande figuur was niet alleen burgemeester van Winkel, maar zetelde sinds 1836 ook in de provincieraad, en behoorde tot één der belangrijkste grootgrondbezitters van België. Hij werd vooral geprezen voor de wijze waarop hij zijn landbouwwitbatingen beheerde.

Maar als burgemeester van Winkel had hij ook aandacht voor de minderbedeelden van zijn gemeente. Zo liet hij op 18 juli 1845 zijn testament wijzigen, waardoor na zijn overlijden het Bureel van Weldadigheid van Winkel, met een huis en 6.000 goudfranken begiftigd werd.

Op 10 augustus werd graaf Louis Della Faille als laatste van de vemaarde familie Della Faille d'Assenede bijgezet in de familiekerk te Winkel.

Het aanzienlijke fortuin waarover de ongehuwde Louis beschikte, werd voor het overgrote deel onder zijn zusters verdeeld. Eén van hen was Eugenie Maria Ghislaine Della Faille, gehuwd met burggraaf François de Clercq-Wissocq de Sousberghe.²⁴⁰ Het was hun toen 32-jarige zoon, Charles de Clercq-Wissocq, die op 18 oktober 1848 het burgemeesterschap van zijn oom overnam.

In die tussenperiode (augustus 1846 – 18 oktober 1848) werd Louis Della Faille als burgemeester voorlopig vervangen door zijn 1^e schepen Albin Van Waes.

Ondertussen groeide ook de kloostergemeenschap verder uit en werden op 5 augustus 1847 de eerste 4 zusters gekleed. Dit waren:

Zr. Maria – Maria Jacoba Goossens, 33 jaar en geboren te Wachtebeke. Zij werd ook aangesteld als de eerste Algemene Overste van de congregatie.

Zr. Rosalia – Rosalia Goossens, 25 jaar en geboren te Lokeren,

Zr. Catharina – Catharina Bertels, 23 jaar en geboren te Koningshooikt - Lier,

Zr. Angelina – Angelina Van Nieuwenhuysse, 38 jaar en geboren te Winkel.

Deze vier zusters werden op 21 februari 1848 in de bidplaats door pastoor Imschoot geprofeest. Dit gebeuren werd bijgewoond door alle weeskinderen en enkele kantwerksters.

Er werd ook besloten dat de overste, Zr. Maria, voortaan de naam van “moeder” zou dragen, terwijl de congregatie op dezelfde dag ook de 26-jarige Livina Vervaeke uit Zaffelare, als novice mocht aanvaardden.²⁴¹

Onder het beleid van “ad interim burgemeester” Albin Van Waes, werd in 1847 de weg Wachtebeke-Winkel-Terdonk gekasseid. De plannen voor deze werken dateerden van 1844, maar vooral financiële problemen lagen aan de basis van het uitstel.

Toen in 1850 het Nijverheidscomité werd ontbonden, en de resterende kasinhoud aan de gemeente werd overgedragen, werden met dit geld nog steeds deze wegenwerken gefinancierd.

Om nadien de gemeentekas enigszins aan te zuiveren, werd op deze weg in 1851 een tol ingevoerd.

²⁴⁰ DE SMET, E., *o.c.*

²⁴¹ IMSCHOOT, M., *o.c.*

In 1855 werd Vlaanderen met een wel heel strenge winter geconfronteerd, waardoor er opnieuw een groot aantal mensen moeilijk de eindjes aan elkaar kon knopen. Er werden staatssubsidies uitgedeeld, die het Winkelse gemeentebestuur voornamelijk gebruikte om de Groenstraat en de Veerstraat te herstellen.²⁴²

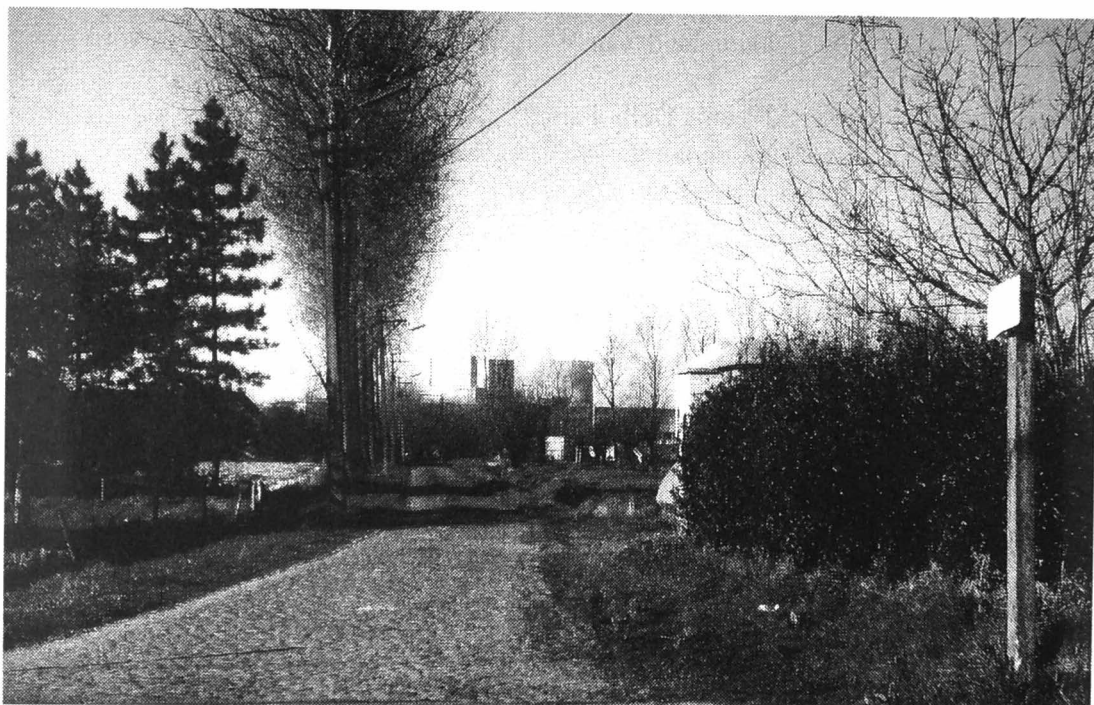

Foto 42: (Voorjaar 2000) Hier een zicht op de Schuitstraat, het oostelijk gedeelte van de voormalige "Veerstraat". Dit is het "laatste kasseitje" van Winkel, met op de achtergrond de alom opdringende industrie.

d) Pastoor De Feyter en de Warandekapel

Op 6 juni 1855 overleed pastoor Imschoot. Deze immer vlijtige priester, die meermaals in de bres sprong om zijn arme parochianen bij te staan, woonde zelf in een verwaarloosde pastorij.

Zijn opvolger, pastoor Jozef De Feyter, kreeg het voor elkaar om een financiële bijdrage van de gemeente te bekomen, en zo werd de uit 1678 daterende pastorij, in 1860 door een nieuwbouw vervangen.

Als geestelijk bestuurder van het klooster, lag pastoor De Feyter beslist mee aan de basis toen men op 16 januari 1856 de eerste bejaarden in het klooster onthaalde.

Naast deze zorg voor "ouderlingen van beider geslacht", was er ook reeds opvang voorzien voor weeskinderen. Om al deze gasten dicht bij het katholieke geloof te houden werd in 1862 een kapel in het klooster ingewijd.

²⁴² VANACKER, D. & HENDRYCKX, M., *o.c.*

Pastoor De Feyter toonde ook een grote voorliefde voor de vele veldkapelletjes, en voor de Warandekapel in het bijzonder.

Nadat op zijn initiatief in 1856 aan de Vierweegsche het H.-Kruiskapelletje werd gebouwd, lag hij ook aan de basis van het grote aantal herstellingswerken aan de Warandekapel die tussen 1858 en 1862 werden uitgevoerd.

Tijdens deze periode werd de kapel door sympathisanten met verschillende “kunstwerken” verrijkt.

Deze schenkingen hielden vermoedelijk verband met enkele opzienbarende genezingen die toen met de Warandekapel in verband werden gebracht.

Zo genas in 1859 een jongeman uit Wachtebeke plotseling van zijn etterende zweren en vieze wratten, en herstelde een Wachtebeeks soldaat op onverklaarbare wijze van zijn zwaargehavende been.

In 1861 was het de beurt aan 2 Winkelse kreupelen, die na een bezoek aan de kapel blijgezind en zonder krukken naar huis stapten.

In 1862 herstelde een jonge kerel uit Zaffelare van een “kwaadaardige koorts”, terwijl Coleta De Vos uit Zelzate genas van “zilt of kanker”.

Door deze “wonderbaarlijke gebeurtenissen” werd de Warandekapel overspoeld met bedevaarders van heinde en ver. Zelfs vanuit Aalst en Hofstade kwamen de pelgrims naar Winkel afgezakt om door intens gebed van hun kwalen te worden verlost.

Het succes van de Warandekapel was ook de Gentse bisschop, Monseigneur Delebecque, niet ontgaan.

Op 9 oktober 1862 bracht hij een bezoek aan de kapel, om Maria te bedanken “voor zijne gelukkige wederkomst uit Roomen”.

Tijdens het daarop volgende feestmaal sprak de bisschop de wens uit om “de alomvermaarde en wonderbare Kapelle van O.L.Vrouw ter Warande, merkelijk te zien vergrooten, of noch beter, indien het eenigszins mogelijk ware, de zelve te zien in het nieuw bouwen.”

Dat het de bisschop menens was mocht blijken toen hij zonder dralen een 20-frankstuk uit zijn geldbeugel nam en hieraan toevoegde: “Ik begeire dat het zoo zij!”²⁴³

²⁴³ DE JAEGER, N. & CELIE, R., *o.c.*

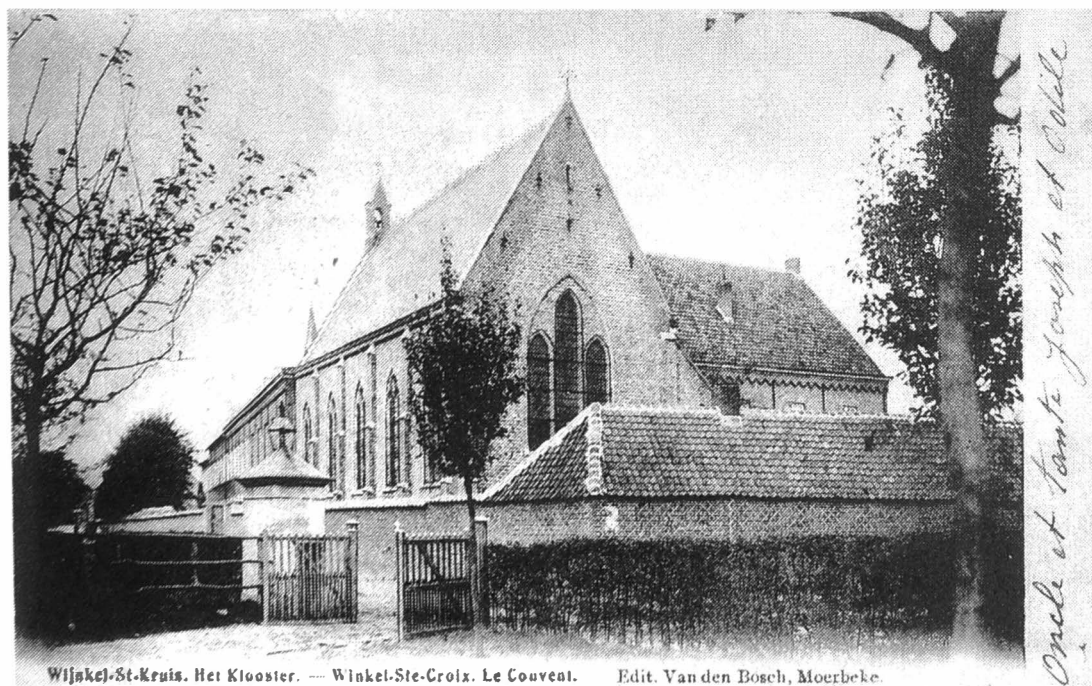
Foto 43: Zicht op de Smishoekstraat aan de Vierweegsche rond 1920, met links de melkerij van de familie Van Waes en het herenhuis van de familie De Paepe. In het midden achteraan zien we nog de H.-Kruiskapel, opgericht in 1856 door pastoor Jozef De Feyter.

Foto 44: (Voorjaar 2000) De H.-Kruiskapel overleefde alle (r)evoluties en prijkt thans mooi gerestaureerd als herkenningspunt van het oude St.-Kruis-Winkel. De bomenrij toont ons het traject van het oude "Jodenstraatje".

Foto 45: Zicht op de pastorie (rond 1910), een creatie van de Gentse architect Edmond De Perre-Montigny en gebouwd in 1860.

*Foto 46: Zicht op de kloosterkapel (rond 1905).
De eerste kloosterkapel werd in 1862 ingewijd maar bleek 25 jaar later te klein.
Het bouwwerk op deze foto dateert uit 1886.*

e) De brug van Terdonk en een bouwlustige burgemeester

In de namiddag van diezelfde 9 oktober 1862, werd Monseigneur Delebecque in Terdonk verwacht, waar hij de pas gebouwde brug over de Terneuzense vaart plechtig zou inwijden.

Dit bijna 27 m lange bouwwerk was het sluitstuk van de aanpassingswerken van de toen belangrijkste verkeersader van Winkel, de weg Wachtebeke, Winkel, Terdonk.

Langs deze weg bereikten de Winkelse landbouwers en handelaars sinds jaar en dag de markten van Gent en Lokeren.

Sinds het wegdek in 1851 volledig gekasseid was, bleef het veer van Terdonk als enige moeilijk te nemen hindernis over.

De veerponten waren danig versleten zodat de overtocht, vooral tijdens de winter, als een erg riskante onderneming kon worden beschouwd.

Hierop sloegen de Evergemse burgemeester Van Hoorebeke en de Winkelse schepen-aannemer Ivo Vermeulen, de handen in elkaar en besloten om deze gammele vaartuigen door een brug te vervangen.

Na het verkrijgen van een flinke overheidssubsidie en een plundering van de gemeentekas, kon men op 13 mei 1862 met de werken aanvangen.

Blijkbaar kon men een beroep doen op een stel flinke ambachtshuizen, daar de brug reeds in september was afgewerkt. Hierop volgde dan op 9 oktober de inwijding door bisschop Delebecque.

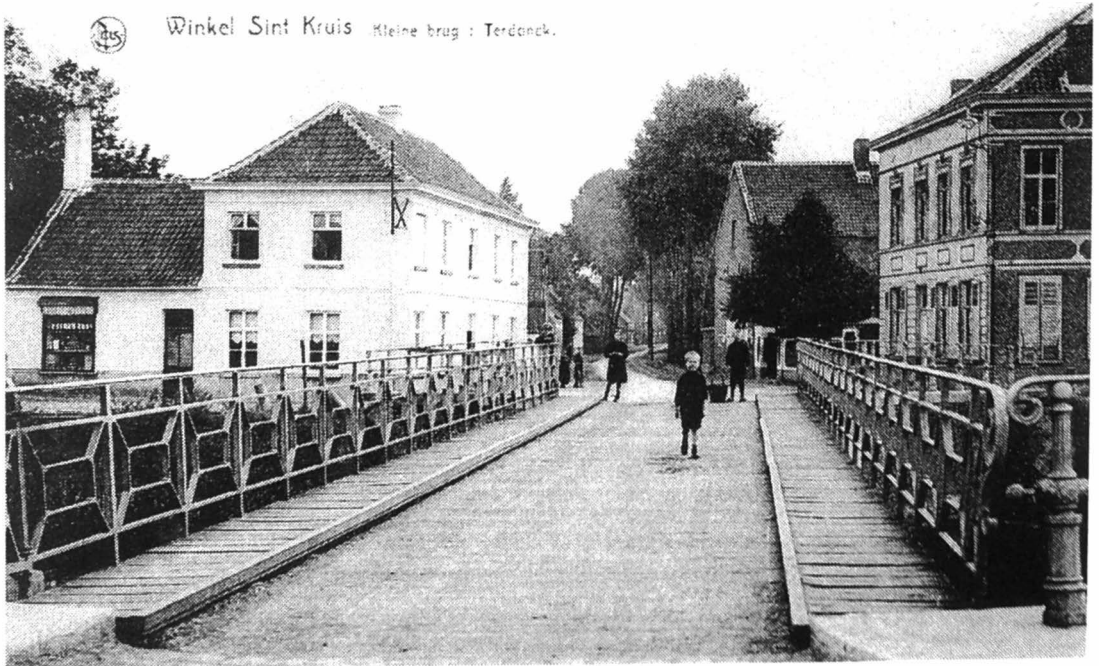

Foto 47: Zicht op de kleine brug (rond 1920) over de Terneuzense Vaart. De brug op deze foto dateert van 1891. Zij vormde meteen de toenmalige grens tussen Winkel en het Evergemse deel van Terdonk. Achteraan in het midden zien we de voormalige 't Ekenstraat (Jacques Janssensstraat), richting Winkel.

Ondertussen werd de gemeenteschool in het dorp stilaan te klein voor het steeds stijgend aantal leerlingen.

Waar burgemeester de Clercqque Wissocq eerst voorstelde om in de Dorpsstraat een *huis met boomgaard en lochting* aan te kopen, besloot men toch voor een nieuwbouw.

Dit gebouw werd op 28 oktober 1862 met veel luister ingehuldigd. De huizen in de Dorpsstraat werden met de nationale driekleur versierd, terwijl er de ganse dag kanonschoten klonken. De leerlingen trokken in de namiddag stoetsgewijs en onder begeleiding van de harmonie Sint-Cecilia, eveneens door burgemeester de Clercqque Wissocq in 1855 opgericht, blijgezind naar hun nieuwe klaslokalen.^{244 245}

Foto 48: Zicht op de gemeenteschool en schoolhuis (rond 1910), eveneens'een creatie van Edmond De Perre-Montigny.

Sinds de vrijgevigheid van Monseigneur Delebecque tijdens zijn bezoek aan de Warandekapel werden er regelmatig geldbedragen aan de kerkfabriek van Winkel overgemaakt.

Hierdoor besloot de gemeenteraad in april 1863 in te gaan op het initiatief van de bisschop om de Warandekapel te herbouwen.

Op 13 mei werden de werken aangevat, die bijna volledig door Winkelse ambachtslui werden uitgevoerd. Dat ook zij over de nodige stielkennis beschikten mag blijken uit het

²⁴⁴ VANACKER, D. & HENDRYCKX, M., *o.c.*

²⁴⁵ Nog voor burgemeester Charles de Clercqque Wissocq aan de basis lag van de stichting van de fanfare St.-Cecilia van Winkel, was hij reeds sinds 1848 erevoorzitter van de muziekmaatschappij "De Eendracht" van Wachtebeke.

feit dat de 21m lange en 7m brede nieuwe Warandekapel reeds op 17 augustus 1863 werd ingewijd.²⁴⁶

Maar er werd niet alleen aan de Warandekapel vlijtig getimmerd en gemetst, er werd ook een nieuw gemeentehuis gebouwd.

Het vorige gemeentehuis, sedert 1845 ondergebracht in het oude schoolgebouw, verkeerde nu in een erbarmelijke staat. Dit gebouw kwam onder de sloophamer terecht en werd door een nieuwbouw vervangen.

Nadat de eerste-steenlegging op 28 juli 1863 werd gevierd met een uitgebreid banket ten huize van burgemeester de Clerque Wissocq in de Nonnenstraat, bouwden de werklui van aannemer François Cardon vlijtig verder.

In februari 1864 stond het spiksplinternieuwe gebouw reeds in een schraal winterzonnetje te schitteren. De gevel was versierd met het wapen van burggraaf de Clerque Wissocq met daaronder op een witte steen de namen van de vooraanstaande initiatiefnemers:

*Burgemeester, De Clerque Wissocq
1^e schepene, J. Vermeulen
2^e schepene, L. Van Acker
28 juli 1863 ²⁴⁷*

Foto 49: Zicht op de Dorpsstraat rond 1908, met het oud gemeentehuis en de vrijheidsboom, aangeplant in 1831. Aanleunend bij het gemeentehuis zien we de herberg "In Het Gemeentehuis" van de familie Colpaert.

²⁴⁶ DE JAEGER, N. & CELIE, R., *o.c.*

²⁴⁷ VANACKER, D. & HENDRYCKX, M., *o.c.*

Op 21 augustus 1864 zorgde de oprichting van het “Aartsbroederschap van de H. Franciscus Xaverius” te Winkel voor een ware volkstoeloop.

Die dag trok er een buitengewone “Triumphprocessie” door de Winkelse straten, waaraan ongeveer 1.200 “Xaverianen” deelnamen, waarvan 450 uit Winkel, 300 uit Zaffelare en 250 uit Ertvelde. Verder waren er nog afgevaardigden uit Zelzate, Herdersem, Hofstade en Aalst. De processie werd zelfs bijgewoond door de toen reeds zieke Gentse bisschop Delebecque, die van de gelegenheid gebruik maakte om “de staties van de zeven Weeën van Maria” in de Warandekapel, plechtig in te wijden.

In zijn handboek omschreef de zielsgelukkige pastoor De Feyter deze dag als volgt:

“Nooit heeft er in de Parochie van Wynckel meer volk te samen geweest. Duizende en duizende vreemdelingen waren, de eene uit nieuwsgierigheid, de ander uit godvruchtigheid, gekomen om Wynckels geestelijke feest bij te woone; ook was er in de herbergen geen bier meer om krijgen, alhoewel men er zich op voorzien had; ook geen brood meer bij de bakker.

Alles is in het allerbeste en allervriendzaamste order afgelopen; er was geen politie nodig, en om negen uren 's avonds waren alle de herbergen ijdell en de straten ledig, geen mensch en was er meer om zien.

Schoon en schitterend was het om zien, twelfhonderd kloeke manspersonen, in de fleur van hun leven, uit vier verschillende gemeenten, verbroederd!! in de herbergen eenen goeden pot pakkende, als ware en brave vlamingen in vreud en vroelijkheid.”²⁴⁸

4) De bloeiperiode van Terdonk (vanaf 1863)

a) Les sucreries Mechelynck

Nadat de Scheldetol in 1863 door de Belgische overheid werd afgekocht, toonde de Gentse familie Mechelynck grote interesse voor de braakliggende gronden tussen Terdonk en Rodenhuyze, aan de oevers van de Terneuzense vaart.

Met de vruchtbare polders in de nabijheid leek deze plek hen een uitstekende locatie voor het oprichten van een suikerfabriek.²⁴⁹

In 1864 legden de heren Jules en Oscar Mechelynck er de eerste steen van hun “sucreries Mechelynck”.

In deze fabriek, die enkel tijdens de eerste wintermaanden productief was, werden een 100-tal arbeiders tewerkgesteld.²⁵⁰

De suikerbieten werden vanuit de polders met schuitjes aangevoerd en op de verharde berm van de Terneuzense Vaart opgestapeld. Van daar werden de bieten per kruiwagen naar de fabriek gebracht om tot ruwe suiker verwerkt te worden. Deze werd dan op zijn beurt per schuit naar Gent verscheept.²⁵¹

²⁴⁸ DE JAEGER, N. & CELJE, R., *o.c.*

²⁴⁹ LEOPOLD, BR., Het kasteel van Terdonk, in: *St-Laurensklok* jg. 43/3

²⁵⁰ BAERT, A., *o.c.*

²⁵¹ LEOPOLD, BR., Het kasteel van Terdonk, *o.c.*

Om de fabriek te bereiken maakte een groot aantal arbeiders gebruik van de nieuwe brug over de Terneuzense Vaart. Hiervoor moest er echter dagelijks tolgeld betaald worden, wat voor vele arbeiders een flinke hap uit hun karige budget was.

In 1866 groeide het protest hiertegen zo sterk aan, dat de heren Mechelynck besloten om voor hun arbeiders een groepsabonnement te betalen. Aan dit abonnement hing een prijskaartje van 450 frank per jaar, wat ook voor de heren Mechelynck vrij duur was. Daarom werd overwogen om op eigen kosten opnieuw een veerpont in te leggen, wat zowel door de gemeente Winkel als door de overheid werd afgewezen.²⁵²

Foto 50: Het kasteel Mechelynck (rond 1920), met uiterst rechts de gebouwen van de voormalige suikerfabriek (1864-1902).

In deze gebouwen vestigde zich tussen 1905 en 1930 een afdeling van de weverij Baertsoen - Buysse. Later gebruikers waren o.a. het veevoederbedrijf Van Tittelboom (1941-1942), de verffabriek Cardon (1946-1951) en Bouwwerken Jacques (1951-1954).

b) Terneuzense Vaart wordt Kanaal Gent-Terneuzen

Met het afkopen van de Scheldetol was de scheepvaart op de Terneuzense Vaart sterk toegenomen. Gent vond dat haar “uitweg naar de open zee” dringend moest worden aangepast en kaartte dit probleem aan bij de overheid.

Het zou echter nog tot 1870 duren voordat Gent de toestemming kreeg om de Terneuzense Vaart te ruimen tot een breedte van 65 m en een diepte van 6,50 m. Verder werden er enkele kwalijke bochten afgesneden zodat er door deze tracéwijziging een eiland ontstond tussen Terdonk en het Evergemse gehucht Bagatelle.

²⁵² VANACKER, D. & HENDRYCKX, M., o.c.

Voor de graafwerken werd gebruik gemaakt van de modernste graafmachines en baggermolens, die ook gebruikt werden bij het graven van het Suezkanaal en de werken op de Donau.²⁵³

Tussen 1875 en 1879 werden alle bruggen op Belgisch grondgebied vernieuwd, en werd er te Terdonk een grote metaalconstructie over het nieuwe tracé van het kanaal Gent-Terneuzen gespannen.²⁵⁴

De voetgangersbrug over de Moervaart te Rodenhuyze was reeds in 1873 door een draaibrug vervangen.²⁵⁵

Daar het middelpunt van de werken zich in de omgeving van Terdonk situeerde, waren het vooral de inwoners van dit grensgehucht die regelmatig geconfronteerd werden met baldadigheden van “*het groote aantal werklieden van alle natiën*”.

Om eventuele verdere moeilijkheden te vermijden werd er door de gemeenten Winkel en Kluizen in 1874 sterk op aangedrongen om in de directe omgeving van Terdonk een rijks-wachtpost op te richten.²⁵⁶

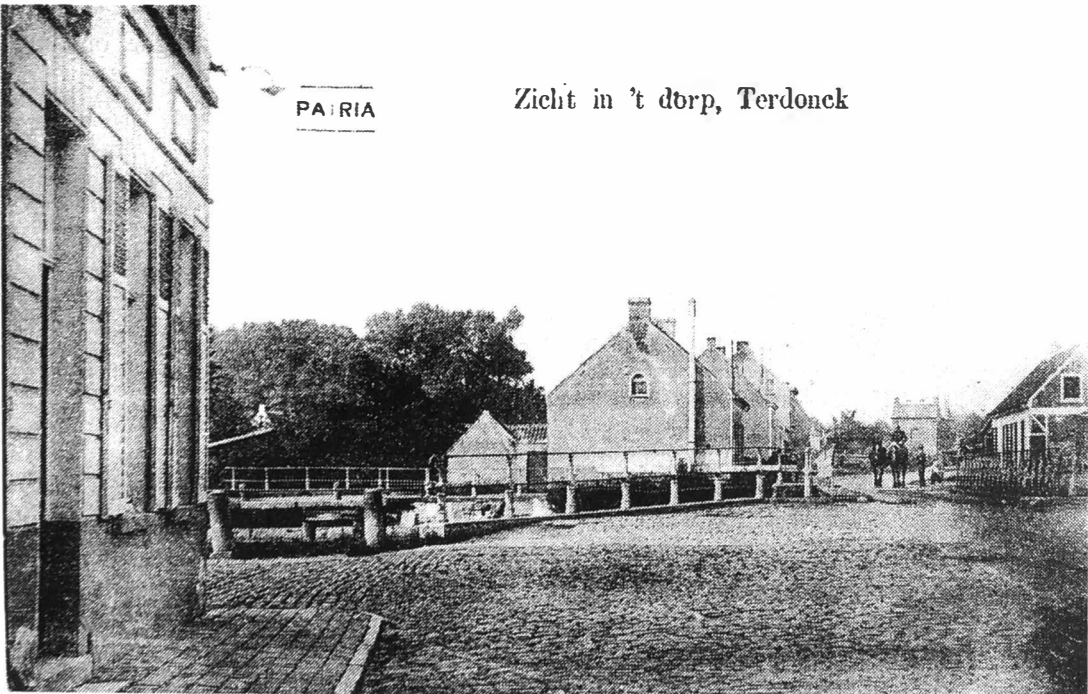

Foto 51: Terdonk tussen 1905 en 1910. Zicht van op de grens van het Winkelse deel van Terdonk met het Evergemse deel. Uiterst rechts zien we de kleine brug over de nu oude Terneuzense Vaart (den Ouden End), en de eerste huizen van het “Eiland” van Terdonk (op grondgebied Evergem-Doornzele).

²⁵³ NAUDTS, K., De Gentse kanaalzone, twee eeuwen strijd voor een vaarweg naar zee, in: *Over den Vier Ambachten, 1993*

²⁵⁴ A. DE VOS WERK GROEP, o.c.

²⁵⁵ BAERT, A., o.c.

²⁵⁶ DE VOS, A., o.c.

c) Terdonk, knooppunt van handel en transport

Door de aanpassingswerken van het kanaal en de aanleg in 1865 van de spoorweg van Gent, over Terdonk, naar Terneuzen, werd Terdonk een kruispunt voor het regionale transport van goederen en personen.

Aan de oevers van de Moervaart of het kanaal kwamen de boeren hun mest ophalen of hun oogst wegbrengen, terwijl aan het station brandstoffen werden verhandeld of de trein genomen voor een uitstapje naar Gent.

Het was dus voor de inwoners uit de omliggende gemeenten van primordiaal belang over een goede wegverbinding naar dit wat afgelegen gehucht te beschikken.

De kasseiweg tussen het centrum van Winkel en Terdonk bleek geen probleem, maar de zandige en hobbelige wegen in de gehuchten Pachtgoed en Rostijne vormden voor de boeren aldaar, vooral tijdens de winter, een zware hindernis.

Het Winkelse gemeentebestuur, sinds 1869 geleid door burgemeester-aannemer Ivo Vermeulen, besloot daarom in 1871 om het gehucht Pachtgoed uit zijn lijden te verlossen en de weg naar de Groenstraat te kasseien. Vanaf hier zou men dan verder gaan via de Vierweegsche naar het Spanjeveer en Terdonk.

Het kasseien van de weg naar Rostijne werd pas in 1877 uitgevoerd en zorgde, ondanks overheidssubsidies, voor financiële problemen.²⁵⁷

Foto 52: Zicht uit de zestigerjaren op de veerpont aan het Spanjeveer over de "oude" Moervaart.

²⁵⁷ VANACKER, D. & HENDRYCKX, M., *o.c.*

Hoewel de weg naar het Spanjeveer, en verder naar Rodenhuyze nu vrij behoorlijk was, werd het kleine, gammele veerpontje over de Moervaart, steeds minder gebruikt. Het was dan ook vrij logisch dat toen in 1876 werd besloten om het wegennet met een 10-tal straatlantaarns te beveiligen, deze zich hoofdzakelijk langsheen de weg Wachtebeke - Winkel - Terdonk bevonden.

Deze op metalen pijlers gemonteerde petroleumlantaarns werden vervaardigd uit blik en zink, daar volgens het gemeentebestuur, koper te duur was. Om diezelfde financiële moeilijkheden brandden deze lantaarns enkel van 1 oktober tot 1 april, dit tussen valavond en 21.30 u. op wekdagen en tot 22 u. op zon- en feestdag.²⁵⁸

Een rechtvaardig burgemeester en de schoolstrijd

In 1877 nam Dr. Camille Mabilde het burgervaderschap van Ivo Vermeulen over. Deze rechtvaardige en lovenswaardige man was sinds 1871 aangesteld als hoofdgeneesheer van het Psychiatrisch Instituut Sint-Jan-Baptist te Zelzate, en dit voor een ereloon

Foto 53: Bidrentje van Dokter Camille Mabilde, burgemeester van Winkel van 1877 tot 1896.

van 0,04 frank per dag en per patiënt, plus kost en inwoon. Hij zorgde ook steeds voor enig animo, toen hij met zijn sjees zijn zieken in de wijde omgeving bezocht.

Als hoofdgeneesheer van het Psychiatrisch Instituut was Dr. Mabilde rond 1879, de bezieler voor aangepaste werkplaatsen voor de zwakste patiënten, voor wie het werk op het land, in de schoenmakerij, schrijnwerkerij of wasserij, te zwaar was. Dankzij zijn inzet werden er te Zelzate nieuwe werkplaatsen opgericht, waar een 70-tal patiënten startten met het vlechten van matten en het maken van luciferdoosjes. De eerste matten die er werden vervaardigd werden geleverd aan de Zusters van de H. Vincentius a Paulo te Wachtebeke.²⁵⁹

Ten tijde van de schoolstrijd besloot de parochie Winkel een nieuwe, vrije katholieke school te bouwen op gronden die door pastoor Joseph De Feyter ter beschikking werden gesteld. Op 13 april 1880 werd het nieuwe gebouw, recht tegenover het klooster, in het Dorp ingewijd.

Hierdoor slonk het leerlingenaantal in de gemeenteschool in die mate dat men voldoende had aan één onderwijzer.

Maar ook Terdonk wou een school. Deze nu dichtbevolkte wijk telde 90 kinderen tussen 7 en 14 jaar zodat een aparte wijkschool volgens de inwoners van Terdonk geen overbodige luxe was.

De bouwgronden en het nodige geld werden door de familie Vermeulen ter beschikking gesteld, maar pas na jaren van politiek gekrakeel kon de Terdonkse jeugd in 1907 in haar eigen schooltje door 2 zusters onderwezen worden.²⁶⁰

Ondertussen gonsde het van bedrijvigheid op en rond het kanaal en de Moervaart. Jules-Josse Mechelynck, al lang overtuigd van de schoonheid en de economische voordelen van Terdonk, liet in 1880 naast zijn suikerfabriek een buitenverblijf optrekken. Het werd omschreven als: “...een juweel dat de kastelen Mendonk en Rodenhuyze in schoonheid overtrof. Samen met de fabriek vormde het een imponerend complex aan de schilderachtige boorden van de Moervaart, op een achtergrond van bossen. Een prachtige vijver met aanplantingen, opgesmukt met een merkwaardige vaas, bood van uit de veranda met blauwe glycine omhangen, een schouwspel van betoverende schoonheid. Salon, eetzaal en speelzaal, maakten van dit luxueus manoir een verblijf der aristocratische familie Mechelynck waardig.”²⁶¹

In hetzelfde jaar, 1880, startte Frans Coppens met een kleine scheepswerf, waar door een 10-tal arbeiders op kundige wijze binnenschepen, mosselschuiten en plezierjachten werden hersteld.

In 1882 lag Jules-Josse Mechelynck mee aan de basis toen de overheid, samen met de gemeente Winkel, de brug van Terdonk aankocht. Hierdoor verdween het tolgeld en was het station van Terdonk voor de Winkelse bevolking eindelijk zonder extra kosten te bereiken.²⁶²

²⁵⁹ WARNER, BR., Psychiatrisch Instituut Sint-Jan-Baptist te Zelzate, in: *St.-Laurensklok*, jg. 45/2, 1972/73.

²⁶⁰ VANACKER, D. & HENDRYCKX, M., o.c.

²⁶¹ LEOPOLD, BR., Het kasteel van Terdonk, o.c.

²⁶² VANACKER, D. & HENDRYCKX, M., o.c.

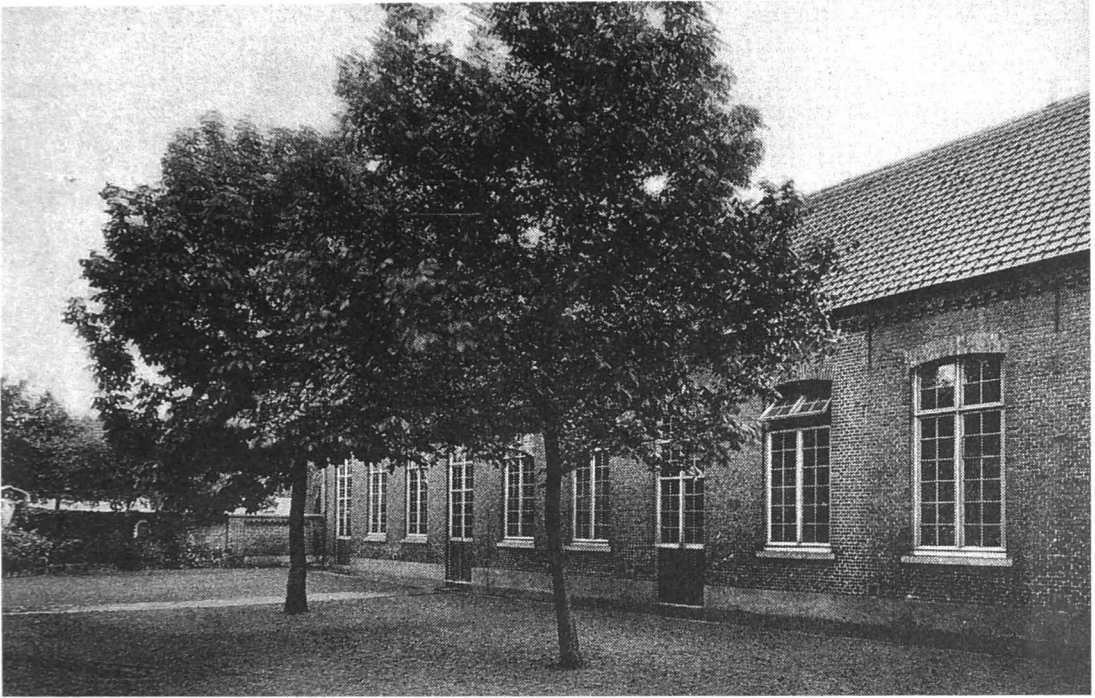

Foto 54: (rond 1930) De eerste klaslokalen van de vrije katholieke school te Winkel, opgericht in 1880. In 1924 werd er een vierdegraadsklas ingericht en werd er langs de straat een muur opgetrokken voor de bouw van een overdekte speelplaats.

In de jaren 1960 breidde de school verder uit met een nieuwe kleuterklas en een

In 1995 werd de pedagogische leiding van de toen resterende twee graadsklassen (1^e t.e.m. 4^e leerjaar) overgenomen door de Broeders van Liefde.

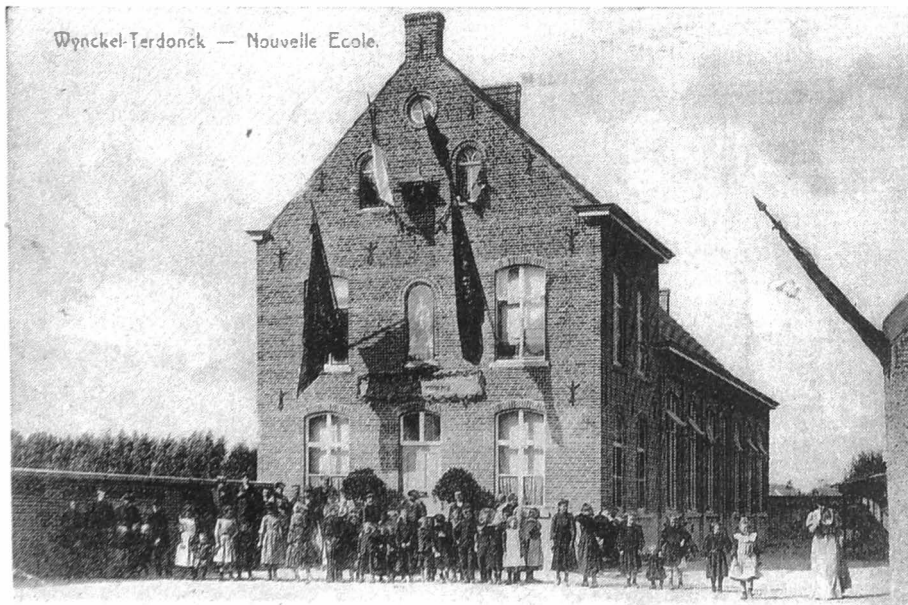

Foto 55: Inhuuldiging van de vrije katholieke wijksschool te Terdonk in 1907. Dit gebouw verdween in de jaren 1960 voor de aanleg van het Rodenhuizedok..

Foto 56: (Heruitgave van een oudere postkaart). We zien het "Manoir" Mechelynck, gebouwd in 1880 aan de oevers van de Oude Sasse Vaart.

Dit kasteeltje bleef tot 1938 eigendom van de familie Mechelynck en werd toen aangekocht door dr. Antoine Hoorens en verhuurd aan chirurg Paul Schaepdrijver.

Tijdens de oorlogsjaren werd het gebruikt door het leger, en in 1951 werd de familie Jacques de nieuwe huurder.

In 1955 werd in het manoir een afdeling van het "Werk van verlaten kinderen" ondergebracht, onder de leiding van de paters Franciscanen.

In 1968 werd dit manoir, samen met de rest van de omgeving, onteigend en verdween enkele jaren later onder het wateroppervlak van het Rodenhuizedok.

Foto 57: Zicht op de scheepstimmerwerf van Frans Coppens opgericht in 1880. Deze werf bevond zich aan de monding van de oude Terneuzense vaart.

Meer zelfstandigen, minder landbouwers

Ondertussen was de Winkelse bevolking verder aangegroeid. Maar in tegenstelling tot het begin van de 19^e eeuw, toen de bevolking nog bijna uitsluitend van de landbouw en zijn randactiviteiten leefde, waren er nu ook een vrij groot aantal *beoefenaars van nijverheidstakken en handel*.

In 1846 bestond de werkelijke Winkelse landbouwbevolking nog uit 370 mannelijke en 172 vrouwelijke gezinsleden die werden bijgestaan door 107 knechten en 66 meiden.

Op 1 maart 1888 was dit reeds teruggelopen tot 147 landbouwers met een veestapel, en 51 met paarden. Zij werden nog steeds geholpen door respectievelijk 100 knechten en 41 vrouwelijke dienstboden.

De oorzaak van deze achteruitgang lag enerzijds bij de steeds beter gemechaniseerde textielindustrie, die een groot deel van de plattelandsbevolking mobiliseerde, en anderzijds door een te grote graanimport waardoor de prijzen hier ten lande, kelderden.

Onder de Winkelse bevolking bevonden zich nu op het einde van de 19^e eeuw, meer dan 200 zelfstandigen die de meest lyrische beroepen uitoefenden:

2 behangers	1 kuiper	1 stoelmaker
12 broodbakkers	4 likeurverkoopers	2 stoelvlechters
2 cementmagazijnen	3 linnenwassters	14 tabak- en sigarenverkoopers
2 glazenmakers	8 lijnmeelkoopmans	2 strodekkers
5 graan- en zadenverkoopers	5 lijnzaadkoopmans	5 bloemkoopmans
4 guanomagazijnen ²⁶³	6 koeken, raap...koopmans	1 tichelverkoper
7 haarsnijders-barbiërs	1 mandenmaker	4 timmermans-schrijnwerker
2 hoeden- en klakkenmagazijnen	1 mostaardmaker	4 veekoopmans
4 afspanningen	7 mutsenmaaksters	2 vergulders op hout
3 houtzagers	4 paardensmeden	10 varkensslachters
2 hoveniers	1 pastei- en taartenbakker	2 viskoopmans
2 huisschilders	4 metsers	8 vlaskoopmans
1 huurhouder	2 poeldeniers	1 vleeshouwer
1 waskeersmaker	2 prijzers van goederen	4 vodden- en oud ijzerkoopmans
1 kalkkoopman	1 roetsmelter	1 voerman
3 vrouwkleermaaksters	4 wagenmakers	1 wijnkoopman
7 kloefkappers	2 schilders in fresco	2 gareelmakers
5 kolenkoopmans	6 schoenmakers	1 ijzermagazijn
24 kruideniers	4 smeden	2 zeeldraaiers
2 koehaarkoopmans	2 snuifmolens	1 zwingelbordmaker ²⁶⁴

De “bootjesvaring”, een florerende horeca en Jaak Janssens

Vanaf 1882 werd voor de eerste keer de “bootjesvaring” in Terdonk georganiseerd.

Deze roeiwedstrijden, tussen Terdonk en Bagatelle, lokten jaarlijks op Onze-Lieve-Heer-Hemelvaart duizenden mensen naar de dijken langs het kanaal. De vele herbergen van Terdonk zaten die dag afgeladen vol, en voor de hongerigen werd er in café-restaurant de Zwane heerlijke gerookte paling geserveerd.

²⁶³ Guano is een stikstof- en fosforrijke meststof, bestaande uit verdroogde uitwerpselen en overblijfselen van vogels. Deze guano is vooral te vinden op de kliffen langsheen de visrijke kustwateren van Peru.

²⁶⁴ BAERT, A., o.c.

Maar ook tijdens de gewone weekends wisten de Gentenaars de rust en de schoonheid van Terdonk te appreciëren, toen ze vanuit Gent een boottocht naar Zelzate ondernamen, en steevast te Terdonk aanmeerden.²⁶⁵

De horeca van Terdonk deed gouden zaken, wat de vermoedelijke aanleiding was voor V. Vermeulen om in 1887 te Terdonk een tweede Winkelse brouwerij op te richten, terwijl de molenaarsfamilie Cornelis aan de “oude molen” in diezelfde periode haar brouwerij “Den Anker” stichtte.

Blijkbaar kon de brouwersfamilie De Vilder (- Van der Linden) aan het Spanjeveer, de grote vraag naar het koele gerstenat niet meer aan, wat niet te verwonderen was, daar er op 1 december 1888 te Winkel maar liefst 73 herbergen werden geteld. Ongeveer de helft van deze herbergen bezat een “uithangbord”, waarvan er enkele reeds in de vorige eeuw werden genoteerd:

De Zandmijn	De Drij Koningen	De Vlaamsche Leeuw
De Fortuin	De Pluim	De Smishoek
De Warande	De Nieuwe Wandeling	De Graaf Van Vlaanderen
De Vlasbloem	Het Meuleken	De Kroon
De Gouden Appel	De Handboog	De Vrede
De Gouden Leeuw	De Oude Barrière	De Groskis
De Hertog Van Brabant	Het Vlaamsche Land	't Konijn
Het Land van Aalst	Het Burgerswelzijn	't Jagersrust
De Half Maan	Sint Elooi	De Vos
Scheidonk	La Bonne Espérance	Het Klein Terdonk
Alfweg	't Boldershof	A La Renaissance des Bateliers
Sleydinge	't Schippershuis	De Vierweegsche
		Het Hoeksken: <i>wat kan men beter wenschen, dan den zegen van den Heer en de nering van de menschen.</i> ²⁶⁶

Was het nu om al deze herbergbezoekers veilig thuis te loodsen, of voor de veiligheid in het algemeen, maar net voor de winter van 1896 werd de aftandse “blikken” straatverlichting vervangen en verder uitgebreid.

In het centrum van Winkel verschenen er 11 nieuwe lantaarns, terwijl er een 5-tal exemplaren aan de verschillende kruispunten werden geplaatst. Ook het Spanjeveer werd van dan af 's avonds door een lantaarn verlicht.

Maar of deze nieuwe straatverlichting steeds tijdig werd ontstoken valt te betwijfelen, daar de “lantaarnaansteker” een trouwe klant van menige herberg bleek te zijn.²⁶⁷

Nadat burgemeester dr. Mabilde naar Zelzate verhuisde, waar hij in 1895 in de omgeving van het Psychiatrisch Instituut, een eigen woning kreeg toegewezen²⁶⁸, werd in 1896 de oudste zoon van Jules-Josse Mechelynck, Jules-Jean, tot nieuwe burgemeester van Winkel verkozen.

In tegenstelling tot zijn vader verbleef de vrijgezel Jules-Jean, permanent op het kasteeltje aan de oevers van de oude kanaalarm. Onder zijn burgemeesterschap groeide het gehucht Terdonk verder uit tot de meestbevolkte en drukste wijk van de gemeente.

²⁶⁵ VANACKER, D. & HENDRYCKX, M., *o.c.*

²⁶⁶ BAERT, A., *o.c.*

²⁶⁷ KERCKHAERT, N. & DE VLEESCHAUWER, D., *o.c.*

²⁶⁸ WARNER, BR., *o.c.*

Foto 58: De "Oude Molen" met de brouwerij "Den Anker" van de familie Cornelis, in het 1^e kwart van de 20^e eeuw.

Foto 59: Anno 2000, bierhandel Willy Cornelis.

De "Oude Molen" verdween in 1938, de brouwerij "Den Anker" een tiental jaar later. Op de plaats waar eens de imposante schouw stond werd in 1952 door de familie Cornelis een woonhuis opgetrokken. Enkel het afdak en het prachtige hekken in smeedwerk zijn nog duidelijke herkenningspunten van vroeger.

Het kasteeltje bij de suikerfabriek werd met regelmaat door adellijke families bezocht, zodat men rond 1900 besloot het “manoir” verder uit te bouwen. Maar toen na de winter van 1902 de “sucreries Mechelynck” voorgoed haar deuren sloot, daalde meteen ook de populariteit van Jules-Jean, zodat hij bij de eerstvolgende verkiezingen door notaris Polydore Teirlinck werd verslagen.

Gelukkig werd in 1905 de suikerfabriek door Harold Mechelynck, broer van Jean-Jules, omgevormd tot een weverij, zodat een deel van de Terdonkse bevolking terug aan de slag kon. De weverij behoorde tot de “Usines Baertsoen en Buysse”, waarmee Harold Mechelynck familiale banden had.²⁶⁹

In 1905 was het ook precies 75 jaar geleden dat België onafhankelijk was geworden.

Bij de viering van dit feest werd te Winkel, en te Terdonk in het bijzonder, hulde gebracht aan Jacobus (Jaak) Janssens. Deze toen bijna 93-jarige “vrijwilliger van het jaar 1830” woonde bij zijn zoon, Prosper, slager en herbergier van het “Estaminet La Bonne Espérance”, aan de toenmalige Noordtrangel te Terdonk.

Op zondag 23 juli 1905 werd Jaak door de erevoorzitter van het feestcomité, Felix De Vilder, uitgenodigd om per koets naar de H.-Kruiskerk te Winkel te rijden, waar een H. Mis werd gecelebreerd gevolgd door een receptie aangeboden door pastoor Florentinus Van Haute.

In de namiddag was er te Terdonk door de wielclub “Willen is Kunnen” een grote stoet geprogrammeerd, die door “onze gevierde held” van op een podium dat naast zijn woning was opgetrokken, vol bewondering werd bekeken. In het gezelschap van o.a. burgemeester Polydore Teirlinck, zijn collega uit Kluizen de heer De Potter, het feestcomité en tal van andere notabelen, zag Jaak Janssens niet minder dan 7 fanfares, 4 zangverenigingen, 9 versierde fietsen, 8 opgetuigde hondenkarren en 29 “veloclubs” voorbij defileren.

Het feestcomité, bestaande uit Felix De Vilder, Alfons Polfliet, Louis D’Huyvetter, Jules De Bruycker, Theophiel De Pauw en Désiré Van Verdegem, had als apotheose voor een kleurrijk vuurwerk gezorgd dat werd afgeschoten in de omgeving van het “manoir” van de familie Mechelynck.²⁷⁰

²⁶⁹ LEOPOLD, BR., Het kasteel van Terdonk, o.c.

²⁷⁰ LEOPOLD, BR., Jaak Janssensstraat, in: *St.-Laurensklok*, j.g. 53/3.

Jacobus (Jaak) Janssens werd geboren te Gent op 7 oktober 1812 als zoon van Petrus Janssens en Theresia Valcke.

Bij de Belgische opstand nam hij op 18-jarige leeftijd vrijwillig dienst in het Parijse korps van de heer Bouwens. Hij vertrok op 4 oktober 1830 met graaf Frederik de Mérode en op 21 oktober nam hij onder de leiding van de Franse generaal Mellinet, die later tegen de Belgen samenzweerde, deel aan de verovering van de brug van Walhem, waar zij met amper 300 man en zonder enig geschut, 1500 Hollanders versloegen. Op 24 oktober vocht Jaak Janssens te Berchem, waar hij de Mérode zag vallen.

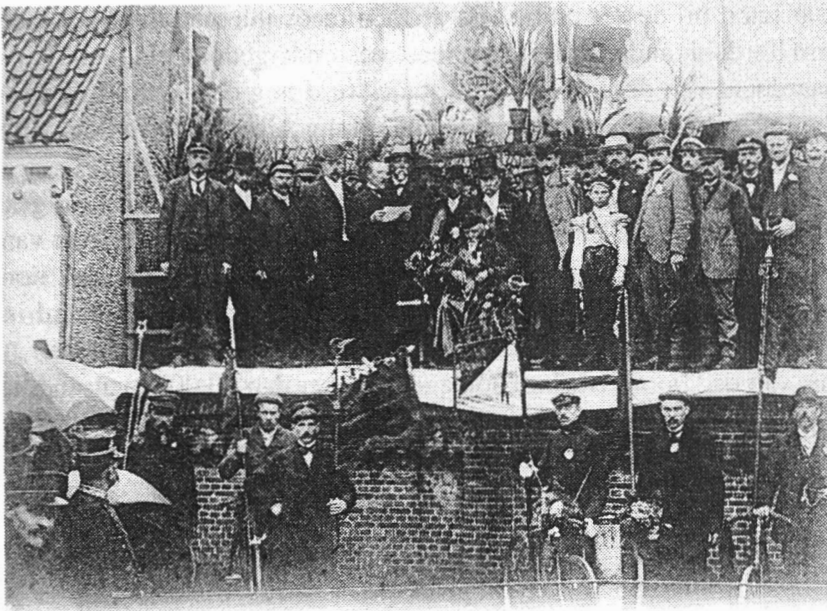
Bij de gevechten te Kermt redde hij zijn zwaar gewonde kapitein Paepejans de Merchoven uit de handen van de Hollanders, en liep zelf door sabelhouwen achter zijn oor en in zijn rug, ernstige verwondingen op. Nadien maakte hij 8 jaar deel uit van het Gentse korps van kapitein Van de Poele en werd hij ruiter bij het 2^e Jagers te paard.

In 1840 verkocht Jaak zich en werd in het 5^e linieregiment ordonnans van majoor baron van Rhode. In 1850 was Janssens vrij.

Als liefhebber van de visport kwam Jaak nu regelmatig vissen in de omgeving van Rodenhuyze, waar hij in de herberg aan het sas Sophia Van Loo, dochter van Petrus Van Loo en Marie Joanna De Rijcke, ontmoette, zijn toekomstige echtgenote.

Na hun huwelijk vestigde Jaak zich eerst als brouwersknecht in de Oude Sassepoortstraat te Gent, maar in 1854 verhuisde het echtpaar Janssens-Van Loo eerst naar Rodenhuyze, aan het draaibrugske over de Moervaart, vervolgens in een winkelhuis te Winkel en uiteindelijk naar café “La Bonne Espérance” te Terdonk. Jaak was ook dertig jaar lang “bruggedraaier”, en ging op rust in 1879.

Sophia Van Loo overleed op 28 september 1902. Jaak Janssens op 3 mei 1908.

Herdenking aan het feest van den heer JAAK JANSSENS, Ridder der Leopoldsorde enz. enz. Oud strijder, vrijwilliger van 1830, ter zijner eer gegeven te Terdonck den 23 Juli 1905.

Foto 60: In het midden op het podium zien we Jaak Janssens, omringd door alle notabelen van Winkel (1905).

Foto 61: Het estaminet "La Bonne Espérance", met voor de versierde deuropening onze "held van 1830" Jaak Janssens.

En één jaar later, bij de 25e editie van de toen reeds internationaal bekende “bootjesvaring”, werd Terdonk andermaal in een feestroes ondergedompeld.

De vermaardheid van deze sportmanifestatie werd nog eens extra in de verf gezet toen niemand minder dan prins Albert, de latere koning Albert I, te Terdonk zijn opwachting maakte.

Nadat hij eerst “oudstrijder” Jaak Janssens met een bezoek en enkele geschenken had bedacht, kon de prins net als duizenden andere toeschouwers genieten van een schitterende sportdag. Na de roeiwedstrijden werd het station van Terdonk door een massa Gentenaars overrompeld, zodat er een extra peloton rijkswachters werd ingezet om de orde in en om het station te handhaven.

Het succes van de “bootjesvaring” lokte soms meer dan 20.000 mensen, die vanuit Gent en wijde omgeving, met extra treinen, per fiets of wagen, naar Terdonk kwamen afgezakt.²⁷¹

Foto 62: 25 mei 1911, sfeerbeeld van de 30^e editie van de beroemde “Terdonk Waterfeesten”

²⁷¹ VANACKER, D. & HENDRYCKX, M., o.c.

5) De Gentse honger naar een groter havengebied

a) De snode Gentse plannen

Op het einde van de 19^e eeuw zag Gent zich vooral door een bloeiende textielsector en een stijgend houttransport, genoodzaakt om haar haveninfrastructuur verder uit te bouwen.

Het kanaal werd aangepast tot een diepgang van 8,75 m en op Belgisch grondgebied verbreed tot 100 m. Zowel in Langerbrugge als Terdonk werden er nieuwe bruggen geconstrueerd met elk een doorvaarbreedte van 26 m, terwijl in Terneuzen een nieuwe sluis werd gebouwd, waarin schepen tot 10.000 ton konden worden geschut.

Deze nieuwe “Westsluis” werd reeds in 1910 door de Nederlandse koningin Wilhelmina ingehuldigd, terwijl de plechtigheden op Belgisch grondgebied pas op 22 juni 1913 en in het bijzijn van koning Abert I, konden plaats vinden.²⁷²

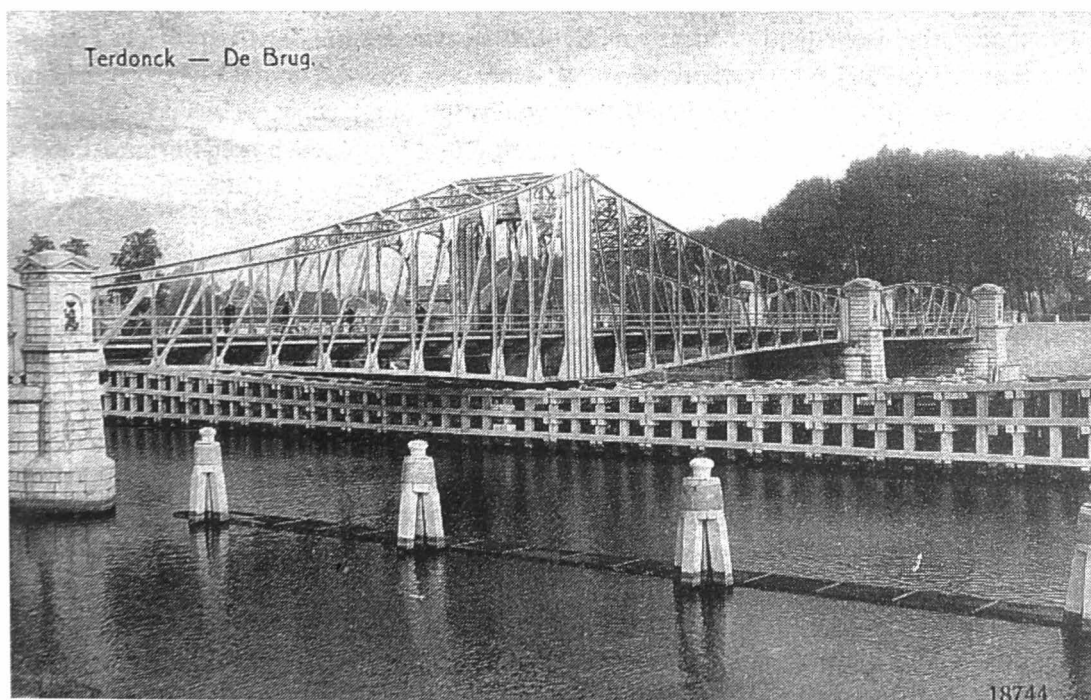

Foto 63: 1911 - Algemeen zicht op de nieuwe brug van Terdonk.

Door deze kanaalaanpassingen ontstond er niet alleen een nieuw eiland te Langerbrugge, er lag nu ook een klein gedeelte van het Winkels grondgebied op de westzijde van het kanaal. Anderzijds kwam er nu een brokje Kluizen en Ertvelde op de oostzijde te liggen.²⁷³

Daar het Winkelse grondgebied aan de overzijde van het kanaal enkel bestond uit “waardeloze stortgronden”, stelde de Winkelse gemeenteraad, hierin gesteund door het arron-

²⁷² NAUDTS, K., o.c.

²⁷³ Zie ook Kaart 1 en 2.

dissementscommissariaat, een ruil voor. Hiertegen kwam er zowel van Ertvelde als van Kluizen heftig protest. Kluizen was wel bereid het stukje Winkel aan te hechten, maar wou onder geen beding afstand doen van haar grondgebied op het Kluizense gedeelte van Terdonk.

Ertvelde vond dan weer dat het bijna 50 ha grote gebied aan de oostzijde van het kanaal, van oudsher deel uitmaakte van haar grondgebied. De 7 gezinnen die er woonden behoorden nu wel tot de parochie van Winkel, zodat zij hun kerkelijke plichten ook daar vervulden. Indien zij zich bv. voor administratieve zaken toch naar het centrum van Ertvelde moesten begeven, was er nog steeds de veerdienst van Rieme.

Met deze argumentatie werd de Winkelse ruiloperatie door het Ertveldse schepencollege van de tafel geveegd.²⁷⁴

De nieuwe industrieterreinen langs het verruimde kanaal trokken meteen nieuwe bedrijven aan. Zo had het Waalse bedrijf, La Nouvelle Montagne, in 1912, het plan opgevat om in Winkel of Kluizen een zinkfabriek te bouwen, wat in beide gemeenten op heftig protest stuitte. Men vreesde niet alleen voor grote milieuschade, maar vooral voor de ongezonde arbeidsomstandigheden, waardoor *de werklieden die in zulke fabrieken arbeiden eenen vroegen dood te gemoet gaan*.

Ondanks deze protesten kreeg het bedrijf een vergunning voor het grondgebied van Kluizen, maar door een crisis in de sector werden de bouwwerken reeds in maart 1914 stilgelegd.²⁷⁵

Om de aantrekkingskracht van de nieuwe industrieterreinen van het Gents havengebied nog te verhogen, werd in 1913 door de aandeelhouders van CEF (Centrales Electriques des Flandres) besloten om in Langerbrugge een elektrische centrale te bouwen.²⁷⁶

Deze centrale zou ook de energie leveren voor de nieuwe haveninfrastructuur. Zo werden de nieuwe sluis te Terneuzen en de bruggen van Zelzate, Terdonk en Langerbrugge, alle elektrisch bediend.

Langsheen de tragels van het kanaal werd een elektriciteitsnet aangebracht, waarop op een onderlinge afstand van 150 m een lamp van 25 bougies werd aangesloten.

Maar verder leverde CEF vooral grote inspanningen om de omliggende gemeenten op hun nieuwe elektriciteitsnet aan te sluiten.

Zo werd er op 15 april 1914 door de Winkelse gemeenteraad een contract goedgekeurd, waarin de aanleg van zo'n net werd omschreven. Op dit net zouden er 40 lampen van elk 32 bougies worden aangesloten en dit vormde zo meteen de openbare verlichting van het Winkelse centrum, alsook die van de nieuwe kanaalbrug te Terdonk.

Nadat de centrale in april 1914 werd opgestart, was de gemeente Winkel dankzij haar gunstige ligging, in mei 1914 één der eerste die van deze nieuwe energiebron kon gebruik

²⁷⁴ DE VOS, A., *o.c.*

²⁷⁵ VANACKER, D. & HENDRYCKX, M., *o.c.*

²⁷⁶ Zo is de vestiging van de verschillende petrochemische en elektrometallurgische bedrijven in de jaren 20 en 30, vooral aan de inplanting van CEF te danken. In Wondelgem waren dit: UCB, TMT, Lummerzheim en Shell-Belgium. In 1932 vestigden de Papierfabrieken van België zich op het eiland van Langerbrugge, terwijl in 1928 iets verder Sadaci werd opgericht. Verder vinden we nog Belgomang en NL Chemicals Europe, en in de omgeving van Rieme, Palmafina, Purfina, Arco Chemicals en de Produits Chimiques Ugine Kuhlmann, die zich hier reeds voor WO I vestigde.

maken. In juni waren Wachtebeke, Ertvelde, Zelzate en Oostakker aan de beurt. Maar met het uitbreken van WO I was er van een verdere uitbreiding voorlopig geen sprake meer.²⁷⁷

b) De Eerste Wereldoorlog (1914 – 1918)

Toen op 4 augustus 1914 Duitsland de oorlog verklaarde aan het neutrale België werden alle binnenlandse twistpunten even vergeten. Vlamingen en Walen, katholieken en socialisten, allen schaarden zich met de Belgische driekleur in de hand achter hun koning Albert I.

Doch, de Duitse machtsontplooiing was te groot en in oktober 1914 bevonden de Duitse troepen zich reeds in de Gentse regio.

In die tussentijd had onze bevolking enige voorzorgen genomen, en werd er van uit het provinciebestuur controle uitgeoefend op de bevoorrading van levensmiddelen.²⁷⁸

In Winkel werd reeds in augustus 1914 een “comiteit van onderstand” opgericht, dat vooral hulp bood aan de gezinnen waarvan de kostwinner gemobiliseerd was.²⁷⁹

De brug van Terdonk werd streng bewaakt daar er overal Duitse spionnen werden gesignaleerd. Deze werden op bevel van de Oost-Vlaamse generaal-bevelhebber ijverig opgespoord en het land uitgezet.

Verder liet deze generaal uit veiligheidsoverweging vanaf 29 september 1914 ‘s avonds om 9.30 u. alle lichten doven.²⁸⁰

Op 9 oktober had het overgrote deel van de Belgische troepenmacht zich op de westelijke oever van het kanaal Gent-Terneuzen teruggetrokken, terwijl in de omgeving van Lokeren, Lochristi, Moerbeke en Wachtebeke, de Belgische aftocht door de cavalerie werd gedekt. Doch ook zij werden door de Duitsers verder westwaarts verdreven en na enige gevechten op en rond het kanaal, waarbij de brug van Terdonk een weinig schade opliep, trokken deze “soldaten te paard” zich al strijdend terug richting Lotenhulle, Ursel en Brugge.

Uiteindelijk werd het Duitse offensief op 15 oktober aan de IJzer tot staan gebracht,²⁸¹ zodat onze regio gedurende de ganse oorlog geconfronteerd werd met militaire transporten.

Nu het overgrote deel van België in Duitse handen was, werd ons land in verschillende etappegebieden verdeeld. Zo’n etappegebied was de benaming voor een zone net achter het front, van waaruit de Duitsers werden bevoorraad.

Zo werd Winkel, samen met Wachtebeke, Mendonk, Zaffelare, Zelzate, Assenede, Boekhoute, Oost-Eeklo, Sleidinge, Evergem en Ertvelde, ondergebracht in de “Kommandantur” Ertvelde.

²⁷⁷ KERCKHAERT, N. & DE VLEESCHAUWER, D., *o.c.*

²⁷⁸ A. DE VOS WERKGROEP, *o.c.*

²⁷⁹ VANACKER, D. & HENDRYCKX, M., *o.c.*

²⁸⁰ A. DE VOS WERKGROEP, *o.c.*

²⁸¹ J. ROZEZ (Uitgeversfirma), *Guldenboek der vuurkaart*, Brussel, 1936, 1937.

Aangezien het verboden werd om zich zonder vergunning buiten de Kommandantur te begeven, begon een tochtje naar Gent of Lokeren steevast met het invullen van een hele papierwinkel.

Net zoals de omliggende gemeenten werd ook Winkel belast met de huisvesting van Duitse soldaten, wat meteen een aanslag betekende op de karige inhoud van de gemeentekas. Gelukkig kon men een beroep doen op de stad Gent, waar Winkel 10.000 fr. leende. Met dit geld werd eerst een boete van 3.000 DM betaald, die men had opgelopen wegens het saboteren van een telegraafdraad.²⁸²

Maar deze lening was op termijn onvoldoende. Door de bezetting steeg het aantal werklozen zienderogen en kwam ook de voedselbevoorrading in het gedrang. Verder werd er vanuit de overheid gevraagd de gezinnen van de soldaten met een voorschot te vergoeden.

Om hieraan te verhelpen werd in juli 1915 het Provinciaal Steun- en Voedingscomiteit opgericht, dat voor het nodige kapitaal zorgde om voedingswaren te kunnen aankopen bij het Nationale Hulp- en Voedingscomiteit.²⁸³

Doch, om hiervan te genieten werd er aan de gemeenten gevraagd een bijdrage te storten, waarvoor Winkel opnieuw bij Gent ging aankloppen.

Toen op 28 september 1918 het grote bevrijdingsoffensief in de IJzervlakte werd ingezet, werden de Duitsers 3 uur lang door 1.104 Belgische, Franse en Britse artilleriestukken, beschoten. Al vrij snel werden de Duitsers verplicht hun stellingen één na één te verlaten, en zich in oostelijke richting terug te trekken.

Op 3 november waren Belgische troepen er reeds in geslaagd Drongen en Evergem op de Duitsers te heroveren en zich in de omgeving van het kanaal Gent-Terneuzen te bevinden.²⁸⁴ Daar werden nog een veertigtal huizen in de omgeving van Terdonk door de Duitsers aan de vlammen overgeleverd, terwijl de grote brug over het kanaal werd gedynameerd. Hierbij werden ook de brughuisjes op het eiland van Terdonk volledig vernield. Later werd de vernielde brug tijdelijk door een "schipbrug" vervangen.²⁸⁵

Nadat op 11 november de wapenstilstand was afgekondigd en de bezetter richting Duitsland was verdreven, ontving burgemeester Polydore Teirlinck het "burgerlijk kruis" voor zijn tomeloze inzet.

Op het pleintje aan de Vierweegsche werd een linde als vrijheidsboom geplant, en aan de ingang van het kerkhof werd een monument voor de gesneuvelden opgericht. Voor deze vier jaar durende strijd had Winkel 60 soldaten geleverd, waarvan er jammer genoeg een aantal op het slagveld zijn achtergebleven.²⁸⁶

Het monument vermeldt volgende namen:

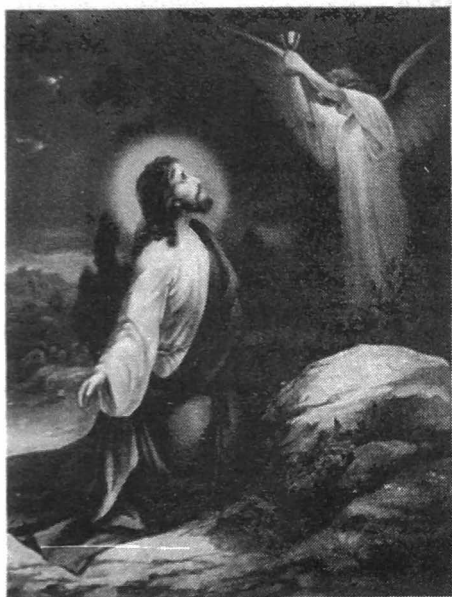
282 VANACKER, D. & HENDRYCKX, M., *o.c.*

283 A. DE VOS WERKGROEP, *o.c.*

284 J. ROZEZ (Uitgeversfirma), *o.c.*

285 VANACKER, D. & HENDRYCKX, M., *o.c.*

286 VANACKER, D. & HENDRYCKX, M., *o.c.*

Wazybowski pinxit 3526 R. V. Ned

JEZUS, DOOR EEN ENGEL VERSTERKT,
OM ONS TE LEEREN ONZE HULP IN ALLEN NOOD
VAN DEN HEMEL TE VERWACHTEN,
ONTFERM U ONZER.

imprimé en France

† BID VOOR DE ZIEL van Mijnheer
Polydore-Marie-Gustave TEIRLINCK
echtgenoot van Mevrouw JULIETTE VERLINDE
EERE-NUIARIKIS
Eerelid van den H. Hartbond,
Oud-Burgemeester der gemeente St Kruis-Winkel,
geboren te Aalst den 24 Maart 1863 en godvruchtig
overleden te Wachtebeke den 12 November 1941, voor-
zien van al de Rechten onzer Moeder de H. Kerk en den
Pauselijken Zegen.

In de vrees des Heeren opgevoed, bleef hij onwankelbaar
getrouw en verkleefd aan God en zijne H. Kerk.

Door het stipt en godvruchtig volbrengen zijner godsdien-
stige plichten; door zijn kommer en zorgtot 't stichten van een
kristelijk en eerzaam huusgezins; door gewetensvolle uitoele-
ning van zijn openbare ambten, gaf hij blijken van oprecht en
vroom geloof, van burgerlijk eer- en plichtsbefef.

Dienstvaardig door daad en wijzen raad, eenvoudig en min-
zaam met elkeen, wordt bij zijn afsterven hem deze hulde ge-
bracht: - hij was een goede kristen en een goed mensch,
zijne gedachtenis blijve in zege -.

Zonder vrees zag hij den dood naderen, gansch betrou-
wend op de goedheid en barmhartigheid van Hem die ons
zal oordeelen, en wiens H. Hart hij trouw vereerd had.

Duurbare Echtgenoot en Kinderen, bidt God en volhardt
in zijn H. Dienst, opdat we elkander mogen wederzien en
beminnen in het hemelsch rijk van eeuwigte vrede en opper-
ste geluk. Gij ook, mijne Bloedverwanten en Vrienden, weest
mijne ziel Indachtig.

H. Hart van Jezus, bescherm België. 300 d. afl.
Zoet Hart van Maria, wees mijn hell. 300 d. afl.

Druk. CREVE-CHEYNS - WACHTEBEKE.

Foto 64: Bidprentje van notaris Polydore Teirlinck, burgemeester van Winkel
van 1904 tot 1921.

Gesneuvelden

De Loose Felix	7 ber/ 1914
De Vetter Jan	9 ber/ 1918
Michiels Ivo	7 ber/ 1915
Swartelé Omer	8 ber/ 1918
Teirlinck Alfons	8 ber/ 1918
Van Damme Henri	April 1918
Van De Walle Edmond	8 ber/ 1914
Van Verdegem Moris	Aug 1916
Vermoet Moris	Den Kongo, Feb 1919

Opgeëisten

De Baets Englebert	Gent, Juli 1918
De Craene Victor	Pulderbosch, 9 ber 1918
De Meulenaere Victor	Pulderbosch, 9 ber 1918

Moens Hendrik	Beveren Ws., 9 ber 1918
Poelman Petrus	Pulderbosch, 9 ber 1918
Van Loo Julius	Kortrijk, Juli 1918
Vermeulen Lodewijk	Pulderbosch, 9 ber 1918

Burg. gevangene

Cornelis Jan
In gevangenschap overleden in juli 1915
te Anrath bij Crefeld, Duitsland.

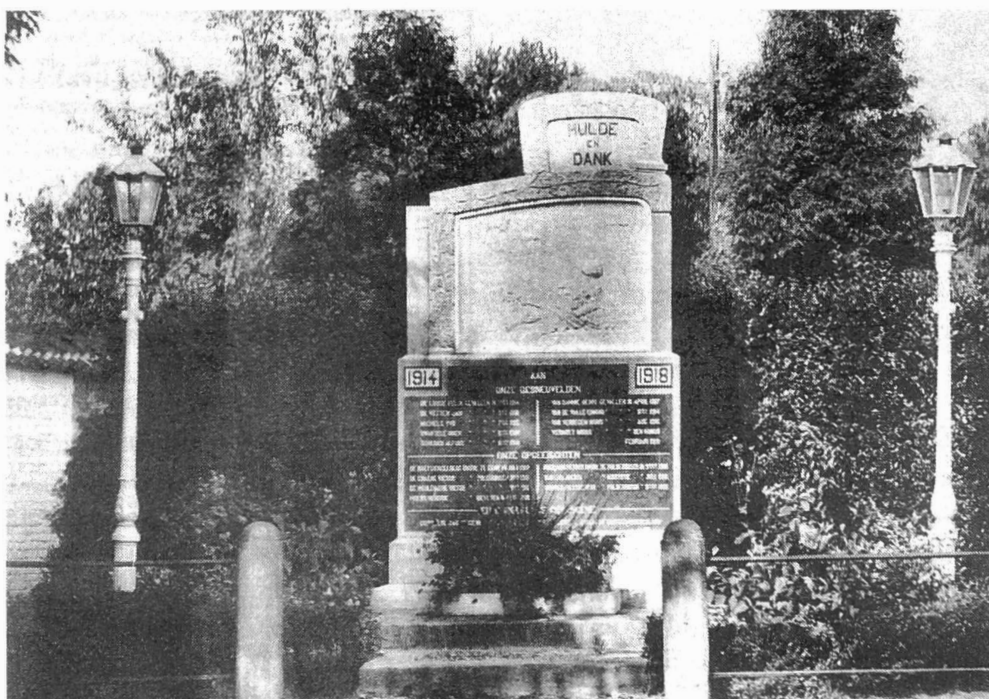

Foto 65: Monument der gesneuvelden van 1914 – 1918, opgericht in de jaren 20.

c) De eerste Gentse annexatie

Op het einde van de eerste wereldoorlog lag het Gentse havengebied er zieltoegend bij. Zo lagen de bruggen van Zelzate, Rieme, Terdonk en Langerbrugge totaal vernield in het kanaal, terwijl in de resterende vaargeulen vier grote torpedoboten elke doorvaart onmogelijk maakten.

Met de typische Gentse koppigheid en de steun van “het Beheer van Bruggen en Wegen” werden deze vernielde “ijzeren kunstwerken” vrij snel opgeruimd, zodat reed^s op 15 maart 1919 het kanaal werd heropend.

De nieuwe brug van Terdonk had nu, net zoals de brug van Langerbrugge en de spoorwegbrug te Zelzate, vier bevaarbare doorgangen, waarvan twee met een vaarbreedte van 26 m. voor zeeschepen, en twee met een vaarbreedte van 14 m. voor de binnenscheep-

vaart. De brug van Terdonk, die pas in 1923 volledig was afgewerkt, was meteen de grootste draaibrug van België.

Meteen bracht Gent zijn vooroorlogse uitbreidingsplannen ter sprake, met het gevolg dat door de wet van 26 augustus 1920 grote delen van Oostakker, Evergem en Wondelgem bij Gent werden gevoegd. Hierdoor werd de Gentse noordergrens tot aan het eiland van Langerbrugge verlegd.²⁸⁷

Problemen voor burgemeester Maurice Vermeulen

In 1921 werd burgemeester Polydore Teirlinck door Maurice Vermeulen als burgemeester opgevolgd.

Notaris Teirlinck verhuisde in 1927 naar Wachtebeke, waar hij een “woonhuis met afhangen en lusthof” had aangekocht, en waar hij zijn notariaat verder hield.²⁸⁸

Zijn opvolger als burgemeester van Winkel, Maurice Vermeulen, was de kleinzoon van voormalig burgemeester Ivo Vermeulen.

Samen met zijn schoonbroer was Maurice erin geslaagd het aannemersbedrijf van grootvader Ivo, om te vormen tot een succesrijke firma, die zich vooral toelegde op baggerwerken. In dit bedrijf werden hoofdzakelijk inwoners van Winkel tewerkgesteld, wat meteen de populariteit van Maurice Vermeulen te Winkel verklaarde.

De familie Vermeulen woonde te Gent, waar ze een riante herenwoning betrok op de Charles de Kerckhovelaan. Tijdens de zomerperiode echter verbleef het ganse gezin te Terdonk, in het kasteeltje “La Tourelle” aan de boorden van het oude kanaal.

“La Tourelle” werd verbouwd tot “Villa Anna”, en was omringd door een grandioze tuin met vijvers, boomgaard en tennisveld. De aanpalende boerderij werd omgevormd tot garage, waar burgemeester Vermeulen zijn “schune boik” (Buick), Minerva en Fiat stalde.²⁸⁹

Geen wonder dat, net zoals in de andere kanaalgemeenten, de gemeenteraad van Winkel heftig protesteerde toen in 1924 Gent met een nieuw plan op de proppen kwam, waarbij een strook van 200 à 300 m langs beide kanaaloevers zou geannexeerd worden.

Hierdoor zou Winkel 90 ha kleiner worden en 400 inwoners verliezen.

Op 19 september 1924 werd de Gentse aanhechtingspolitiek voor de provincieraad gebracht, die als bemiddelaar optrad. Deze vond echter de diepte van de vooropgestelde strook op de rechteroever op sommige plaatsen onvoldoende, zodat het eiland van Terdonk, tussen de oude vaart en het kanaal, volledig door Gent zou worden ingepalmd. De wet van 19 maart 1927 bracht de definitieve beslissing, en Winkel verloor 55 ha grond en 284 inwoners aan Gent. Anderzijds werd het achterliggend deel van Ertvelde, in de omgeving van Rostijne op de rechterkanaaloever, bij Winkel gevoegd.

Door deze nieuwe annexaties reikte de Gentse noordergrens nu tot aan de toenmalige spoorwegbrug over het kanaal te Zelzate.²⁹⁰

²⁸⁷ DE VREESE, A.M., *o.c.*

²⁸⁸ Dit herenhuis wordt nu bewoond door notaris Roegiers.

²⁸⁹ VANACKER, D. & HENDRYCKX, M., *o.c.*

²⁹⁰ DE VOS, A., *o.c.*

Door deze grenscorrecties lag nu ook het buitenverblijf van burgemeester Vermeulen op Gentse bodem, waardoor de burgemeester genoodzaakt was zijn domicilie te kiezen ten huize van schepen (Karel Bauwens?), die in de toenmalige Rapenburgstraat woonde. Deze noodoplossing zou later het einde van het burgervaderschap voor Maurice Vermeulen betekenen.²⁹¹

Toen Gent een tweetal jaar later andermaal kwam aankloppen bleek de Winkelse gemeenteraad een stuk inschikkelijker. Met de stijgende industrialisatie hoopte men dat de aanpalende gronden in waarde zouden stijgen. Maar met de vooropgestelde grenslijn kon men opnieuw geen genoeg nemen.

Ter compensatie wou het Winkels bestuur een halte op de nieuw geplande spoorlijn, wat netjes geweigerd werd.²⁹² Deze spoorlijn zou Gent met Zelzate verbinden op de rechteroever.

Er was toen ook reeds sprake van de aanleg van een 35 meter brede verkeersweg, de latere Kennedylaan. Verder zou het kanaal tot 200 meter worden verbreed, en dit uitsluitend langs de rechteroever, dus ook op Winkels grondgebied.²⁹³

In de rand van deze economische heropleving werd de steenweg tussen Wachtebeke en Terdonk uitgeroepen tot “*een baan voor groot verkeer*”. De breedte van deze weg werd bij KB van 21 februari 1929 op 14 m vastgelegd, en het Winkelse gemeentebestuur besliste, daar herstellen te duur bleek, deze weg volledig opnieuw aan te leggen.

Men kocht de nodige kasseien die door Theo Iterbeke op vakkundige wijze werden aangelegd. Verder plaatste men ook verkeerstekens, om het steeds drukkere en snellere verkeer in de hand te houden.

Ondanks alles duurde het nog tot eind 1938 voordat de nieuwe steenweg volledig was afgewerkt.²⁹⁴

In 1931 kocht de stad Gent het overgrote deel van de “Woestevelden”, ten noorden van Rostijne. Deze gronden, eertijds eigendom van de Bijloke, behoorden toe aan de “Anciens Hospices Civils de Gand” of de Burgerlijke Godshuizen van Gent, nadien de COO-Gent.

In totaal beschikte Gent in 1932 op de rechterkanaaloever reeds over ongeveer 800 ha, die alle tot industriegronden werden omgevormd.

Met het oog op een eventuele latere investering, kocht het Luxemburgse Arbed (Aciéries Réunies Burbach-Eich-Dudelange) een 300 ha van deze gronden aan, die zich bijna uitsluitend op Winkels grondgebied bevonden. Hier zou deze “*machtige maatschappij*” een “*machtige ijzer- en staalfabriek op richten met hoogovens, cokes-ovens, pletmolens en alle verder metaalbedrijf op grootsche schaal*”.²⁹⁵

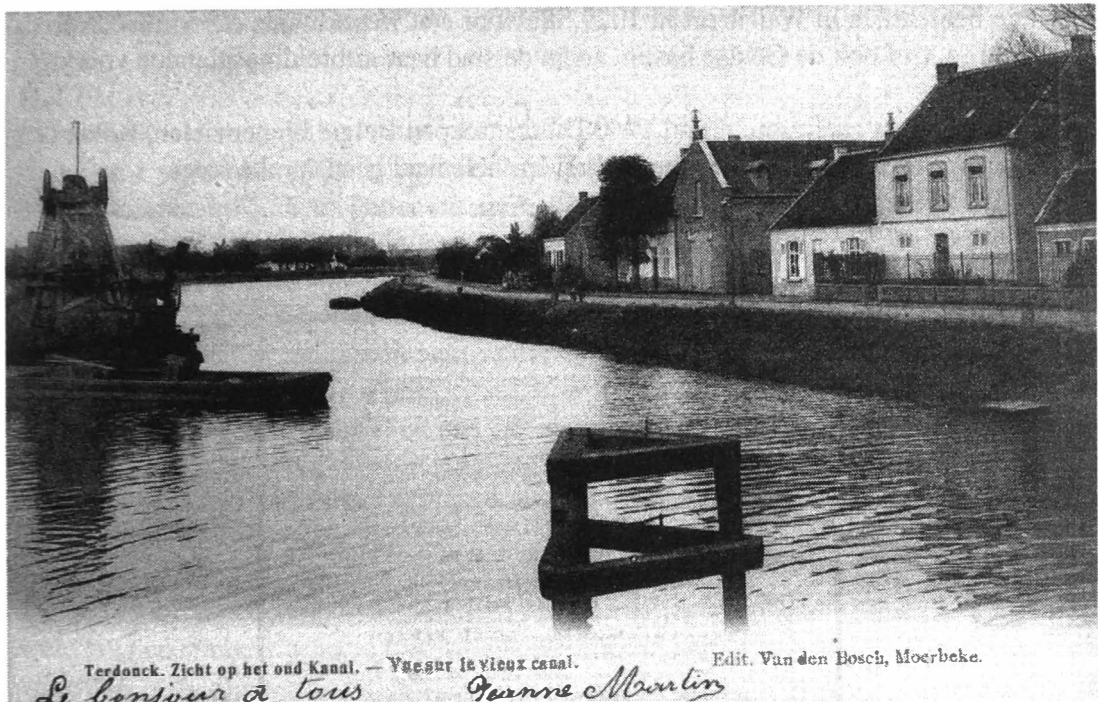
²⁹¹ VANACKER, D., & HENDRYCKX, M., *o.c.*

²⁹² VANACKER, D., & HENDRYCKX, M., *o.c.*

²⁹³ DE VREESE, A.M., *o.c.*

²⁹⁴ VANACKER, D., & HENDRYCKX, M., *o.c.*

²⁹⁵ DE VREESE, A.M., *o.c.*

Terdanck. Zicht op het oud Kanal. — Vue sur le vieux canal.

Edit. Van den Bosch, Moerbeke.

Le bonjour à tous

Jeanne Martin

Foto 66: (rond 1903) Zicht op de monding van de Oude Terneuzense Vaart in het Kanaal Gent-Terneuzen.

Uiterst rechts zien we de eigendommen van de familie Vermeulen.

Winkel Sint Kruis Villa van M. Vermeulen, Burgemeester.

Foto 67: (rond 1923) Foto genomen op dezelfde plaats – Het oude huis van de familie Vermeulen werd verbouwd tot villa "Anna".

Doch de beurskrach in Wallstreet in 1929, die voor een wereldwijde economische crisis had gezorgd, trof ook de Gentse haven, zodat de stad haar uitbreidingsplannen voorlopig kon opbergen.

Toen tot overmaat van ramp in mei 1940 Duitse troepen België binnenvielen, stakte ook de handelsscheepvaart en was er van uitbreiden helemaal geen sprake meer.

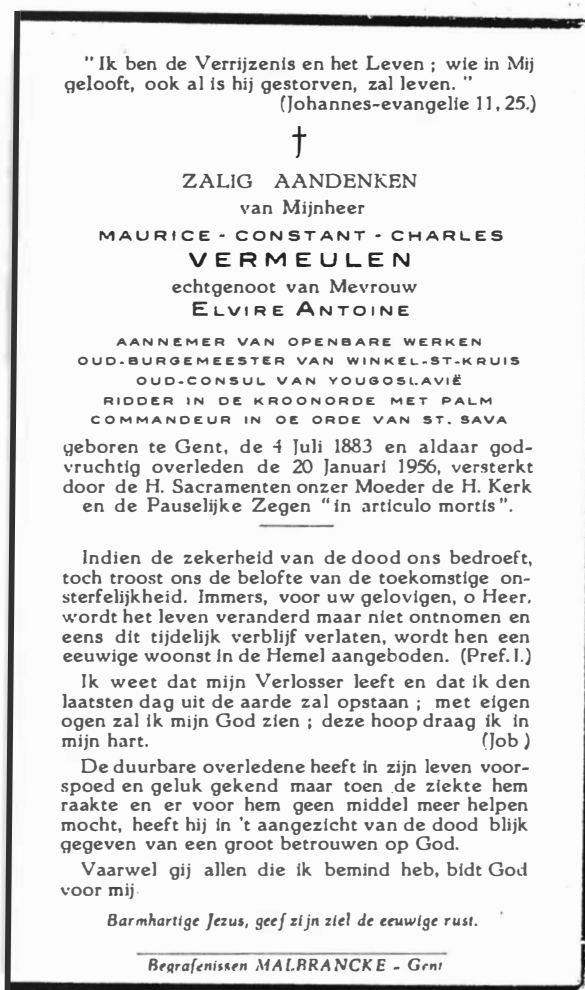

Foto 68: Bidprentje van Maurice Vermeulen, burgemeester van Winkel van 1921 tot 1939.

d) De Tweede Wereldoorlog (1940 – 1945)

Mei 1940

Nadat op 1 september 1939 de perfect uitgeruste en goed getrainde Duitse legers over de Poolse grenzen trokken, en Hitler en zijn kompanen het Britse ultimatum naast zich neerlegden, was de Tweede Wereldoorlog een feit.

Ondanks het uitroepen van haar neutraliteit, riep de Belgische regering uit voorzorg, 650.000 man onder de wapenen. Deze gemobiliseerde soldaten kregen een aangepaste opleiding, meestal in een bosrijke omgeving.

Zo waren er reeds in januari 1940 een 30-tal soldaten in de omgeving van Terdonk gelegerd, terwijl anderen hun opleiding genoten in de bossen van Rostijne.

Te Winkel zelf werden er in 1939, 154 mannen gemobiliseerd, variërend in leeftijd van 18 tot 37 jaar.²⁹⁶

Toen-in de vroege ochtend van 10 mei 1940 Duitse legereenheden België binnenvielen, werd het onneembaar geachte fort van Eben-Emaal in amper enkele uren door de Duitsers veroverd.

Waar het Belgische leger zich vooral op een grondoorlog had voorbereid, bleek men nu totaal machteloos tegen de honderden zweefvliegers en parachutisten.

De Duitse stuka's ronkten door het Belgische luchtruim en bombardeerden genadeloos vele strategische plaatsen, terwijl het overgrote deel van de Belgische luchtvloot reeds op de grond werd uitgeschakeld.

Rond half twee in de namiddag voerden de Duitsers dan hun eerste grote luchtaanval uit op het Gentse industriegebied, waardoor vele bedrijven zware schade opliepen.

Al vrij vlug werden de Belgische verdedigingslijnes naar het westen verschoven, zodat op 19 mei 1940 een grote Belgische troepenmacht over Winkel en Terdonk naar het kanaal Gent-Terneuzen trok.

In hun zog werden de toegangswegen tot de Vierweegsche, zijnde de Dorpstraat, Groenstraat en de Smishoekstraat, door genietroepen opgeblazen. Ook de veerpont aan het Spanjeveer werd door Belgische soldaten gedynamiteerd.

Maar nog diezelfde dag bereikten de eerste Duitsers het dorpscentrum en vestigden zich in het klooster, de gemeenteschool en de feestzaal van de familie Van Loo. Het dak van het klooster werd tot uitkijkpost omgebouwd, terwijl een groot aantal zusters met al hun hebben en houden naar Zaffelare vluchtte.

De volgende dag werd het kanaal Gent -Terneuzen door de Belgische militairen tot nieuwe verdedigingslinie omgevormd.

De bruggen van Terdonk werden opgeblazen terwijl de resterende “eilandbewoners” door 10 Belgische militairen in bescherming werden genomen.

In het daarop volgende treffen met de Duitse agressors werd Clara Bauwens zwaar gewond en overleed de volgende dag, terwijl een Belgische onderofficier door de Duitsers werd geëxecuteerd.

²⁹⁶ VAN COILLIE, R., *Wandeling door het oorlogsgebeuren*, 1999

Op het eiland van Terdonk werden 21 mannen gegijzeld die nadien door de Duitsers meermaals als levend schild gebruikt werden tegen de zware Belgische artillerie-inslagen, afgevuurd vanop de linker kanaaloever.

Door het grote aantal Duitse gewonden werd het huis van Oscar Haes tot militair hospitaal omgevormd, waar zijn echtgenote verplicht werd de Duitse slachtoffers te verzorgen. Nadat op 23 mei 1940 het Duitse artilleriegeschut door luchtbombardementen werd bijgestaan, slaagden Duitse infanteristen in hun opzet om o.a. in de omgeving van de Burgstraat met rubberbootjes de overzijde van het kanaal te bereiken. Meteen werd ook deze Belgische verdedigingslinie opgegeven en op 24 mei 1940 staken de Duitsers in grote getale het kanaal over. Onder hen bevonden zich ook de 21 gijzelaars uit Terdonk, die pas 's anderendaags werden vrijgelaten.

Door deze gevechten om en rond het kanaal werden een aanzienlijk aantal huizen langsheen de tragels te Terdonk verwoest. Maar ook in het centrum van Winkel werden enkele woningen tot puin herleid en liep de kerk enige schade op.

De Duitse bezetters besloten om de kleine brug van Terdonk te herstellen terwijl over het kanaal een vlotbrug werd gebouwd.²⁹⁷

Onder Duitse bezetting

Daar er in de meeste steden en gemeenten een nijpend voedseltekort was ontstaan, werd in augustus 1940 de Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie opgericht. Op lokaal vlak werd voor de goede gang van zaken, de burgemeester als verantwoordelijke aangesteld. Deze liet zich meestal bijstaan door enkele nieuwe bedienden.

Zo werd ook het Winkelse gemeentehuis met enkele extra mensen bevolkt, waardoor dit gebouw volgens burgemeester Gustaaf Van Hecke, die in 1939 Maurice Vermeulen was opgevolgd, te klein was geworden. Om deze reden, maar vooral om de Winkelse mannen aan het werk te houden, legde burgemeester Van Hecke in oktober 1940, een ambitieus tewerkstellingsprogramma voor aan het Winkelse schepencollege.

Eerst en vooral wou hij een nieuw gemeentehuis bouwen op het braakliggend perceel gemeentegrond naast de pastorie. Verder bestond het programma hoofdzakelijk uit wegenwerken. Zo was er de afwerking voorzien van de steenweg in Terdonk en de verharding van de Burgstraat en de Jodendreef. Ook het schoolhuis diende hersteld te worden, terwijl in de meersen langsheen de Moervaart er dringend behoefte was aan enkele sluizen.²⁹⁸

Door het voedseltekort, dat zich vooral in de steden manifesteerde, werden de akkers en de velden op het platteland meermaals door de hongerige bevolking geplunderd.

Om deze "misdrijven" enigszins te voorkomen werd in juni 1941 de Boerenwacht opgericht.

In samenwerking met de lokale veldwachters voerden deze vrijwillige Boerenwachters identificatiecontroles uit, doch hun voornaamste opdracht bestond uit het bewaken van het vee in de weiden en de veldvruchten op het land.

²⁹⁷ Idem

²⁹⁸ VANACKER, D. & HENDRYCKX, M., o.c.

Zo werd ook de Winkelse veldwachter er op uitgestuurd om samen met de Boerenwacht controles uit te voeren. Hij kreeg ook als bijkomende opdracht om de Winkelse bevolking van hun favoriete “teerlingenspel” te houden. Dit en andere gokspelen, *welke hier in hevige mate woedden*, zal wel menig inwoner in financiële moeilijkheden gebracht hebben. Om het administratieve werk op het gemeentehuis enigszins te verlichten, werd in juni 1942 Georges De Baets aangesteld als hulpagent.

Foto 69: Zicht op de Dorpsstraat rond 1950-55, met uiterst rechts het “nieuwe” gemeentehuis uit 1942, een creatie van de Moerbeekse architect Marchand en uitgevoerd door Leopold De Caluwe uit Wachtebeke.

Het Verzet

Georges De Baets genoot blijkbaar het vertrouwen van de Duitse bezetters, daar hij in juli 1942 benoemd werd tot leider der Gemeentelijke Luchtbescherming.

In deze functie had Georges regelmatig contact met de Feldgendarmerie uit de omliggende gemeenten, waardoor hij aanvankelijk door een deel van de Winkelse bevolking als een verrader werd aangezien.

Doch nu Georges De Baets vrije toegang had op de locaties waar er geallieerde vliegtuigen waren gecrasht, ontpopte hij zich als een echte weerstander. Zo kon hij verschillende boorddocumenten, munitie en wapens naar het verzet doorspelen.

In de loop van 1943 namen de geallieerde acties tegen de nazi's toe, waardoor ook het belang van de lokale verzetsbewegingen steeg.

Zo werd het Winkelse verzet, onder leiding van Frans Slock, bij verschillende reddings- en sabotageopdrachten betrokken.

Toen er in juli 1943 te Wachtebeke een geallieerd vliegtuig door de Duitsers werd neergedaald, was Albert De Smet, wonende in de toenmalige Groenstraat te Winkel, er als de

kippen bij om hulp te bieden.

Hij slaagde erin 3 bemanningsleden uit Duitse handen te houden, maar werd enkele dagen later door de Gestapo van zijn bed gelicht. Albert werd naar Gent overgebracht en na langdurige ondervragingen op 30 november 1943 te Oostakker gefusilleerd.

Ondertussen was de Gestapo op de hoogte van de identiteit van enkele Winkelse verzetsleden.

Zo kon Georges De Baets nog net uit de handen van de Duitsers blijven toen deze hem op 19 september 1943 in het gemeentehuis trachtten te arresteren. Samen met Frans Slock bleef Georges enkele dagen ondergedoken tot er een definitieve schuilplaats was gevonden.²⁹⁹

Christus, mijn hoop is verzezen.

†

BID VOOR DE ZIEL

van

**Albert-Leopold-Elisabeth
DE SMET**

ZOON VAN

PHILEMON en JULIE VAN NIEUWENHUYZE

geboren te St Kruis-Winkel den 13 Maart 1920 en
laffelijk door de Duitschers neergekogeld te
Oostakker den 30 November 1943.

Hij was lid van den Bond van het H. Hart,
Voorzitter van den B. J. B. en N. K. B.

Zonder vrees of schroom, met verachting voor den dood zelfs, schreef hij in zijn cel aan zijne ouders deze korte maar veelzeggende woorden : « Binnen twee uren zal ik tot de levenden niet meer behooren, maar ik ween niet ; ik heb voor de laatste maal geblecht en gecommuniceerd en ga recht hierboven bij O. L. H. Hebt goeden moed, lieve ouders, broeders en zuster, treurt niet over mijnen dood, weest niet ontroostbaar : de Heer heeft mij geroepen en een einde gesteld aan de beproevingen en het lijden van dit broze aardsche leven. Aanbidt met mij den heiligen wil des Heeren. Hij is immers de Heer van leven en dood. — Verheugt u bij deze gedachte beminde ouders, dat ook gedurende dezen oorlog uw zoon zijn christene gevoelens heeft weten te bewaren en gelukkig was te midden der angstige dagen omdat hij moed en sterkte vond bij Jezus in de H. Gemeente.

Tot wederziens dus hierna. Vergeet mij niet in uwe gebeden bij den Heer. Dat zijn de laatste wenschen van uw gansch verkleefde zoon en broeder. »

drukh. Waelput, Winkel.

Foto 70 a+b: Bidprentje en foto Albert De Smet

²⁹⁹ STEYAERT, A., *De Duitschers noemden hen "Terroristen"*.

Toen op 6 juni 1944 duizenden Amerikaanse, Britse, Australische en Canadese troepen op de stranden van Normandië waren geland, met als doel naar het Duitse Ruhrgebied door te stoten, leek de redding voor ons vaderland nabij.

De op de Duitsers buitgemaakte wapens en munitie werden uit de geheime opslagplaatsen gehaald en onder de verschillende verzetsgroepen verdeeld.

In juli 1944 kreeg de Winkelse verzetsstrijder, Karel De Clercq, de opdracht een wapen-transport vanuit Zaffelare naar de fabriek Madou, beter bekend als "het zwartselkot", op de grens van Wachtebeke met Zelzate, te begeleiden.

In de fabriek van Madou was de Wachtebeekse verzetsstrijder Adolf Naudts ondergedoken bij zijn broer Leon, die er huisbewaarder was. Nadat een deel van de lading werd afgeleverd keerde Karel De Clercq terug naar Winkel, waar de rest van de wapens werd verdeeld. Diezelfde nacht nog trok Karel naar Desteldonk, waar hij de laatste wapens leverde.

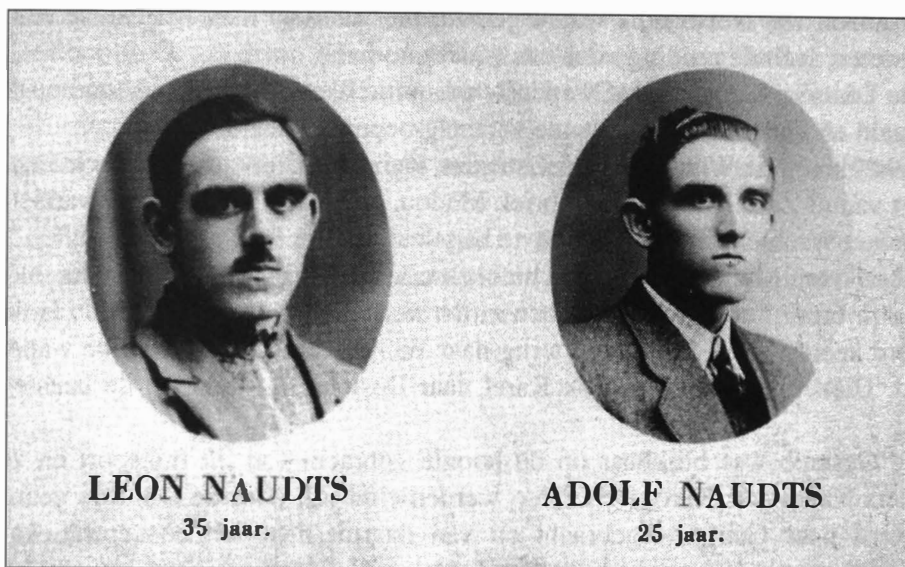
Doch de Gestapo was blijkbaar op de hoogte gebracht van dit transport en zowel de gebroeders Naudts als Karel De Clercq werden eind juli door de Duitsers gearresteerd. Karel werd naar Gent overgebracht en van daaruit naar het concentratiekamp van Neuengamme gevoerd, waar hem en de gebroeders Naudts een lange lijdensweg te wachten stond.

Leon Naudts overleed er op 15 december 1944, Adolf amper een maand later, op 20 januari 1945.

Karel De Clercq werd in april 1945 overgebracht naar een hospitaal in Hamburg, waar ook hij na een zware ziekte is overleden.³⁰⁰

Foto 71: Karel De Clercq

LEON NAUDTS

35 jaar.

ADOLF NAUDTS

25 jaar.

**TER ZALIGE NAGEDACHTENIS
VAN ONZE HELDEN**

LEON NAUDTS

LID DER VERZETSBEWEGING.

geboren te Eksaarde op 20 April 1909, overleed te
Neuengamme op 15 December 1944.

ADOLF NAUDTS

LID DER VERZETSBEWEGING.

geboren te St Kruis-Winkel op 2 December 1919.
stierf eveneens te Neuengamme op 20 Januari 1945.

Wij hebben, o, mijn God,
Geheel onszelf gegeven.
Spijt 's vijands wrangen spot,
Gebracht het offer van ons leven.

Mocht onze zware plicht
Voor hen, die verder waken,
Den weg naar Recht en Licht
Nog breeder en nog schooner maken.

Dan groeien uit ons dood
Voor ieder nieuwe krachten,
Die eens, bij smart en nood,
O, God, den menschen 't leed verzachten.

DRUK. CREVE-CHEYNS - WACHTEBEKE.

Foto 72: Bidprentje van de gebroeders Naudts.

De bevrijding

Enkele weken na de landing in Normandië werden vooral de industriegebieden in Duitsland, Frankrijk, Nederland en België stelselmatig door de geallieerden gebombardeerd. Honderden vliegtuigen ronkten door het Belgische luchtruim en dropten genadeloos hun zware bommen op o.a. de petrochemische bedrijven langsheen het kanaal Gent-Terneuzen. Deze bombardementen waren vooral catastrofaal voor Rieme, terwijl Winkel enkel in de omgeving van Rostijne met enkele verloren exemplaren geconfronteerd werd.

Met de bevrijding van zowel Brussel als Antwerpen in het begin van september, steeg ook het vertrouwen bij onze lokale verzetslieden.

Daar men vernam dat de Duitsers zich in de omgeving van Moerbeke hergroepeerden, werd besloten om de noodbrug over het kanaal te Terdonk te demonteren en ze naar de oude kanaalarm over te brengen. De verzetslieden, die nu ook de bevrijding van onze regio nabij achtten, durfden het zelfs aan om 6 Duitsers krijgsgevangen te nemen. Deze werden voorlopig in de kelders van het in opbouw zijnde gemeentehuis ondergebracht.

Doch, toen de Duitsers vrij onverwacht vanuit Zeeland steun kregen, waren het nog steeds Duitse militairen die door het Winkelse dorpscentrum patrouilleerden.

Toen Georges De Baets op 7 september 1944, na een zoveelste hulpactie, zich terug naar zijn vrienden wou begeven, botste hij ongelukkig op zo'n Duitse patrouille. Georges werd gefouilleerd en doordat hij een wapen bij zich had, genadeloos door de Duitsers neergeschoten.

BID VOOR DE ZIEL
van
JORIS DE BAETS
zoon van EDMOND en MARIE VEREECKE
geboren te St Kruis-Winkel den 29 October 1919
en aldaar voor 't Vaderland gestorven den
7 September 1944.
Hij was lid van den Bood van het H. Hart.

Hij zocht het welvaren van zijn volk. Mach. I. XIV. 4.

†

In het ouderlijke huis was hij een voorbeeld van eerbied en genegenheid voor zijn vader en zijn moeder : — als christen jongeling steeds beziel met godsdienstige gevoelens : nog daags voor zijn dood biechte en communiceerde hij omdat hij voorzag aan de bondscommunie van den daaropvolgende Zondag niet te kunnen deelnemen.

Uit liefde voor zijn Vaderland trok hij op als vrijwilliger ; maar helaas ! hij viel vooraleer het Vaderland vrij te zien : nauwelijks eenige stappen van de ouderlijke woning werd hij laf neergeschoten.

Het volk huivert bij deze afschuwelijke gruweldaad, prijst het moedige slachtoffer en neemt deelaan de droefheid zijner ouders.

Die sterft om zijne broeders te redden, is van zijne zaligheid verzekerd. Kard. Mercier.

Bemilde ouders, duurzame broeder Victor, nog banelling in het vijandige Duitsland, onder al de smarten is er wellicht geene onze eerbied zoo waardig als de uwe, doch troost u, 't is Gods wil die geschied is ; en gij, mijn duurzame pleegouders en pleegbroertje Pierre, bij wie ik een gansch jaar als onderduiker en kind van den huize heb verbleven, nogmaals mijn besten dank en nimmer vergeet ik u hierboven.

Wij bevelen u, o Heer, de ziel van uwen dienaar Joris, en wijsmeeken u, Heer Jezus-Christus, die zoo genadig uit den hemel nedergedaald zijt, uit liefde voor die ziel, dat het u gelieve ze te doen dragen in den schoot der Patriërchen en haer de eeuwige rust te geven.

Jezus, Maria. 300 d. ell.

drukk. Waelpuut. Winkel.

Foto 73: Bidprentje Joris (Georges) De Baets.

Door de koelbloedigheid van burgemeester Gustaaf Van Hecke, die ook tot het verzet behoorde, bleef Winkel toen een ramp bespaard; de Duitsers dreigden er immers mee het ganse dorp plat te branden en de volledige bevolking uit te moorden indien er ook maar één kogel naar een Duitser werd afgevuurd. ...*De Duitse terreur heerschte in de gemeente. De bewoners vluchtten uit het dorp. Verraad was meer dan ooit te vreezen.* Om al deze redenen besloot het verzet om de 6 krijgsgevangenen zo vlug mogelijk aan de geallieerden uit te leveren. Deze taak werd toevertrouwd aan Omer Van de Walle (neef van de gelijknamige onderwijzer) en Willy Van Kenhove. De krijgsgevangenen werden naar het “Groot Hof” in de Mendonkse dreef (Oostdonkstraat) overgebracht, waar ze de volgende dag door een Engelse patrouille werden opgehaald.

Toen op 16 september 1944 twee Poolse militairen, begeleid door de lokale weerstand, zich in het dorpscentrum van Winkel aanmeldden werden zij als helden onthaald. Winkel was eindelijk van de Duitse terreur bevrijd.³⁰¹

Op de plaats waar Georges De Baets was neergekogeld werd een monument opgericht ter ere van de gesneuvelde verzetsstrijders. Wij vinden hun namen ook terug op het uitgebreide monument aan de kerk, samen met de andere Winkelse slachtoffers.

Militairen

Van Giels Albert	°27/7/1919 Ronsele †24/5/1940
------------------	----------------------------------

De Baets Gerard	°16/5/1905 Watou †24/5/1940
-----------------	--------------------------------

Burg. slachtoffers

Genbrugge Ivo	°1/1/1900 †22/5/1940
---------------	-------------------------

Eeckhout Octaaf	°10/8/1889 †22/5/1940
-----------------	--------------------------

Van Damme Marie	°29/11/1870 †23/5/1940
-----------------	---------------------------

Van de Velde Camiel	°23/3/1884 †6/6/1940
---------------------	-------------------------

De Meulenaere J.	°24/12/1867 †2/6/1940
------------------	--------------------------

³⁰¹ Vergelijk: VAN COILLIE, R. o.c. / VANACKER, D & HENDRYCKX, M. o.c. / STEYAERT, A. o.c.

Weerstand

De Baets Georges °29/10/1919
gefusilleerd te St.-Kruis - Winkel †7/9/1944

De Smet Albert °18/3/1920
gefusilleerd te Oostacker †30/11/1943

De Clercq Charel °27/1/1906
overleden te Hamburg †April 1945

Opgeëisten

Baers Victor °6/10/1923
Aue (Duitschland) †5/12/1944

De Baets Englebert °12/9/1923
Wangerooge (Duitschland) †25/4/1945

De Rijcke Arthur °16/10/1923
Duitschland †?

Foto 74: Monument opgericht ter nagedachtenis van het Verzet 1940 - 1945

e) De verdere uitbouw van de Gentse haven

Toen na WO II het maritiem transport evolueerde tot enorme zeeschepen, bleek het kanaal Gent - Terneuzen met haar "10.000 ton-sluisje" niet meer toegankelijk voor deze grote petroleumtankers en bulkschepen. Gent had deze evolutie enigszins verwacht, daar men reeds tijdens WO II plannen smeedde voor een ruimer kanaal en een nieuwe sluis in Terneuzen.

Maar nu de havenactiviteit in deze naoorlogse jaren sterk was gedaald, waardoor het werkloosheidscijfer zienderogen steeg, wou Gent zijn vooropgestelde plannen zo vlug mogelijk uitvoeren.

In 1952-53 liep het aantal werklozen in de Gentse regio op tot 25.000, wat meteen één der hoogste cijfers was in België. Hiervoor was vooral de textielsector verantwoordelijk, die op 12 jaar tijd maar liefst 10.000 banen afstootte.

Foto 75: Ondanks de Gentse plannen om de rechterkanaaloever tot industrieterrein om te vormen, besloot het Winkelse gemeentebestuur begin de jaren vijftig de Rostijnestraat en de Nonnenstraat van een betonnen wegdek te voorzien. Hier zien we de Rostijnestraat richting Zelzate, met links het huisje van Kamiel De Wever en Emma De Soomer, en achteraan de oude herberg "Halfweg". Rechts zien we het boswachtershuis van de familie De Wulf.

Deze weg is anno 2000 nog steeds een onderdeel van het wegennet van Sidmar:

³⁰² NAUDTS, K., De Gentse kanaalzone, twee eeuwen strijd voor een vaarweg naar zee, in: *Over den Vier Ambachten*, 1993

Om deze negatieve spiraal enigszins tegen te gaan liet Gent vanaf 1955 in de omgeving van het kanaal, stelselmatig industriegronden bouwrijp maken, hopen hier nieuwe, watergebonden bedrijven aan te trekken.³⁰² Daar de westelijke kanaaloever sinds de jaren 20 door vooral chemische, petrochemische en elektrometallurgische bedrijven was ingepalmd, situeerden deze nieuwe terreinen zich nu bijna volledig op de oostelijke oever.³⁰³

Nadat in februari 1958 de brug van Terdonk in, zowel letterlijk als figuurlijk, mistige omstandigheden door een Noorse tanker werd aangevaren, besloot men van overheidswege deze “grootste draaibrug van België” niet meer te herstellen. Om de scheepvaart niet te hinderen werd het puin zo vlug mogelijk geruimd, en werd de oeververbinding, net zoals in Langerbrugge, opnieuw door een veerboot verzekerd.

Doch dit *armzalig en ellendig pontje* werd vooral vanuit de Winkelse gemeenteraad fel bekritiseerd. Burgemeester Gustaaf Van Hecke diende zelfs een voorstel tot betogingen en protestmarsen de kop in te drukken.

Maar toen in 1959 het Gentse havengebied door de wet op de economische expansie erkend werd als ontwikkelingsgebied, besloot het verontruste Winkelse schepencollege toch maar om contact op te nemen met Gent. Daar stelde men vast dat het nieuw geplande kanaaltracé op het grondgebied van Winkel slechts 1 lare zou innemen.³⁰⁴

Gent kon nu, dank zij het statuut van ontwikkelingsgebied, aan de eventueel geïnteresseerde bedrijven een zeer gunstige fiscale regeling aanbieden.³⁰⁵ Daarbij kocht de Belgische staat in datzelfde jaar van de COO-Gent, een groot aantal gronden aan in de omgeving van Rostijne, de Burgstraat en de Smaldonkackers. Deze werden tot industriegronden omgevormd waarop Gent nu deze meer dan 600 ha wou annexeren.

Zowel het Winkels schepencollege als de oppositie reageerden fel tegen deze plannen. Er werd een actiecomité opgericht en in mei 1959 werd er een volksraadpleging gehouden. De uitslag was verpletterend, meer dan 99% van de Winkelse bevolking sprak zich uit tegen de Gentse annexatieplannen.

De Gentse havenscheper, Gerard Van den Daele, trachtte de gemoederen enigszins te bedaren en nodigde Winkel, net als alle andere kanaalgemeenten, uit om toe te treden tot VENECO, de Vennootschap voor Economische ontwikkeling van het gewest Gent. Bij de oprichting van deze intercommunale beloofde Gent bij monde van haar havenscheper *om van haar oorspronkelijke opgevatte annexatieplannen af te zien, terwijl anderzijds de kanaalgemeenten zullen worden beschouwd als een groep met eigen specifieke belangen en mogelijkheden.*³⁰⁶

Op 20 juni 1960 werd dan na langdurige en moeizame onderhandelingen het Belgisch-Nederlands verdrag ondertekend, waarin het verruimen van het kanaal Gent –Terneuzen en de bouw van een nieuwe zeesluis te Terneuzen werden omschreven.

³⁰³ VLASSEN BROECK, W., De Kanaalzone: een progressieve industriezone in de Gentse stadsregio, in: *Driemaandelijks tijdschrift van het Gemeentekrediet van België*, XLII, 1988.

³⁰⁴ VANACKER, D. & HENDRYCKX, M., o.c.

³⁰⁵ NAUDTS, K., o.c.

³⁰⁶ VANACKER, D. & HENDRYCKX, M., o.c.

Foto 76: Oude veer te Terdonk begin de jaren zestig. Na de aanvaring van de brug door een Noorse tanker werd er opnieuw een veerdienst over het kanaal ingelegd. Aanvankelijk was dit deze kleine veerboot voor max. drie wagens. Rond 1965 werd hij vervangen door de grotere exemplaren die anno 2000 nog steeds de overtocht verzekeren.

Foto 77: De aanleg van de J.F. Kennedylaan in 1965. We verlaten de Vierweegse en zien de doorsneden Smishoekstraat. Achteraan herkennen we nog de eigendommen van de bloemisterij De Bruycker.

Op Belgisch grondgebied zou het kanaal verbreed worden tot 200 m en verdiept tot 13,5 m. Tussen Zelzate en Terneuzen werd er een volledig nieuw tracé voorzien, terwijl ter hoogte van Rostijne een 400 m brede zwaairom werd gepland. De restanten van de bruggen van Langerbrugge, Terdonk en de spoorwegbrug te Zelzate zouden verdwijnen zodat de oeververbinding in Langerbrugge en Terdonk verder door veerboten zou worden verzekerd. Het nieuwe industriegebied op de oostelijke kanaaloever zou dan met een ringweg, de Kennedylaan, omsloten worden.

Door dit verdrag raakten de graafwerken die reeds in 1954 werden aangevat, in een stroomversnelling.

In 1960 begon men met de aanleg van de Kennedylaan, die in de eerste plaats het industriegebied rond het Sifferdok en het Petroleumdok zou ontsluiten.³⁰⁷

In de marge van deze havenuitbreidingen werd in 1958 te Winkel in de toenmalige Kloosterstraat (nu Jozefienestraat), een sociale woonwijk gepland. Een vroegere poging tot een dergelijk project in de Karel Bauwensstraat, werd in 1954 door onteigeningsproblemen gekelderd.

Aan de Kloosterstraat werden in 3 fasen een 30-tal woningen opgetrokken, waarvan de eerste 6 “huizen in villastijl” reeds in 1961 door de eigenaars werden betrokken.

f) *Staalreus Sidmar*

Vorbereiding

Voor de nieuwe industriegronden in de omgeving van Rostijne, Pachtgoed en de Burgstraat, was er een grote interesse van het Luxemburgse Arbed, daar deze “*machtige maatschappij*” reeds sinds 1931 een 300 ha gronden ten noorden van Rostijne in handen had.

Samen met de holding Société Générale de Belgique, de Belgische siderurgische bedrijven Cockerill-Ougrée en La Providence en de Franse groep Schneider, werd door Arbed in 1959 een gemeenschappelijk plan uitgewerkt om een geïntegreerd staalbedrijf op te richten.

Doch niettegenstaande de E.G.K.S. wel instemde met de oprichting van een nieuw staalbedrijf, beloofde de keuze voor Gent als vestigingsplaats nog een moeilijke strijd te worden.

Doordat de toestemming echter alleen werd verstrekt voor het Belgische grondgebied, en de inplanting van het nieuwe bedrijf zich in de nabijheid van de zee diende te bevinden, bleven uiteindelijk Zeebrugge, Antwerpen en Gent als kandidaat over.

Zeebrugge viel als eerste af, daar men door de invloed van de zilte zeelucht voor een te hoge onderhoudskost vreesde.

De Antwerpse kandidatuur struikelde dan weer over de onstabiele diepgang van de Schelde, en omdat men voor het vershippen van de ertsen toch een vrij grote marge aan tonnenmaat eiste.

Gent bleek uiteindelijk de beste keuze, daar enerzijds Arbed hier reeds gronden bezat,

³⁰⁷ NAUDTS, K., o.c.

maar vooral door het gunstige investeringsklimaat, de hoge werkloosheid en de aanwezigheid van een degelijk universitair en technisch onderwijs.

De keuze voor Gent als vestigingsplaats voor SIDMAR (SIDérurgie MARitime) werd officieel vastgelegd op 2 mei 1962.³⁰⁸

De uitvoering

Om de Sidmarterreinen op het peil van de Kennedylaan te brengen, werd gebruik gemaakt van de baggerspecie die vrijkwam bij de graafwerken van het nieuwe kanaal-tracé te Zelzate.

In de omgeving van Pachtgoed verdwenen vele hectaren akkers en weiden onder deze smurrie, terwijl in Rostijne honderden bomen werden geveld. De kleurrijke boerderijtjes, her en der verspreid, werden gesloopt, slechts enkele ervan werden nadien tot kantoorruimte voor de vele aannemers ingericht.

Reeds in 1961 werd de “nieuwe molen” aan de Nonnenstraat afgebroken. Deze laatste Winkelse windmolen was sinds 1957 buiten bedrijf, en bevond zich nu net binnen het Sidmarterrein.

Toen in februari 1964 de eigenlijke bouwwerken aanvingen werden de Smishoekstraat, Kattenhoekstraat en Nonnenstraat omgevormd tot aanvoerroute. De dokkerende betonmixers en het transport van enorme staalconstructies, maakten de omgeving van de Vierweegse wel erg onveilig.

Vanuit Rostijne steeg nu het monotone, metaalachtige gedreun op van het heien der funderingspalen, klanken die meteen de heropbloei van de Gentse regio aankondigden.

³⁰⁸ LEOPOLD, BR., Sidmar, Een daad van geloof in de staalnijverheid, naar een Franstalige bijdrage door de heer Max Nokin, voorzitter van “Sidmar”, vertaald door Br. Leopold, in: *St.-Laurensklok* jg. 40/4. 1967/68.

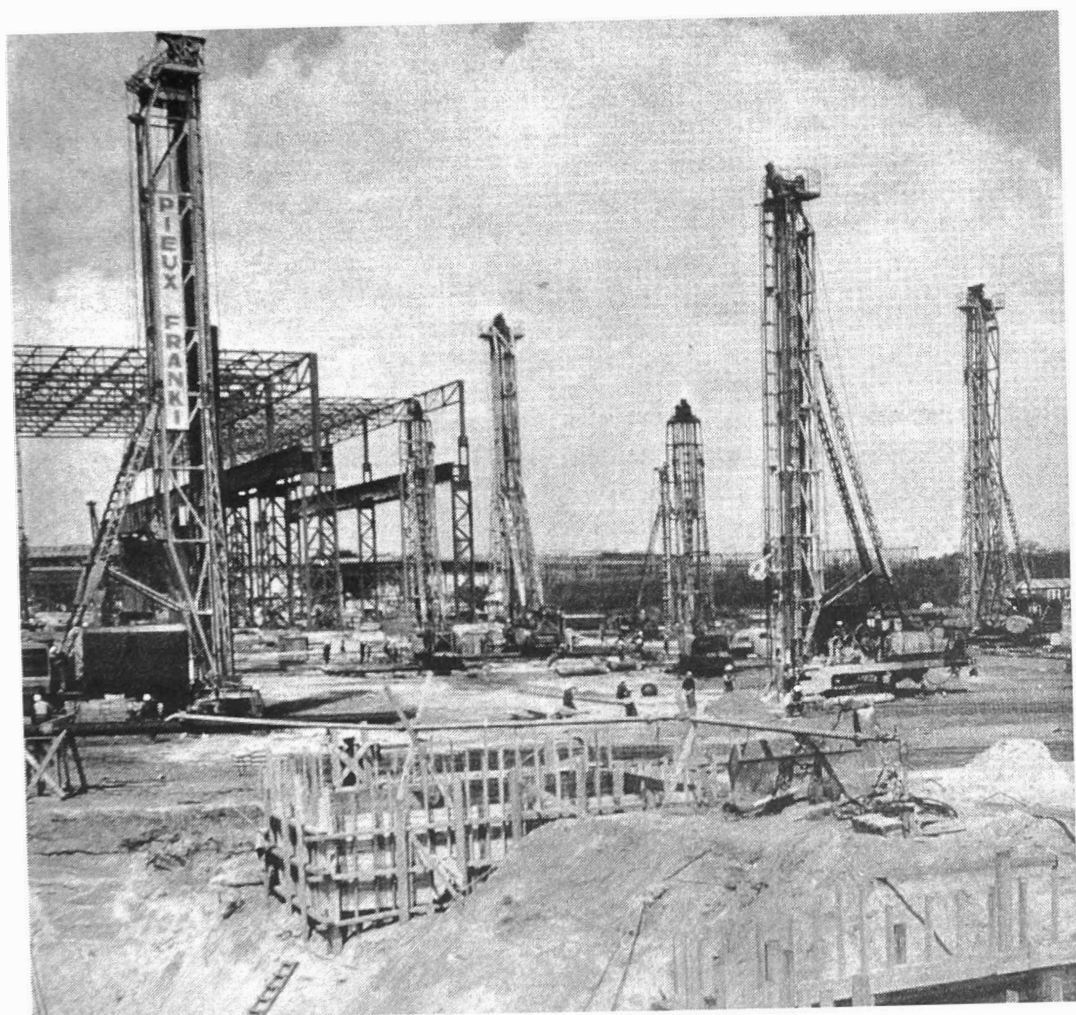

Foto 78: (± 1964) SIDMAR in opbouw; het heien der funderingspalen.

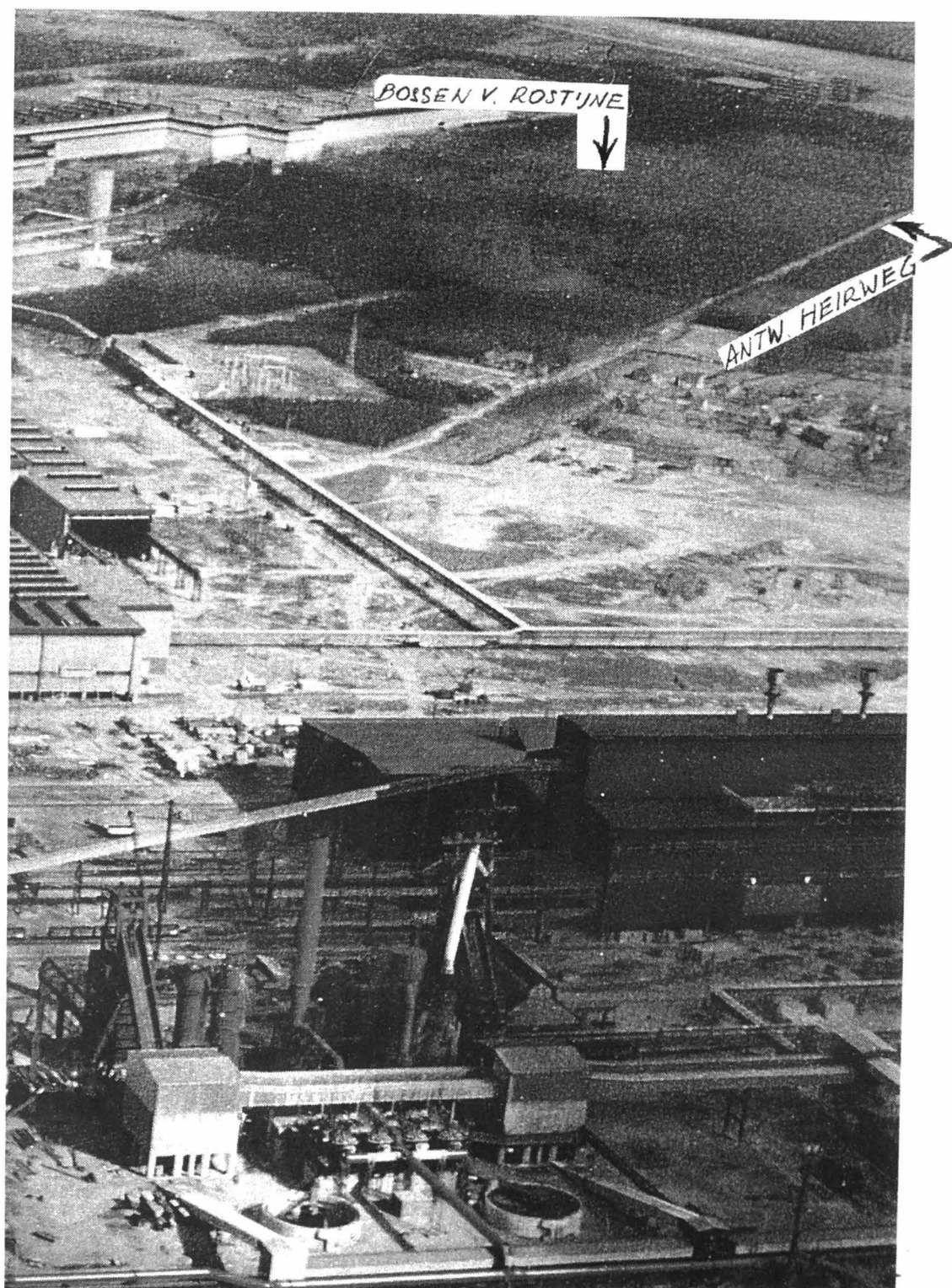

Foto 79: Luchtfoto van de in opbouw zijnde hoogovens en staalfabriek. Rechts bovenaan kunnen we nog een glimp opvangen van de woonkern van Rostijne en een deel van het traject van de "Antwerpse heerweg", Wachtebekestraat of Zandstraat, die de resterende bossen doorkruist.

6) Het einde van Winkel als onafhankelijke gemeente

Sinds in 1959 de Gentse regio als economisch ontwikkelingsgebied was erkend, had de stad er alles aan gedaan om nieuwe bedrijven naar het Gentse havengebied te lokken. Maar om een eenheid van havenbeheer te bekomen bleek een nieuwe aanpassing van de gemeentegrenzen onvermijdelijk.

Gesteund door de eenheidswet van 14 februari 1961, waarin een fusie van aangrenzende gemeenten is voorzien, droomde Gent haar noordergrens tot voorbij Zelzate, inclusief alle kanaalgemeenten.

Steunend op deze wet werd er op de Gentse gemeenteraad van 8 juni 1962 voorgesteld om de gemeenten Desteldonk, Mendonk, Kluizen en St.-Kruis-Winkel volledig te annexeren, terwijl ook Wachtebeke, Zaffelare en Oostakker een deel van hun grondgebied mochten opofferen.

Met dit voorstel leek het alsof de Gentse havenschepen Gerard Van den Daele, zijn belofte t.o.v. de kanaalgemeenten zou verbreken. Als voorzitter van de Raad van Beheer van VENECO zou hij er immers over waken dat *“de specifieke belangen en mogelijkheden”* van deze gemeenten zouden gevrijwaard worden.

De reden tot volledige annexatie was, volgens Van den Daele, de eis van SIDMAR om ook in de toekomst slechts met één autoriteit te moeten onderhandelen, nl. de stad Gent. Zowel op 3 en 10 juli, alsook op 7 december 1962 werd er heftig gedebatteerd tussen de burgemeesters der getroffen gemeenten enerzijds en het Gentse havenbedrijf anderzijds.³⁰⁹

Maar ook het provinciebestuur had enig bezwaar bij deze Gentse annexatieplannen. Zo kon men best aannemen dat het industriegebied op Winkels grondgebied, tussen het kanaal Gent-Terneuzen en de Kennedylaan, bij Gent werd gevoegd, maar het resterende deel, ten oosten van deze ringweg zag men toch liever bij Wachtebeke, *“daar de landelijke bevolking geenszins is aangewezen op de stad Gent en het geografisch de enige gezonde oplossing is.”*³¹⁰

Doch, waar de meer invloedrijke kanaalgemeenten vooral om partijpolitieke redenen voorlopig uit Gentse handen konden blijven, leek het kleine Winkel tot een volledige fusie veroordeeld.

In het voorjaar van 1964 werd burgemeester Gustaaf Van Hecke gehuldigd voor zijn 25-jarig burgemeesterschap.

Het Winkelse dorpscentrum werd voor een laatste maal met vlaggen en wimpels versierd, en door de straten trok een lange stoet waarin de Winkelse bevolking haar dank betuigde aan haar toen 73-jarige burgervader.

De feestelijkheden werden 's avonds afgesloten met een spetterend vuurwerk om en rond de vluchtheuvel in de Kattenhoekstraat. Daar werd in 1955 een ereboompje aangeplant ter nagedachtenis van de gesneuvelde verzetsstrijders uit de Tweede Wereldoorlog.

Gustaaf Van Hecke, toen reeds door ziekte gekweld, liet zich nadien door zijn eerste schepen, Maurice Van De Walle, als burgemeester vervangen.

³⁰⁹ DE VOS, A., o.c.

³¹⁰ Provincieraadverslag van 29/5/1964

Foto 80: Groepsfoto van enkele "Winkelse notabelen" ter gelegenheid van het 25-jarig burgemeesterschap van Gustaaf Van Hecke, met onder de triomfboog: v.l.n.r. Albert Teirlynck, secretaris Maurice De Winter, burgemeester Gustaaf Van Hecke, 1^e schepen Maurice Van De Walle, Ernest Van Der Velpen, Leonce De Bruycker en Frans Slock. Achteraan herkennen we ook Gustaaf Goossens, Cyriel Dauwe en Theophiel Van Der Straeten.

*De triomfboog vermeldt:
 Vandaag wordt door eenieder bedacht
 En U een welverdiende hulde gebracht
 Omdat hier 25 jaar bij dag en bij nacht
 Het welzijn van 't Winkels volk werd betracht.*

Bij de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 1964 kwam de partij Gemeentebelangen van burgemeester Van Hecke niet meer op, daar de totale annexatie een feit was. Op aanraden echter van de toenmalige Gentse burgemeester Emiel Claeys, diende de Winkelse CVP-familie wel een volledige lijst in, wat ook door de toenmalige BSP, (nu SP) werd gedaan. Voor de CVP werden zowel lijsttrekker Albert Teirlynck als Etienne Van Kenhove, Maria Van Hende, Gustaaf Goossens, Cyriel Bauwens, Octaaf Genbrugge en Albert Genbrugge verkozen, terwijl Alfons De Baets en Julien Van der Straeten het net niet haalden. Voor de BSP waren het Roger De Loose en Felix Iterbeke die het grootste aantal stemmen kregen.

*Foto 81: (1964) Gustaaf Van Hecke,
de laatste burgemeester van een onafhankelijk Winkel.*

†
**BID VOOR DE ZIEL VAN
MIJNHEER**

Gustaaf VAN HECKE

**Burgemeester van de
gewezen gemeente Sint-Kruis-Winkel
Voorz. Muziekmaatschappij Ste Cecilia
Ere-Voorz. Oudstrijdersbond 1914-1918
Bestuurslid
van de plaatselijke afdelingen N. S. B.,
Geheim Leger, Rood Kruis,
Feestcomité
Lid van de Gilde van het H. Kruis
Vereerd met verscheidene
Militaire en Burgerlijke Eretkens
geboren**

te Sint-Kruis-Winkel op 23 februari 1891 en
er godvruchtig overleden op 5 april 1966,
gesterkt met de HH. Sacramenten.

—
Een verdienstelijk man werd uit ons
midden genomen. Gedurende 25 jaar
heeft hij zich als burgemeester ingezet
voor het welzijn van de gemeente,
wiens wel en wee hij gedragen heeft
als het zijne.

Het waren jaren van toewijding aan
het algemeen welzijn en van dienst-
baarheid aan zijn mensen. Op die ma-
nier heeft hij vorm en inhoud gegeven
aan het gebod van de liefde. Op die
manier heeft hij meegewerkt met de
Schepper, om het stukje van de we-
reld dat aan zijn zorgen was toever-
trouwd, schoner en meer bewoonbaar
te maken.

Ook voor zijn familie was hij een ster-
ke steun en zijn heengaan zal voor hen
een pijnlijk verlies worden.

*Foto 82: Bidprentje van Gustaaf Van Hecke,
burgemeester van Winkel van 1939 tot 1965.*

Maar door de nakende fusie werd deze verkiezingsuitslag echter niet gevalideerd, en ter compensatie werden de verkozenen door Gent dan aangezien als een "comité van raadgevers".³¹¹

Op 26 december 1964 werden de Winkelse gemeenteraadsleden dan voor een laatste maal samengebracht.

Op deze laatste officiële gemeenteraad waren naast secretaris Maurice De Winter, ook aanwezig:

Voor Gemeentebelangen: burgemeester Gustaaf Van Hecke, 1e schepen Maurice Van De Walle, 2e schepen Raymond Claeysens, Frans Slock, Alfons Van Hecke en Ernest Van Der Velpen.

³¹¹ Privé-archief ETIENNE VAN KENHOVE, gewezen gemeenteraadslid en ere-provincieraadslid.

Voor de CVP: Albert Teirlynck, Gustaaf Goossens en Maria Van Hende.³¹²

Er werd nog even nagepraat over de verkiezingsuitslag en er werd ook besloten om de verkaveling aan de Molenstraat tot Pastoor Herpelinckstraat om te vormen, dit naar de overleden priester die bijna 30 jaar parochieherder was te Winkel.

Maar echt prettig kon de sfeer niet geweest zijn, men wist immers dat amper één week later, op 1 januari 1965, alle Winkelse “*scheewei-eters*”³¹³ Gentse “*stroppendragers*” zouden worden.

³¹² Idem.

³¹³ Scheewei-eters: spotnaam of bijnaam voor de inwoners van het voormalige Winkel. Scheewei: met water verdunde karnemelk die voornamelijk door de mindergegoeden werd gedronken.

NAWOORD

Het wel en wee van Sint-Kruis-Winkel was, net zoals in onze omliggende gemeenten, sterk afhankelijk van de grillen van het machtswellustige en rebelse Gent.

Onze regio vormde dan ook meermaals het strijdtoneel van zowel fiere Gentenaars als arrogante Fransen en Spanjaarden of protestantse Hollanders.

Maar het was vooral het graven van de Sasse Vaart in de 16^e eeuw, dat er uiteindelijk zou toe leiden dat 400 jaar later een aantal gemeenten ten noorden van Gent bij deze stad zouden aangehecht worden.

Reeds in de 2^e helft van de 19^e eeuw slaagde Gent erin om stelselmatig delen van het Winkelse grondgebied, voornamelijk langsheen de tragels van het kanaal, in te palmen, om uiteindelijk bij KB van 31 december 1964 de ganse gemeente op te sloppen.

Ook Desteldonk was hetzelfde lot beschoren, terwijl Mendonk verdeeld werd tussen Gent en Wachtebeke. Dit nieuwe Wachtebeekse grondgebied werd dan enkele jaren later grotendeels tot het Provinciaal Domein Puyenbroek omgevormd.

Maar ook Kluizen op de westelijke kanaaloever werd gesplitst; het zuidelijk deel werd bij Gent gevoegd terwijl Ertvelde zich over het resterende deel mocht ontfermen.

Waar deze Gentse aanhechtingspolitiek in eerste instantie op een heftig protest stuitte, waarbij vooral de Gentse havenschepen Gerard Van den Daele meermaals de kop van jut was, bleek na de fusie alles best mee te vallen.

Gerard Van den Daele, ondertussen verkozen tot Gents burgemeester en dus ook de nieuwe burgervader van Winkel, slaagde erin om de geannexeerde kanaaldorpen sterk te moderniseren. Zo lag deze volkse figuur o.a. aan de basis van een betere wegeninfrastructuur, een aangepast elektriciteitsnet, de uitbreiding van waterleidingen, riolering ...enz.³¹⁴

Anderzijds zorgde de inplanting van SIDMAR, door de aard van zijn activiteiten, voor industriële relaties met nieuwe en reeds bestaande bedrijven in de omgeving, zoals EBES Rodenhuize, Air Products en CBR om er maar enkele te noemen. De staalreus slaagde er ook in om op korte tijd met zijn meer dan 6000 werknemers uit te groeien tot de grootste private werkgever in de Gentse kanaalzone, waarbij de inwoners van Winkel zeker niet vergeten werden.

Maar het daarop volgende stadsbestuur, onder leiding van burgemeester Placide De Paepe, kon op minder sympathie vanuit de kanaalzone rekenen. Hierbij denken we voornamelijk aan de wijze waarop de inwoners van Terdonk uit hun huizen werden “verjaagd”, terwijl er in Winkel zelf, en dit omwille van een mogelijke havenuitbreiding, een absolute bouwstop was ingevoerd.

Maar ook anno 2000 dreigt Winkel door de nieuwe mobiliteitsplannen in de Gentse kanaalzone, het kind van de rekening te worden.

³¹⁴ Privé-archief ETIENNE VAN KENHOVE, gewezen gemeenteraadslid en ere-provincieraadslid.

Met het afsluiten van de Kennedylaan zal het dorpscentrum bijna totaal geïsoleerd worden waardoor Winkel, net zoals in de Middeleeuwen, opnieuw een uithoek dreigt te worden, maar nu in het westen en noorden omsloten door de J.F.Kennedylaan, terwijl het zuiden nog steeds wordt afgegrensd door de Moervaart met haar versleten baileybrug. De enige uitweg voor de inwoners van Winkel ligt blijkbaar in het noordoosten, richting Wachtebeke!!

Oude Landmaten

In het rechtsgebied van het Ambacht Assenede, waarvan Winkel deel uitmaakte, werd over het algemeen gebruik gemaakt van de Gentse landmaat. Aan de hand van onderstaande tabel kunnen we deze oude landmaten met het huidige metrisch stelsel vergelijken.

De lengtevoet	Verdeeld in 10 duimen	0,2753 m
De vierkante voet		0,075781 m ²
De lengteroede	14 voet	3,8542 m
De vierkante roede		14, 8548 m ²
Het gemet	300 roeden	4455,99 m ²
Gentse Bunder	900 roeden of 3 gemeten	1 ha 33 a 68 ca
673 Gentse roeden en 49 vierkante voeten		1 ha
Een Schrede	2,5 voeten	0,69 m
Een Fierlingland	1/8 Bunder of 112,5 roeden	
Haelsterzaeds	120 roeden	
Vierendeelzaeds	60 roeden	
Meuken	30 roeden	

315

Bevolkingsevolutie Winkel 1786 – 1998

Jaar	aantal	Jaar	aantal
1786	1531	1910	2429
1801	1743	1920	2266
1831	2030	1930	1893
1845	2008	1940	1861
1866	2106	1947	1918
1876	2114	1961	1906
1888	2311	1966	1855
1900	2537	1998	1110

³¹⁵ DE SCHRYVER, H., *De oude landmaten in Vlaanderen, 1936*

Pastors van Sint-Kruis-Winkel, 13^e eeuw – 2000

1298 - ?	SER JANS	Was verbonden aan de abdij van Doornzele en zou pastoor geweest zijn vanaf 4 okt. 1298
? - 1440	NICOLAAS ZWANAERT	
1444 - 1448	PAULUS VAN DE WIELE (de Rota)	
1448 - 1453	GILLIS GAETMAN	Was tevens pastoor te Assenede
1453 - 1460	JORIS VAN DE STEEN (a Lapide)	
1478 - 1481	WILLEM THIERKINC (Dierkens))	
? - 1486	N.... DE WATEREN	
1486 - 1490	JOHAN DIELMAN	Vanaf 29 maart 1486, overleden in 1490
1490 - ?	MICHAEL VAN BLADER	Vanaf 16 mei 1490
? - 1498	GUILLELMUS CONRARDI	
1498 - 1499	OTTO CONRARDI'S ZOON	Vanaf 20 okt. 1498
1499 - 1512	PETRUS MEYER	
1512 - 1515	CORNELIS MEYER	
1515 - 1516	ADRIAAN VAN DER MEERSCH	Overleden in 1516
1516 - 1519	HENDRIK BAERS	
1519 - 1531	JOHANNES SOYE (de Foye)	
1531 - 1553	FRANCIES VAN MEERHAEGHE	Vanaf 17 jan. 1531, overleden in 1553
1553 - 1562	GILLES VAN GORSENE	Vanaf 11 mei 1553
1562 - 1570	GILLES VAN BOSSUYT	Vanaf 18 juni 1562
1570 - 1574	JACOBUS VAN DEN BERGHE	
1574 - ?	JAN DE SMET (Fabri)	Vanaf 4 okt. 1574
1603 - 1610	LUDOVIC VAN DEN WIJNGAERDE	Vanaf 22 juni 1603
1611 - 1618	PETRUS VAN BERINGHEN	Vanaf 10 april 1611
1611 - ?	LEODEGAR CARDON	Werd in 1610 licentiaat in de godsgeleerdheid aan de Hogeschool te Douai. Was pastoor van Winkel en Assenede, en nadien deken van Hulst. Overleed in 1627 op 40-jarige leeftijd.
1619 - 1642	ARNOLD EVERAERT	Vanaf 11 jan. 1619 tot overlijden 25 feb. 1642, Deservitor ³¹⁶ LUDOVICUS WACKINS, (1 maart 1642 tot 16 mei 1642)
1642 - 1662	JAN BAPTISTE HASSELER	Vanaf 16 mei 1642 tot 7 jan. 1662
1662 - 1668	WILHELMUS THOMAS (GULIELLEMUS THONE)	Vanaf 14 jan. 1662 tot overlijden 20 okt. 1668
1669 - 1676	GEERAARD STRUYVINCK	Vanaf 26 jan. 1669 tot overlijden 22 juni 1676 Was voordien, vanaf 1657 tot 1669 pastoor te Wachtebeke
1676 - 1686	AEGIDIUS VAN DE WINCKELE	Vanaf 28 juli 1676 tot overlijden 16 nov. 1686. Deservitor: J.F. VAN ACKER (16 nov. 1686 tot 10 feb. 1687)
1687 - 1711	PETRUS VAN DAMME	Vanaf 10 feb. 1687 tot overlijden 20 jan. 1711
1711 - 1730	PIETER ANTOON COENE	Vanaf 11 maart 1711 tot overlijden 13 april 1730
1730 - 1772	PETRUS VAN BOGAERT	Vanaf 25 april 1730 tot overlijden 12 aug. 1772. Was vanaf 10 juli 1719 onderpastoor te Winkel, en stond dus 53 jaar op de parochie.

³¹⁶ Deservitor: waarnemend pastoor in een vacante parochie.

1772 - 1809	JUDOCUS DE WAEGHENAERE	Vanaf 26 aug. 1772 tot overlijden 28 juli 1809. Was vanaf 20 april 1763 onderpastoor te Winkel. Deservitoren: PETRUS DHAENENS (10 jan. 1799 tot 20 maart 1800) en FRANCIES VAN DEN BEMDEN (5 april 1800 tot 16 juni 1802)
1809 - 1819	JOANNES BAPTISTA WATERSCHOOT	
1819 - 1821	P.J. DESCAMPS	
1821 - 1855	LUDOVICUS IMSCHOOT	Vanaf 18 dec. 1821 tot overlijden 6 juni 1855
1855 - 1880	JOSEPHUS DE FEYTER	Vanaf 3 juli 1855 tot overlijden 2 maart 1880
1880 - 1887	JOANNES BAPTISTA DE SCHEEMAECKER	Vanaf 12 maart 1880 tot overlijden in nov. 1887
1887 - 1892	JACOBUS EUGENIUS HAEMS	Vanaf 2 dec. 1887 tot 29 feb. 1892
1892 - 1893	ALPHONSUS VAN BRUYSSSEL	Vanaf 29 feb. 1892 tot 13 juni 1893
1893 - 1909	FLORENTINUS VAN HAUTE	Vanaf 4 juli 1893 tot jan. 1909
1909 - 1923	FRANCISCUS XAVERIUS PHILIPPART	Vanaf 22 jan 1909 tot 11 juli 1923. Overleden te Winkel op 18 dec. 1925
1923 - 1929	LEONARDUS HENDRIK NYSSENS	Vanaf 11 juli 1923 tot 12 maart 1929
1929 - 1958	MARCEL HERPELINCK	Vanaf 11 april 1929 tot 20 jan. 1958
1958 - 1969	MARCEL NOTTE	Vanaf 20 jan. 1958 tot 25 sep. 1969 Overleden in 1974
1969 - 1978	ROGER VERHAEGHE	Vanaf 25 okt. 1969 tot okt. 1978
1978 - 1987	REMI TOURNE	Vanaf 28 okt. 1978 tot 19 sep. 1987
1987 - 1992	PIET CRAMER	Vanaf 8 nov. 1987 tot 21 juni 1992. Behoorde voordien tot de paters Franciskanen in het kasteeltje te Terdonk (1968 – 1970)
1993 -	WILLY VAN NIEUWENHOVE	Vanaf Kerstmis 1992, maar officieel aangesteld op 1 april 1993

317

Burgemeesters van Sint-Kruis-Winkel, 1806 - 1965

1806 – ?	P.J. VAN ACKER	Notaris
1818 – 1823	P.J. DE PAEPE	
1823 – 1826	JACQUES - BERNARD CORNELIS	Molenaar
1826 – 1830	JOANNES - BAPTISTE DE VILDER	Landbouwer – bierbrouwer – handelaar
1830 – 1846	LOUIS ANDRE GHISLAIN DELLA FAILLE d'ASSENEDE	Graaf
1846 – 1848	ALBIN VAN WAES (ad interim)	Hereboer
1848 – 1869	CHARLES de CLERCQUE-WISSOCQ de SOUSBERGHE	Burggraaf
1869 – 1877	IVO VERMEULEN	Aannemer
1877 – 1896	CAMIEL MABILDE	Dokter in de geneeskunde
1896 – 1904	JULES -JEAN MECHELYNCK	Industrieel
1904 – 1921	POLYDOOR TEIRLINCK	Notaris
1921 – 1939	MAURICE VERMEULEN	Aannemer (vooral baggerwerken)
1939 – 1965	GUSTAAF VAN HECKE	Handelaar in oliën en vetten.

317 Met dank aan Noël De Jaeger.

GERAADPLEEGDE WERKEN

- A. DE VOS WERKGROEP De Geschiedenis van Evergem, delen I en II, 1994.
- AUDENAERT R. Enkele grepen uit de geschiedenis van Sint-Kruis-Winkel, in: St.-Laurensklok 40/4, Zelzate, 1967-68.
- BAERT A. Beschrijving en Geschiedenis van Winkel-Sint-Kruis, Gent, 1889.
- CREVE W., DE CONINCK W., DE POORTER F., HESTERS P. Wachtebeekse soldaten voor Napoleon, in: Heemkundige Kring Oud-Wachtebeke, jaarboek 28, 1994.
- DAEM M. Grafplaat en familiegraf Della Faille te Sint-Kruis-Winkel, in Heemkundige Kring Oost-Oudburg, jb. XXIV, 1987.
- DE CLERCQ G. (red.) Ganda en Blandinium, De Gentse abdijen van Sint-Pieters en Sint- Baafs, Snoeck-Ducaju & Zoon, Gent, 1997.
- DE JAEGER N., CELIE R., E.P. CRAMER P., E.Z. HOEBEKE M., VAN HOECKE C., DE JONCKER R., GENBRUGGE C., LAMMERTYN G. Sint-Kruis-Winkel met bedevaartsoord de kapel van O.L. Vrouw van Troost ter Warande, jubileumuitgave, 1988.
- DE KRAKER A. De Bijloke in Noordoost-Vlaanderen, haar grondbezit en de exploitatie daarvan in de Vier Ambachten, tussen 1200 en 1600, in: H.M.G.O.G., nieuwe reeks, Deel XLIX, Gent, 1995.
- DE KRAKER A.M.J. Landschap uit balans, De Vier Ambachten en het Land van Saaftinge tussen 1488 en 1609, Utrecht, 1997.
- DE KRAKER, VAN ROYEN, DE SMET(red.) Over Den Vier Ambachten, Duerinck bv, Kloosterzande, 1993.
- DE MAESSCHALCK L. Over Moeren, Turfvaarten en Rebelse Gentenaars, in: Heemkundige Kring Oud -Wachtebeke, jb. 32, 1999.
- DE POTTER & BROECKAERT Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen, Gent, 1864-1870.
- DE SEYN E. Geschied- en Aardrijkskundig Woordenboek der Belgische Gemeenten, Tweede bijgewerkte uitgave, Brepols, Turnhout.
- DE SMET E. Bijdrage tot de toponymie van Wachtebeke, in: Heemkundige Kring Oud Wachtebeke, jb. 9, 1975.
- DE SMET E. De familie Della Faille d'Assenede als heren van het Ambacht (17^e,18^e eeuw), in: Heemkundige Kring "Oud Wachtebeke" jaarboek 13-14, 1979-80
- DE VOS A. De Geschiedenis van Ertvelde, 1971.

- DE VOS ACH. Rodenhuize vroeger en nu, in: St.-Laurensklok, 41/1, Zelzate, 1968-69
- DE VREESE A.M. De haven van Gent, NV Standaard Boekhandel, Brussel, Antwerpen, Leuven, 1933.
- DECAVELE J. & DE HERDT R. Gent op de wateren en naar de zee, Antwerpen, 1976.
- FOULON N. Verzameling Michel Gilleman, in: St.-Laurensklok 46/1, Zelzate, 1974-75
- GOTTSCHALK M.K.E. De Vier Ambachten en het Land van Saaftinge in de Middeleeuwen, Assen, Van Gorcum, 1984.
- GYSSELING M. Speurtocht in het vroege verleden van Gent, in: Heemkundige Kring Oost-Oudburg, jb. XVII, 1980.
- HOUET A. Modern woordenboek der Belgische gemeenten, Brussel 1948.
- IMSCHOOT M. Zustersgemeenschap van de H. Jozef te Sint-Kruis-Winkel, beknopte ontstaansgeschiedenis, in: Contactblad van de Heemkundige Kring "Oost Oudburg" en het Documentatiecentrum voor streekgeschiedenis, Jg. 17, nr. 2, maart-april 1989.
- KERCKAERT N. Oude Oost-Vlaamse huisnamen, in: Kultureel Jaarboek van Oost-Vlaanderen, Bijdragen nieuwe reeks, nr 37, 1993.
- KERCKAERT N. & DE VLEESCHAUWER D. Het nieuwe licht uit Langerbrugge, 1900-1940, Tielt, 1990.
- LEOPOLD BR. De Langelede (A paradise lost) in: St.-Laurensklok 43/1, Zelzate, 1970-71.
- LEOPOLD BR. Jaak Janssensstraat, in: St.-Laurensklok 53/3, Zelzate, 1980-81.
- LEOPOLD BR. Rostijne, in: St.-Laurensklok 48/2, Zelzate, 1976-77.
- LEOPOLD BR. Het kasteel van Terdonk, in: St.-Laurensklok, 43/3, Zelzate, 1970-71.
- LEOPOLD BR. SIDMAR, een daad van geloof in de staalnijverheid, naar een Franstalige bijdrage door de heer Max Nokin, voorzitter van Sidmar, in: St.-Laurensklok, 40/1, Zelzate, 1967-68.
- LINDEMANS P. Geschiedenis van de landbouw in België, Delen I en II, De Sikkell, Antwerpen, 1952.
- MEURIS W. Vreedzame wapens voor onze gemeenten, in: Contactblad van het Verbond der kringen voor Heemkunde in Oost-Vlaanderen, jg. 24 nr.2/3, 2000.

- NEUBECKER O. Heraldiek, bronnen, symbolen en betekenis, Elsevier, Amsterdam Brussel, MCMLXXVII.
- PAUWELS O. Geschiedenis van het Ambacht Assenede, in: St.-Laurensklok 46/1, Zelzate 1974-75.
- PAUWELS O. De morele en kulturele toestand der bevolking in het Ambacht Assenede (16^e en 17^e eeuw), in: St.-Laurensklok 49/3, Zelzate, 1977-78.
- PAUWELS O. Veeplagen in het Ambacht Assenede, in: St.-Laurensklok 54/4, Zelzate 1981-82.
- ROZEZ J. Guldenboek der vuurkaart, Brussel, 1936-37.
- SCHEPENS E. Het dagboek van Livinus Thienpont uit Zeveneken, in: Heemkundige Kring Oost-Oudburg, jaarboek XXXV, 1998.
- STEYAERT A. De Duitschers noemden hen "Terroristen",
- STOCKMAN P. & EVERAERS P. Frontiersteden en Sterckten, Vestingswerken in Oost-Vlaanderen en Oost-Zeeuws-Vlaanderen, 1584 – 1839, Hulst, 1997.
- VAN COILLIE R. Wandeling door het oorlogsverleden, 1999.
- VAN DAMME D. & LOSTRIE C. Het Kasteel en de Meersen, Kortrijk, 1987.
- VAN HEDDEGHEM A. Een Middeleeuws abdijhospitaal, de oude Bijloke, Gentse hospitalen en ziekenverzorging, 1146 – 1797, Antwerpen Amsterdam, 1978.
- VAN PETEGHEM J. & VERVAET B. De veerdiensten van Mendonk, in: Heemkundige Kring Oost-Oudburg, jaarboek XXXV, 1998.
- VANACKER D. & HENDRYCKX M. Langs het kanaal, Langerbrugge, 1982.
- VERHULST A. Het landschap in Vlaanderen in historisch perspectief, 1964.
- VLASSEN BROECK, W. De Kanaalzone, een progressieve industriezone in de Gentse stadsregio, in: Driemaandelijks tijdschrift van het Gemeentekrediet van België, XLII, 1988.
- VLEESCHOUWERS C. De sites van de cisterciënzerinnenabdij O-L-Vrouw Ten Bos (Nieuwenbos), in: Kultureel jaarboek v.d. prov. Oost-Vlaanderen, 1971.
- WALTERS J. Geschiedenis der zusters der Bijloke te Gent, Gent 1929.
- WARNER BR. Psychiatrisch Instituut St.-Jan Baptist te Zelzate, in: St.-Laurensklok, 45/2, Zelzate, 1972-73.

HERKOMST DER ILLUSTATIES

Cornelis Cecile en Willy: 24, 58.

De Smedt Marnix: 29.

Dhaemers Jean - Verhegge Francine: 80.

Genbrugge Carlos: 36, 38, 76, 77.

Janssens Marcelline en Jacqueline: 81.

Trangez Guy: 1, 2, 5, 7, 8, 9, 11, 14, 21, 22, 25, 26, 27, 35, 37, 40, 41, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 54, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 72, 73, 82.

Universiteitsbibliotheek Gent: Kaarten 4, 5, 6, 7, 8, 9.

Van Acker Eddy: 3, 6, 10, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 19b, 19c, 20, 23, 27bis, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 42, 43, 44, 51, 52, 53, 55, 70, 71, 74, 75, 78, 79.
Kaarten 1, 2, 3, 10.

Van Hoorebeke André - Knuyt Georgette: 4, 39.

INHOUD

Ter verantwoording	5
INLEIDING	7
1) Ligging	7
2) Betekenis	7
3) Beschrijving	8
A) Wegen en oude toponiemen	9
Wegen	9
Toponiemen	12
B) Wijken	15
Het Dorp	15
De Vierweegsche	19
De Groenstraat	24
De Warande of Gemeente Heide	24
Het Pachtgoed	26
Rostijne	26
De Burg- of Burgenstraat	28
Terdonk	30
Rodenhuize	30
Molenhoek	33
Het Spanje Veer	33
C) Waterlopen	35
Het Gelei of Rostijnebeek	35
De Pachtgoedbeek	35
Het Hoofdgeleed (Meersch- of Moerbeek)	35
4) Twee gemeentehuizen, twee wapenschilden	36
GESCHIEDENIS VAN SINT- KRUIS - WINKEL	
DEEL I: PREHISTORIE en MIDDELEEUWEN	39
1) Eerste bewoners	41
2) Kelten en Romeinen	41
De “Antwerpse heirweg”	42
3) De Germanen en de Friezen	44
4) Archeologische vondsten	44
5) De kerstening van onze streek	45
6) De abdijen en de Graven van Vlaanderen	47

7) De eerste ontginningen te Winkel	49
a) De abdij van Doornzele	49
b) De abdij van O. L. Vrouw Ten Bossche of de Bijlokeabdij	51
c) De abdij van Moorsele	52
d) Geschillen en processen	53
8) Winkel in de Vier Ambachten	53
a) De Vier Ambachten	53
b) Het feodalisme of leenstelsel	55
c) Heerlijkheden te Winkel	56
de heerlijkheid de Buizer	56
de heerlijkheid ten Hulle	57
de heerlijkheid St.-Pietersdamme	58
het leen Spanje-veer	59
9) Gent als hoofdplaats van onze regio	59
a) Het einde van de Graven van Vlaanderen	59
b) Het Bourgondisch Tijdperk (1384 – 1555)	61
De eerste landbouwactiviteiten te Winkel	61
De Oude Molen	63
Onder Filips de Goede	64
DEEL II: DE NIEUWE TIJD	67
1) Inleiding	69
2) Het protestantisme en Keizer Karel	69
a) Het protestantisme	69
b) Keizer Karel en zijn Franse oorlogen	70
3) De Sasse Vaart (1547 – 1549)	72
a) Het plan	72
b) De uitvoering	74
c) Gevolgen	76
4) Het Spaanse tijdperk (1555 – 1713)	78
a) De 80-jarige oorlog (1566 – 1648)	78
De beeldenstorm	78
De Pacificatie van Gent	79
Alexander Farnese, hertog van Parma	81
De terreur van de vrijbuiters	82
Sasse Vaart als verdedigingslinie	84
Het 12-jarig Bestand	87
De Contra-Reformatie of Herkerstening	88

Einde “12-jarig Bestand” en de “Vrede Van Münster”	89
Historieks der Kapelle van O.L.Vrouw ter Warande ofte “ad Silvam” te Wynckel	91
b) De Franse veroveringsoorlog (1659 – 1713)	95
Vlaanderen wordt verwoest	95
De Spaanse successieoorlog en de Bedmarlinie	99
5) Het Oostenrijks tijdperk (1713 – 1794)	102
a) Eindelijk een beetje rust	102
De Nieuwe Molen	104
Jan Francies Della Faille, nieuwe Heer van Ambacht Assenede	105
De molen “Het Stampkot”	109
b) Oostenrijkse successieoorlog en de Vrede van Aken	110
c) De plaag van de dronkenschap	111
Herbergen ende brandewynhuysen te Winkel anno 1779	112
d) Jozef II en de Brabantse Omwenteling	115
De Sint-Pieters- en de Sint-Paulusbuis	116
 DEEL III: EINDE VAN HET ANCIEN REGIME	 121
1) Aanhechting bij Frankrijk	123
a) Eerste Franse verovering 1792	123
b) Oostenrijkse restauratie 1793 – 1794	123
c) Het Franse staatsbestel	124
d) Toenemende godsdienstvervolging	125
e) De Boerenkrijg	126
Het “heethoofd” Winkel	128
2) De onafhankelijke gemeente Winkel	129
a) Keizer Napoleon Bonaparte	129
Emmanuel Jan Jozef Della Faille d’ Assenede, laatste Heer van het Ambacht Assenede	130
b) Het koninkrijk der Nederlanden (1815 – 1830)	134
c) De Terneuzense Vaart	134
3) De laatste Della Faille en de Belgische onafhankelijkheid	137
a) Een graaf als burgemeester	137
b) De teloorgang van de vlasnijverheid, armoede en honger	140
c) De Zustergemeenschap van de H. Jozef	141
d) Pastoor De Feyter en de Warandekapel	144
e) De brug van Terdonk en een bouwlustige burgemeester	148

4) De bloeiperiode van Terdonk (vanaf 1863)	151
a) Les suceries Mechelynck	151
b) Terneuzense Vaart wordt Kanaal Gent-Terneuzen	152
c) Terdonk, knooppunt van handel en transport	154
Een rechtvaardig burgemeester en de schoolstrijd	155
Meer zelfstandigen, minder landbouwers	159
De “bootjesvaring”, een florerende horeca en Jaak Janssens	159
5) De Gentse honger naar een groter havengebied	165
a) De snode Gentse plannen	165
b) De Eerste Wereldoorlog (1914 – 1918)	167
c) De eerste Gentse annexatie	170
Problemen voor burgemeester Maurice Vermeulen	171
d) De Tweede Wereldoorlog (1940 – 1945)	175
Mei 1940	175
Onder Duitse bezetting	176
Het Verzet	177
De bevrijding	181
e) De verdere uitbouw van de Gentse haven	184
f) Staalreus Sidmar	187
Vorbereiding	187
De uitvoering	188
6) Het einde van Winkel als onafhankelijke gemeente	191
Nawoord	196
Oude Landmaten	198
Bevolkingsevolutie Winkel 1786 – 1998	198
Pastors van Sint-Kruis-Winkel, 13 ^e eeuw – 2000	199
Burgemeesters van Sint-Kruis-Winkel, 1806 - 1965	200
 Geraadpleegde werken	 201
 Herkomst der illustraties	 204
 INHOUD	 206